

8097
Dum

АЛЕКСАНДР ДЮМА

ТРИ МУШКЕТЕРИ

ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО
УКРАЇНИ

О. ДЮМА (БАТЬКО)

ТРИ МУШКЕТЕРИ

З ФРАНЦУЗЬКОЇ ПЕРЕКЛАВ
С. СТОЛЬЦОВ

ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО УКРАЇНИ

1929

ALEXANDRE DUMAS

LES TROIS MOUSQUETAIRES

EDITION D'ÉTAT DE L'UKRAINE

1929

ЧАСТИНА ПЕРША

РОЗДІЛ І

ТРИ ПОДАРУНКИ ПАНА Д'АРТАНЬЯНА - БАТЬКА

Першого понеділку квітня 1625 року містечко Менґ, здавалося, було поняте революцією. Дехто з мешканців, бачивши, як жінки біжать до Головної вулиці, а діти галасують коло будинків, квапилися убраться в кираси. Невпевнені в собі, вони підбадьорували себе которий мушкетом, которий протазаном, і поспішали до коршми „Вільний мірошник“, де хвилювався натовп. Галаслива й цікава юрба збільшувалася щохвилини.

За тих часів такі заворушення були звичайні, і небагато днів минало без того, щоб те чи інше місто не завело до свого літопису таку подію. Подеколи то ворогували поміж себе великі пани, то король воював з кардиналом, то еспанці воювали з королем. Поруч цих війн, тайних чи явних, були ще злодії, жебраки, гугеноти, шибайголови й слуги, що воювалися проти всіх. Городяни завжди ладні були піднести зброю на злодіїв, бандитів та слуг; часто — на панів і гугенотів; іноді — на короля, і ніколи — на кардинала та еспанців. Така звичка призвела до того, що зазначеного понеділку у квітні 1625 року городяни, зачувши колотнечу й не бачивши ні жовто - червоного значка, ні ліберії герцоґа Рішельє, кинулися до коршми „Вільний мірошник“.

Прибувши туди, вони побачили і причину заворушення. То був якийсь юнак, д довгастим і смаглявим обличчям, з випнутими вилицями — ознакою хитрости; з занадто розвиненими жуйними м'язами — непомильною прикметою гасконця¹⁾, навіть коли він без берета (а наш герой був у береті, прикрашенім чимось на взірець пера); з великими й

¹⁾ Гасконець — народженець Гасконі. Гасконь — колишня назва теперішніх південних департаментів Франції.

розумними очима, з горбуватим, але гарної форми, носом; завеликий на зріст як на хлопця й замалий як на дорослого. Недосвідчене око взяло б його за якогось фермерчука, що подорожує, якби не довга шпада на шкіряному черезплічнику, що біла свого власника по литках, коли він ходив, і по кошлатій шерсті коня, коли він їхав верхи.

У нашого ж бо хлопця був кінь та такий незвичайний, що його зараз же й помітили. Це був буланій беарнський коник років 12 чи 14, без волосся в хвості, але не без засік на ногах; їдучи, він спускав голову нижче колін.

Поява цього коня в Менгі, куди він чверть години тому вступив через Божансійську браму, справила вражіння, що зле відбилось і на верхівці.

Це вражіння для молодого Д'Артаньяна, — так звали юнака, — було тим неприємніше, що він не міг не знати, як кумедно, будши навіть чудовий їздець, виглядав він на такий шкапі. Недурно отож він глибоко зідхав, приймаючи її, як подарунок од пана Д'Артаньяна-батька. Він знав, що ця тварина коштувала, принаймні, двадцять ліврів¹⁾. Правда, напутіння, що супроводило цей подарунок, було неоцінитне.

— Сине мій! — казав гасконський дворянин, — цей кінь народився в господі вашого отця 13 років тому і не покидав її; це зобов'язує вас любити його. Не продавайте його ніколи; хай покійно й почесно помре старістю, а якщо ви рушите з ним в похід, то доглядайте його, як доглядали б ви старого слугу.

— При дворі, — вів далі Д'Артаньян-батько, — якщо вимагатимете честь бути представленим (а на це дає вам право ваше дворянство), з усією гідністю підтримуйте своє дворянське ім'я, що його діди ваші з славою носили більше, як 500 років. Не поступайтеся нічим і нікому, окрім пана кардинала та короля. Мужністю, розумієте, самою мужністю може тепер дворянин проторувати собі дорогу. Ви ще молодий і повинні бути відважний з двох причин: ви гасконець і мій син! Не бійтеся небезпек, шукайте пригод. Я навчив вас орудувати шпадою: у вас залізні ноги й сталева рука. Бійтеся при всякій нагоді, а надто тому, що дуелі заборонено й через те для них потрібна подвійна мужність. Я можу, мій сине, дати вам тільки п'ятнадцять екю²⁾, коня та поради, що ви їх тільки но чули. Ваша мати долучить до них рецепт бальзаму, що вона одержала від одної циганки. Бальзам

1) Лівр — старовинна французька срібна монета; дорівнювала приблизно франкові.

2) Екю — французька срібна монета від часів Людовика XIII до початку XIX сторіччя дорівнювала приблизно 3 ліврам.

той вигоює хоч яку поразку, аби вона не зачіпала серця. Вживайте це собі на добро й будьте щасливі та довговічні. Я додаю одне тільки слово: зверніть увагу на один приклад, не мій, бо я ніколи не з'являвся до двору й служив за охотника тільки підчас війни за віру. Я маю на оці пана Де-Тревія, що колись був мій сусіда і мав честь, будши дитиною, гратися з нашим королем Людовиком XIII, хай боронить його бог. Іншим разом їхні ігри обертали на бійку, і тут король був не завжди дужчий. Стусани, яких він покуштував од пана Де-Тревія, навіяли королю приязнь і повагу до нього. Згодом пан Де-Тревій, за часів першої своєї подорожі до Парижу, бився на дуелях п'ять разів; по смерті покійного короля до повноліття молодого — сім разів, це не рахуючи війн та облог; а від повноліття дотепер — мабуть, і сто разів! Проте, не зважаючи на накази, постанови та арешти, він тепер капітан мушкетерів, тобто командир легіона небоїв, що ним дуже пишається король і якого побоюється сам кардинал. А останній, як усім відомо, мало кого боїться. До того, Де-Тревій дістає 10.000 екую щорічно, а це значить — він великий пан. Почав же він так само, як і ви. Рушайте до нього з цим листом, беріть з нього приклад і робіть, як він.

Того ж таки дня юнак вирушив у дорогу з трьома батьківськими подарунками: п'ятнадцятьма екую, конем й листом до пана Де-Тревія. Сюди треба додати ще направи та сльози матері.

Од Тарба до Менга він їхав, стиснувши кулаки, і разів десять на день хапався за держало шпади; а втім кулак його не розтрощив жодних щелеп, і шпаду не витягалось з піхов. Правда, нещасний кінь часто-густо викликав усмішки у перехожих; але що над конем дзенькала поважного розміру шпада, а над шпадою блищала пара очей, скорше лютих, ніж гордих, то перехожі стримували свою веселість.

Приїхавши до Менгу, Д'Артаньян коло воріт „Вільного мірошника“ зліз з коня без будь-якої допомоги з боку коршмаря, слуги або конюшого. Злазячи, він спостеріг коло відчиненого вікна на нижньому поверсі дворянина, високого на зріст і поважного на вигляд, з дещо похмурим обличчям. Цей дворянин розмовляв з двома особами, що, здавалось, уважно слухали його. Д'Артаньян своїм звичаєм подумав, що вони говорять про нього й став прислухатися. На цей раз він помилився тільки наполовину: розмовляли не про нього самого, а про його коня. Дворянин, очевидно, перелічував своїм слухачам якості коня, а слухачі, як вже сказано, ставилися до оповідача дуже уважно й щохвилини реготали.

Д'Артаньян хотів спочатку придивитися до обличчя грубіяна, що глузував з нього. Він втупив у нього свій задирливий погляд і побачив людину років 40 чи 45, з чорними проникливими очима, бліду, з досить великим носом і гарними, чудово підстриженими вусами. На ньому був камзол і фіялкові штани з того ж таки кольору шнурками, без жодної іншої окраси, як звичайні прорізи, що скрізь них витикалася сорочка. Камзол і штани, дарма що нові, здавалися пом'ятими, як буває з дорожньою одежою, що довго лежала у валізці. Д'Артаньян помітив усі ці подробиці з швидкістю пильного дозорця; може, якесь несвідоме почуття підказувало йому, що цей незнайомий матиме великий вплив на його майбутнє.

А втім тої хвилини, як Д'Артаньян втупив очі в дворянина у фіялковому камзолі, цей дворянин висловлював глибоку й мудру думку про беарнського коня,— і обидва слухачі вибухнули таким сміхом, що й на його виді майнула бліда усмішка.

На цей раз сумніву не було: Д'Артаньяна таки, дійсно, взято на глум. Певний у тому, він насунув берета на очі і, силкуючись удавати двірські маніри, підгледжені ним у Гасконі в знатних мандрівців, виступив наперед і сперся одною рукою на держало шпади, а другою на стегно. На жаль, в міру того, як він посувався наперед, гнів сліпив його все більше, і замість урочистої промови, приготованої ним для виклику на дуель, з язика його злетів брутальний оклик у супроводі загрозливого жеста.

— Гей, ви, пане!— гримнув Д'Артаньян,— ви, що ховаєтеся за віконницю! Скажіть, чого це ви регочетесь? І посміємось разом.

Дворянин поволі перевів очі з коня на верхівця, немов йому потрібний був деякий час, щоб зрозуміти, чи не до нього звертаються з цими чудними словами. Далі, коли вже сумніву не стало, він насупив брови і по досить довгій мовчанці, голосом, де чути було не віддаване глузування та зухвалість, одповів Д'Артаньянові:

— Я не з вами говорю, пане.

— Зате я говорю з вами!— скрикнув юнак.

Незнайомий вийшов з коршми і, підійшовши на два кроки до Д'Артаньяна, став перед його конем.

Спокійна поведінка і глузливий вид незнайомця подвоїли веселість його співбесідників, які залишилися коло вікна.

Д'Артаньян, побачивши, що той підходить до нього, витяг шпаду з піхов на цілий фут.

— Цей кінь безумовно злотистої масти, або, вірніше, мав її замолоду,— казав незнайомий, провадячи далі розпо-

чатий огляд і звертаючися до своїх слухачів коло вікна, нібито не помічаючи шалу Д'Артаньяна,—цей колір дуже відомий в ботаниці, але до теперішнього часу дуже незвичайний у коней.

— З коня сміється той, хто не зважиться посміятися з хазяїна,—нетямився Д'Артаньян.

— Я, пане, сміюся не часто,—як ви сами можете бачити з мого виду,—відповів незнайомий,—але хочу зберегти право сміятися, коли мені охота.

— А я,—з запалом згукнув Д'Артаньян,—не хочу, щоб сміялися, коли мені неохота!

— Справді, пане? — вів далі незнайомий і, повернувшись на підборах, лагодився ввійти до коршми через ворота, під якими Д'Артаньян, коли в'їздив, бачив засідланого коня.

Та Д'Артаньян не мав звичаю відпускати непокараною людину, що зухвало посміялася з його. Він до кінця витяг шпаду з піхов і кинувся за ним.

— Поверніться, поверніться, пане глузівнику, а то я вас заколю ззаду,—кричав Д'Артаньян.

— Мене заколете? Мене? — мовив той, знову повернувшись на підборах і здивовано та зневажливо глянувши на юнака.

— Слухайте! Ви ж бо божевільний.

Потім стиха, немов промовляючи до самого себе, додав:

— Яка шкода! Така нахідка для його величності! Король скрізь вишукує небоїв для своїх мушкетерів!

Не встиг він скінчити, як Д'Артаньян завдав йому такого дужого вдара, що якби той прожогом не відскочив, то, може, це були б його останні жарти.

Незнайомий побачив тоді, що це не переливки, видобув шпаду, вклонився своєму супротивникові й став у оборонну позицію.

Але тої ж хвилини обидва його слухачі разом з коршмарем заповзялися гамселити Д'Артаньяна ломаками, лопатами й щипцями.

Це швидко та рішуче змінило становище, і супротивник Д'Артаньянів тоді, як той повертався, щоб одбити град ударів, так саме упевнено сунув шпаду назад у піхви.

З дівої особи, якою він мало не став, незнайомий знову зробився глядачем бійки і виконував цю роль із звичайною своєю байдужістю.

— Ворог їх не взяв, тих, гасконців! Посадіть його на жовтогарячого коня і нехай забирається собі геть!

— Не раніше, як уб'ю тебе, боягузе,—кричав Д'Артаньян, обороняючись, як міг, і не відступаючи ні на крок перед трьома супротивниками, що завзято гатили його.

— Знову гасконада!— пробурчав дворянин.— Слово честі, ці гасконці непоправні. Ну, танцюйте далі! Коли він втомиється, він сам скаже.

Але незнайомий не знав ще, з якою упертою людиною він має справу: Д'Артаньян був не такий, щоб просити. Бій точився ще кілька хвилин. Нарешті, знесилений Д'Артаньян упустив шпаду, переполовинену вдаром дручка; тої ж хвилини другий удар, розсікши йому шкіру на лобі, звалив його з ніг, всього скривавленого й майже непритомного.

На це видовисько звідусюди позбігалися люди. Коршмар боячися бешкету, за допомогою слуг, відніс пораненого до кухні, де йому дано першу поміч.

Дворянин повернув на своє місце коло вікна і якось, незадоволено дивився на юрбу, що своєю присутністю, здавалось, дратувала його.

— Ну, як ся має цей божевільний?— спитав він коршмара, що прийшов довідатись про його здоров'я.

— Перш, ніж знепритомнити, він змігся викликати вас на дуель.

— У цьому хлопцеві сидить сам чорт!— скрикнув незнайомий.

— О, ні, ваша ясновельможність! Це не чорт,— зневажливо промовив коршмар.— Коли він зомлів, ми його обшукали; у пакунку в нього нічого нема, крім сорочки, а в гаманці тільки 12 екю. Проте, це не завадило йому сказати, зомліваючи: „Якби така історія трапилася в Парижі, ви покаялись би зараз же, а тепер каятиметесь пізніше“.

— То, мабуть, це перебраний принц крови?— зимно сказав незнайомий.

— Я кажу вам це, пане, щоб ви були обережніші.

— А він не назвав нікого?

— А як же! Він ляскав себе по кешені й приказував: „Побачимо, як поставиться пан Де-Тревій до образи, вчиненої його протеже“.

— Пан Де-Тревій?— протяг незнайомий, одразу ставши уважливіший.— Він ляскав себе по кешені, вимовляючи ім'я пана Де-Тревія? Слухайте, люб'язний, коли юнак зомлів, ви, сподіваюся, не поминули зазирнути йому в кешеню? Що там було?

— Лист на адресу пана Де-Тревія, капітана мушкетерів.

Коршмар не дуже проникливий, не помітив, як одбилися його слова на виду незнайомого.

— Чорт побирай!— буркнув той крізь зуби.— Чи не Тревій підіслав до мене цього гасконця? Він ще зовсім юнак. Але вдар шпади, то— вдар шпади, хто б його не наніс, молодий чи старий, а дитина викликає менше підозріння;

іноді досить маленької перешкоди, щоб попсувати великий плян.

Незнайомий на декілька хвилин заглибився в метикування.

— Послухайте, хазяїне,— сказав він,— чи не позбавите ви мене цього навіженого? Я, по совісті, не можу його вбити, а в той же час,— додав він із загрозливим виразом,— він мені перешкоджає. Де він?

— У кімнаті моєї дружини, на другому поверсі, де його перев'язують.

— Ідіть! Приготуйте мені рахунок і попередіть мого льокая.

— Як? Ясновельможний пан кидає вже нас?

— Це ви й самі добре знаєте. Я ж загадав вам сідлати мого коня. Хіба це не виконано?

— Виконано! Як ваша вельможність могла бачити, кінь стоїть коло воріт уже готовий.

— Добре! Тоді зробіть, як я вам сказав.

„Еге!— подумав коршмар,— чи не злякався він цього хлопчиська?!“

Владний погляд незнайомого перебив йому думки. Він низько вклонився й відійшов.

— Треба зробити так, щоб цей дивак не бачив міледі,— сказав незнайомий сам до себе:— вона незабаром має проїхати. Було б краще сісти на коня та податись їй назустріч. Коли б тільки можна було дізнатись, про що мовиться мова в листі, заадресованому до Тревія?— І незнайомий пішов на кухню.

Тимчасом коршмар, який не мав сумніву, що присутність хлопця саме й примушує незнайомого кидати коршму, повернувся до своєї жінки.

Д'Артаньян уже опритомнів. Коршмар, давши юнакові на розум, що поліція може завдати йому неприємностей за сварку з такою знатною особою (на думку хазяїна, незнайомий міг бути тільки знатна особа) умовив його, не зважаючи на слабовінь, підвестися й рушати далі. Д'Артаньян, ще напівприголомшений, без камзола, з обмотаною головою, устав із ліжка й, підштовхуваний коршмарем, почав спускатися.

Перше, що він уздрів, увійшовши в кухню, був заводця сварки, що спокійно розмовляв собі, стоячи коло підніжки важкої карети, запряженої двома ситими норманськими кіньми.

Його бесідниця, що голову її обрамляло віконце карети, була жінка років двадцяти — двадцяти двох.

Ми говорили вже, з якою швидкістю вивчав Д'Артаньян обличчя людські. З першого ж погляду він побачив, що

жінка молода й вродлива. Краса її вразила його тим більше, що вона була чужа південним країнам, де досі жив Д'Артаньян. То була бліда, білява особа, з довгим волоссям, що кучерявилось по її плечах, з великими блакитними втомними очима, з рожевими губками й сніговобілими ручками. Вона провадила з незнайомим дуже жваву розмову.

— Значить, його еміненція¹⁾ наказує мені... — казала дама.

— Повернутися до Англії й безпосередньо повідомити його, скоро герцог покине Лондон.

— Які інші інструкції? — спитала чарівна мандрівниця.

— Вони в цьому пакунку, який ви розгорнете лише на тім боці Ляманша.

— Так. А ви що робитимете?

— Повертаюсь до Парижу.

— І залишите непокараного цього зухвалого хлопчиська? — спитала дама.

Незнайомий хотів був одповісти, але не встиг він одкрити рота, як Д'Артаньян, що чув усю розмову, з'явився на порозі.

— Цей зухвалий хлопець сам карає інших! — скрикнув Д'Артаньян. — І я певний, що на цей раз той, кого він повинен покарати, не втече, як перше.

— Не втече? — перепитав незнайомий, насупивши брови.

— Ні! Сподіваюся, в присутності дами ви не насмілитеся втекти.

— Майте ж на увазі! — скрикнула міледі, бачивши, що дворянин береться за держало шпади, — найменша затримка може занепасти все.

— Правда! — відказав той. — Їдьте ви своєю дорогою, а я своєю.

Уклонившись дамі, він вскочив на коня, а фурман хвистнув коні. Бесідники помчали в різні боки.

Гей! А ваш борг? — репетував коршмар, що його пошана до мандрівця обернулася на глибоку зневагу, коли він побачив, що той уїздить, не заплативши грошей.

— Заплати, лайдаче! — крикнув мандрівець своєму льокаєві.

Той кинув коршмареві дві чи три срібних монети й поскакав слідом за своїм паном.

— Боягуз! Паскуда! Облудник! — гукав Д'Артаньян, і собі кидаючись за слугою.

— Боягуз! Боягуз! Боягуз!

¹⁾ Його еміненція — титул кардиналів, найвищих сановників католицької церкви.

— І справді, він великий боягуз, — погодився коршмар, підходячи до Д'Артаньяна. Він гадав через підлещування замирити з бідним хлопцем.

— Він великий боягуз, але вона прекрасна, — шепотів Д'Артаньян.

— Хто вона? — звідався коршмар.

— Міледі, — помимрив Д'Артаньян і знову зомлів.

— Щодо мене, — сказав коршмар, — я втратив двох пожилеців, залишається оцей.

Проте, він робив такі розрахунки, не спитавши свого пожилця. Назавтра о п'ятій рано Д'Артаньян прокинувся, пішов до кухні, попросив вина, оливи, розмайрину і з рецептом матері в руках зробив бальзам, яким помастив свої численні рани й сам поклав нові перев'язки, відхиляючи лікарську допомогу. Того ж таки вечора він був вже на ногах, а ще за день майже зовсім одужав. Та коли зайшов час платити за розмайрін, оливу й вино, — це була єдина витрата коршмаря на нього, бо Д'Артаньян перебував на суворій дієті, — він знайшов у кешені обшмульганий бархатний гаманець, а в ньому 11 екю; лист же на адресу пана Де-Трев'я зник.

З великим терпінням молодий чоловік почав шукати цього листа, двадцять разів вивернувши всі свої кешені та кешеньки, перевернувши свою торбу, відчинивши та зачинивши свій гаманець. Коли ж він упевнився, що листа не знайти, його втретє поняв напад божевілля, який ледве не викликав нової витрати на вино та ароматичну оливу, бо, бачивши, що шалений хлопець загрожує потрощити все в коршмі, якщо листа не буде знайдено, коршмар взявся за рогатину, жінка вхопила мітлу, а слуги дрючки — ті самі, якими вони орудували позавчора вже.

— Оддайте мені рекомендаційного листа! — кричав Д'Артаньян. — Рекомендаційного листа!.. Або я вас усіх, як тетеревів, наштиркну на рожен!

На жаль, одне тільки завадило йому здійснити свою загрозу: як ми вже сказали, шпаду його перебито в першому бої і про це він зовсім забув. Отже, коли Д'Артаньян хотів витягти свою зброю із піхов, то в руках його опинився тільки уламок шпади у 8 чи 10 пальців завдовжки, який коршмар учора старанно засунув у піхви.

Обміркувавши справу, коршмар погодився, що вимога мандрівця справедлива.

— А справді, — сказав він, спустивши рогатину, — де ж лист?

— Так, так! Де лист? — кричав Д'Артаньян. — Перш за все, я вас попереджаю, лист цей до пана Де-Трев'я, і він

мусить бути знайдений, а коли його не знайдуть, то пан Де-Тревій розшукає його сам.

Ця загроза остаточно залякала коршмаря. Після короля й пана кардинала, ім'я пана Де-Тревія вимовляли, мабуть, найчастіше і військові, і навіть городяни.

Відкинувши геть рогатину і наказавши зробити так само жінці з мітлою, а слугам з дрючками, коршмар показав приклад і заходився сам шукати загубленого листа.

— А в цьому листі було щось важливе? — спитав коршмар по довгому та марному шуканню.

— Отак пак! — скрикнув гасконець, який сподівався, що цей лист проторує йому шлях до двору. — У ньому всі мої скарби! Та що скарби! Гроші — дурниця, а той лист — уся моя доля. Я волів би загубити краще тисячу пістолей ¹⁾, ніж його.

Промінь світла враз осяяв мозок коршмаря.

— Адже цей лист не загублений! — скрикнув він.

— Як?.. — здивувався Д'Артаньян.

— Його у вас узяли.

— Узяли? Хто?

— Той шляхтич, учора. Він ходив на кухню, де лежав ваш камзол, і залишався там сам. Закладаюся, що листа цього украв він!

— Ви думаєте? — мовив Д'Артаньян, ще не дуже переконаний, бо він краще за інших знав, що лист мав виключно особистий характер і в ньому не було нічого привабливого. І справді, ніхто із слуг, ніхто із подорожніх не могли б використати його.

— Ви кажете, — перепитав Д'Артаньян, — що маєте підозру на цього нахабного шляхтича?

— Кажу ж бо вам, що я певний цього, — відповів коршмар: — коли я сказав йому, що вами опікується пан Де-Тревій й що у вас є лист до цієї славетної особи, він дуже схвилювався.

— Так ось хто злодій! Я скаржитимуся панові Де-Тревію, а пан Де-Тревій — самому королю.

Він велично витяг з кешені два екю, дав їх коршмареві, що провів його до воріт, з капелюхом у руках, і скочив на жовтого коня, який без дальших пригод приставив його до воріт Сент-Антуана в Парижі. Тут власник продав його за три екю.

Отже, Д'Артаньян ступив до Парижу тільки з пакунком під пахвою і йшов, доки не підшукав собі кімнати, відпо-

¹⁾ Пистоль — старовинна еспанська золота монета; дорівнювала приблизно 11 ліврам.

відної до своїх мізерних коштів. То була кімната на горищі, в будинку по вулиці Гробокопів біля Люксембургу.

Улаштувавшись, він упорядкував своє вбрання; далі пішов до залізного ряду замовити клинця до шпади; потім — до Лювра довідатись у першого стрічного мушкетера, де будинок пана Де - Тревія. Будинок цей містився на вулиці Старого голубника, тобто сусідив з квартирою Д'Артаньяна, — а це, здавалося, віщувало успіх його подорожі.

Вдоволений своєю поведінкою в Менгі, не докоряючи собі за минуле, з вірою у сучасне, повний надій на майбутнє, він ліг і заснув багатирським сном.

РОЗДІЛ II

ПЕРЕДПОКІЙ ПАНА ДЕ - ТРЕВІЯ

Пан Де - Тревій розпочав свою кар'єру, як і Д'Артаньян, — не маючи ні шеляга в кешені, а зате із запасом відваги, розуму та спритності. Через ці прикмети, найбільшій гасконський панок в мріях дістає спадщини більше, як найбагатший перигурденський чи берійський успадковує в дійсності. Його зухвала відвага, його ще зухваліше щастя за тих часів, коли вдари шпади падали, як град, піднесли його на найвищий щабель стрімких сходів, що їх звать двірський успіх. Він був друг короля, що вельми шанував пам'ять свого батька Генриха IV. А батько пана Де - Тревія служив останньому з непохитною вірністю.

З свого боку Людовик XIII відчував до Де - Тревія глибоку приязнь; приязнь, щоправда, королівську — еґоїстичну, а проте приязнь. За тих часів королі охоче оточували себе особами на взірець Де - Тревія. Він належав до не зовсім звичайного типу двірських: мав розум слухняний, як у собаки, сліпу відвагу, швидкий погляд, моторну руку. Очі таким людям дано лише наглядати, чи не незадоволений чим король, а руки — уражати невгодних. Людовик XIII настановив його на капітана мушкетерів, і ті були віддані йому до фанатизму.

Кардинал і собі не попускав свого. Побачивши, якою грізною вартою оточив себе король, він — цей другий, або вірніше — перший, король Франції, захотів мати свою гвардію. І в нього були свої мушкетери, як у Людовика XIII свої. Кожен знав, як ці дві влади - суперниці по всіх провінціях Франції й навіть закордоном вербували на службу

до себе осіб, уславлених умінням орудувати шпадою. Часто ввечорі Рішельє й Людовік XIII, граючи в шахи, сперечалися, обмірковуючи гарні прикмети своїх небоян. Кожен похвалявся виправкою та мужністю своєї варти. Висловлюючися про вухо людське проти дуелей та бійок, вони потай настречували їх одних проти одних і відчували щирий жаль або надмірну радість з приводу їхніх переваг чи поразок.

Де-Тревій розгадав пристрасть свого пана і через це користувався тривалою й незмінною ласкою короля, а той не залишив по собі пам'яті людини, дуже вірної своїй приязні.

Салдати Де-Тревія — то був легіон баламутів, що слухалися тільки його одного.

Неохайні, п'яні, обшарпані, мушкетери короля, чи краще пана Де-Тревія, тинялися по шинках, гульбищах, картярських кублах, галасували на ціле горло, покручували вуси, брязчали шпадами, при всякій нагоді охоче штовхали гвардійців пана кардинала й, з тисячею жартів, витягали серед вулиці шпаду. Подеколи їх убивали, але вони були певні, що за ними поплачуть і за них помстяться. Зчаста вони сами вбивали і тоді були певні, що не засидяться в тюрмі: пан Де-Тревій невдовзі визволяв їх. Люди, що по них плакала шибениця, вони тремтіли перед ним, як школярі перед учителем, слухаючись кожного його слова, готові вмерти, аби уникнути щонайменшого його докору.

Використовуючи своє значіння, свою вроду й вплив, капітан мушкетерів викликав захоплення, страх і любов до себе й невідступно був при дворі.

Двір жив у розкошах. Окрім ранкового прийому у короля й кардинала, в Парижі налічували тоді близько двохсот малих прийомів. З-поміж цих двохсот малих прийомів прийом у Де-Тревія був один із найвідвідуваніших.

Дворище його будинку по вулиці Старого голубника скидалося на табір від шостої ранку — влітку і восьмої — взимку. П'ятдесят чи шістдесят мушкетерів, що раз-у-раз мінялися, аби весь час удавати з себе значну силу, безперестанку походжали там, озброєні по-військовому, готові на все. У передпокої на довгих круглих лавах відпочивали вибранці, тобто, кого запрошено. Зранку й до ночі тут стояло дзижчання, а пан Де-Тревій в своєму кабінеті, суміжному з передпокоєм, приймав відвідачів, вислухував скарги, давав накази і, як король з луврського балкону, міг з свого вікна зробити огляд своїм салдатам.

У той день, коли з'явився Д'Артаньян, було велике зібрання, а надто як на провінціяла, що тільки но прибув із своєї глушини.

Посеред цієї метушні і безладдя посувався наперед наш юнак. Серце йому калатало, він притискував довгу шпаду до своїх тонких ніг, весь час тримав руку коло крисів капелюха і, обминувши ту чи іншу групу, зідхав вільніше. Та він помічав, як оглядаються, щоб подивитися на нього, і вперше за свого життя почував себе смішним.

Коли він підійшов до сходів, справа ще погіршала. На перших шаблях стояли чотири мушкетери, що розважалися своєрідною грою, тоді як десять чи дванадцять їхніх товаришів застоювали черги на площадці, чекаючи й собі взяти участь у партії. Один із них, стоячи на вищому шаблі із шпадою в руці, заважав, або, принаймі, силкувався завадити піднятися трьом іншим. Той, що цієї хвилини стояв на верхньому шаблі, чудово відбивався від своїх супротивників. Натопт глядачів оточував їх. Умова була така, що той, хто діставав удара, кидав гру, поступаючись своєю чергою на авдієнцію на користь переможця. Протягом п'яти хвилин, захисник горішнього шаблю, не буди зайнятий сам, зачепив трьох: одного—в китицю руки, другого—в підборіддя, а третього—у вухо. За умовою він вигравав три черги.

Хоч як хотів наш молодий мандрівець не виявляти здивування, а така розвага вразила його. Навіть у себе на батьківщині, де голови так легко розпалюються, він звик бачити дуелі більш умотивовані, і забавка цих чотирьох грачів здавалася йому більш гасконською, ніж то буває в самій Гасконі. Він подумав, що його перенесено до славетної країни велетнів.

Та це було ще не все—залишалися площадка й передпокій. На площадці вже не билися, а розповідали про жінок; у передпокої ж переказували двірські плітки. На площадці Д'Артаньян почервонів, в передпокої здригнувся, бо якщо на площадці ображено його мораль, то в передпокої—скандальозовано його повагу до кардинала. Там, на превелике своє здивування, Д'Артаньян почув голосну критику політики, що примушувала тремтіти цілу Європу, і приватного життя кардиналового, дарма, що за саму спробу заглибитися в нього покарано стільки знатних осіб. Цей великий чоловік, вельми поважаний від батька Д'Артаньянова, був посміховищем для мушкетерів пана Де-Тревія, що глузували з його кривих ніг і горбуватої спини.

Проте, коли серед цих жартів над кардиналом зненацька вимовлялось ім'я короля, немов якась затичка зараз же затуляла їм глумливі роти. Усі боязко озиралися й страхалися нескромності навіть перегорожі кабінету пана Де-Тревія. Та годі було єдиного натяку, і розмова повертала на його

еміненцію. Регіт вибухав знову, і жодний вчинок кардиналів не лишався не розкритикований.

— Ось люди, що їх, запевне, посадовлять у Бастилію ¹⁾ й повісять,— з острахом подумав Д'Артаньян:— і мене разом із ними. Що я чув і слухав їх, то я вже— їхній спільник. Що сказав би мій батько, який прищеплював мені таку пошану до кардинала, якби побачив мене в товаристві таких поган?— і все ж таки слухав їх із великим зацікавленням.

Він був зовсім чужий в цій юрбі прибічників пана Де-Тревія, що бачили його тут уперше й підійшли звідатись, чого йому треба.

На це запитання Д'Артаньян дуже скромно назвав своє ім'я, підкресливши, що він земляк капітана, і просив камердинера виправити йому хвилину авдієнцію в пана Де-Тревія. Камердинер протекторальним тоном обіцяв у свій час доповісти про нього.

Трохи стямившись після першого подиву, Д'Артаньян мав тепер змогу придивитися й до облич.

Осередком найжвавішого кутка був мушкетер, високий на зріст, з пихатим обличчям, у дивоглядному убранні, що брало на себе всі очі. На ньому був не формений плащ, а камзол небесно-блакитного кольору, трохи приношений, злинялий, а поверх камзолу розкішний черезплічник, гаптований золотом, що вилискував, як жмурки на воді проти сонця. Довгий плащ з густочервоного оксамиту красиво спадав з пліч, викриваючи блискучий черезплічник, на якому висіла величезна шпада.

Цей мушкетер допіру змінився з караулу, скаржився на нежить і з часу до часу удавав, що кашляє. Через те він і накинув плащ,— пояснював він. І в той час, як він, пишаючись, говорив, призириливо покручуючи вуси, всі милувалися його гаптованим черезплічником, а Д'Артаньян і поготів.

— Що поробиш?— казав мушкетер.— Така мода. Звичайно, це дурниця, я добре це знаю,— а мода! А втім, треба ж витратити кудись гроші, що дісталися в спадщину.

— Гей, Портосе!— скрикнув один з присутніх,— не силкуйся упевнювати нас, ніби цей черезплічник дістався тобі з батьківської великодушності; це подарунок дами під серпанком, що з нею я зустрів тебе минулої неділі коло воріт Сент-Оноре.

¹⁾ Бастилія, кріпость-в'язниця, куди садили політичних в'язнів; її зруйнування було початком Великої Французької революції. Через 100 років після зруйнування Бастилії скликано 14-го травня 1889 р. перший конгрес II-го Інтернаціоналу.

— Ні, слово чести дворянина! Я купив його сам і на власні гроші,— відказав той, кого тільки но названо Портос.— Я заплатив за нього двадцять пістолей.

Захоплення подвоїлося, але сумнів залишився.

— Чи не правда, Арамисе? — спитав Портос, повертаючися до іншого мушкетера.

Цей мушкетер був повним контрастом тому, хто його запитував і назвав Арамис. Це був молодий чоловік двадцяти двох — двадцяти трьох років, наївний й тихий на виду, з чорними ніжними очима, з рожевими, вкритими пухом, як персик восени, щоками. Він, здавалося, боявся опускати руки, щоб не набрякли жили. Від часу-до-часу він щипав себе за мочки вух, щоб вони зберігали червоність й прозорість. Звичайно він говорив мало й поволі, часто вклонявся, сміявся без шуму, показуючи чудові зуби. За них, як і за всю свою особу, він дуже дбав. На запитання свого друга він відповів, притакнувши головою.

Це усунуло всі сумніви щодо черезплічника; ним милувалися і тепер, але за походження його вже не говорили. Розмова звернула на інше.

— Яка ваша думка про те, що розповідає конюший пана Де-Шале? — мовив другий мушкетер, звертаючись ні до кого окремо, а до всіх разом.

— А що саме він розповідає? — самодовільним тоном спитав Портос.

— Він розказує, що зустрів у Брюселі Рошефора, цю тінь кардинала, перевдягненого капуцином. Клятий Рошефор цим перевдягненням обманив Де-Лега, наче якого дурня. Хоч той таки й дійсно дурень.

— Отой мені Рошефор! Якби я був конюший у бідного Шале, — скрикнув Портос, — йому довелося б перебути зо мною неприємну хвилину!

— А вам самому довелося би перебути з червоним герцогом цілу чверть години! — відказав Арамис.

— А, червоний герцог! Браво, браво! Червоний герцог, — скрикнув Портос, плескаючи в долоні й ухвально хитаючи головою. — Червоний герцог, це чудово! Я розголошу це слово, мій друже, будьте спокійні! Тай дотепний же цей Арамис! Шкода, що ви не пішли за своєю натурою! Який би чудовий абат вийшов з вас!

— Це тільки тимчасова затримка, — відмовив Арамис. — Пройде час — і я буду абатом. Ви ж знаєте, що я й тепер ще вивчаю богослів'я.

— Він, напевно, зробить так, як говорить, — сказав Портос: — рано чи пізно, а зробить.

— Рано! — мовив Арамис.

— Він чекає тільки одного, щоб остаточно наважитися й знову вбратися в сутану, що висить у нього під мундиром.

— А чого він чекає? — спитав другий.

— Та він чекає, щоб королева подарувала наслідника короні Франції.

— Не будьмо жартувати з цього, панове, — кинув слово Портос: — дякувати богу, королева ще молода і може зробити нам такий подарунок.

— Переказують, герцог Б'юкенгемський у Франції, — зауважив Арамис із лукавою усмішкою, що надавала досить скандального значіння цій, здавалося, безневинній фразі.

— Арамисе, мій голубе, на цей раз ви перебрали міри, — перебив Портос: — ваша схильність до дотепів заводить вас поза межі пристойного. Почув би вас пан Де-Тревій, зазнали б ви лиха за такі слова.

— Чи не хочете ви повчати мене, Портосе? — скрикнув Арамис, і в лагідних очах його майнула ніби блискавка.

— Любий мій! Будьте мушкетер чи абат; той чи інший, тільки не той та інший разом. Оце й Атос ще недавно казав вам: ви не впускаєте нічого, що потрапить вам до рук. Не сердіться, прошу; це надаремно. Ви добре знаєте умову між вами, Атосом і мною. Ви відвідуєте мадам Егійон й залицяєтесь до неї; ви відвідуєте мадам Де-Буа-Трасі, кухню мадам Де-Шеврез, і, кажуть, користуєтесь великими симпатіями цієї дами. Бога ради, не признавайтесь у вашому щасті, ніхто не питає у вас вашого секрету; вашу скромність усі знають. Але, мавши таку чесноту, чорт побирай, застосовуйте її й до її величності! Нехай балакають, хто хоче й як хоче за короля і кардинала; але особа королеви священна, і якщо ви за неї говорите, то кажіть тільки добре!

— Портосе, попереджаю вас, — мовив Арамис: — ви зарозумілий, як Нарціс¹⁾. Ви знаєте, що я ненавиджу мораль, хіба що її вчить мене Атос. Я буду абат, коли це мені заманеться; а тимчасом я — мушкетер, і, як мушкетер, кажу те, що мені до вподоби. Тепер же мені до вподоби сказати вам, що ви мені докучаєте.

— Арамисе!

— Портосе!

— Панове! — гукнули круг них.

— Пан Де-Тревій чекає на пана Д'Артаньяна, — перебив льокай, одчиняючи двері кабінету.

¹⁾ Нарціс — мітологічний персонаж, юнак-красунь, закоханий у свій власний відбиток у воді; по смерті обернувся в квітку.

Усі змовкли, і серед загальної тиші юний гасконець перетяв передпокій й увійшов до капітана мушкетерів, од щирого серця вітаючи себе з тим, що вчасно уникнув кінця цієї чудної суперечки.

РОЗДІЛ III

АВДІЄНЦІЯ

Пан Де - Тревій на ту пору був у дуже поганому гуморі. Проте, він чемно прийняв молодого чоловіка, що вклонився йому до землі, і всміхнувся, слухаючи його привітання: беарнська вимова юнака враз нагадала йому і його молодість, і рідний край,—подвійне нагадування, що в людей всякого віку викликає приємну усмішку.

Наблизившись до передпокою й жестом просячи дозволу скінчити розмову з іншими, перед тим, як розпочати з ним, він тричі кликнув, кожного разу підсилюючи голос, через що в ньому пройшли всі проміжні тони між наказовим і роздратованим:

— Атосе! Портосе! Арамісе!

Два мушкетери, з якими ми вже познайомилися, зараз же кинули балачки й увійшли до кабінету, двері якого зачинилися, скоро вони переступили поріг. Їхня поведінка, хоч і цілком спокійна, але повна гідности й покори, здивувала Д'Артаньяна.

Коли мушкетери ввійшли, пан Де - Тревій мовчки, з наспленими бровами, широкими кроками похожав по своєму кабінету. Три чи чотири рази пройшовши повз Портоса й Араміса, що стояли, випроставшись, як на параді, він раптом спинився перед ними і, гнівно оглянувши їх з голови до п'ят, закричав:

— Чи знаєте ви, що сказав мені король, і не далі, як вчора ввечері? Чи відомо вам це, панове?

— Ні,—перемовчавши хвилинку, відповіли обоє мушкетери:—ні, пане, не знаємо.

— Він сказав мені, що набиратиме собі мушкетерів з гвардійців пана кардинала.

— З гвардійців пана кардинала! Чому це так?— жваво спитав Портос.

— А тому, що він бачить, що його охорону треба поновити— додати кращих людей.

Обидва мушкетери почервоніли.

— Так, так! — вів далі пан Де-Тревій, раз-у-раз більше запалюючись. — Його величність має рацію, бо, слово чести, це правда — мушкетери при дворі відиграють жалюгідну роллю. Учора пан кардинал з удаваним жалем розповідав королю, — і це мені дуже не подобалося, — що позавчора ці кляті мушкетери, ці біснуваті, — і тут пан кардинал підкреслив свої слова іронічним тоном, який не подобався мені ще більше, — ці облудні небої, — додав він з поглядом дикого кота, — засиділися в коршмі на вулиці Феру, і загін його гвардії, — мені здавалося, що він розрегочеться мені в обличчя, — примушений був заарештувати цих порушників громадської тиші. Чорт побирай! Ви ж повинні це знати! Заарештувати мушкетерів! Ви там були, ви обидва, не захищайтеся, вас впізнали, — кардинал назвав вас. Це моя провина! Так! Моя провина, бо я сам вибираю людей! Якого біса, наприклад, ви, Арамисе, просили собі в мене мундир, коли до вас так пасує сутана? А ви, Портосе! Навіщо вам такий чудовий черезплічник, коли у вас на ньому висить солом'яна шпада? А Атос!.. Я не бачу Атоса. Де він?

— Пане, — відповів смутним тоном Арамис, — він хорий, дуже хорий!

— Хорий, і дуже хорий, кажете ви? А що то за хороба?

— Бояться, пане, чи не віспа, — відповів Портос, який хотів і своє слово вкинути в розмову, — і це буде дуже прикро, бо вона, мабуть, знівечить йому обличчя.

— Віспа! Гарну історію видумали, Портосе! Хорий на віспу в його літах! Це дурниця! Його поранено, а, може, вбито — оце так. Якби я знав про це! Я не хочу, щоб ви були за посміховисько для гвардійців кардинала, відважних, спокійних, спритних молодців, які не дають приводу арештовувати себе, та, я певний, і не дозволили б цього. Вони воліють померти на місці, а не відступлять ні на крок. Рятуватися, втікати — це личить тільки мушкетерам короля.

Портос та Арамис тремтіли від люті. Вони охоче задушили б пана Де-Тревія, якби попри всього не почували, що тільки велика любов до них примушує його так говорити з ними. Вони тупцювалися на килиму, вкров кусали губи й що-сили стискували держала шпад. Десять цікавих голів прихилилися до портъери і аж зблідли з гніву, бо вуха їх, притиснуті до стінки, чули все, а уста зараз же переказували всім присутнім у передпокої образливі слова капітана. Миттю увесь будинок од кабінету до надвірних дверей кипів.

— Так ось як! Мушкетери короля дають арештувати себе гвардійцям пана кардинала!— вів далі роздратований, як і його салдати, пан Де-Тревій, наче молотом вибиваючи кожне слово й устромляючи їх одне по одному, як удари кинджала в груді своїх слухачів.— Шість гвардійців його еміненції заарештували шість мушкетерів його величності! Чорт побирай! Я знаю, що мені робити! Зараз же їду до Лювру, подаюся на демісію, як капітан мушкетерів короля, й прошу чину поручника в кардинальській гвардії, а коли він відмовить— перевернуся в абата.

По цих словах шум поза кабінетом набув сили вибуху. Скрізь було чути прокльони й шалену лайку. „Чорт побирай! Під усіх чортів!“— лунало в повітрі. Д'Артаньян шукав порт'єри, щоб сховатися за нею, і прагнув підлізти під стіл.

— Так, пане капітане,— сказав Портос,— то правда, нас було шестеро проти шести, але нас по-зрадницькому заскочили розполохом і раніш, як ми встигли витягти шпади, двоє з нас лягли трупами, а Атос, тяжко поранений, був не вартніший за трупа. Аджеж ви знаєте Атоса. Він двічі намагався підвестися— і двічі падав. Проте, ми не скорилися, нас потягли силоміць. Дорогою ми втекли. Щодо Атоса, то його взяли за померлого й тому дали спокій на бойовищі, вважаючи, що неварто було уносити його. Ось що, капітане! Неможна вигравати геть усі битви.

— Маю за честь запевнити вас, що одного я вбив його власною шпадою, бо моя зламалася при першому ж ударі,— сказав Арамис.— Убив чи просмикнув— це вже, пане, як вам більше до вподоби.

— Я цього не знав,— відмовив пан Де-Тревій вже спокійнішим тоном.— Пан кардинал, як я бачу, переборщив.

— Будь ласка, пане капітане,— вів далі Арамис, побачивши, що капітан заспокоївся, і тому насмілившись просити,— будь ласка, не кажіть, що Атоса поранено. Він упав би в розпач, якби король дізнався про це, а через те, що рана дуже тяжка— пробила плече й прошла аж до грудей,— можна боятися...

Цієї хвилини порт'єра піднялася, і благородна, красива, але дуже бліда голова виткнулася з-за бахроми.

— Атосе!— скрикнули два мушкетери.

— Атосе!— повторив пан Де-Тревій.

— Ви мене кликали, пане капітане,— сказав Атос слабким, але цілком спокійним голосом:— ви хотіли мене бачити— переказували мені мої товариші,— і я поспішився виконати ваше розпорядження. Чого ви бажаєте, капітане?

І з цими словами мушкетер, бездоганно тримаючися, з перетягненим, як звичайно, станом, твердим кроком, увійшов у кабінет. Пан Де-Тревій, схвильований до глибини душі цим доказом відваги, кинувся до нього.

— Тільки-но я говорив цим панам,— промовив він,— що наказую моїм мушкетерам важити своїм життям без потреби. Відважні люди дуже дорогі королеві, а король знає, що його мушкетери найхоробріші небої на цілому світі. Вашу руку, Атосе! — скінчив він і, схопивши його правицю, стиснув її щосили.

Двері були відчинені — таке велике вражіння, справило прибуття Атоса, про рану якого, не зважаючи на секрет, знали всі. Ухвальне гудіння покрило останні слова капітана, і дві чи три голови, захоплені ентузіазмом, показали з-за порт'єри.

Пан Де-Тревій почув, що рука Атоса корчиться в його руці. Глянувши на нього, він побачив, що той зомліває. Тої ж хвилини мушкетер, зібравши всі сили, щоб перемогти біль, але переможений ним, як труп упав на підлогу.

— Лікаря! — скрикнув пан Де-Тревій. — Мого! Королівського! Найкращого! Лікаря, чорт побирай! Мій хоробрий Атос конає!

На крик пана Де-Тревія всі кинулися до кабінету. Викликаний лікар протиснувся крізь натовп і наблизився до Атоса, все ще непритомного. Зараз же хорого віднесли до сусідньої кімнати.

Кабінет пана Де-Тревія, місце, до якого звичайно ставилися з пошаною, являв тепер собою частину передпокою. Усі обмірковували, обговорювали, сперечалися, лаялися, кляли й посиляли під усі чорти кардинала та його гвардійців.

За хвилину Портос і Арамис вийшли. Коло пораненого залишалися лікар і пан Де-Тревій.

Потім вийшов і пан Де-Тревій. Поранений опритомнів. Лікар об'явив, що стан здоров'я мушкетера не повинен турбувати його друзів, бо його млості викликані просто втра-тою крові.

Проте, пан Де-Тревій не забув за Д'Артаньяна, що з упертістю гасконця залишався на тому самому місці.

— Пробачте, люб'язний земляче! Я був невільний. Що робити! Капітан — це той же батько родини, на якого покладено ще більшу відповідальність, як на батька звичайної родини. Салдати — це ті ж діти; а дбавши про те, щоб накази короля, а надто пана кардинала, виконувалося...

Д'Артаньян не міг сховати усмішки, і з цієї усмішки пан Де-Тревій зрозумів, що має справу не з дурнем. Переходячи до справи й міняючи тему розмови, він сказав:

— Я дуже любив вашого батька. Що можу зробити для його сина? Не баріться; мій час належить не мені.

— Пане, — відмовив Д'Артаньян, — покидаючи Тарб і їдучи сюди, я хотів просити у вас, в ім'я дружби, про яку ви не забули, плаща мушкетера, але після того, що я побачив протягом цих двох годин, я збагнув, що така честь була б для мене занадто велика. Я боюся, що не заслуговую на неї.

— Це, дійсно, честь, юначе, — відказав пан Де-Тревій: — та не так вже вона неприступна для вас, як ви думаєте, або вдаєте, що думаєте. Проте, такий випадок, як ваш, передбачено в наказі його величності. На жаль, я повинен заявити, що ніхто не дістає звання мушкетера без попереднього іспиту або в кількох кампаніях, або на двохрічній службі в якомусь іншому полку, менш привілейованому, як наш.

Д'Артаньян мовчки вклонився. Йому ще більше закортіло вбратися в мушкетерський мундир після того, як виявилися такі великі труднощі.

— Але, шануючи вашого батька, мого старого товариша, як уже я вам сказав, я хочу дещо зробити для вас. Наша беарнська молодь була не дуже заможна, і я не думаю, щоб від часу мого від'їзду з провінції там багато чого змінилося. Ви не могли привезти з собою досить грошей, щоб жити тут.

Д'Артаньян гордовито випростався, ніби бажаючи заявити, що він ні в кого не просив милостині.

— Так, так, юначе, — провадив далі пан Де-Тревій: — мені відомі такі звички. Я сам приїхав до Парижу з чотирма екю в кешені, але я ладен був побитися з тим, хто сказав би мені, що я не спроможуся купити Лювр.

Д'Артаньян випростовувався дедалі більше та більше: виявилось, що через продаж свого коня він розпочинає свою кар'єру, мавши грошей на чотири екю більше, ніж мав пан Де-Тревій, розпочинавши свою.

— Ви повинні зберегти те, що маєте, — сказав Де-Тревій, — хоч яка б велика була та сума; але разом із тим ви повинні удосконалюватись у вправах, що личать дворянинові. Я сьогодні ж напишу листа до директора королівської академії, і завтра ж він прийме вас без будь-якої плати. Не відмовляйтеся від цього. Найзнатніші та найбагатші дворяни намагаються вступити до неї, і не можуть. Ви навчитесь там їздити верхи, фехтувати та танцювати, здобудете гарні знайомості і час-од-часу заходитимете до мене повідомити, де ви і чи не спроможусь я стати вам у пригоді.

Д'Артаньян, хоч як кепсько знав він двірські звичаї, відчувив холодність цього прийому.

— Ах, пане,— сказав він,— я бачу тепер, як бракує мені рекомендаційного листа, що його дав мені батько.

— Дійсно так,— відказав пан Де-Тревій.— Я дивую, як ви піднялися на таку довгу подорож без цієї конче потрібної підпомоги, єдиної для нас, для нашого брата бейарнця.

— Він, пане, у мене, дякувати богу, був, але мені його по-зрадницькому вкрадено.

І він розповів усю історію в Мензі, з усіма подробицями, змалював невідомого дворянина, і переказав усе це з таким завзяттям, з такою щирістю, що зачарував пана Де-Тревія.

— Дивна річ!— сказав той, подумавши.— Ви, мабуть, говорили про мене дуже голосно?

— Так, пане! Безумовно, я тримався нерозумно. Але таке ім'я, як ваше, повинно було правити мені за щит у моїй подорожі. А тому уявіть собі сами, як часто-густо я користався ним.

Лестощі тоді були в моді, і пан Де-Тревій любив фіміям, як король або кардинал. Він не міг не всміхнутися з очевидним задоволенням; але усмішка скоро зійшла з його обличчя, і, вертаючися до пригоди в Мензі, він промовив:

— Скажіть мені, у цього дворянина не було на щоці майже непомітного шраму?

— Так! Нібито куля його дряпнула.

— Це була показна на позір людина?

— Так!

— Високий на зріст?

— Так!

— Блідий і чорнявий?

— Так, так! Він самий! Звідки це, пане, ви його так добре знаєте? Коли я його зустріну, а я таки зустріну його, присягаюся в тім... І нехай це буде хоч у пеклі...

— Він чекав на жінку?— питав далі Де-Тревій.

— Принаймні, він поїхав, поговоривши трішки з тою, на кого він чекав.

— А ви не знаєте, про що вони розмовляли?

— Він передав їй скриньку, сказавши, що в цій скринці лежать інструкції, і запропонував їй відчинити її тільки в Лондоні.

— Жінка та англійка?

— Він узивав її міледі!

— Він і є!— пошепки мовив Де-Тревій.— А я думав, що він ще в Брюселі.

— О, пане! Коли ви знаєте, хто той чоловік,— скрикнув Д'Артаньян,— скажіть мені, хто він, звідки, і я звільняю вас від усього, навіть од обіцянки поставити мене мушкетером, бо насамперед я хочу помститися.

— Навпаки! Бережіться його, юначе,— скрикнув Де-Тревій.— Якщо побачите його на одному боці вулиці, переходьте на другий. Не бийтеся о таку скелю: ви розіб'єтесь, наче скло.

— Дарма!— сказав Д'Артаньян,— це не перешкодить мені, скоро я надібаю його.

— А тимчасом,— зауважив Де-Тревій,— не шукайте цього чоловіка, коли хочете послухати доброї поради.

Де-Тревій раптом зупинився. У голові його майнуло одне підозріння. Палка ненависть, яку так одверто виявив молодий мандрівець до тої людини, що — річ мало правдоподібна — украв листа його батька,— ця ненависть, чи не таїть вона в собі будь-якого зрадництва? Чи не підіслав цього юнака його еміненція? Чи не завдасть він його в сильце? Чи не шпиг кардиналів цей облудний Д'Артаньян? Чи не намагаються всунути Д'Артаньяна в його господу, аби той привернув його до себе, а тоді занастив, як то робилося вже тисячу разів. Він вдруге глянув на Д'Артаньяна ще пильніше, як перше, і це обличчя, на якому позначалися хитрий розум і вдавана покірливість, мало його заспокоїло.

„Я знаю, що це гасконець,— подумав він:— але він може бути гасконець і для кардинала, і для мене. Побачимо. Спробуємо“.

— Друже мій!— почав він поволі,— я хочу вам, як синові мого старого друга,— бо я вважаю історію з цим загубленим листом за правду,— я хочу виправити ту холодність, яку ви відчули спочатку в моєму прийомі, і відкрити вам секрета нашої політики. Король і кардинал— найщиріші друзі, яких позірні суперечки— тільки для омани дурнів. Я не хочу, щоб мій земляк, красивий кавалер, хоробрий юнак... був жертва лукавства, потрапив би, як дурень в пастку, слідом за тими, що вже загинули. Будьте певні, що я відданий цим двом великоможним особам і що всі мої найсерйозніші акції мають тільки єдину мету— службу королеві та панові кардиналу, одному з найславетніших геніїв, що їх породила Франція.

Сам до себе Де-Тревій говорив так:

„Кардинал підіслав до мене цього листа, напевно, знаючи, як я його ненавиджу. Він, імовірно, сказав своєму шпигунові, що найкращий спосіб догодити мені, це— гудити його. Звичайно, всупереч моїм протестам, цей пройдисвіт запевнятиме, що він сам ненавидить його еміненцію“.

У дійсності ж вийшло інакше, ніж гадав Де-Тревій. Д'Артаньян з великою щирістю відповів:

— Пане, я приїхав до Парижу з таким самим наміром. Мій батько наказував мені не поступатися ні перед ким, крім короля, пана кардинала та вас, кого він вважає за трьох перших осіб Франції.

Д'Артаньян, як ми бачили, прилучив до тих двох і пана Де-Тревія, але він гадав, що таке поєднання не завадить.

Пан Де-Тревій був дуже здивований, стиснув руку Д'Артаньянові й сказав:

— Ви чесний хлопець, але зараз я можу для вас зробити тільки те, що обіцяв. Мій будинок для вас завжди відчинений. Мавши змогу бачити мене щогодини,— а значить, бути в курсі всіх справ,— ви здобудете те, чого бажаєте.

— Інакше кажучи, ви чекаєте, щоб я показав себе гідним бути мушкетером. Будьте спокійні,— додав Д'Артаньян з панібратством гасконця,— вам не доведеться довго чекати.

Прощаючись, він уклонився з таким виглядом, ніби майбутнє залежало тепер тільки од нього самого.

— Заждіть трохи,— сказав пан Де-Тревій, спиняючи його:— я обіцяв вам дати листа до директора академії. Мабуть, ви дуже гордовиті, щоб прийняти його, мій юначе?

— Ні, пане,— відповів Д'Артаньян,— і запевняю вас, з ним не скоїться того, що з першим. Я буду берегти його так, що він дійде на адресу, і горе тому, хто спробує відібрати його в мене.

Пан Де-Тревій усміхнувся на ці хвастощі. Залишивши юного земляка в ніші вікна, де вони розмовляли, він сів до столу і почав писати обіцяну рекомендацію. Д'Артаньян, який не мав чого робити, почав вистукувати марша на шибці, розглядав мушкетерів, що виходили один по одному, і стежив за ними, доки вони не зникали за рогом.

Пан Де-Тревій, написавши листа, запечатав його і, підвівшись, наблизився до молодого чоловіка, щоб передати йому конверт. Але тої хвилини, як Д'Артаньян простягав руку, пан Де-Тревій, вельми здивований, побачив, що його протеже здригнувся, почервонів від гніву й кинувся геть з кабінету, гукаючи:

— А чорт побирай! На цей раз він не втече від мене!

— Хто саме? — спитав Де-Тревій.

— Мій злодій! — відповів Д'Артаньян — А, зраднику!

І Д'Артаньян зник.

— Божевільний! — пробурмотів пан Де-Тревій.— А, може, це ловкий захід викрутитись, побачивши, що дав маху.

ПЛЕЧЕ АТОСА, ЧЕРЕЗПЛІЧНИК ПОРТОСА ТА ХУСТОЧКА
АРАМІСА

Розлючений Д'Артаньян у три скоки перетяв передпокій і кинувся на сходи, якими хотів збігти вниз, коли нахиленою головою влучив у мушкетера, що виходив од пана Де-Тревія бічними дверима, і так ударів його в плече, що той закричав, вірніше загарчав.

— Вибачте,— сказав Д'Артаньян, збираючися бігти далі,— вибачте, але я дуже поспішаю.

Не встиг він спуститися з першого прольоту сходів, як чиясь залізна рука вхопила юнака за шарф і зупинила його.

— Ви поспішаєте!— скрикнув мушкетер, блідий, як полотно.— Через це ви мене пхаєте, каже: „вибачте“ і вважаєте, що цього досить! Не зовсім так, молодий чоловіче. Чи не думаєте ви, що коли пан Де-Тревій говорив сьогодні трішки суворо— ви чули цю розмову,— то й кожен може так поводитися з нами! Помиляєтеся, приятелю! Він не пан Де-Тревій.

— Запевняю вас,— відказав Д'Артаньян, впізнавши Атоса, що, по перев'язанні, зробленому йому лікарем, повертався додому;— запевняю вас, що я зробив це незнарошне і, не робивши цього навмисно, сказав: „вибачте“. Мені здається цього досить. Повторюю і це, мабуть, уже, і зайве,— даю вам слово честі: я поспішаю, дуже поспішаю. Пустіть мене, будь ласка, пустіть! У мене дуже пекучі справи.

— Пане,— сказав Атос, пускаючи його,— ви не ввічливі. Видко, що ви приїхали здалека.

Д'Артаньян вже спустився на три-чотири шаблі, але за уваження Атоса затримало його.

— Чорт побирай!— сказав він,— звідки б я не приїхав, не вам навчати, як мені поводитися. Попереджаю вас.

— Може й так,— відповів Атос.

— О, якби я не так поспішав,— скрикнув Д'Артаньян,— га не гнався за одною людиною.

— Мене, квапливий пане, ви знайдете. не ганяючись за мною. Чуєте?

— Де саме? Прошу!

— Коло монастиря босих кармелітів.

— О якій годині?

— Опівдні!

— Опівдні! Добре, я буду.

— Подбайте, щоб не запізнюватися, а то... я вам відріжу вуха.

— Добре, добре! — скрикнув Д'Артаньян, — буду за десять дванадцята.

І він знову побіг, ніби сам чорт ніс його на собі, сподіваючися знайти того незнайомого, що своїм повільним кроком не міг зайти дуже далеко.

На той час Портос біля воріт розмовляв з якимось ґвардійцем. Між них було місце саме на одного чоловіка. Д'Артаньян думав, що цієї простороні для нього досить, щоб стрілою просмикнути між ними. Але він не взяв на увагу вітру.

Тільки він хотів проскочити, вітер розстібнув довгий плащ Портоса, і Д'Артаньян потрапив просто в плащ. Очевидно, Портос мав рацію не розлучатися з цією важливою частиною свого вбрання, бо замість спустити кінець, що був у нього в руці, він потягнув його, — і Д'Артаньян коловоротним рухом заплутався в оксамиті плаща.

Д'Артаньян, почувши прокльони мушкетера, хотів був вискокнути з плаща, що закрив йому очі, і шукав виходу із згортків його. Вів занадто боявся попсувати вже відомий нам новий чудовий черезплічник; але, розплющивши з остраху очі, побачив, що його ніс упирається в плечі Портоса, в самий черезплічник. Та ба! Черезплічник був золотий тільки спереду, а ззаду шкіряний. Портос, як справжній хвалько, не спромігшись придбати черезплічника цілком золотого, купив золотого тільки наполовину. Ось звідки і кашель, і потреба в плащі.

— Чорт! — кричав Портос, додаючи всіх зусиль, аби визволитися од Д'Артаньяна, що ворушився на його спині. — Сказались ви чи що? Кидаєтесь так на людей!

— Вибачте, — сказав Д'Артаньян, виринаючи з-під плеча цього велетня. — Я дуже поспішаю, я ганяюся за одним...

— Чи ви завжди забуваєте десь свої очі, як ганяєтесь? — спитав Портос.

— Ні, — відказав ображений Д'Артаньян, — і моїма очима я бачу те, чого не бачать інші.

Портос, зрозумів він, чи не зрозумів, дав волю своєму гніву.

— Вас, пане, одлупцюють, — попереджаю вас, — як будете тертися коло мушкетерів.

— Одлупцюють? Мене? Це жорстоко сказано.

— Але воно личить особі, що звикла просто дивитись в очі ворогові.

— Звичайно, я ж бо знаю, що ви не обертатиметесь спиною.

І юнак, задоволений із свого дотепу, одскочив набік, сміючись на ціле горло.

Портос аж запінився з люті й рушив з місця, щоб кинутись за Д'Артаньяном.

— Потім, потім! — гукав той. — Коли ви будете без плаща.

— О перший за Люксембургом.

— Гаразд! О першій! — відказав Д'Артаньян, повертаючи за ріг вулиці.

Але ні на вулиці, якою він допіру промчав, ні на тій, по якій перебігав тепер очима, Д'Артаньян не угледів нікого. Хоч як повільно йшов незнайомий, його вже не було. Могло статися, що він зайшов у якийсь будинок.

Д'Артаньян розпитував усіх стрічних, спустився до порону, піднявся вулицями Сенською й Червоного Хреста — і нікого, абсолютно нікого. А втім ця прохідка була йому на користь, бо в міру того, як піт укривав йому чоло, холонуло серце.

Тоді він почав обмірковувати свої останні пригоди. Їх було багато, і всі нещасливі: було тільки одинадцять, а він уже встиг зайти в немилість пана Де-Тревія, що не міг вважати спосіб, в який Д'Артаньян покинув його, за джентльменський.

Поруч із тим він здобув собі дві добрі дуелі з двома особами, з яких кожна могла вбити троїх таких, як він, — з двома мушкетерами. А їх він у думках і в серці ставив понад решту людей.

Становище було кепське. Певний, що Атос уб'є його, молодий чоловік, зрозуміло, вже не турбувався про Портоса. А що надія кидає людину тільки в останній момент, то він сподівався, що залишиться живий, відбувшись, звичайно, важкими ранами.

Розмовляючи сам із собою, він дійшов майже до будинку Д'Егійонів і перед цим будинком побачив Арамиса, що жартував з трьома королівськими ґвардійцями. З свого боку і Арамис побачив Д'Артаньяна. Не забувши, що в присутності цього юнака сьогодні ранком пан Де-Тревій так картав їх, і не мавши приємности бачити свідка цієї догани, Арамис удавав, що не помічає його. Д'Артаньян підійшов до чотирьох молодих людей і з найчемнішою усмішкою низько вклонився ним. Арамис злегка кивнув головою, але не всміхнувся. А втім усі четверо замовчали.

Та не такий дурний був Д'Артаньян, щоб не помічати, що він тут зайвий; тільки в справах великопанських звичаїв він не мав ще достатнього досвіду, щоб ловко вийти із скрутного становища. Він добирав способу відступити якнайгідніше, коли зненацька побачив, що Арамис упустив свою хусточку і, напевно, не догледівши цього, наступив на неї

ногою. Д'Артаньян подумав, що настав слушний час спокутувати свою незграбність. З найлюб'язнішим виглядом, він нахилився і витяг хусточку з-під ніг мушкетера, хоч як намагався той затримати її, і сказав, подаючи Арамисові:

— Ось хусточка, пане, що її ви не схотіли б загубити.

Хусточка була, дійсно, розкішно гаптована, з короною та гербом в одному куточку. Арамис густо почервонів і скорше вирвав, ніж узяв її з рук гасконця.

— Еге,— скрикнув один з гвардійців,— ти ще говори-тимеш, тихоня Арамисе, що посварився з пані Де-Буа-Трасі; а ця люб'язна дама постачає тобі хусточки.

Арамис кинув на Д'Артаньяна один з тих поглядів, які дають на розум, що ви здобули собі смертельного ворога. Далі, прибравши наївного вигляду, він сказав:

— Ви помиляєтесь, панове, це не моя хусточка. Не знаю, чому цьому добродієві заманулося дати її мені, а не кому з вас? Ось доказ — моя хусточка у мене в кешені.

З цими словами він витяг власну хусточку, теж елегантну, з тонкого батисту.

На цей раз Д'Артаньян не сказав ні слова, — він визнав, свою помилку. Але друзів Арамиса не переконало його відмовлення, і один з них, звертаючись до молодого мушкетера, сказав з удаваною серйозністю:

— Якщо це й дійсно так, я примушений, люб'язний Арамисе, взяти в тебе цю хусточку, бо, як знаєш, Буа-Трасі — мій великий приятель, і я не хочу, щоб з речей його жінки робили собі трофеї.

— Ти не так ставиш питання, — відповів Арамис. — Визнаючи справедливість твоєї вимоги по суті, я відхилив би її з формальних міркувань.

— Дійсно. це так, — наважився вкинути слово Д'Артаньян. — Я не бачив, як хусточка випала з кешені пана Арамиса. Він наступив на неї ногою, — і тільки; а я думав, що коли його нога на хустці, то хусточка належить йому.

— Отже, і ви, пане, помилились, — зимно відказав Арамис, мало задоволений з такої поправки, і звернувся до гвардійця, що назвав себе другом Де-Буа-Трасі.

Як і треба було гадати, інцидент не мав наслідків. Небавом розмова закінчилася, і три гвардійці й мушкетер, міцно стиснувши один одному руку, розійшлись: три гвардійці в одну сторону, Арамис — в іншу.

— Ось слушний випадок замирити з цим галантним паном, — сказав сам до себе Д'Артаньян, що підчас цієї розмови стояв трохи віддалік, і з цим добрим наміром наблизився до Арамиса, що відходив, не звертаючи на нього жодної уваги.

— Пане! Ви, сподіваюся, вибачите мені, — сказав він.

— А, це ви! — перебив Арамис. — Дозвольте зауважити вам, що ви в цьому випадкові поводитися не так, як годиться порядній особі.

— Як, пане! — скрикнув Д'Артаньян. — Ви вважаєте...

— Я вважаю вас не за дурня. І дарма, що ви приїхали з Гасконі, ви повинні знати, що без причини не наступають на хусточки. Чорт побирай! Париж не забрукований батистом.

— Ви несправедливо намагаєтесь принизити мене, пане, відказав Д'Артаньян. — Я гасконець, це так. Ви знаєте про це, і мені нема потреби казати, що гасконці люди мало терплячі, а тому, перепросивши один раз, вони певні, що зробили вже більше, ніж слід було зробити.

— Пане!, я зауважив вам не для того, щоб посваритися. Борони, боже! Я — не завзятий дуеліст і, будши мушкетер тільки між іншим, б'юся тільки тоді, як мене примушують до того, і завжди з великою неохотою. Але на цей раз справа серйозна — ви скомпрометували даму.

— Не я, а ми! — виправив Д'Артаньян.

— Як ви допустилися такої нетактовності і віддали мені хусточку!

— А ви? Як ви допустилися впустити її з кешені?

— Я сказав уже і повторюю, що хусточка випала не з моєї кешені.

— Тоді ви двічі збрехали, бо я бачив, що з вашої.

— А! Так ви дозволяєте собі говорити таким тоном. Я вас швидко навчу.

— А я, вас, пане абате, одішлю правити мессу! Зараз же витягайте шпаду!

— Ні, друже милий! Тільки не тут! Ні в якому разі! Хіба ви не бачите, що ми стоїмо проти будинку Д'Егійонів, де вщерть повно прибічників кардинала? Хто запевнить мене, що не його еміненція доручив вам подати йому мою голову?.. Я складаю завелику ціну своїй голові, бо вона дуже добре сидить у мене на плечах. Я ладний вас убити, будьте спокійні, але вбити без шуму, у відлюдному місці, де ви ні перед ким не могли би похвалитися своєю смертю. О другій матиму за честь чекати на вас у будинку пана Де-Тревія. Там я вкажу вам вигідне місце.

Два юнаки розлучилися. Арамис подався вгору, вулицею, що йшла до Люксембургу, а Д'Артаньян, бачивши, що умовлена година наближається, попрямував до монастиря кармелітів, кажучи до себе:

— Ніяк не можу спам'ятатися!.. Ну, та коли мене і вб'ють, то вб'є мушкетер.

МУШКЕТЕРИ КОРОЛЯ І ГВАРДІЙЦІ ПАНА КАРДИНАЛА

Д'Артаньян нікого не знав у Парижі, а тому на дуель з Атосом пішов без секунданта, поклавши задовольнитися тим, кого обере супротивник. Проте, він мав певний намір перепросити хороброго мушкетера, не принижуючи себе. Він боявся, щоб з цієї дуелі не сталося того, що звичайно трапляється, коли молодий дужий чоловік б'ється з пораним та знесиленим ворогом: переможений, він подвоює тріумф свого супротивника; перемігши — наражається на докору в лукавстві й дешевій відвазі. Юнак сподівався, що Атос,—чий величний вигляд та суворе обличчя йому дуже сподобалися,—вислухавши його щирі перепросини, заприятелює з ним. Портоса він думав настрахати пригодною з черепличником, про яку, коли того буде вбито, він зможе розповісти всім і, вміло розголосивши, зробити з Портоса загальне посміховисько. Нарешті, щодо лукавого Арамиса, то його він дуже боявся.

Отак налагодившись, він не йшов, а летів до монастиря босих кармелітів — будови без вікон, серед висушених сонцем луків, що правили за місце для зустрічі людям, які не мали багато вільного часу.

Коли Д'Артаньян підходив до монастиря, Атос чекав на нього не більше, як п'ять хвилин. Саме в той час дзигарі вибили південь. Отже, він був цілком точний, і найвибагливіший у дуельних справах суддя не міг би зробити йому жодного зауваження.

Атос усе ще сильно страждав од своєї рани, дарма що її наново перев'язав хірург пана Де-Тревія. Він сидів на камені й чекав, спокійний та поважний, як завжди. Побачивши Д'Артаньяна, він підвівся й чемно пішов йому назустріч. Наш юнак наближався до супротивника, мавши в руці капелюха, що перо його волочилося по землі.

— Пане, — сказав Атос, — я попередив двох друзів, що мають бути за секундантів, але їх ще нема. Дивую, що вони запізнилися, це не їхній звичай.

— У мене зовсім нема секундантів, — відповів Д'Артаньян, — бо я прибув до Парижу тільки вчора й нікого не знаю, окрім пана Де-Тревія. Йому я привіз рекомендації мого батька, що мав за честь бути його другом.

Атос на хвилину замислився.

— Ви не знаєте нікого, крім пана Де-Тревія? — спитав він.

— Так, пане! Я знаю тільки його.

— Ага,— вів далі Атос, звертаючись стільки ж до себе, скільки й до Д'Артаньяна,— отже якби я вас убив, мене мали б за дітожерця.

— Не зовсім,— заперечив Д'Артаньян, віддаючи поклону, якому не бракувало самоповаги,— не зовсім так, бо ви робите мені честь битися зо мною, мавши рану, що мусить дуже непокоїти вас.

— Правда, вона мені дуже заважає. Ви таки боляче вдарили мене. Але я буду битися лівицею, як і завжди роблю в таких випадках. Не вважайте це за поблажливість: я непогано орудую обома руками. Це навіть гірше для вас: лівша дуже небезпечна для тих, хто до цього не звик. Шкоду, що не попередив вас давніш.

— Ви надзвичайно люб'язні, пане,— сказав Д'Артаньян, знову вклонившись,— і я вам дуже вдячний.

— Мені дуже ніяково,— відповів Атос своїм джентлменським тоном.— Побалакаймо краще про щось інше, коли вам це не буде неприємно. А, хай йому біс, як же ви мене захибили. Плече аж палає.

— Якби ви мені дозволили,— несміливо почав був Д'Артаньян.

— Що, пане?

— У мене є чудодійний бальзам для ран. Я його одержав від матері й спробував на собі. Я певний, що протягом менше, як трьох днів, він загоїть вашу рану. А коли ви видужаєте, я матиму за найбільшу для себе шану стати знову проти вас.

Д'Артаньян сказав це із щирістю, що робила честь його чемності й не виявляла полохливості.

— Слово чести, пане, ця пропозиція мені дуже до вподоби. Хоч я й не можу скористатися з неї та відразу бачу, що маю справу з джентлменом. А, проте, чому ж не йдуть ці волоцюги?

— Якщо ви поспішаєте, пане,— сказав Д'Артаньян так само щиро, як і за хвилину перед тим, коли пропонував йому відрочити дуель,— якщо ви поспішаєте й хочете спровадити мене на той світ, то будь ласка, не вагайтеся.

— Знову приємне мені ваше слово,— сказав Атос, привітно кивнувши головою Д'Артаньянові.— Йому не бракує розуму, і разом із тим це, безперечно, відважна людина,— подумав він.— Я люблю таких людей, як ви, пане, і бачу, що, коли ми не вб'ємо один одного, то мені завжди буде приємно поговорити з вами. Почекаймо, прошу, на цих добродіїв. Часу в мене багато, і так воно буде коректніш. А ось, здається, і один з них.

Справді, кінець вулиці Вожірап з'явився велетень Портос.

— Як?— згукнув Д'Артаньян.— Ваш перший секундант Портос?

— Так. Хіба ви маєте що проти нього?

— Нічогісінько.

— А ось і другий.

Д'Артаньян глянув і впізнав Арамиса.

— Як!— вигукнув він, ще більше здивований.— Другий ваш секундант пан Арамис?

— Звичайно. Чи вам невідомо, що нас ніколи неможна бачити нарізно і що в мушкетерів, у гвардії, при дворі та й у місті нас узивають: Атос, Портос та Арамис, або трое нерозлучників? Ви тільки но приїхали й через це можете не знати цих подробиць.

— Слово чести, недурно вас так звать, панове. Моя пригода, якщо за неї стане відомо, доведе, що ваш союз збудовано не на контрастах.

Тимчасом наблизився Портос. Привітавши рукою Атоса, він повернувся до Д'Артаньяна і, здивований, наче прикипів на місці.

Зазначімо мимохідь, що він перемінив черезплічника і був без плаща.

— А, гай-гай!.. Що це таке?— спитав Портос.

— Я б'юся з цим добродієм,— відповів Атос, вказуючи на Д'Артаньяна й тим же жестом вітаючи Портоса.

— Аджеж і я з ним б'юся,— сказав Портос.

— Так! Але тільки о першій!— відказав Д'Артаньян.

— Я також б'юся з ним,— промовив, наближаючись, Арамис.

— Так, тільки о другій,— вклонився Д'Артаньян.

— А через що ти б'єшся, Атосе?— спитав Арамис.

— Правду кажучи, і сам гаразд не знаю. Він зашиб мені плече. А ти, Портосе?

— Б'юсь тому, що б'юсь,— відповів, почервонівши, Портос.

Атос, що бачив усе, вздрів легку усмішку на губах гасконця.

— У нас було непорозуміння в питанні про туалет,— сказав юнак.

— А ти, Арамисе?— спитав Атос.

— Я б'юся за одну тезу з богослів'я,— відповів Арамис, жестом просячи Д'Артаньяна держати в секреті справжню причину дуелі.

Атос знову помітив усмішку на губах Д'Артаньяна.

— Аа... так,— мовив Атос.

— У нас різні погляди на одне місце в творах св. Августина,— пояснив гасконець.

— А він таки, дійсно, розумний,— пробурмотів Атос.

— Ну, а тепер, панове, коли ви зібрались докупити, дозвольте мені перепросити вас.

При слові „перепросити“ Атос насупився, на губах Портоса майнула чванлива ухмилка, жест заперечення був за відповідь Араміса.

— Ви нібито не зрозуміли мене, панове,— підвівши голову, сказав Д'Артаньян. Сонячне проміння осяяло тонкі й сміливі риси його обличчя.— Я прошу пробачення на той випадок, як не спроможуся сплатити боргу всім трьом: пан Атос має право перший убити мене, що значно знецінює мій борг вам, пане Портосе, а про мій борг вам, пане Арамісе, годі вже й казати. Ще раз прошу пробачення, але тільки в цьому. Тепер же починаймо.

По цих словах Д'Артаньян, як справжній лицар, витяг шпаду. Кров кинулася йому в голову, і цієї хвилини він ладний був битися з усіма мушкетерами королівства, як тепер з Атосом, Портосом та Арамісом.

Було чверть на першу. Сонце стояло в zenіті, і місце, обране для дуелі, було відкрите його гарячим ласкам.

— До ваших послуг!— сказав Атос і став у позицію.

— Я чекаю ваших наказів,— відповів Д'Артаньян, схрестивши з ним шпаду.

Ледве встигли дзвякнути леза, як на розі монастирської садиби замаячив загін кардинальської гвардії, з паном Де-Жюсаком на чолі.

— Гвардійці кардинала!— вигукнули разом Портос і Араміс.— Суйте шпади у піхви, панове!

Та було вже запізно. Їх бачено в позі, яка не залишала жодного сумніву щодо їхніх намірів.

— Гей!— гукнув Жюсак, підступаючи до них.— Гей, мушкетери, ви б'єтесь? А накази короля? Як ми до них ставимось?

— Ви надзвичайно великодушні, панове гвардійці,— з серця мовив Атос, бо Жюсак був з позавчорашніх напасників.— Якби нам довелось побачити, що ви б'єтесь поміж себе, ми не стали б вам заважати. Дайте ж нам побитися, і ви побачите інтересне видовисько, нічим не ризикуючи.

— Панове,— відповів Жюсак,— на превеликий жаль, цього ніяк неможна. Обов'язок перш над усе. Будь ласка, суньте шпади в піхви та ідіть за нами.

— Пане,— мовив Араміс, малпуючи Жюсака,— ми скорилися б вашому люб'язному запрошенню, якби це від нас залежало, та, на жаль, ніяк не можемо, бо пан Де-Тревій заборонив нам. Ідіть собі своєю дорогою. Це найкраще, що ви можете зробити.

Ці жарти розлютували Жюсака.

— Якщо ви не скоритесь, ми примусимо вас.

— Їх п'ятеро,— пошепки сказав Атос,— нас тільки троє. Вони нас переможуть, і ми повинні вмерти, бо запевняю, що переможений удруге я не з'явлюся до капітана.

Атос, Портос і Арамис стали попліч. Жюсак між тим вишиковував своїх салдатів.

Д'Артаньянові цього було досить, і він одразу вирішив, що йому робити. То був один з моментів, які визначають усю долю людини. Треба було вибирати між королем і кардиналом... вибір зроблено, на ньому треба спинитися. Битися — це значить не послухатись закону, ризикувати головою і стати ворогом міністра, потужнішого, ніж сам король. Усі ці думки майнули в голові юнака, але, треба визнати, він не вагався ні секунди.

— Панове, дозвольте мені внести поправку,— промовив він.— Ви сказали, що вас троє, а мені здається — нас четверо.

— Та ви ж не наш,— зауважив Портос.

— Правда, убранням — ні, але душею ваш,— відказав Д'Артаньян.— У мене серце мушкетера. Я чую його, і воно пориває мене.

— Одійдіть, юначе,— гукнув Жюсак, що, можливо, з рухів та з виразу на виді вгадав намір Д'Артаньянів.— Ідіть собі геть! Рятуйте свою шкуру! Ми на це згоджуємося.

Д'Артаньян не ворухнувся.

— Ви гарний хлопець,— сказав Атос, стискуючи йому руку.

— Ну, вирішайте мерщій! — повторив Жюсак.

— Що ж! — кинули Портос і Арамис,— треба на щось наважитись.

— Пане, ви повні великодушності,— сказав Атос.

Усі вони подумали про молоді літа Д'Артаньяна і побоювались його недосвідчености.

— Нас четверо, до того ж один поранений, а другий ще дитина,— уголос міркував Атос,— а казатимуть, що нас було четверо чоловіків.

— Та й не відступати ж! — мовив Портос.

— Це було б важко,— додав Арамис.

Д'Артаньян зрозумів їхнє вагання.

— Панове, спробуйте мене. Присягаюся, що не піду звідси, коли нас переможуть.

— Як ваше ім'я, юначе? — спитав Атос.

— Д'Артаньян, пане.

— Отже, Атосе, Портосе, Арамисе й Д'Артаньяне, вперед! — гукнув Атос.

— Що ж ви, панове, чи вирішили щось? — утрете спитав Жюсак.

— Так.

— А що саме?

— Матимемо честь атакувати вас, — відповів Араміс, однією рукою здіймаючи капелюха, а другою видобуваючи шпаду.

— А, так ви опиратися! — скрикнув Жюсак.

— Чорт побирай! Хіба це вас дивує!

І дев'ятеро вояків із завзяттям, але не без ладу, кинулись один на одного.

Атос зчепився з Каюзакком, улюбленцем кардинала, Портос — з Бікара, Араміс мав проти себе двох.

Д'Артаньян опинився проти Жюсака.

Серце молодого гасконця билося так, що за малим не розривало йому груди, та не з переляку, а з бажання перемоги. Він бився, як оскаженілий тигр, десять разів обходячи супротивника, двадцять разів міняючи позиції. Жюсак, дуже досвідчена людина, ледве встигав оборонятись од свого супротивника, що легко та моторно нападав з усіх боків і одночасно оборонявся, як людина, що має надзвичайну повагу до своєї власної шкіри.

Ця боротьба почала дратувати Жюсака. Розлючений опором якогось хлопчиська, він почав давати маху. Д'Артаньян, що не мав особливої практики, зате добре знав теорію, подвоїв прудкість. Жюсак, намагаючись скінчити, завдав супротивникові страшеного вдара з глибоким випадом, але той одбив його прямою, і поки Жюсак підводився з землі, шмигонув, як гадюка, йому під його шпадою й пронизав його наскрізь. Жюсак упав, як колода.

Д'Артаньян швидким оком оглянув бойовисько: Араміс убив уже одного супротивника, другий уперто напосідав на нього, та Араміс мав гарну позицію й міг ще оборонятися. Бікара й Портос поранили один одного. Портос дістав удара шпадою в руку, Бікара — в стегно, та що рани були легкі, вони билися далі ще з більшим завзяттям.

Каюзак знову поранив Атоса. Той пополотнів, але не відступав ні на крок, тільки змінив руку, і бився тепер лівицею.

За законами дуелі того часу, Д'Артаньян мав право допомогти кому хотів. Роздивляючись на своїх товаришів, він спіткав надзвичайно виразний погляд Атоса. Той скорше вмер би, ніж прикликав на поміч, але він мав право дивитися й очима просити підтримки. Д'Артаньян зрозумів, підскочив до Каюзака збоку й закричав:

— До мене, пане гвардійце! Я уб'ю вас.

Каюзак миттю повернувся, і повернувся вчасно, бо Атос, що тримався на ногах самою мужністю, упав на одне коліно.

— Чорт побирай! — крикнув він Д'Артаньянові. — Не вбивайте його, прошу, юначе! У нас із ним старі рахунки. Їх треба зліквідувати, коли я одужаю. Обеззбройте його, вибийте тільки шпаду. Ось так, гаразд! Дуже хороше!

Цей вигук викликало те, що шпада Каюзака одлетіла на двадцять кроків. Обидва кинулись до неї разом: один — щоб підхопити її, другий — щоб заволодіти нею. Д'Артаньян, моторніший, прибіг перший і поставив на неї ногу.

Каюзак побіг до гвардійця, вбитого Арамісом, схопив його шпаду й хотів повернути до Д'Артаньяна, але дорогою зустрів Атоса, що встиг звести дух підчас недовгого відпочинку і, боячись, щоб Д'Артаньян не вбив його ворога, хотів відновити бійку.

Д'Артаньян зрозумів, що, втрутившись в бійку тепер, він образив би Атоса, і не став їм заважати.

Дійсно, за кілька секунд Каюзак упав з простромленим горлом.

Тієї ж хвилини Араміс, підставивши шпаду до грудей упалого ворога, примушував його просити помилування.

Залишалися Портос і Бікара. Портос безупинно блазнював. Він питав у Бікара, яка година, вітав його з ротою, яку одержав його брат у Наварському полку, та все це не дуже ставало йому в пригоді. Бікара був з тих залізних натур, що падають тільки мертві.

А втім треба було кінчати. Могла підійти варта й заарештувати всіх бійців: поранених і невшкоджених, роялістів¹⁾ і кардиналістів. Атос, Араміс і Д'Артаньян оточили Бікара й вимагали, щоб він здався. Але один проти всіх, з проштрикнутим стегном. Бікара все ж не піддавався. Жюсак, підвівшись на лікті, і собі умовляв його скоритися недолі. Бікара — гасконець, як і Д'Артаньян, удавав глухого і тільки всміхався.

— Адже їх четверо проти тебе! Кінчай! Я тобі наказую, — крикнув Жюсак.

— Це інша річ, як наказуєш. Ти мій бригадир — мушу тебе слухатися.

Бікара стрибнув назад, переламав шпаду на коліні, кинув уламки її за монастирську загорожу і, схрестивши руки, почав насвистувати кардинальську пісню.

Відвагу завжди шанують, навіть вороги. Мушкетери салютували Бікара своїми шпадами, а потім поклали їх у піхви. Д'Артаньян зробив так само і, за допомогою Бікара, що залишився на ногах, одніс до паперти Жюсака, Каюзака й пораненого Арамісового супротивника. Четвертого, як ми вже

¹⁾ Прибічників короля.

казали, вбито. Потім ударили в дзвін і, несучи, як трофей, чотири шпади, подались до будинку пана Де-Тревія.

Шли вони, обнявшись, розтягнувшись на всю широчінь вулиці, затримуючи стрічних мушкетерів. Кінець-кінцем їхня прохідка обернулася на тріюмфальний марш.

Серце Д'Артаньяна плавало в захопленні. Він ішов між Атосом і Портосом, ніжно притискаючи їх до себе.

— Нехай я ще й не мушкетер,— звернувся він до нових друзів, переступаючи поріг будинку пана Де-Тревія,— та мене прийнято до них у науку. Чи не правда?

РОЗДІЛ VI

ЙОГО ВЕЛИЧНІСТЬ КОРОЛЬ ЛЮДОВИК XIII

Ця історія наробила багато шуму. Пан Де-Тревій голосно лаяв своїх мушкетерів, а потай вітав їх, і що про це треба було негайно повідомити короля, то капітан поспішився до Лювру. На жаль, він спізнився,— король зачинився з кардиналом, а пану Де-Тревію сказано, що король працює й не зможе його прийняти. Увечері Де-Тревій прийшов до палацу саме підчас гри. Король вигравав і, з природи дуже скупий, був у найкращому гуморі.

— А, ідіть но сюди, пане капітане,— сказав він, побачивши його здаля,— мушу покартати вас. Чи знаєте ви, що кардинал скаржився мені на ваших мушкетерів з таким обуренням, що аж захворів? Та ваші мушкетери й дійсно справжні чорти й шибайголови!

— Ні, сір,— відповів пан Де-Тревій, відразу побачивши, куди повертає справа.— Ні, навпаки, це добрі хлопці, лагідні й сумирні, як ягнята. Ручуся, що вони мають тільки одне бажання: витягати шпади виключно для послуг вашої величності. Але, що робити? Гвардійці пана кардинала завжди чіпляються до них, і бідолашні молоді люди присилені захищати честь мундира.

Король помітив, що щастя його зрадило, і, боячись програти, скористувався з цієї нагоди й підвівся з-за столу.

— Так ви кажете,— провадив він, звертаючись до пана Де-Тревія й прямуючи з ним до вікна,— ви кажете, що гвардійці його еміненції зайняли ваших мушкетерів?

— Так, ваша величність! Як і завжди!

— А розкажіть, як розпочалася справа? Розумієте, люб'язний капітане, суддя повинен вислухати обидві сторони.

— Боже милий! У найзвичайніший та натуральніший спосіб! Трое з моїх найкращих салдатів,—що імена їх відомі вашій величності, відданість яких ви не один раз зволили цінувати, і що, можу вас у тому запевнити, дуже пильно ставляться до вашої служби,—трое моїх найкращих салдатів: пани Атос, Портос і Араміс пішли погуляти з молодим гасконцем, що я їм його рекомендував учора вранці. Прогулянка ця повинна була, здається, відбутися в Сен-Жермені. Вони умовились стрінутись коло монастиря Босих Кармелітів. Там несподівано на них напалися пани Де-Жюсак, Каюзак, Бікара та ще два гвардійці. Таке численне товариство прийшло туди, здається, не без лихого наміру проти встановлених наказів.

— А й справді,—сказав король,—ви зводите мені на думку, що вони, мабуть, прийшли туди битися один з одним!

— Я не обвинувачую їх, ваша величність, але прошу: уявіть собі, що можуть робити п'ятеро озброєних людей у такій глушині, як околиця монастиря кармелітів?

— Ви маєте рацію, Тревій.

— Побачивши моїх мушкетерів, вони змінили свій намір і забули про свою особисту ворожнечу для ворожнечі полкової. Вашій величності бо відомо: мушкетери, що підлеглі королю й тільки йому,—природні вороги гвардійців кардинала.

— Так, Тревій, так,—меланхолійно сказав король,—і, повірте, мені дуже сумно бачити дві партії у Франції, дві голови в королівстві. Але цьому буде покладено край, Тревій, буде!.. Так ви кажете, ці гвардійці зачепили мушкетерів?

— Я кажу, що, мабуть, подія сталася так, але присягтися не буду. Вам, сир, відомо, як важко іноді дізнатися правди, коли не мати тої чудової прозорливості, через яку Людовика XIII названо Справедливий.

— Ви праві, Тревій, але ваші мушкетери були не сами, з ними був ще й якийсь хлопець.

— Так, сир, і один поранений. Таким чином три королівські мушкетери,—один з них поранений,—і хлопець не тільки встояли проти п'яťох найнебезпечніших гвардійців пана кардинала, ба навіть і звалили чотирьох з них на землю.

— Так це ж перемога!—захоплено вигукнув король,—цілковита перемога! Чотири чоловіки, з них один поранений, один з них дитина, кажете ви?

— Ледве-ледве юнак; але цього разу він поведився так відважно, що я наслідуюся представити його вашій величності.

— А як його звать?

— Д'Артаньян, сир; це син одного з моїх найдавніших друзів, чоловіка, що з блаженної пам'яті батьком вашої величності брав участь у партизанській війні.

— І ви кажете, що він поводився добре, цей юнак? Розкажіть мені про це, Тревій, ви знаєте, як мені подобаються оповідання про війни та бійки.

З цими словами Людовик XIII, що сам не брав ніколи участі у війні, гордовито покрутив вуса й сперся рукою на стегно.

— Сир,— вів далі Де - Тревій,— як я вже казав вам, пан Д'Артаньян майже дитина і, не мавши чести бути мушкетером, був у цивільному вбранні. Гвардійці пана кардинала, зважаючи на його юнацький вік і на те, що він не належить до мого полку, запропонували йому відійти раніш, як вони атакуватимуть мушкетерів.

— Отож, бачите, Тревій,— перебив король,— вони напали перші!

— Достеменно так, сир! Отже, вони радили його відійти, але він відповів, що залишиться з мушкетерами, бо почував себе мушкетером і цілком відданий вашій величності.

— Славний юнак!— прошепотів король.

— І дійсно, він залишився з ними, і в його особі ваша величність має енергійного вояка. Це йому завдячує пан Де - Жюсак жахливу рану, що так розлютила пана кардинала.

— Так це він поранив Жюсака!— скрикнув король.— Дитина! Та це ж неможливо, Тревій.

— А втім це було так, як я мав за честь доповісти вашій величності.

— Жюсак — один з найкращих бойців у королівстві!

— Так, сир, тепер він знайшов гідного супротивника!

— Я хочу бачити цього юнака, Тревій, я хочу його бачити на власні очі, і, якщо для нього можливо щонебудь зробити, ми зробимо.

— Коли вашій величності буде завгодно його прийняти?

— Завтра, опівдні, Тревій.

— Чи привести його самого?

— Ні, приведіть мені всіх чотирьох. Я хочу подякувати їм усім разом. Відданих людей не густо, Тревій, і вірність треба нагороджувати.

— Опівдні ми будемо в Люврі, ваша величність!

— Тільки з малого під'їзду, Тревій, з малого. Не слід кардиналові знати про це.

— Так, ваша величність!

— Ви розумієте, Тревій, закон — завжди закон, і битися кінець - кінцем, заборонено.

Увечорі того ж таки дня мушкетерів повідомлено про честь, що їх чекала. Короля вони знали здавна, а тому не дуже турбувалися. Зате Д'Артаньян із своєю гасконською уявою вбачав у цьому свою майбутню фортуна, і цілу ніч йому ввижались золоті сні. Отже, о восьмій рано він був уже в Атоса й застав його одягненого й готового йти. Маючи на увазі, що в короля треба було бути тільки опівдні, вони вмовились з Портосом та Арамисом пограти в м'яча в одній коршмі, недалеко від Люксембургських стаєнь.

Портос та Арамис були вже на місці й грали вдвох. Атос, великий майстер в усіх фізичних вправах, став з Д'Артаньяном на противному боці і почав грати; але по першому ж русі, дарма що грав лівицею, почувив, що для таких вправ рана його ще не досить загоїлась. Залишившись сам, Д'Артаньян зауважив, що він надто невправний, щоб підтримувати партію за правилами. Вони провадили гру далі, тільки кидаючи м'ячем й не підраховуючи вічків. Один з м'ячів, що його запустив геркулесівською рукою Портос, пролетів повз саме обличчя Д'Артаньяна. Той зрозумів, що якби м'яч, замість промайнути, влучив йому в обличчя, авдієнція, певно, не відбулася б, бо в такому вигляді неможливо було являться до короля. А що від цієї авдієнції, в його гасконській уяві, залежало все його майбутнє, то він чемно вклонився Портосові та Арамисові і, додавши, що спроможеться взяти участь у партії тільки тоді, як почуватиме себе здатним устояти проти них, пішов до галереї.

На нещастя Д'Артаньянове, серед глядачів був гвардієць кардинала, що, роздратований учорашньою поразкою своїх товаришів, дав собі слово помститися за них. Гадаючи, що прийшла слушна нагода, він звернувся до свого сусіда:

— Не дивно, що цей юнак злякався м'яча: він, напевне, мушкетерський учень.

Д'Артаньян обернувся, як ужалений гадюкою, і пильно подивився на гвардійця, що висловив цю образливу думку.

— Дивіться на мене скільки хочете, панку,— вів далі гвардієць, задерикувато покручуючи вуси.— Що сказано, то сказано.

— А що сказано воно надто ясно й не вимагає жодних пояснень,— відповів півголосом Д'Артаньян,— то я прошу вас піти за мною.

— А коли ж саме?— глузливо спитав гвардієць.

— Зараз, коли бажаєте.

— А чи ви знаєте, хто я такий?

— Ні, не знаю й знати не хочу.

— Шкода! Коли б знали, мабуть не так поспішались би!

— А як же вас звуть?

— Бернажу, до ваших послуг.

— Добре, пане Бернажу,—спокійно відповів Д'Артаньян,— я чекатиму на вас біля дверей.

— Ідіть, я слідом за вами.

— Не дуже поспішайте, щоб не побачили, як ми виходимо разом. У нашій справі багато люду недоречі.

— Гаразд,—відповів гвардієць, здивований, що його прізвище не справило ніякого вражіння на юнака.

Портос і Араміс так захопились своєю партією, а Атос так уважно дивився на них, що вони навіть не помітили, як пішов їхній молодий компаньйон.

Д'Артаньян не міг гаяти часу, бо авдієнцію в короля було призначено опівдні. Він озирнувся навкруги і, побачивши, що вулиця безлюдна, сказав своєму супротивникові:

— Захищайтеся!

— Але,—відповів той,—мені здається, що місце обрано досить невдало. Нам було б краще за Сен-Жерменським абатством або на Пре-о-Клер.

— Цілком згоджуюсь,—зауважив Д'Артаньян,—на жаль, у мене небагато часу, бо рівно опівдні в мене призначено побачення. Обороняйтесь, пане, обороняйтесь!

Бернажу не треба було запрошувати двічі. У руці його миттю блисконула шпада, і він атакував свого супротивника.

Проте, Д'Артаньян, що тільки вчора склав іспита, пишачись недавньою перемогою та майбутнім щастям, поклав не здавати ані кроку. Шпади схрестилися. Д'Артаньян стояв нерухомий і примусив супротивника ступити крок назад. Гасконець зараз же скористувався з цього руху, і скоро шпада Бернажу збочила з простої лінії, він одвів її, зробив випад і поранив супротивника в плече. Тепер Д'Артаньян і собі відскочив назад і підняв шпаду. Але Бернажу гукав йому, що це дрібниці, і, осліп ринувшись уперед, сам напоровся на шпаду Д'Артаньяна. Та він не впав і не визнав себе за переможеного, а тільки посувався в напрямку будинку Де-Тремужа, де служив один з його родичів. Д'Артаньян, не розуміючи, як тяжко він поранив супротивника, сильно напосідав на нього і, ймовірно, добив би третім вдаром, аж тут на гомін із коршми вибігли два приятелі гвардійця із шпадами в руках. Вони бачили, як їх товариш розмовляв із Д'Артаньяном і вийшов разом з ним на вулицю. Але тої хвилини, як обидва гвардійці ринули на Д'Артаньяна, з'явилися Атос, Портос і Араміс і примусили їх повернути.

Бернажу впав, а гвардійці, яких було двоє проти чотирьох, почали гукати: „Гей, ви! В будинкові! Тремужські! До нас!..“

На цей гамір вискочили всі, що були в домі, і кинулись на чотирьох товаришів, що ї собі почали галасувати: „До нас, мушкетери!“ Підбігли гвардійці й мушкетери. Бійка стала загальна. Мушкетерів, проте, було більше. Гвардійці кардинала й люди Де-ля-Тремюя відступили в дім і ледве встигли зачинити ворота, щоб не дати ворогам вдертися разом із ними. Пораненого, як ми казали, в тяжкому стані знесено туди ще раніш.

Запал мушкетерів та їхніх прибічників ставав надмірний. Вони вже обговорювали, чи не слід наказати сміливість людей Де-ля-Тремюя, що мали нахабність нападися на королівських мушкетерів, і підпалити його будинок. Пропозицію цю ухвалено з захопленням, але, на щастя, вибило одинадцятку. Д'Артаньян та його компаньйони згадали про авдієнцію й почали втихомирювати решту, бо не хтіли, щоб ця розвага відбулася без них. Кінець-кінцем, задовольнились тим, що кинули декілька каменів. Ворота встояли. Вояки трохи охолонули; до того ж головні заводці залишили натовп і подались до дому пана Де-Тревія, що чекав на них, повідомлений уже про пригоду.

— Мерщій до Лювру,— казав Де-Тревій,— до Лювру, не гаючи жодної хвилини. Спробуймо побачити короля, поки його не встиг ще попередити кардинал. Ми подамо цю справу, як продовження вчорашньої, і обидві стануть за одне.

І пан Де-Тревій, у супроводі чотирьох молодих людей, попрямував до Лювру, де, на своє велике здивування, довідався, що король поїхав полювати на олені до Сен-Жерменського лісу. Пан Де-Тревій примусив двічі переказати собі цю новину, і супутники бачили, як раз-у-раз більше хмарилося його обличчя.

— Нас опередили, панове!— сказав пан Де-Тревій.— Я побачу короля сьогодні увечері, але вас не раджу повертатись йому на вічі.

Порада була розумна й до того йшла від людини, що надто добре знала короля.

Коло шостої пан Де-Тревій ознаймив, що йому треба виряжатися до Лювру. Тому що година, призначена його величністю для авдієнції, давно вже минула, Де-Тревій з чотирма молодими людьми, замість малого під'їзду, став у передпокої. Король усе ще не повертався з полювання. Наша молодь, змішавшись з юрбою двірських, чекала не більше за півгодини, як несподівано розчинились усі двері й оголошено про прибуття короля.

При цьому окликові Д'Артаньян затремтів. Наступила хвилина, що мала, мабуть, вирішити всю його долю. Він з острахом утупив очі в двері, через які мав пройти король.

Людовик XIII увійшов перший. Він був у ловецькому вбранні, ще запорошений, у високих чоботах та з гарапником у руці. З першого погляду Д'Артаньянові стало зрозуміло, що король лютує. Хоч як очевидно було, що король у поганому гуморі, двірські юрмилися на його шляху. У передпокої палацу все краще, щоб вас побачили гнівним оком, ніж не помітили зовсім. І мушкетери, не вагаючись, вийшли наперед. Д'Артаньян, навпаки, залишився ззаду, а король, дарма що особисто знав Атоса, Портоса й Араміса, пройшов повз них, ніби він ніколи їх не бачив. Очі короля зупинилися на панові Де-Тревії. Але той витримав цей погляд з такою твердістю, що король одвернувся, а потім, буркотючи, пішов до себе.

— Погана справа! — сказав, усміхаючись, Атос, — цього разу нам не дадуть хреста.

— Заждіть на мене тут хвилин з десять, а якщо за десять хвилин я не повернуся, ідіть до мене й не чекайте даремно.

Пан Де-Тревій сміливо увійшов до королівського кабінету. Король сидів у кріслі й постукував гарапником по чоботах, що не завадило панові Де-Тревію з великою байдужністю звідатися про його здоров'я.

— Кепсько, погано, пане! — відповів король. — Нудно мені.

Це, справді, була найстійкіша хвороба Людовика XIII, що зчаста запрошував когонебудь з двірських до вікна й казав йому: „Пане такий то, понудьгуймо разом“.

— Як, вашій величності нудно? — сказав пан Де-Тревій. — Чи ваша величність не зволила розважатися сьогодні полюванням?

— Ось так забава! Усе миршавіє, слово чести, і я не знаю, чи то дичина не залишає сліду, чи то пси втратили нюх. Ми підняли оленя з розгільчастими рогами, гнали його шість годин, і ось, коли ми його майже зовсім наздогнали, коли Сен-Сімон підніс рога до рота, щоб засурмити, собаки несподівано повернули й кинулись за молодим звірем... Ось побачите, — я відмовлюсь від цього полювання, як і від пташиного. О, я нещасний король, пане Де-Тревій! У мене був один сокіл, та й той позавчора іздох.

— Так, сір, я розумію вашу розпуку. Нещастя велике, та, мені здається, у вас залишилось ще чимало шулік, кречетів та інших ловчих птахів.

— І нікого, щоб тренувати їх: сокольничі ловці переводяться. Один тільки я розуміюсь на ловах. Після мене — всьому кінець; почнуть полювати з сільцями, пастками. О, якби я мав час навчати! Та де ж пак! Кардинал не дає мені

ані хвилини спокою, чіпляється до мене з Еспанією, з Австрією, з Англією. Доречі, про кардинала! Пане Де-Тревій, я вами незадоволений!

Пан Де-Тревій передбачав, що король зверне на це розмову. Він знав його здавна і добре розумів, що ці скарги були лише передмова, ніби підбудження, яким король хотів надати духу самому собі.

— У чому мав я нещастя не догодити вашій величності? — спитав Де-Тревій, удаючи щонайбільше здивування.

— Оце так виконуєте ви свої обов'язки? — вів далі король, не відповідаючи просто на запитання пана Де-Тревія. — Хіба я призначив вас на капітана моїх мушкетерів для того, щоб вони вбивали людей, каламутили цілий квартал і намагалися запалити Париж? А ви не казали мені жодного слова! Проте, я, мабуть, трошки поспішився з обвинуваченням: бунтарі, слід гадати, у в'язниці, і ви прийшли повідомити мене, що правий суд виконано.

— Сір! — спокійно відповів пан Де-Тревій. — Я, навпаки, прийшов просити захисту. На моїх людей нападають серед білого дня.

— Хто, гвардійці кардинала? О, я не попусти цього. Де ваші мушкетери? Я ще позавчора наказав вам привести їх. Чому ви цього не зробили?

— Вони нанизу, сір, і, коли ви дозволите, Ля-Шене їх покличе.

— Так, так, хай ідуть зараз же! У мене нема часу.

Три мушкетери та Д'Артаньян, що їх вів Ля-Шене, показалися на сходах.

— Ану, йдіть сюди, хлопці-молодці! — сказав король. — Ідіть сюди! Мені треба намилити вам голову!

Мушкетери підійшли, вклонившись. Д'Артаньян за ними.

— Якого біса четверо вас протягом двох днів вивели з лав сімох гвардійців його еміненції! Це вже занадто, панове, занадто! Коли так піде й далі, його еміненція буде примушений через три тижні набирати собі нову роту, а я примушений буду видавати найсуворіші накази. Ну, там одного ще сяк-так, але сімох, це вже багато, це вже занадто!

— Ваша величність сами зволите бачити, як вони збентежені й як вони каються.

— Хм, збентежені й каються? — промовив король. — Щось не дуже я йому віри їхньому лицемірству, а надто цій гасконській штуці. Ану, прошу сюди, пане!

Д'Артаньян зрозумів, що мова мовиться про нього, і наблизився до короля із смутком на обличчі.

— Що ж ви мені казали про молодого чоловіка? Це ж дитина, пане Де-Тревій, справжня дитина! І це він завдав такого страшного вдара Жюсакові?

— І два таких влучних Бернажу.

— Не рахуючи того,— додав Атос,— що коли б він не витяг мене з рук Бікара, я, мабуть, не мав би чести з'явитись сьогодні з шанобливим поклоном до вашої величності!

— Та це ж справжній чортяка! Мавши таке ремесло, він роздере багато камзолів і потрощить чимало шпад! А втім—гасконці завжди негрошовиті, чи не так?

— Сір! Мушу сказати, що в їхніх горах ще не знайдено копалень золота. А не погано було б, якби бог утворив там таке диво за усердя, з яким вони підтримували домагання вашого батька.

— Ви хочете сказати, що гасконці й мене поставили на короля,— чи не так, Тревій?— бо я син свого батька! Хай буде так; не відмовляюсь! Ля-Шене! Подивіться по всіх моїх кешенях. Чи не знайдеться там сорока пістолей, і якщо знайдеться, принесіть мені. А тепер, юначе, по щирості, як стояла справа?

Д'Артаньян розповів усе, як було: як він не міг спати з радощів, що побачить короля, а тому прийшов до своїх друзів за три години перед авдієнцією, і як вони пішли разом до коршми; як він злякався, що м'яч потрапить йому в обличчя; як з нього глузував Бернажу і як той мало не наложив головою.

— Так це правда? Бідний кардинал! Сім найкращих воєнків протягом двох днів! А втім досить з вас, панове, чуєте, досить! Ви заплатили за вулицю Феру—і з гаком. Тепер мусите задовольнитися!

— Якщо ваша величність задоволені, то й ми теж!

— Так, я задоволений,— сказав король, приймаючи від Ля-Шене жменю золота й кидаючи його в руку Д'Артаньянові.— Ось доказ того, що я задоволений.

Д'Артаньян поклав сорок пістолей у кешеню і палко подякував короля.

— Ну,— мовив король, глянувши на дзигарі, — вже пів на дев'яту, а тому прощайте, бо, як я вам казав, о дев'ятій я на декого чекаю. Дякую богові за вашу відданність. На вас я можу цілком здатися. З вами я можу бути певний, чи не так?

— О, сір!— вигукнули разом усі четверо,— ми дозволимо розрубати себе на шматки за вашу величність.

— Гаразд, гаразд, але залишайтеся краще непошкоджені, це й для мене буде корисніш. Тревій!— півголосом сказав йому король, коли мушкетери виходили,— у вас бракує

мушкетерських вакансій і до того потрібний ще й іспит. За-
рахуйте цього юнака в гвардійську роту вашого зятя Дезе-
сара... А чорт побирай, Тревій! Уявіть собі гримасу, що її
зробить кардинал! Він сказиться, та мені байдуже. Це мое
право!

А кардинал дійсно розлютився. Лютував так, що цілий
тиждень не приходив грати до короля. І король, зустрічаю-
чись, щоразу питав його своїм привабним голосом:

— Ну, щож, пане кардинале! Як ся мають нещасний
Жюсак та бідолаха Бернажу, що так віддані вам?

РОЗДІЛ VII

ХАТНЄ ЖИТТЯ МУШКЕТЕРІВ

Коли Д'Артаньян, вийшовши з Лювру, спитав своїх дру-
зів, як йому використати сорок пістолей, Атос порадив улаш-
тувати добрий обід у „Сосновій шишці“, Портос — узяти
льокая, а Арамис — завести собі гарненьку коханку.

Обід улаштовано того ж таки дня, і біля столу прислу-
говував новий льокай. Обід замовляв Атос, льокая знайшов
Портос. Пікардієць, якого наш хоробрий мушкетер найняв
на Турнельському мості, розважався тим, що плював у воду
й пускав жмурки.

Портос вирішив, що таке заняття є покажчик спокій-
ного й споглядального розуму, і взяв його без усякої іншої
рекомендації. Велична постава Портосова спокусила Плянше
(так звали пікардійця). Він гадав, що Портос наймає його
для себе, і трошки розчарувався, побачивши Мускетона —
слугу Портоса. Портос пояснив Плянше, що його власне
господарство, дарма що значне, не дозволяє йому тримати
двох льокаїв, і що пікардієць мусить піти служити до Д'Ар-
таньяна.

Прислуговуючи за обідом у свого нового господаря і
бачивши, як Д'Артаньян, плативши, витяг з кешені жменю
золота, Плянше зробив висновок, що тепер його доля за-
безпечена, і подякував небу. Та золоті сні розвіялись, скоро
він почав готувати постіль своєму панові, — у помешканні,
що складалося з передпокою та опочивальні, стояло тільки
одне ліжко. Плянше ліг у передпокої на ковдрі, яку стягнув
з панського ліжка й якою відтоді Д'Артаньян більше вже не
користався.

У Атоса був слуга Грімо, що його він виховав на свій смак. Не зважаючи на те, що Атос мав не більше, як 30 років і був справжній красунь та розумник, він рішуче цурався жіночої статі. Сам він ніколи не говорив про жінок, але не перешкоджав розмовляти про них у своїй присутності. Завжди замкнений, нелюдяний та мовчазний, він поведінкою своєю нагадував старика. Щоб не відмовлялись од своїх звичок, він навчив Грімо розуміти його з одного жесту чи з поруху губ.

Грімо боявся свого пана, як вогню, але був цілком відданий йому і повний глибокої пошани до його хисту. Подеколи, гадаючи, що втямив його бажання, він кидався виконувати одержаний наказ і робив цілком навпаки. Тоді Атос знижував плечима, без ніякого запалу лупцював Грімо і на кілька днів ставав трошки балакливіший.

Портос був людина зовсім протилежного ґатунку. Він говорив не тільки багато, але гучно, не цікавлячись навіть, слухають його, чи ні. Він говорив заради приємности казати, заради втіхи чути самого себе. Він розмовляв про все, опріч науки, бо, як він зазначав, учені змалку були йому огидні.

Розуміючи перевагу, що мав над ним Атос, Портос відшкодовував це, сповняючи передпокій пана Де-Тревія та Люврську кордегардію оповіданнями про свої сердечні успіхи, за які Атос не оповідав ніколи. Останній час Портос провадив розмову не більше, не менше, як про чужоземну принцесу, надзвичайно до нього прихильну.

Мускетон,— так звали льокая Портосова,— був нормандець. Його миролюбне ім'я „Боніфас“ його пан змінив на непомірно гучніше „Мускетон“. Він пішов у найми до Портоса з умовою одержувати тільки одяг та квартиру, проте, розкішні. Мускетон вимагав для себе лише дві години на день для роботи, що задовольняла всі його інші потреби. Перешиваючи собі вбрання із старих камзолів пана, він був завжди чепурно одягнений.

Льокая Арамісова звали Базен. Що його пан мав надію прийняти духовне звання, то й він був завжди одягнений у чорне, як личить льокаєві духовної особи. Це був гладенький берієць, років 35—40, лагідний, мирний, що любив читати духовні книжки, а при нагоді умів зготувати обід на двох, хоч і з небагатьох страв, але пречудовий. До того ж він був німий, сліпий, глухий і непохитно відданий.

Атос наймав на вулиці Феру— два кроки від Люксембурґу— квартиру з двох кімнат, маленьких і чепурно вмебльованих. Тут і там по стінах скромного помешкання помітно було залишки великих розкошів. Між іншим, там висіла шпада з багатою насічкою часів Франціска I, самий держак

якої, оздоблений самоцвітами, був вартий коло 200 пістолей. Навіть підчас найбільших злиднів Атос не згоджувався ані продати, ані заставити її. На цю шпаду завжди зазіхав Портос. Він охоче віддав би 10 років життя, аби вона належала йому. Тут же висів старовинний портрет вельможі з орденом. Вельможа мав з Атосом щось спільне, якусь родинну подібність. Очевидно, цей великий пан, кавалер королівських орденів, був його предок. Нарешті, на коминку стояла скринька, багато оздоблена і з гербом, таким, як на шпаді та на портреті, що зовсім не пасувала до решти обстави кімнати. Одного разу він відкрив її при Портосі, і той міг упевнитись, що там були тільки листи та папери; безсумнівно, любовні листи й родинні папери.

Портос мешкав у занадто просторій і на позір занадто розкішній квартирі на вулиці Старого голубника. Приятелі ніколи не заставляли його вдома, бо він нікого до себе не запрошував, і ніхто не міг уявити собі, які скарби переховувались під цією розкішною зовнішністю.

Арамис займав невеличке помешкання, що складалося з будуару, їдальні та спальні. Ця остання, як і інші кімнати, містилась на першому поверсі, виходила в маленький садок, свіжий, зелений, тінястий й непроникливий для сусідських очей.

Як улаштувався Д'Артаньян ми вже знаємо. Познаййомилися ми і з його льокаєм — паном Плянше. Д'Артаньян, занадто цікавий, вживав усіх заходів, аби довідатись, хто такі в дійсності Атос, Портос і Арамис, бо під цими запозиченими іменами кожний з молодих людей ховав своє шляхетське прізвище; особливо Атос, що в ньому ще за милу чути було вельможного пана. Він звернувся до Портоса, щоб довідатись про Атоса, і до Арамиса й Атоса, щоб узнати про Портоса.

На жаль, Портос знав про життя свого мовчазного друга тільки те, що було відомо й усім. Переказували, що він був нещасний у коханні і що якась жахлива зрада отруїла йому життя.

Щодо Портоса, то, за винятком його справжнього ймення, відомого, як і ймення його товаришів самому панові Де-Тревю, життя його не мало нічого таємного. Він був гонористий, нескромний і його було видно наскрізь, як скло.

Арамис, здавалося, не мав жадних таємниць, а насправді був повний їх. Він мало відповідав на запитання про інших і уникав розмови про себе.

Як не домагався Д'Артаньян, та ні про що більше йому не пощастило довідатись. Він поклав тимчасом вірити всьому, що казали про їхнє минуле, сподіваючись у майбутньому здобути вірніших та докладніших відомостей.

А втім, молодим людям жилося весело, Атос грав і все нещасливо, але ніколи не позичав ані шеляга в своїх друзів, хоч його гаманець був завжди до їхніх послуг. Коли ж він грав на віру, то підіймав свого кредитора о шостій ранку, щоб віддати гроші, програні напередодні.

З Портосом було інакше: виграючи, він був чванько й мотовило. Коли програвав, зникав кудись на чимало днів і повертався з грошима в кешені.

Щодо Арамиса, то той ніколи не грав і був найпоганший мушкетер і дуже нудний товариш по випивці. Йому завжди треба було займатись. Іноді серед обіду, коли кожен з бесідників, захоплений вином і розпалений розмовою, гадав посидіти біля столу ще 2—3 години, Арамис дивився на годинника, з чемною усмішкою підводився з стільця й прощався, щоб, як він казав, піти порадитись до казуїста, який призначив йому побачення. Іншим разом він ішов додому писати дисертацію і просив друзів не заважати йому.

До цього Арамис мав сумну усмішку, що так пасувала до його шляхетного обличчя; а Портос, випивши, присягався, що Арамис ніколи не піде далі сільського панотця.

Плянше, слуга Д'Артаньяна, стійко зносив добру годину: він мав щодня 30 су і на протязі місяця повертав додому веселий та уважний до свого господаря. Але, коли на вулиці Могильників подув противний вітер, тобто майже всі 40 пістолей короля Людовика XIII були витрачені, він почав нарікати.

— Справа серйозна,— зауважили друзі.— Це питання хатнього порядку. Льокая, як і дружину, треба відразу поставити в таке становище, в якому, на вашу думку, вони повинні перебувати. Отже, поміркуйте.

Д'Артаньян поміркував і вирішив насамперед одлупцювати Плянше, що й виконав із своєю звичайною сумлінністю, а потім заборонив йому кидати службу без панського дозволу.

— Бо,— казав він,— майбутнє не втече від мене. Я неодмінно дочекаюся кращої години. Отже, і тебе не мине щастя, якщо ти залишишся зо мною. А я надто добрий господар, щоб попсувати твою долю, звільнивши тебе з твого прохання.

Така система примусила мушкетерів поставитись з великою повагою до політики Д'Артаньяна. Плянше й собі був у надпориві і більше вже не знимав розмови про звільнення.

Чотири молоді чоловіки зажили спільним життям, Д'Артаньян, що не мав жадних традицій, бо прибув з провінції і потрапив до товариства, цілком для нього нового, наслідував усі навички своїх друзів.

Узимку вставали коло восьмої, а влітку — коло шостої й прямували до пана Де-Тревія розвідатись про пароль та загальне становище. Д'Артаньян хоч і не був мушкетер, виконував їхню службу із зворушливою точністю. Він завжди був на варті, бо товаришував тому з своїх друзів, що його була черга. Його всі знали в касарнях мушкетерів і вважали за доброго товариша. Пан Де-Тревій, з першого погляду, склав йому належну ціну, був до нього щиро прихильний, і раз-у-раз казав про нього королеві.

Троє мушкетерів теж дуже полюбили свого молодого приятеля. Приязнь, що об'єднала цих четверо людей, та потреба бачитись по три, а то й по чотири рази на день, то з-за дуелі, то в якій-небудь справі, то для розваги, примушувала їх бігати один за одним, подібно до тіней. Нерозлучних завжди можна було зустріти між Люксембургом та площею Сен-Сюльпіс, або між вулицею Старого голубника та Люксембургом, де вони шукали один одного.

Між тим, пан Де-Тревій додержував свого слова. Одного дня король наказав панові Дезесару прийняти Д'Артаньяна до гвардійської роти. Д'Артаньян, зідхаючи, одяг мундира й ладний був віддати десять років життя, аби замінити його на мушкетерський плащ.

Пан Де-Тревій обіцяв йому цю ласку не раніш, як по двохрічному іспиті.

Прийшов тепер ряд Атосові, Портосові й Арамисові ходити вартувати разом із приятелем. Таким чином, коли вступив Д'Артаньян, рота пана Дезесара збільшилась на чотири чоловіки.

РОЗДІЛ VIII

ДВІРСЬКА ІНТРИГА

Тимчасом сорок пістолей були витрачені. Протягом деякого часу Атос утримував товариство своїм коштом. Йому наслідував Портос. Він спершу зник, до чого його друзі вже звикли, а повернувшись, коло двох тижнів задовольняв їхні потреби. Нарешті, черга дійшла й до Арамиса. Той старанно виконував свої обов'язки, кажучи, що розстарався на кілька пістолей, продавши свої богослівські книжки.

Потім, як звичайно, звернулися до пана Де-Тревія і взяли в нього трохи грошей в рахунок платні. Та що могли дати ці аванси трьом мушкетерам, які мали старі борги, і одному гвардійцеві, який, правда, не мав ще боргу?

Кінець - кінцем, на мілині, вони через силу нашкрябали ще вісім чи десять пістолей, і Портос пішов з ними грати. Як на те, йому не пощастило; він програв усе та ще залишився винуватий двадцять п'ять пістолей.

Тоді становище обернулось у справжні злидні. Голодні друзі в супроводі своїх льокаїв, бігали по цілому місту, шукаючи обіду в товаришів, бо, як повчав Арамис, у щасті треба сіяти обіди праворуч і ліворуч, щоб пожати їх десь, як прийде лиха година.

Атоса запрошено чотири рази, і кожного разу він приводив своїх друзів з їхніми льокаями; Портосові пощастило шість разів, що й з них так само скористувалися його товариші; Арамисові — вісім; ця людина мало казала й багато робила.

Щодо Д'Артаньяна, який нікого не знав у столиці, то він знайшов тільки один сніданок, та й те шоколядою, у земляка - панотця та ще раз — у гвардійського корнета. Він повів свою армію до панотця, де вони знищили двохмісячний запас, і до корнета, який почастивав їх якнайкраще. Проте, на думку Плянше, хоч як добре ні поїси, а все ж таки їси тільки раз.

Д'Артаньянові було дуже соромно, бо він міг запропонувати товаришам тільки півтора обіди. Він міркував, що чотири чоловіки, молоді, розумні, відважні та діяльні повинні мати якусь іншу мету, крім гулянок, фехтування та більш-менш утішних забавок.

Він серйозно клопотав собі голову, вишукуючи спосіб прикласти кудись цю незрівняну чотирну силу, що нею, як підоймою, можна було б підважити всесвіт; аж ось несподівано хтось тихенько постукав до нього в двері. Д'Артаньян збудив Плянше й наказав йому відчинити.

Плянше спав удень, бо був голодний, обідав він теж уві сні.

Чоловік, що увійшов, мав досить звичайний вигляд і скидався на городянина. Плянше кортіло підслухати розмову замість ласощів, але гість попередив Д'Артаньяна, що прийшов у дуже важливій і таємній справі, а тому хоче залишитись із ним насамоті.

Д'Артаньян одіслав слугу.

Спочатку господар і гість мовчки перезиралися, ніби бажаючи наперед ознайомитись один з одним. Трохи згодом Д'Артаньян уклонився, готовий слухати.

— Мені казали про пана Д'Артаньяна, як про людину надзвичайно відважну, — почав городянин, — і ця слава, цілком заслужена, спонукнула мене довірити йому одну таємницю.

— Далі, пане, далі,— мовив Д'Артаньян, відчувши в цій справі поживу.

Городянин знов зупинився і провадив далі:

— Дружина моя працює за кастеляншу в королеви й може похвалитися і розумом, і вродою. Мене оженили з нею років три тому. Проте, посаг у неї був невеликий, бо дарма, що пан Де-Ля-Порт, камердинер королеви — її хрещений батько й охороняє її...

— Та в чому ж річ, пане?— нетерпляче питав Д'Артаньян.

— У тому, що дружину мою вкрадено учора ранком, коли вона виходила з своєї робочої кімнати.

— Та хто ж її вкрав?

— Точно не знаю, пане, але підозрюю одну людину.

— На кого ж саме маєте ви підозру?

— На одну особу, що здавна вже за нею стежить.

— А - а!

— Проте, мушу вам сказати,— вів далі гість,— що, на мою думку, в цій справі менше кохання, як політики.

— Менше кохання, як політики,— повторив Д'Артаньян, замислившись,— а що ви гадаєте?

— Не знаю, чи можу я сказати вам те, що думаю.

— Мушу запевнити вас, пане, що я зовсім не питав вас. Ви сами прийшли до мене, сами сказали, що маєте бажання звіритись на мене. Робіть, як хочете. Маєте ще час повернути назад.

— Ні, ні, пане; . мені здається, ви чесна людина, і я ставлюся до вас із довірою. Я гадаю, що дружину мою вкрадено не заради неї самої, а заради любовних справ значно вельможнішої пані.

— А! Чи не через любощі пані Де-Буа-Трасі?— спитав Д'Артаньян, бажаючи довести гостеві, що йому відомі всі двірські справи.

— Вище, пане, вище.

— Пані Д'Егійон?

— Ще вище.

— Де-Шеврез?

— Вище, значно вище.

— То, може...— Д'Артаньян спинився.

— Так, пане,— ледве чутно відповів переляканий гість.

— А з ким?

— Та з ким же, як не з герцогом.

— З герцогом...

— Так, пане,— промовив гість ще тихше.

— Гаразд, але звідки ви це знаєте?

— О, боже мій, звідки я знаю?

— Так, хто вам казав про це? Повне довір'я чи... ви розумієте?

— Мені відомо це через дружину, пане, особисто через мою дружину.

— А вона від кого довідалась?

— Вона — від пана Де-Ла-Порта. Я вже казав вам, що вона хрещениця пана Де-Ла-Порта, довіреного королеви. Він поставив її до її величності, щоб нещасна наша королева, кинута королем, оточена зрадниками, мала хоч когонебудь, кому могла б довіритись.

— А, так ось воно що! — здивувався Д'Артаньян.

— Дружина моя була тут чотири дні тому. За умовою, вона двічі на тиждень має відвідувати мене, бо, як я мав уже честь казати вам, дружина мене любить. Отже, вона прийшла сюди і по секрету переказала, що королева дуже занепокоєна.

— Справді?

— Так. Пан кардинал, здається, стежить за нею й переслідує її більше, ніж звичайно.

— Він не може подарувати їй цю історію з Сарабандою. Ви чули про неї?

— Авжеж! — відповів Д'Артаньян, що рівнесенько нічого не знав, але удавав з себе цілком поінформованого.

— Тепер це вже не ненависть, а помста.

— Хіба?

— І королева гадає...

— Що ж вона гадає?

— Вона гадає, що до герцога Б'юкенгемського писали від її імени.

— Від імени королеви?

— Так, щоб заманути його до Парижу й тут впіймати в сильце?

— А, чорт побирай! Але при чому ж тут ваша дружина, пане?

— Її відданість королеві добре всім відома, а тому її хочуть усунути, чи застрахати, аби довідатись про таємниці її величності, або спокусити й надалі користуватися нею, як шпигункою.

— Можливо, — погодився Д'Артаньян, — а чи знаєте ви людину, що її вкрала?

— Здається, знаю.

— Її ім'я?

— Не знаю, мені відомо тільки, що це клевет кардинала, його тінь.

— Та чи бачили ви його?

— Так, дружина якимось показувала його мені.

— Чи немає яко-небудь ознаки, через що його можна було б упізнати?

— О, звичайно, це чоловік шляхетного вигляду, чорнявий, смаглявий, з проникливими очима, білими зубами і з шрамом на скроні.

— Із шрамом на скроні! — вигукнув Д'Артаньян, — і білі зуби, проникливий погляд, смаглявий, чорнявий і шляхетного вигляду. Так це ж мій Менгський приятель.

— Ваш, кажете ви?

— Так, так; але це до діла не стосується, хоч, коли не помиляюся, дуже пояснює справу. Якщо ваш чоловік — той самий, що й мій, я разом помщуся за обох — ось і все. Де тільки знайти його?

— Не знаю.

— Ви не маєте жадних відомостей про те, де він мешкає?

— Жаднісіньких. Одного разу я проводив дружину до Лювру, а він виходив звідти, і вона вказала мені на нього.

— Хай йому біс, — пробурмотів Д'Артаньян. — Усе це абсолютно незрозуміло. Від кого дізналися ви, що вашу жінку вкрадено?

— Від пана Де-Ля-Порта.

— Без ніяких подробиць?

— Він і сам їх не має.

— А від кого іншого не чули нічого?

— Ні, чув...

— А що власне?

— Ох, не знаю, чи не буде це надто небезпечно.

— Знову! Мушу зазначити, проте, що тепер уже трішки пізно відступати.

— Та я й не відмовляюся, чорт побирай! — вигукнув гість, бажаючи цією лайкою надати собі сміливості. — А втім, присягаюсь честю Бонасьє...

— Вас звать Бонасьє, — перебив Д'Артаньян.

— Так, це моє прізвище.

— Ви сказали: „присягаюся честю Бонасьє“, вибачте, коли я вас перебив, але це прізвище здається мені знайомим.

— Дуже можливо, пане, бо я ваш домовласник.

— А, — мовив Д'Артаньян, підводячись та уклоняючись, — ви — мій домовласник!

— Так, пане. Тому я й звернувся до вас, що вірю вам і покладаюся на вас.

— Ну, то кінчайте, про що почали.

Гість витяг з кешені аркуш паперу й подав його Д'Артаньянові.

— Лист, — сказав юнак.

— Я одержав його сьогодні вранці.

Д'Артаньян розгорнув папір, а що вже сутеніло, то, аби краще бачити, підійшов із ним до вікна. Гість пас його очима.

„Не шукайте вашої дружини“, читав Д'Артаньян, „її вам повернуть, коли вона не буде більше потрібна. Якщо ви вживете хоч найменшого заходу знайти її,—ви пропали“.

— Це дуже важливо, — зауважив Д'Артаньян, — але це тільки погроза.

— Так, але ця погроза жахає мене, бо я людина невійськова й боюся Бастилії.

— Та й мені Бастилія подобається не більше за вашого. От якби ця справа обмежилася вдаром шпади, то — будь ласка!

— Але, пане, я на вас покладався і гадав, що ви станете на захист нашої нещасної королеви, а одночасно будете раді взяти на жарт його еміненцію.

— Звичайно.

— Крім того, ви винуваті мені за три місяці за квартиру, і я вам ніколи не нагадував про це... Нарешті, маючи намір запропонувати вам пістолей п'ятдесят, коли б ви несподівано перебували в скрутному становищі...

— Чудово! Так ви, здається, багатир, любий пане Бонасьє?

— Та вжеж не бідак, пане. Я набув собі торгівлею тисячі дві-три екю... Але що ж це? — вигукнув гість.

— Що? — спитав Д'Артаньян.

— Що я бачу?

— Де?

— На вулиці, проти ваших вікон, біля тих дверей: чоловік у плащі.

— Це він, — вигукнули одноголосно Д'Артаньян і його гість, відразу впізнавши свого спільного ворога.

— А, на цей раз, — скрикнув Д'Артаньян, кидаючись до своєї шпади, — на цей раз він од мене не втече!

І, витягнувши шпаду з піхов, гасконець метнувся з кімнати.

На сходах він зустрів Атоса й Портоса, що йшли до нього.

Вони посторонилися, і Д'Артаньян, як стріла, промайнув повз них.

— Куди це ти так поспішаєш? — спитали здивовані мушкетери.

— Людина з Менга! — відповів юнак і зник.

Д'Артаньян не раз оповідав своїм друзям про зустріч з невідомим і про появу вродливої мандрівниці, якій ця людина дала таке серйозне доручення.

Із слів, кинутих Д'Артаньяном, обидва зрозуміли, в чім річ, і гадали, що, наздогнавши цього чоловіка або згубивши його з очей, Д'Артаньян кінець-кінцем повернеться додому. Тому вони пішли далі, але господаря будинку вже не побачили. Бонасьє взяв за краще ретируватися.

РОЗДІЛ ІХ

Д'АРТАНЬЯН ПОКАЗУЄ СЕБЕ]

І дійсно, за півгодини Д'Артаньян повернувся. І цього разу він не знайшов свого незнайомого, що зник, ніби зачарований. Тимчасом надійшов і Арамис, і Д'Артаньян застав у себе все товариство.

— Ну, що? — одним голосом спитали три мушкетери, побачивши Д'Артаньяна, що повертав спітнілий, із скривленим гнівом обличчям.

— Що! — відповів той, кидаючи шпаду на ліжку. — Той чоловік, певно, справжній чортяка; він зник, як примара, як привид, як тінь.

— Чи вірите ви в привиди? — спитав Портоса Атос.

— Я вірю тільки в те, що бачив на власні очі. Привидів же я ніколи не бачив, а тому не можу й вірити в них.

— Ну, як би там не було, — людина він чи чорт, тіло чи тінь, мара чи дійсність, — а чоловік цей народився спеціально занাপастити мене. Сьогодні він, утікши, розладив чудову справу, панове, справу, що на ній можливо було заробити тисячу пістолей, як не більше.

— Яким чином? — спитали разом Портос і Арамис.

Атос, завжди мовчазний, тільки запитливо глянув на юнака.

— Плянше, — сказав Д'Артаньян своєму служникові, що саме просунув голову у піввідчинені двері, сподіваючись підслухати дещо з розмови, — ідіть до хазяїна, пана Бонасьє, і скажіть йому, щоб надіслав нам з півдванадцятка пляшок божансійського вина. Я вважаю його за найкраще.

— Оце так! Та хіба ж ви маєте кредит у хазяїна? — здивувався Портос.

— Маю, — відповів Д'Артаньян, — від сьогодні починаючи. І будьте спокійні! Якщо вино нам не сподобається, ми пошлемо по інше.

Він од слова до слова переказав їм усе, що трапалося, і з'ясував, між іншим, в який спосіб пощастило виявити, що

незнайомий, який украв дружину цього шановного домовласника, був той самий чоловік, що з ним вони мали суперечку в коршмі „Вільного мірошника“.

— Це непогана справа,— зауважив Атос, покуштувавши вина, як знавець, і схваливши його кивом голови,— з цього добродія можна вицупити 50 або 60 пістолей. Давайте поміркуймо, чи варто важити чотирма головами заради п'ятдесяти чи шістдесяти пістолей.

— Майте тільки на увазі,— вигукнув Д'Артаньян,— що в цю справу вплутано жінку, жінку, яку вкрадено, якій напевне загрожують, яку... мабуть, катують, і все це тільки через те, що вона віддана своїй господині.

— Бережіться, Д'Артаньяне, бережіться,— застеріг Арамис.— Ви, здається, надто запалюєтесь щодо пані Бонасьє. Жінку утворено на нашу загибель, їй ми завдячуємо всі наші нещастя.

При цьому зауваженні Атос насупив брови й зціпив губи.

— Мене турбує не пані Бонасьє.— відказав Д'Артаньян,— а королева. Її покинув король, переслідує кардинал, і вона бачить, як її друзі один по одному накладають головою.

— А навіщо вона любить те, що ми більше від усього зневажаємо,— еспанців та англійців?

— Еспанія—це її батьківщина,— відповів Д'Артаньян,— а тому цілком зрозуміло, що вона любить еспанців, дітей рідної землі. Щодо другого вашого закиду, то вона, скільки я чув, любить не англійців, а англійця. Та й справді, слід визнати, що цей англієць вартий, щоб його кохали. Я ніколи не бачив шляхетнішої постаті. Якби я тільки знав, де тепер герцог Б'юкенгемський, за руку повів би його до королеви, нехай тільки на те, щоб подратувати пана кардинала. Це ж бо єдиний, справжній та відвічний наш ворог, панове, той кардинал, і коли можна буде зробити йому хоч яку капость, я залюбки ризикуватиму головою.

— І ваш хазяїн казав вам, Д'Артаньяне,— спитав Атос, ніби королева гадає, що герцога Б'юкенгемського викликано сюди підробленим од її імени листом?

— Вона побоюється цього.

— Заждіть хвилинку,— вкинув слово Арамис.

— У чому річ?— спитав Портос.

— Ні, розкажіть собі далі. Я силкуюся пригадати деякі обставини.

— Тепер я певний,— зауважив Д'Артаньян,— що зник цієї кастелянші зв'язаний із подіями, що про них ми розмовляємо, а, мабуть, і з присутністю в Парижі герцога Б'юкенгемського.

— Панове,— перехопив Арамис,— учора я був в одного вченого доктора богослів'я, з яким я інколи раджуся в деяких наукових питаннях...

Атос посміхнувся.

— Він мешкає в далекому кварталі,— вів далі Арамис,— бо цього вимагають його звички та заняття. І ось одного разу, коли я від нього уходив...

Арамис спинився.

— Ну й що ж?— спитали слухачі,— коли ви уходили...

— Арамис, здавалось, вагався, як людина, що, почавши брехати, затримується перед непередбаченою перепорою, але товариші втупили в нього очі й жадібно чекали. Одступати було вже запізно.

— Цей доктор має небогу,— наважився нарешті Арамис.

— А-а, він має небогу!— перебив Портос.

— Дуже поважну даму,— додав Арамис.

Приятелі засміялись.

— Ця небога подеколи заходить до свого дядька. Учора вона випадково завітала туди, саме тоді, коли в нього був і я. Отже, я був примушений провести її до карети.

— А, значить, небога доктора має карету!— здогадався Портос, надзвичайно нестриманий на язичку.— Гарне знайомство, мій друже!

— Портосе!— розсердився Арамис.— Я вже не раз звертав вашу увагу на те, що ви надто нескромні, це шкодить вам перед жінками.

— Панове, панове!— втрутився Д'Артаньян, що домислився вже до суті справи.— Питання серйозне. Спробуймо не жартувати, коли змога. Далі, Арамисе, далі!

— Несподівано якийсь чоловік, високий на зріст, смаглявий, з шляхетними манірами, точнісінько, як ваш, Д'Артаньяне...

— Той самий, мабуть,— підказав Д'Артаньян.

— Можливо,— погодився Арамис,— він підійшов до мене в супроводі п'яťох або шістьох чоловіка, що йшли кроків на десять позад нього, і якнайчемніше вдався до мене: „Пане герцогу, і ви, пані“,— звернувся він до жінки, яка була зо мною...

— До докторової небоги.

— Цить, Портосе,— сказав Атос,— ви незносні.

— Будьте ласкаві сісти в карету, тільки, прошу, без ніякого опору й без жодного гамору.

— Він узяв вас за Б'юкенгема!— вигукнув Д'Артаньян.

— Гадаю, що так.

— А ця пані?— спитав Портос.

— Він думав, що то королева,— висловив гадку Д'Артаньян.

— Цілком вірно,— ствердив Арамис.

— Справжній чорт цей гасконець! — скрикнув Атос.— Од нього нічого не заховаєш.

— І дійсно,— сказав Портос.— Арамис однаковий на зріст із красунем герцогом і нагадує його поставою. Мені здається тільки, що мушкетерський мундир...

— На мені був широкий плащ і здоровезний капелюх,— пояснив Арамис.

— Боже ж ти мій! — вигукнув Портос.— Скільки обережності, щоб займатись богослів'ям!

— Панове, панове,— спинив його Д'Артаньян,— не будьмо гаяти часу, жартуючи; розійдімось краще та почнемо шукати жінку нашого крамаря. Це ключ усієї інтриги.

— Жінка такого низького стану! — обурився Портос і скривив зневажливу гримасу.

— Вона хрещениця Ля-Порта, довіреного камердинера королеви; хіба я не казав вам цього, панове? А втім, її величність мала, мабуть, рацію, шукаючи підтримки серед людей нижчого стану. Високі голови видно здалеку, а в кардинала бачаче око.

— У такому разі умовтеся з крамарем і визначте добру ціну за свої послуги.

— Не треба. Якщо він нам не заплатить, заплатять з іншого місця.

Цієї хвилини на сходах почувся шум швидкої ходи. Двері з грюкотом одчинились, і бідолашний крамар вдерся в кімнату, де відбувалась нарада.

— Ой, панове! — репетував він,— рятуйте мене, бога ради, рятуйте? Прийшли чотири чоловіки і хочуть заарештувати мене. Рятуйте, рятуйте!

Портос і Арамис підвелися із своїх стільців.

— Одну хвилинку! — гукнув Д'Артаньян, жестом пропонуючи сунути шпади назад у піхви,— одну хвилинку! Тут потрібна не відвага, а обережність.

— Але,— обурився Портос,— не можемо ж ми дати на поталу...

— Ви здаєтесь на волю Д'Артаньяна,— відмовив Атос,— він розумніший за нас усіх. Я, принаймні, заявляю, що слухатимусь його. Роби, що хочеш, Д'Артаньяне.

Чотири поліцаї підійшли до дверей передпокою, але, побачивши чотирьох мушкетерів зі шпадами, не наважились іти далі.

— Увіходьте, панове, увіходьте! — запрошував їх Д'Артаньян.— Ви — у мене, і всі ми тут — вірні слуги короля та пана кардинала.

— Отже, панове, ви не заважатимете нам виконати наказу, що його нам дано? — спитав поліцай, очевидячки, ватажок загону.

— Навпаки. А в разі потреби ми вам ще й допоможемо.— Прошу, панове, прошу; я не маю ніяких підстав захищати цього панка. Сьогодні я бачу його вперше, і ось він сам скаже, з якого приводу: він вимагав з мене гроші за квартиру. Чи не правда, пане Бонасьє? Відповідайте!

— Це й дійсно так,— скрикнув крамар,— тільки цей пан не каже вам...

— Жодного слова ні про мене, ані про моїх друзів; жодного слова, а надто про королеву. Інакше ви загубите всіх, але й себе не врятуєте. Ну, панове, ведіть цього чоловіка.

І Д'Артаньян штовхнув очманілого крамаря до поліцаїв, кажучи йому:

— Ви, любий мій, поганець. Ви з'являєтесь вимагати гроші з мене, з мене, мушкетера! До в'язниці його, панове. Посадовіть його у в'язницю й тримайте під замком якомога довше. Мабуть, згодом я розстараюсь на гроші й спроможуся заплатити йому.

Поліцаї роздякувалися Д'Артаньянові і забрали свою здобич. Коли вони спускалися сходами, Д'Артаньян поплескав по плечу старшого.

— А чи не випити нам за здоров'я один одного? — спитав він, наповнюючи дві склянки.— На добре здоров'я, пане... як то вас звать?

— Буарепар.

— Пане Буарепаре!

— На ваше, пане... дозвольте спитати, як вас зовуть?

— Д'Артаньян.

— Ваше здоров'я, пане Д'Артаньяне!

— Яке ж паскудство ви вчинили! — промовив Портос, коли всі пішли і четверо друзів залишились сами.— Яка гидота. Четверо мушкетерів дозволяють заарештувати в своїй присутності нещасного, що благав їх допомогти йому. Шляхтич п'є зі шпигуном.

— Портосе,— спинив його Арамис,— Атос казав уже, що ти дурний, і я з цим згоджуюсь. Д'Артаньян,— ти великий чоловік, і коли ти заступиш пана Де-Тревія, я буду просити твоєї протекції, щоб мені дали абатство.

— А тепер, панове,— сказав Д'Артаньян, не спитуючись навіть пояснити свій учинок Портосові,— всі за одного, і один за всіх,— ось наше гасло. Так чи ні?

І четверо друзів одним голосом повторили присягу, запропоновану від Д'Артаньяна.

— Гаразд, а тепер ідіть кожен додому,— мовив Д'Артаньян так, немов ціле життя тільки й робив, що наказував,— і не забувайте: від цієї хвилини ми в стані війни з кардиналом.

РОЗДІЛ X

ПАСТКА НА МИШІ В СІМНАДЦЯТОМУ СТОЛІТТІ

З квартири пана Бонасьє зробили пастку на миші, і кожного, хто туди приходив, люди кардинала заарештовували та допитували. А що на другий поверх, де мешкав Д'Артаньян, вели окремі сходи, то, звичайно, тих, хто приходив до нього, не затримували.

Д'Артаньяна відвідали тільки троє мушкетерів. Кожен з них пішов на розвідини, але вони нічого не знайшли й ні про що не дізналися. Атос почав був розпитувати навіть пана Де-Тревія — річ незвичайна для мовчазного мушкетера, і капітан тому дуже здивувався. На жаль, пан Де-Тревій знав лише, що коли останній раз бачив кардинала, короля та королеву, то кардинал мав вигляд дуже заклопотаний, король — стурбований, а почервонілі очі королеви свідчили за те, що вона або не спала, або плакала. Та останнє мало вразило капітана мушкетерів, бо королева відтоді, як одружилася, погано спала й зчаста плакала.

Проте, пан Де-Тревій наказував Атосові якнайпильніше ставитись до служби в короля, і надто в королеви, і просив переказати це і його товаришам.

Д'Артаньян не виходив з дому ні на крок. Свою кімнату він обернув на обсерваційний пункт. З вікон він бачив усіх, хто приходив і потрапляв у пастку. З підлоги він вийняв паркетину, і тепер тільки стеля відділяла його від нижньої кімнати, де провадили допит. Отже, він чув усе.

Допит, що відбувався після старанного трусу, майже у всіх випадках сходив на таке:

— Чи не передавала вам чогонебудь пані Бонасьє для свого чоловіка або для іншої особи?

— Чи не передавав вам чогонебудь пан Бонасьє для своєї дружини або для іншої особи?

— Чи не доручали вам переказати щонебудь на словах?

„Якби вони щонебудь знали, вони не допитували б у такий спосіб,— міркував Д'Артаньян.— Про що саме хочуть вони дізнатися? Чи не перебуває в Парижі герцог

Б'юкенгемський? Чи не мав, або чи не матиме він побачення з королевою?

Увечорі другого дня по арешті бідолашного Бонасьє, коли Атос покинув Д'Артаньяна й пішов до пана Де-Тревія, дзигарі тільки но вибили дев'яту, а Плянше почав готувати постіль для свого пана, почувся стукіт у надвірні двері. Двері зараз же відчинено й зачинено,—хтось потрапив у пастку.

Д'Артаньян кинувся до того місця, де було винуто паркетину, ліг долілиць на підлогу і став прислухатися.

Незабаром розлігся зойк, потім стогін, що його старалися приглушити. За допит не було й згадки.

— Чорт побирай! — сказав Д'Артаньян. — Здається, жінка; її обшукують, вона пручається, її присиловують. Мерзотники! Падлюки!

І Д'Артаньян, не зважаючи на свою обережність, ледве стримував себе, щоб не встряти самому в сцену, яка відбувалася під ним.

— Кажу ж вам, що я хазяйка будинку. Я — мадам Бонасьє. Я служу королеві! — кричала нещасна.

— Пані Бонасьє! — прошептав Д'Артаньян. — Невжеж я такий щасливий, що знайшов те, чого всі шукають?

— А-а! Саме на вас то ми й чекали! — відказали допитувачі.

Голос дедалі ставав нечутніший. Доносився шум од якоїсь метушні. Жертва ставила ще опір, наскільки жінка здатна була змагатися проти чотирьох чоловіків.

— Згляньтеся на мене, панове... зглянь... — благав голос, що починав уже видавати лише нечленороздільні звуки.

— Вони затуляють їй рота! Вони уводять її! — згукнув Д'Артаньян, звівшись на рівні ноги, немов його кинуло пружиною. — Де моя шпада? Та вона ж зо мною. Плянше!

— Чого вам завгодно, пане?

— Біжи до Атоса, Портоса та Арамиса. Хтонебудь з них, напевно, вдома, а може, і всі троє вже повернулися. Хай беруть шпади! Хай ідуть, хай біжать сюди. А, я оце згадав — Атос у пана Де-Тревія.

— А куди ж ви, пане? Куди?

— Я вистрибну з вікна, — скрикнув Д'Артаньян, — щоб мерщій добутись донизу. А ти поклади на місце паркетину, замети підлогу, виходь через двері та біжи, куди я сказав.

— Ой, пане, пане! Ви занепастите себе! — бідкався Плянше.

— Цить, дурню! — І, спершись рукою на підвіконня, він сплигнув з другого поверху, на щастя невисокого, і не забився.

Опинившись на землі, юнак зараз же постукав у двері, прошептавши:

— Отже, і я вскочу в пастку, але горе котам, що спіткаються з такою мишею.

Скоро під його рукою заторохкотів молоток, гамір ущух. Хтось підійшов до порогу, двері відчинилися, і Д'Артаньян, з голою шпадою, кинувся в квартиру Бонасьє, а двері, певне, на пружині, зачинилися.

У той же час решта мешканців нещасного будинку Бонасьє і найближчі сусіди почули голосні крики, тупіт, брязкіт шпад, грюкання меблів, а ті, хто, зацікавившись цим шумом, кинулися до вікон, побачили, як двері відчинилися, і четверо чоловіків у чорному не вийшли, а вилетіли звідти, мов перелякані круки.

Д'Артаньян, треба сказати, переміг без великих труднощів, бо тільки один з поліцаїв був озброєний, та й той захищався лише про око людське.

Залишившись віч-на-віч з пані Бонасьє, Д'Артаньян підійшов до неї. Бідолашна жінка лежала в кріслі, майже непритомна. Д'Артаньян вмить оглянув її всю.

То була чарівна жінка двадцяти п'яти—двадцяти шести років, чорнява, з блакитними очима, трохи кирпатенька, з чудовими зубами, з опало-рожевою церою.

Дивлячись на пані Бонасьє, Д'Артаньян уздрів на підлозі тонку батистову хусточку, своїм звичаєм підняв її і побачив на ній той самий герб, що був і на хусточці, через яку він мало не побився з Арамісом.

З того часу Д'Артаньян не йняв віри хусточкам з гербами. Не мовивши ані слова, він підняв хусточку й поклав її в кешеню пані Бонасьє.

Цієї хвилини пані Бонасьє почала приходити до пам'яті.

Вона розплющила очі, з острахом озирнулася й побачила, що кімната порожня, і що вона в ній сама віч-на-віч із своїм визволителем.

Усміхаючись, жінка простягла до нього руки. Усмішка пані Бонасьє була напрочуд гарна.

— Це ви, пане, врятували мене? — сказала вона. — Дозвольте висловити вам щонайпалкішу подяку.

— Пані, — відповів Д'Артаньян, — я зробив тільки те, що зробив би на моєму місці кожен джентлмен. Вам нема за що дякувати.

— Навпаки, навпаки, пане, і я сподіваюся, доведу вам, що ви прислужилися не невдячній людині. Але чого треба було цим людям, що їх я спершу взяла за злодіїв, і чому тут нема пана Бонасьє?

— Пані! Ці люди небезпечні зовсім з іншого боку, бо вони — не злодії, а агенти кардинала. А щодо вашого чоловіка — пана Бонасьє, то по його приходили ще вчора, і тепер він у Бастилії.

— Мій чоловік у Бастилії! — крикнула пані Бонасьє. — Боже милий! Що він зробив, бідолашний? Він же сама безневинність!

І по все ще наляканому обличчю молодої жінки промайнула ніби усмішка

— Що він зробив? — перепитав Д'Артаньян. — Я гадаю, що єдина провина його полягає в тім, що він має щастя, а разом із тим і нещастя, бути вашим чоловіком.

— Значить ви, пане, знаєте...

— Я знаю, що вас викрали.

— А чи здогадується мій чоловік про причину такої пригоди? — спитала пані Бонасьє, помітно хвилюючись.

— Він приписував її, здається мені, політиці. Але як пощастило вам втекти?

— Я скористалася моментом, коли мене залишили саму, а що сьогодні ранком мені стало відомо про причину мого викрадення, то я з поміччю простирадла спустилася з вікна й прибігла сюди, певна, що чоловік мій тут.

— Щоб шукати захисту в нього?

— Ні! Я знала, що він, бідолашний, не може захистити мене. Але він міг стати в пригоді в іншій справі, і я хотіла попередити його.

— Про що саме?

— Це не мій секрет, і я не маю права викривати його.

— У кожному разі, — сказав Д'Артаньян, — у кожному разі, тут — місце, мало придатне для конфіденції. Люди, що я їх прогнав геть, незабаром повернуться й приведуть підмогу. Коли вони знайдуть нас, ми пропали. Я попередив трьох своїх друзів, але хто знає, чи застали їх удома.

— Так, так! Маєте рацію! — скрикнула перелякана пані Бонасьє. — Тікаймо!

З цими словами вона взяла Д'Артаньяна під руку й потягла його за собою.

— Але куди тікати, де сховатися? — спитав Д'Артаньян.

— Насамперед вийдімо з цього будинку, а там побачимо.

І молода жінка та юнак, не подбавши навіть про те, щоб зачинити двері, швидко спустилися вулицею Могильників, вийшли на вулицю Фоссе-Мсьє-Ле-Пренс і зупинилися тільки на майдані Сен-Сюльпіс.

— Що ж робитимемо тепер, і куди хочете ви, щоб я проводив вас? — звідався Д'Артаньян.

— Мені важко відповісти вам, запевняю вас,— відказала пані Бонасьє.— Через свого чоловіка я хотіла була подати про себе звістку панові Ля-Порту з тим, щоб пан Ля-Порт розказав нам, що сталося в Люврі протягом цих трьох днів, і повідомив, чи нема небезпеки та чи можна мені з'явитися туди.

— Я можу повідомити пана Де-Ля-Порта,— запропонував Д'Артаньян.

— Це було б дуже хороше. Але одне стоїть на перешкоді: пана Бонасьє в Люврі знають і його пропустять, а вас не знають і не пропустять.

— А, чорт!— вихопилося в Д'Артаньяна.— Але, напевно біля якогось входу стоїть відданий вам воротар, і, коли я скажу гасло...

— Я вірю вам. Ви маєте вигляд чесної людини. А втім, ваша доля залежить, мабуть, од вашої відданости.

— Я не вимагатиму ніякої нагороди й сумлінно виконую все, аби прислужитися королю та придатися на щось королеві. Можете порядкувати мною, як другом.

— А куди ж ви примістите мене на цей час?

— Хіба нема у вас знайомих, куди пан Де-Ля-Порт міг би зайти по вас?

— Ні, я не хочу звірятись ні на кого.

— Стривайте! Неподалеку живе Атос. Це мій товариш. Кімната його вільна; зараз його нема вдома.

І вони пішли далі. Як і передбачав Д'Артаньян, Атоса не було вдома. Молодий чоловік узяв ключа, переданого йому, як другові Атоса, піднявся по сходах і увів пані Бонасьє в маленьку, описану вже нами квартиру.

— Вважайте, що ви у себе вдома. Ждїть тут. Зачинїть двері з середини, не відчиняйте нікому, доки не почуете три такі вдари,— і він тричі стукнув у двері: два вдари один по одному, досить гучні, а третій трохи згодом,— короткий і тихший.

— Добре!— мовила пані Бонасьє.— Тепер я й собі дам вам інструкції.

— Слухаю.

— Ідїть до воріт Лювра з боку вулиці Ешель і спитайте Жермена.

— Так. Що далі?

— Він спитає, чого вам треба, а ви повинні відповісти йому двома словами: Тур і Брюсель. Тоді він буде до ваших послуг.

— А що ж маю я переказати йому?

— Попросіть надіслати до мене пана Де-Ля-Порта.

— А потім? Де й як побачу я вас?

— Хіба ви дуже хочете знову побачитись зо мною?

— Звичайно!

— Тоді здайтеся на мене й будьте спокійні!

— Я здаюся на ваше слово.

— І добре робите.

Д'Артаньян вклонився пані Бонасьє і кинув на неї найзакоханіший погляд, яким тільки можна було дивитись на чарівну маленьку жінку. Спускаючись сходами, він почув, як по нім зачинили двері, двічі повернувши ключа. За мить Д'Артаньян був біля Лювра. О десятій він підійшов до воріт Ешель. Пригоди, за які ми оце розповіли, відбулися на протязі півгодини.

Усе сталося, як сказала пані Бонасьє. Ля-Порт двічі перепитав про адресу й бігцем подався до себе. Зробивши ледве чи десять кроків, він повернувся.

— Юначе! — вдався Ля-Порт до Д'Артаньяна. — Я хочу дати вам одну пораду.

— Яку?

— Не було б вам неприємностей у зв'язку з тим, що може статися!

— Ви думаєте?

— Думаю.

— Чи не маєте ви приятеля, у якого є годинник, що спізнюється?

— Ну?

— Ідть туди, аби він міг засвідчити, що ви були в нього до пів на десяту.

Д'Артаньян визнав пораду за розумну. Він прожогом кинувся до пана Де-Тревія. Не заходячи у вітальню, він просив провести його просто до кабінету. Д'Артаньян був один із постійних одвідувачів капітана мушкетерів. Його прохання задовольнили без заперечень і зараз же пішли доповісти панові Де-Тревю, що його молодий земляк має до нього якусь важливу справу й просить особистої аудієнції. За п'ять хвилин пан Де-Тревій запитував нашого гасконця, що примусило його прийти такого пізнього часу та може він чим бути йому корисний.

— Пробачте, пане капітане! — перепросив Д'Артаньян, що залишаючись у кабінеті сам, встиг скористатись з цієї нагоди й перекутив дзигарі на три чверті години назад. — Я думав, що тепер тільки двадцять п'ять на десяту, і я можу ще з'явитись до вас.

— Двадцять п'ять на десяту! — здивувався пан Де-Тревій глянувши на дзигарі. — Це неможливо!

— Але так кажуть дзигарі, а їм слід вірити, — відповів Д'Артаньян.

— Правда ваша! — погодився Де-Тревій. — Я гадав, що тепер пізніше. А що саме вам од мене треба?

Тоді Д'Артаньян оповів довгу історію про королеву. Він висловив побоювання щодо безпечности становища її величності; переказав те, що чув за пляни кардинала проти Б'юкенгема. І все це так спокійно і з такою самовпевненістю, що зовсім забив памороки Де-Тревію, який, ми згадували вже про це, і сам помітив щось нове у взаєминах між кардиналом, королем та королевою.

Коли о десятій Д'Артаньян покидав кабінет пана Де-Тревія, той подякував йому за відомості й порадив його як найстараніш ставитись до служби королю та королеві. Спустившись по сходах до самого виходу, Д'Артаньян раптом згадав, що забув у кабінеті ціпочок. Він миттю повернувся, поставив стрілку в дзигарях на належну годину, щоб завтра непомітно було, що їх переводили, і вийшов на вулицю.

РОЗДІЛ ХІ

ІНТРИГА ЗАВ'ЯЗУЄТЬСЯ

По візиті до пана Де-Тревія Д'Артаньян, замислившись, пішов додому найдальшою дорогою.

Про що ж це думав Д'Артаньян, що збочив із свого шляху й поглядав на зірки то зідхаючи, то всміхаючись?

Він думав про пані Бонасьє. Для учня мушкетерів ця молода жінка була майже ідеал любовців. Гарненька, оповита якоюсь таємницею, утаємничена майже в усі секрети двору, що надавало такої чарівної поважності її привабному личку, вона, здавалося, не була неприступна для почуття симпатії до Д'Артаньяна, який визволив її з рук тих розбишак.

Отже, мріючи про пані Бонасьє, він ішов вулицею Шас-Міді. Це саме і був квартал, де мешкає Арамис, і йому спало на думку одвідати свого друга, щоб пояснити, чого він посилав до нього Плянше, з закликом зараз же прибути. Якщо Арамис був удома в той час, як до нього приходив Плянше, то він, безсумнівно, побіг на вулицю Могильників. Там він не знайшов нікого, окрім, мабуть, двох своїх приятелів, і вони, зрозуміло, не могли пояснити один одному, що саме сталося.

До себе ж він казав, що це — слухна нагода побалакати з гарненькою, маленькою пані Бонасьє, що нею він був захоплений як не серцем, то розумом.

Протягом уже двох годин вулиці Парижу були темні й безлюдні. На всіх дзигарях Сен-Жерменського передмістя було одинадцять. Стояла добра година.

Д'Артаньян проминув вулицю Касет і бачив уже двері будинку свого приятеля, сховані під шатром сикомор і жи-молости, коли помітив щось—ніби тінь, яка виходила з вулиці Сервандоні. Ця таємна постать була загорнена в плащ, і спочатку Д'Артаньянові здалося, що то був чоловік; але з малого зросту та непевности ходи він упізнав у ній жінку. Ця жінка, немов не знаючи точно будинку, якого шукала, підводила очі, щоб з'орієнтуватися, зупинялася, поверталася назад, знову підходила. Д'Артаньяна це заінтригувало.

„Чи не запропонувати їй свої послуги? — подумав він.— З її ходи видно, що вона молода, а, може, й вродлива! Якщо я стану на заваді її зальотам, то це буде поганий початок для першої знайомости“.

А тимчасом молода жінка все посувалася наперед, рахуючи будинки та вікна. Справа, проте, не була ні довга, ні важка: на цій вулиці було тільки три будинки й два вікна, що виходили на вулицю: одно в будинкові, сумежному з тим, де мешкає Арамис, а друге — самого Арамиса.

— Чорт побирай! — сказав Д'Артаньян, згадавши про небогу богослова.— Ото кумедно було б, якби ця спізніла горлиця шукала будинок нашого приятеля. А воно, свідчуся душею, дуже скидається на те! А, дорогий друже, Арамисе! На цей раз я хочу остаточно упевнитись.

Д'Артаньян зщулився, як міг, і сховався в найтемнішому закутку вулиці, біля кам'яної лави в глибині ніші.

Молода жінка йшла далі, — крім легкості ходи, яка вказувала її стать, вона, злегка кахикнувши, виявила ще й зовсім юний голос. Д'Артаньян взяв кашель за сигнал.

Чи то на кашель одповіли таким само знаком, що розвіяв нерішучість нічної мандрівниці, чи то вона сама, без сторонньої допомоги упевнилася, що досягла мети своєї подорожі, — тільки жінка рішуче наблизилась до віконниці Арамиса і тричі, з рівними інтервалами, постукала.

— Це таки до Арамиса! — пробурмотів Д'Артаньян.— А, облуднику! Так ось як ви вивчаєте богослів'я!

По третьому разі внутрішнє вікно відчинилося, і крізь шибку замерехтіло світло.

— Еге! — вимовив Д'Артаньян, що підслуховував не біля дверей, а коло вікон.— А! Візити, значить, чекали! Зараз вікно відчиниться, і дама влізе в кімнату. Дуже хороше!

Але, на превелике здивування Д'Артаньяна, віконниця залишалася зачинена, навіть більше — світло, що майнуло, щезло, і в кімнаті знову запанувала темрява.

Д'Артаньян був певний, що довго так не могло тривати, і не переставав дивитися на все око та дослухатися.

Він мав рацію: по кількох хвилинах два вдари почулися з середини.

Молода жінка відповіла одним ударом, і віконниця відчинилася.

На жаль, світло було перенесено до другої кімнати, та очі молодого чоловіка призвичаїлися до мороку.

Д'Артаньян бачив, як молода жінка витягла з кешені якусь білу річ, швидко розгорнула її, і та прийняла форму хусточки. Розгорнувши хусточку, вона показала своєму бесідникові на куток її.

Це нагадало Д'Артаньянові хусточку, знайдену ним коло ніг пані Бонасьє, а та своєю чергою звела йому на думку хусточку, яку він витяг з-під ніг Арамиса.

Цікавість перемогла обачність і, користуючись з того, що всю увагу бесідників взяла на себе хусточка, Д'Артаньян вийшов з свого тайника і з швидкістю блискавки притулився до стіни, звідки міг добре бачити середину кімнати Арамиса.

Ставши туди, здивований Д'Артаньян мало не закричав, бо то не Арамис розмовляв з нічною відвідувачкою, а жінка. Але Д'Артаньян, розпізнавши її убрання, не міг розглядіти її обличчя.

Тої ж хвилини жінка, що була в кімнаті, витягла з кешені другу хусточку й замінила на допіру показану. Далі жінки перекинулися кількома словами. Нарешті, віконницю зачинили. Жінка, що стояла під вікном, повернулася й пройшла в чотирьох кроках од Д'Артаньяна, спустивши каптур плаща, але запізно,— Д'Артаньян впізнав пані Бонасьє.

В яких таких справах пані Бонасьє, молода жінка двадцяти п'яти років мандрує уночі вулицями Парижа?— Тільки кохання!— І ревності заворушилися в душі Д'Артаньяна. Він пішов за нею назирцем. Але, побачивши юнака, що відділився від стіни, як статуя з ніші, і зачувши кроки позад себе, пані Бонасьє тихенько скрикнула й стала тікати. Д'Артаньян побіг слідом за нею й невдовзі наздогнав її. Нещасна знемагала не від втоми, а від ляку, і коли Д'Артаньян поклав їй руку на плече, вона впала навколішки й крикнула здavlеним голосом:

— Убийте мене, коли хочете, але не узнаете нічого!

Д'Артаньян підняв жінку. Обхопивши її рукою, він з ваги тіла зрозумів, що бідолашна от-от зомліє, і поквапився заспокоїти її та запевнити у своїй відданості. Пані Бонасьє розплющила очі, глянула на чоловіка, що так налякав її і, впізнавши Д'Артаньяна, скрикнула з радощів:

— Це ви! Це ви! Дякувати богу!

— Так! — сказав Д'Артаньян. — Це мене послав бог оборонити вас.

— Невже, мавши цей намір, ви стежили за мною, — з жартівливою усмішкою спитала молода жінка, весела вдача якої починала вже брати гору. Острах її зник, скоро вона впізнала друга в тім, кого мала за ворога.

— Ні, запевняю вас! Я натрапив на ваш слід цілком випадково. Я побачив, що якась жінка стукотить у вікно одного з моїх приятелів...

— Одного з ваших приятелів? — перебила йому мову пані Бонасьє.

— Так! Арамис — один з найкращих моїх друзів.

— Арамис? Хто це такий?

— Годі бо вам! Ви казатимете ще, що не знаєте Арамиса?

— Уперше чую це ім'я!

— І вперше приходите до цього будинку?

— Так!

— І ви не знали, що тут мешкає юнак?

— Ні.

— Мушкетер?

— Нічогісінько!

— Так це не його ви шукали?

— Найменш за все в світі! Та ви ж сами бачили: особа, з якою я розмовляла, — жінка.

— Це так! Але та жінка належить до приятельок Арамисових.

— Цього я не знаю.

— Аджеж вона живе в нього!

— Це мене не обходить.

— Так хто ж вона?

— Це не мій секрет. Ви мене проведете, потім залишите саму і дасте слово дворянина, що все лишиться поміж нами.

Д'Артаньян подав руку пані Бонасьє. Вона повисла на ній, напівсміючись, напівтремтячи, і обоє пішли вгору до вулиці Ля-Гарп.

Прибувши туди, молода жінка, здавалось, вагалася, як і на вулиці Вожірар. А втім вона з певних ознак впізнала двері й підійшла до них.

— Ось куди мені треба, пане, — сказала вона. — Тисячу разів дякую вам за приємне товариство. Ви врятували мене від усіх небезпек, на які я могла наразитися. Тепер ви маєте додержати свого слова. Я досягла своєї мети. Так пам'ятайте ж! Будьте обережні! — сказала молода жінка так

серйозно, що Д'Артаньян мимоволі здригнувся. Не втручайтеся в мої справи, не намагайтеся допомагати мені. Благаю вас в ім'я тої симпатії, що ви до мене маєте, в ім'я тих послуг, що ви їх зробили мені. Про це я не забуду до віку. Вірте тому, що я кажу. Дайте мені спокій. Не цікавтесь мною. Я для вас більш не існую, ніби ви мене ніколи не бачили.

— І Арамис, пані, повинен зробити те само, що я? — спитав трохи ображений Д'Артаньян.

— Ось уже двічі чи тричі ви вимовляєте це ім'я, а я вже сказала вам: я не знаю його.

— Ви не знаєте особи, у вікно якої стукали? Годі! Ви вважаєте мене за надто довірливого!

— Признайтесь! Ви вигадали цю історію, щоб примусити мене проговоритися, і вимислили цю особу.

— Я нічого не вимислюю, нічого не вигадую; я кажу щиру правду.

— І ви кажете, що в тому будинкові мешкає ваш друг?

— Я сказав і втретє повторюю: в тому будинкові мешкає мій друг і зветься він Арамис.

— Усе це з'ясується пізніше, — пробурмотіла молода жінка, — а тепер, пане, мовчіть.

— Якби ви могли зазирнути в моє серце, — сказав Д'Артаньян, — ви прочитали б таку цікавість, що зглянулись би на мене, і таку любов, що враз же задовольнили б цю цікавість. Неможна боятись того, хто вас кохає.

— Ви дуже швидко, пане, заговорили про кохання, — сказала молода жінка, хитаючи головою.

— Це тому, що кохання швидко і вперше поняло мене, а до того ж мені нема ще й двадцяти років.

Молода жінка скоса подивилася на нього.

— Слухайте! Я вже натрапив на слід, — сказав Д'Артаньян. — Уже три місяці тому я ледве не побився з Арамисом на дуелі через хусточку, подібну до тої, що ви її показували жінці. На ній була така сама мітка. Я певний того.

— Пане, запевняю вас, ви втомлюєте мене вашим допитом.

— Ось же подумайте; ви — така розсудлива. Що буде, коли вас з цією хусточкою заарештують, а хусточку відберуть? Чи це не скомпрометує вас?

— Чому? Хіба це не мої ініціали: К. Б. — Констансія Бонасьє.

— Або Каміла де-Буа-Трасі!

— Мовчить, пане! Ще раз мовчить! Якщо небезпека, яка мені загрожує, вас не обходить, то подумайте про вашу власну небезпеку.

— Про мою власну?

— Так, про вашу! Знайомість зо мною загрожує ув'язненням, загрожує навіть вашому життю.

— Коли так, я вас не покину!

— Послухайте!— благаючи, сказала молода жінка, згорнувши руки.— В ім'я неба, в ім'я чести вояки, в ім'я благородства... Ось вибило північ; це час, коли на мене чекають.

— Пані!— сказав юнак, вклонившись, — я не можу відмовити, коли мене так просять. Будьте спокійні—я...

— І ви не зоритимете на мене? Не підглядатимете за мною?

— Я зараз же повертаю додому.

— О, я знала, що ви чесна людина!— вимовила пані Бонасьє, простягнувши йому руку й беручись другою за молоток невеликих дверей в стіні.

Д'Артаньян схопив простягнену ручку й гаряче поцілував її.

— О, краще б я ніколи не бачив вас!— скрикнув Д'Артаньян з наївною грубістю.

— Ну,— сказала пані Бонасьє голосом майже ласкавим, стиснувши Д'Артаньянові руку, з якої той не випускав її ручки.— Я не скажу, як ви: „те що загублено сьогодні, не втрачено для майбутнього“. Хто знає, чи не задоволю я вашу цікавість, коли не буду зв'язана словом?

— Чи не пообіцяєте ви того ж самого й моему коханню?— скрикнув Д'Артаньян, не тямлячись з радощів.

— О, що до цього, то я не зв'язую себе обіцянкою. Це залежатиме від почуття, яке ви зумієте навіяти мені.

— Значить сьогодні, пані...

— Сьогодні, пане, я відчуваю до вас тільки вдячність.

— Ви така чарівна,— сумно сказав Д'Артаньян,— і зловживаєте моїм коханням.

— Ні, я тільки користуюся з вашого благородства. Але, знаєте, є люди, за якими ніщо не загине.

— О, ви зробили мене найщасливішим з людей! Не забувайте сьогоднішнього вечора, не забувайте вашої обіцянки!

— Будьте спокійні. Я згадаю про все в свій час, на своєму місці. Ну, ідіть, ідіть, бога ради. На мене чекають як раз опівночі, а я вже запізнилася.

— На вас чекає мущина?— згукнув Д'Артаньян.

— О, знову починається!— вимовила пані Бонасьє, з півусмішкою, не позбавленою деякої нетерплячки.

— Я йду, йду. Я вірю вам, я хочу, щоб ви склали належну ціну моїй відданості, нехай то будуть і дурощі. Прощайте, пані! До побачення!

Двері відчинилися, зачинилися. Гарненька жінка зникла. Д'Артаньян пішов своїм шляхом. Він дав пані Бонасьє слово не підглядати за нею, і якби його життя залежало від місця, куди вона увійшла, чи від особи, яка мусіла її проводити, Д'Артаньян однаково повернувся б додому, бо дав слово повернутися. За п'ять хвилин він був уже на вулиці Могильників.

— Бідний Атос! — говорив він. — Він нічого не знає, що це значить. Він, певно, заснув, чекаючи на мене, а коли прийшов до себе, довідався, що в нього була жінка. Жінка в Атоса! Але й у Арамиса була жінка. Усе це дуже чудно. Бажав би я знати, як воно скінчиться?

— Погано, пане, погано, — відповів голос, в якому Д'Артаньян впізнав Плянше. Голосно розмовляючи сам із собою, як то буває з заклопотаними людьми, він увійшов у коридор, кінець якого були сходи до його кімнати.

— Що саме погано? Що ти, дурний, хочеш сказати? — спитав Д'Артаньян. — Що скоїлося?

— Усі лиха!

— Які саме?

— Перше — заарештовано пана Атоса.

— Атоса заарештовано? За що?

— Його знайшли у вас і взяли за вас.

— А хто заарештував його?

— Варта, приведена людьми в чорному, що ви їх погналі геть.

— Чому ж він не назвав себе? Чому він не сказав, що він тут ні при чому?

— Він не схотів робити цього. Навпаки, підійшов до мене і сказав: зараз бути вільним треба твоєму панові, а не мені, бо він знає все, а я нічого. Його вважатимуть за заарештованого, і це дасть йому змогу вигадати час. За три дні я скажу, хто я, і мене повинні будуть звільнити.

— Браво, Атосе! Благородна душа! — бурмотів Д'Артаньян. — Впізнаю його! А що зробили поліцаї?

— Четверо повели його, не знаю куди: чи то до Бастилії, чи то до Фор-Левека; двоє залишилися з людьми у чорному, які поперетрусили все і забрали з собою всі ваші папери. Нарешті ще двоє підчас цієї роботи стояли на варті. Потім, коли все закінчилось, відбули, а будинок залишили порожній і відчинений навстіж.

— А Портос і Арамис?

— Я їх не знайшов, — вони не приходили.

— А леж вони можуть прийти кожної хвилини. Ти ж переказував, що я чекаю на них?

— Так, пане!

— Не руш звідси. Якщо вони прийдуть, попередь їх про те, що сталося. Нехай ждуть на мене в коршмі „Соснова шишка“. Тут було б небезпечно. За будинком, мабуть, стежать шпигуни. Я побіжу до пана Де-Тревія повідомити про це й прилучуся до них.

— Гаразд, пане! — сказав Плянше.

— А ти ж лишайся й не бійся, — сказав Д'Артаньян, повернувшись, щоб підбадьорити свого льокая.

— Не турбуйтеся, пане, — відказав Плянше. — Ви мене ще не знаєте. Я відважний, коли вмикнуся в яку справу. Мені треба тільки вмикнутися. Аджеж, до того, я ще й пікардієць.

— Згода, — сказав Д'Артаньян. — Ти мусиш дати скорше вбити себе, ніж кинути свій пост!

— Так, пане! Ніщо в світі не завадить мені довести мою відданість вам.

Яко-мога швидше, стомлений вже ходінням протягом цілого дня, Д'Артаньян подався на вулицю Старого Голубника.

Пана Де-Тревія не було вдома. Його рота стояла на варті в Люврі, і він був в Люврі разом із нею.

Треба було добутися до нього і повідомити про те, що сталося. Д'Артаньян поклав спробувати пройти до Лювра. Його мундир гвардійця роти Дезесара повинен був правити йому за перепуску.

Юнак спустився вулицею Малих Августинів і пройшов набережжям до Нового мосту. Йому промайнула думка переїхати річку пороном, але, сунувши на березі руку в кешеню, він помітив, що не має чим заплатити за перевіз.

На вулиці Генего він побачив, як з вулиці Дофіна вийшли дві особи. Хода їх здивувала його.

То були мущина й жінка. Постать жінки нагадувала пані Бонасьє, а мущина страшенно скидався на Араміса.

На мущині був мушкетерський мундир. Жінка спустила відлогу. Мущина закривав обличчя хусточкою. Ця подвійна обережність показувала, що обоє не хотіли, щоб їх впізнали.

Вони зійшли на міст. Це була дорога і для Д'Артаньяна, бо він прямував до Лювра. Д'Артаньян ішов слідом за ними. Ревнощі зворушили його серце.

Його зрадили і друг і та, що її він любив, як коханку. Пані Бонасьє присягалася всіма богами, що не знає Араміса, і за чверть години по цій клятві він бачить її під руку з Арамісом.

Д'Артаньян не зважив тільки, що гарненьку жінку він знає протягом лише трьох годин, що, крім вдячності за визволення від людей в чорному, вона йому нічого не винувата.

Він мав себе за ображеного, обманутого, обдуреного. Кров і гнів ударили йому в голову. Він вирішив розгадати цю таємницю.

Молода жінка й юнак помітили, що за ними слідкують, і прискорили ходу. Д'Артаньян побіг, випередив їх і зупинився. Порівнявшись з ним, вони й собі спинилися.

— Чого вам треба? — спитав мушкетер і подався на крок назад, вимовляючи ці слова з чужоземною вимовою.

Це доводило, що Д'Артаньян помилився в одній частині своїх здогадів.

— Це не Араміс! — скрикнув він.

— Так! Це не Араміс, і з вашого виклику я бачу, що ви взяли мене за когось іншого. Я вибачаю вам.

— Ви мені вибачаєте! — згукнув Д'Артаньян.

— Так! — відповів незнайомий. — Дайте пройти. Я вам непотрібний.

— Правда ваша, — сказав Д'Артаньян. — Не до вас я маю справу, а до вашої дами.

— До моєї дами? Адже ви її не знаєте, — сказав чужоземець.

— Помиляєтесь, пане! Я її знаю.

— Ах! — з докором в голосі сказала пані Бонасьє. — Я мала ваше слово салдата та джентлмена і звірилася на нього.

— Пані! Я... — трохи зніяковів Д'Артаньян. — Ви ж обіцяли мені...

— Беріть мою руку, — перебив чужоземець, — і ходім.

Д'Артаньян, приголомшений, уражений, зневажений всім тим, що тут скоїлося, стояв схристивши руки перед мушкетером і пані Бонасьє.

Мушкетер ступив два кроки наперед і рукою відсунув Д'Артаньяна.

Д'Артаньян стрибнув назад і витяг шпаду.

Тої ж хвилини, із швидкістю блискавки, витяг свою й незнайомий.

— Ради бога, мілорде! — скрикнула пані Бонасьє, кидаючися між двох супротивників і обіруч хапаючись за держала шпад.

— Мілорде! — скрикнув Д'Артаньян, вражений несподіваною гадкою. — Мілорд! Вибачте, пане! Ви часом не...

— Мілорд — герцог Б'юкенгемський — півголосом сказала пані Бонасьє. — Ви можете загубити усіх нас!

— Мілорде! Пані! Вибачьте. Я кохаю її, мілорде, і ревную. Ви знаєте, мілорде, що таке кохання, вибачте й скажіть, в який спосіб можу я офірувати своє життя вашій світлості!

— Ви відважний інак!— вимовив герцог Б'юкенгемський, простягаючи Д'Артаньянові руку, яку той шанобливо стиснув.— Ви пропонуєте себе до моїх послуг. Я приймаю вашу пропозицію. Ідіть з нами до Лювру, на двадцять кроків од нас, і як хто буде стежити за нами, убийте його.

Д'Артаньян взяв голу шпаду під пахву, пропустив пані Бонасьє й герцога на двадцять кроків уперед і пішов за ними, ладний точно виконати наказ благородного й елегантного міністра Карла I.

На щастя, юнак не мав нагоди довести свою відданість, і молода жінка та красунь - мушкетер, без ніяких перешкод, увійшли в Лювр. Д'Артаньян же негайно подався до коршми „Соснова шишка“, де на нього чекали Портос і Арамис.

Не давши їм пояснень, через що саме він їх потурбував, Д'Артаньян сказав тільки, що сам розв'язав справу, в якій,— так спершу йому здавалося,— могла бути потрібна їхня участь.

РОЗДІЛ XII

ЖОРЖ ДЕ-ВІЄ, ГЕРЦОГ Б'ЮКЕНГЕМСЬКИЙ

Герцог і пані Бонасьє ввійшли у Лювр без жодної перешкоди. Щодо пані Бонасьє, то її всі знали за служницю королеви, а герцог був у мундирі мушкетерів пана Де - Тревія, що того вечора стояли на варті. До того ж Жермен належав до партії її величності, і коли що й сталося б, то обвинуватили би пані Бонасьє, яка привела до Лювру свого коханця, та й все. Отже, пані Бонасьє переймала провину на себе.

Вступивши у дворище, герцог і молода жінка пройшли вздовж стіни коло двадцяти п'яти кроків. Біля маленьких дверей, одчинених удень і зачинених уночі, пані Бонасьє зупинилася й штовхнула їх. Двері подалися. Обое ввійшли й опинилися в темряві, але пані Бонасьє добре знала всі ходи та переходи цієї частини Лювру, призначеної для двірських службовців. Герцог налічив два поверхи. Потім вона взяла праворуч, пройшла довгим коридором, спустилася на один поверх, зробила кілька кроків, сунула ключа в замок, відчинила двері, вштовхнула герцога в кімнату, освітлювану нічною лампою й промовила: „Заждіть тут. До вас вийдуть“. Пані Бонасьє вислизнула через ті ж таки двері, зачинила їх ключем, і герцог опинився в становищі полоненого.

А втім, навіть і в цьому становищі, герцог Б'юкенгемський не відчув, треба сказати, ніякого страху. Одною з відмінних прикмет його вдачі були жадоба авантур і нахил до романтичного. Відважний і завзятий, він не вперше важив своїм життям у таких пригодах. Дізнавшись, що підроблений лист Ганни Австрійської, звірившись на який він прибув до Парижу, був ніщо, як пастка, герцог замість повернути до Англії, скористався з нагоди й повідомив королеву, що не виїде, доки не побачиться з нею. Королева спершу рішуче відмовила, а потім, боячись, що герцог у розпуці накоїть якогось безглуздя, наважилась прийняти його й просити негайно ж залишити Францію. Того самого вечора пані Бонасьє, якій доручили знайти герцога й привести його до Лювру, була викрадена. Два дні ніхто не знав, що з нею сталося, і все припинилося. Тепер пані Бонасьє знову була вільна, зв'язалася з Де-Ля-Портом і справа пішла своєю чергою,— вона виконала небезпечне доручення, яке, не заарештуй її, було б виконано на три дні раніш.

Б'юкенгем, залишившись на самоті, підійшов до свічада. Мушкетерський мундир чудово пасував до нього.

Йому було тридцять п'ять років, і його справедливо вважали за найвродливішого й найелегантнішого кавалера Франції та Англії.

Раптом двері під порт'єрою відчинились, і в кімнату ступила жінка. Б'юкенгем побачив її постать у свічаді і скрикнув. То була королева.

Ганна Австрійська мала тоді років двадцять шість чи двадцять сім, тобто була в розквіті краси та молодости.

Б'юкенгем стояв наче приголомшений. Ніколи—ні на балах, ні на святах, ні на каруселях Ганна Австрійська не була така чарівна, як тої хвилини. На неї була проста, з білого атласу, сукня. Супроводила її донья Естефана, єдина з еспанок, не вигнана з Франції ревнощами короля й переслідуваннями Рішельє.

Ганна Австрійська ступила два кроки наперед. Б'юкенгем впав до ніг королеви й раніш, як вона могла завадити йому, поцілував поділ її сукні.

— Ви знаєте тепер, дуко, що листа до вас писано не з мого наказу?

— О, я знаю, знаю, ваша величність!— скрикнув герцог.— Я був божевільний, безрозумний, коли думав, що лід може жити, а мармур розпалитися. Та що ж робити? Коли кохаєш, то легко віриш у любов. А втім я не даремно відбув цю подорож, бо бачу вас.

— Так!— відповіла Ганна.— Чи знаєте ви, чому я наважилася побачитись із вами? Ви, такий нечутливий до мого

страждання, уперто залишаєтеся в Парижі, а залишаючись тут, важите разом і своїм життям, і моєю честю. Я бачуся з вами, аби сказати, що нас розділяє все: глибочінь моря, ворожнеча між нашими державами, святість присяги. Мілорде! Змагатися з усім цим, це — блюзнірство. Я бачуся з вами, нарешті, для того, щоб сказати, що ми не повинні більше стрічатись.

— Кажіть, мадам! Кажіть, ваша величність! — відмовив Б'юкенгем.— Чарівний голос ваш зменшує жорстокість ваших слів. Ви говорите про блюзнірство. Але блюзнірство — то розлучати серця, що їх бог сотворив одне для одного.

— Мілорде! — скрикнула королева.— Ви забуваєте; я ніколи не казала, що кохаю вас.

— Але ви ніколи не казали, що не кохаєте мене. І справді, вимовити це слово була б величезна помилка. Де знайдете ви таке кохання, як моє? Його не можуть загасити ні час, ні розлука, ні розпач. Де знайдете ви кохання, що задовольняється самою загубленою стрічкою, одним кинутим мимохідь поглядом, єдиним словом? Три роки тому, мадам, я побачив вас уперше,— і три роки я вас кохаю!

— Яке безумство! — прошептала Ганна Австрійська, що не могла сердитись на герцога.— Яке безумство так марно кохати!

— Чим же я житиму? У мене тільки спогади. У них моє щастя, моє багатство, моя надія. Щоразу, як бачу я вас, я згадую нашу першу зустріч в Амьєнському саду.

— Дуко,— почервонівши, вимовила королева,— не згадуйте мені про той вечір!

— О, навпаки, мадам, згадаймо за нього! Це найщасливіший і найпроменистіший вечір у моєму житті. Ви пригадуєте? Була чудова ніч. Яке ніжне й запашне було повітря! Блакитне небо, заквітчане зорями. Того вечора я не мав змоги й на хвилинку залишитися віч-на-віч із вами. Ви ладні були розповісти мені про все: про самотність вашого життя, про скорботи вашого серця. Ви спиралися на мою руку... згадуєте?— ось на цю. Нахилившись до вас, я відчував, як ваше чудове волосся торкається мого обличчя. І щоразу, відчуваючи його дотик, я весь здригався.

— Так, мілорде! Можливо, чарівна краса місцевости, прибавливість вечора, чарування вашого погляду, тисячі причин, які злучаються, щоб загубити жінку, оточили мене того фатального вечору. Але ви бачили, мілорде: жінці, що знемогала, прийшла на підмогу королева. По першому ж сміливому слові, що його ви зважилися сказати, і на яке я повинна була відповісти, я покликала до себе свій почет.

— О, це так! Усе це правда! Інша любов,— не моя,— не витримала б такого іспиту. А моє кохання вийшло з нього ще палкіше та загартованіше. Ви думали сховатись од мене, повернувшись до Парижу; ви думали я не наважусь кинути скарбницю, що пеклуватися нею доручив мені мій король. О, що мені скарби всього світу і всі королі цілої землі! У сім день потому я повернувся до вас. Тоді ви не мали нічого мені сказати. Я важив милостю короля, своїм життям, щоб побачити вас нехай одну тільки мить. Я не докторкнувся навіть до вашої руки,— і ви мене простили, бачивши таку мою покірливість, таке моє каєння.

— Так, але поговор людський використав це безумство, до якого я була зовсім непричетна. Ви добре знаєте це, мілорде. Король, підбурений кардиналом, спалахнув великим гнівом. Мадам Верне звільнено, Пютанжа вигнали, мадам Де-Шеврез зазнала неласки, і коли ви побажали повернутися до Франції, як посол, то король,— згадуєте, мілорде? — сам король став опір.

— Так. І Франція заплатить війною за відмову свого короля. Я не можу більше бачити вас. Зате я хочу, щоб ви щодня чули про мене. З якою метою, думаєте ви, відбулася експедиція до Ре й склався союз із протестантами Ла-Рошелі? З бажання бачити вас! Я не маю надії озброєною рукою дотягтись до Парижу. Це так. Але після війни буде мир. Цей мир вимагатиме посередника, і за такого посередника буду я. Тоді ніхто не насмілиться відсунути мене, і я повернуся сюди, я побачу вас і на хвилинку буду щасливий. За моє щастя тисячі людей заплатять своїм життям. Але що за важниця! Аби тільки я міг побачити вас! Може, все це безрозсудність, безумство! Але скажіть мені: яка жінка мала палкішого коханця? Яка королева мала відданішого слугу?

— Мілорде, мілорде! Замість боронитися, ви кажете слова, що промовляють проти вас. Усі докази кохання, що їх ви наводите мені, мілорде, вони — майже злочин.

— Це тому, що ви мене не любите. Якби ви мене любили, ви бачили б усе, про що я кажу вам, в іншому освітленні.

— Ах, мілорде! Ви мало мене слухали й не так зрозуміли. Я не хотіла сказати...

— Мовчіть, мовчіть! — благав герцог. — Якщо я щасливий, — хай помилково, — то не будьте так жорстокі, не позбавляйте мене мого щастя. Ви сами сказали, що мої вороги зтягли мене в пастку. Мабуть, тут я й наложу головою, бо дивно, — від якогось часу я передчуваю, що скоро помру.

— О, боже милий! — жажнувшись, скрикнула Ганна Австрійська, виявивши тим, що бере в долі герцога участь більшу, ніж хотіла вдати.

— Я кажу про смерть не для того, щоб залякати вас, мадам. Ні, те, що я вам говорю, навіть смішно. Повірте, я не звертаю уваги на такі передчування. Але те слово, що його ви тільки но вимовили, та надія, що її ви майже подали мені, винагороджує мене за все, навіть за саме мое життя.

— І в мене, — мовила Ганна Австрійська, — і в мене бувають передчуття і віщі сни. Мені снилося, ніби я бачу вас скривавленого, пораненого...

— У лівий бік ножем, правда? — перебив Б'юкенгем.

— Саме так, мілорде, ножем у лівий бік! Хто міг сказати вам, що я бачила цей сон? Я довірила його тільки богу в своїх молитвах.

— Більше мені нічого не треба! Ви мене кохаєте! Цього досить!

— Я кохаю вас? Я?

— Так! Невжеж бог послав би вам такі само сни, що й мені, якби ви мене не кохали? Невжеж ми мали би одні й ті ж самі передчуття, якби нас не об'єднували наші серця? Ви кохаєте мене, королево, і будете оплакувати мене.

— О, боже мій, боже мій! — скрикнула Ганна Австрійська. — Я не маю сил знести цього. В ім'я неба, дуко, уїжджайте, уїжджайте! Я не знаю, кохаю вас, чи ні. Але я знаю, що не порушу присяги. Згляньтесь на мене і уїжджайте. Коли вас уб'ють і ви умрете у Франції, коли я буду думати, що то кохання до мене спричинилося до вашої смерти, я ніколи не втішуся, я збожеволю. Уїжджайте! Благаю вас, уїжджайте! Повертайтеся до нас, як посол, як міністер. Повертайтеся, оточений вартою, що захищатиме вас, людьми, що оборонятимуть вас, — тоді я не буду боятись за ваше життя і матиму щастя вас бачити.

— О! Невжеж правда те, що ви кажете?

— Так! Правда!

— Дайте ж мені, на доказ вашої до мене прихильності, якунебудь річ, що доводила б, що це не сон; щонебудь, що носили ви, і міг би тепер носити й я: каблучку, замісто, ланцюжок.

— А ви ж уїдете, як я дам вам те, чого ви просите?

— Так!

— Зараз же?

— Так!

— Ви залиште Францію й повернетесь до Англії?

— Присягаюся вам.

— Тоді подождіть трошки, зачекайте.

Королева пішла до себе в кімнати й зараз же повернулася, несучи в руці маленьку скриньку з рожевого дерева інкрустовану золотом, з її шіфром.

— Візьміть, мілорде,— сказала вона,— і бережіть на спомин про мене.

Б'юкенгем удруге впав навколішки.

— Ви обіцяли мені уїхати,— нагадала королева.

— І я додержу слова. Дайте мені вашу руку, мадам,— і я уїжджаю.

Герцог притиснув цю руку до своїх губ і, підводячись з колін, сказав:

— Раніше, ніж за півроку, якщо я не вмру, я побачу вас, королево! Нехай для цього мені доведеться перевернути цілий світ.

Пані Бонасьє, що чекала на Б'юкенгема, з тою ж обережністю і не менш щасливо, вивела його з Лювра.

РОЗДІЛ XIII

ПАН БОНАСЬЄ

Заарештованого пана Бонасьє відпроваджено просто до Бастилії і замкнено у півпідвальній галерії. Ті, хто привели його сюди, брутально ображали його й жорстоко поводитися з ним. Поліцаї бачили, що мають справу не з дворянином, і ставилися до нього, як до простака. Приблизно за півгодини прийшов секретар і поклав край мукам Бонасьє, але не його хвилюванню, наказавши відвести його на допит. Звичайно заарештованих допитували по їхніх камерах; з паном же Бонасьє не маніжились. Два поліцаї схопили крамаря, проволокли дворищем, завели до коридору, де стояли троє вартових, відчинили двері й штовхнули його в низьку кімнату, де, oprіч одного стола, одного стільця та самого комісара, не було жодних меблів. Комісар сидів на стільці й писав щось за столом.

Поліцаї підвели Бонасьє до столу, з наказу комісара, відійшли на бік і стали так, щоб не чути допиту.

Комісар, який сидів, втупивши очі в папери, підвів голову, щоб побачити, з ким має справу. Він справляв дуже неприємне вражіння: гострий ніс, жовті, випнуті вилиці, маленькі, верткі пронизливі очі.

Спочатку він спитав заарештованого про його ім'я, прізвище, вік, соціальний стан та місце постійного перебування.

Пан Бонасьє відповів, що звать його Жак-Мішель Бонасьє, має він п'ятдесят один рік, колишній крамар, мешкає на вулиці Могильників, № 11.

Відтак комісар, замість провадити далі допита, зняв мову про небезпеку для звичайного буржуа втручатися в політичні справи. До цього вступного слова він додав кілька зауважень про могутність та діяльність пана кардинала, незрівняного міністра, що переважив усіх міністрів минулого і являє собою зразок міністра майбутнього. Отже, змагатися з такою могутньою та енергійною особою ніхто безкарно не може.

Скінчивши цю другу частину своєї промови, він устроїв свої яструбові очі в бідолашного Бонасьє й порадив його обміркувати всю серйозність свого становища.

А втім висновки з міркувань крамаря були вже зроблені. Він кляв той час, коли панові Де-Ля-Порту спало на думку одружити його із своєю хрещеницею, а надто той, коли її прийняли на посаду кастелянші при дворі королеви.

Основна ознака вдачі пана Бонасьє був — глибокий егоїзм, домішаний до надзвичайної скнарности, посмаченої неймовірною лякливою.

— Повірте, пане комісаре, — промовив Бонасьє, — повірте, що я, як ніхто, розумію величезні заслуги його еміненції, під урядуванням якого ми маємо за честь жити.

— Коли це так, то яким же чином спинилися ви в Бастилії?

— Яким чином, чи вірніш за які провини опинився я тут, — відповів пан Бонасьє, — пояснити вам я не можу, бо й сам того не знаю. В усякому разі не за те, що виступав, принаймні свідомо, проти пана кардинала.

— Значить, ви вчинили якийсь злочин, бо вас обвинувачують у державній зраді

— У державній зраді! — верескнув переляканий Бонасьє.

— Пане Бонасьє! — вимовив комісар, кинувши на винуваченого такий погляд, ніби своїми маленькими очима мав змогу читати в глибині його душі. — Скажіть мені, пане Бонасьє, чи є у вас дружина?

— Так, пане, є, — відповів той і затремтів, зрозумівши, що, від цього пункту починаючи, його справа стає заплутанішою, — тобто в мене була дружина.

— Як же воно так? У вас була дружина; що ж таке ви зробили, що тепер її нема?

— Її, пане, викрадено.

— Викрадено! — згукнув комісар. — Ага!

З цього — „ага“, — Бонасьє зрозумів, що справа його заплутується щораз більше.

— Її викрадено! — повториз комісар. — Чи знаєте ви ту особу, що її викрала.

— Здається, знаю.

— А хто ж це такий.

— Візьміть на увагу, пане комісарє, що я не втверджую, а тільки маю підозру.

— На кого маєте підозру? Побачимо. Тільки кажіть відверто.

Пан Бонасьє був у замішанні: чи все заперечувати, чи сказати всю правду. Якщо він заперечуватиме, — можуть подумати, що він забагато знає для того, щоб признатися. Навпаки — сказавши все, він доведе своє бажання бути на користь їм. Отже пан Бонасьє поклав сказати все.

— Я маю підозру, — сказав він, — на чоловіка, високого на зріст, смаглявого, показного на позір, з усіх ознак великого пана. Він, мені здається, багато разів стежив за нами, коли біля воріт Лювру я чекав на свою жінку, щоб провести її додому.

Комісар, здавалося, захвилювався.

— А як його прізвище?

— Прізвища я не знаю, але, стрінувши, відразу впізнаю його хоч би серед тисячного натовпу; запевняю вас.

Чоло комісара облягли хмари.

— Так ви кажете, що впізнали б його серед тисячі? — перепитав комісар.

— Тобто, — відповів Бонасьє, зрозумівши, що вибрав помилковий шлях, — тобто...

— Ви сказали, що впізнали б його, — ствердив комісар. На сьогодні досить. Перше, ніж підемо далі, треба повідомити декого, що ви знаєте того, хто викрав вашу жінку.

— Але я не казав, що знаю його! — розпачливо скрикнув Бонасьє. — Навпаки, я казав, що...

— Одведіть заарештованого, — звелів комісар двом поліцаям.

— Куди його відвести? — спитав секретар.

— До камери.

— До якої саме?

— А, боже мій, до першої-ліпшої, аби тільки добре зачинялася, — відповів комісар з байдужістю, від якої бідолашного Бонасьє обсипало морозом.

Не зважаючи на стогони Бонасьє, — до того вони вже призвичаїлись, — поліцаї підхопили в'язня попід руки й по-

вели з собою. А комісар тимчасом похапливо писав листа, на якого чекав секретар.

На смерть зляканий, Бонасьє цілу ніч не стулював повік. Раптом він почув, як відсувають засув і пройнятий жахом, схопився з ліжка.

— Ваша справа від учорашнього вечору дуже ускладнилася, приятелю,— мовив, увіходячи, комісар.— Раджу вас сказати всю правду. Тільки цілковите каяття може відвернути від вас гнів кардиналів.

— Та я ж ладний сказати вам усе; принаймні, все, що знаю. Питайте, прошу,— відповів Бонасьє.

— Перш за все, де ваша дружина?

— Та я ж вам уже казав, що її викрадено.

— Так. Але о п'ятій вдень вона спромоглася втекти за вашою допомогою.

— Моя жінка втекла! — скрикнув Бонасьє.— О, нещасна. Якщо вона втекла, то це не моя провина. Присягаюся вам, пане.

— А чому ж тоді ви того дня ходили до пана Д'Артаньяна, вашого сусіди, і мали з ним довгу нараду?

— Це так, пане комісаре. Правда, то моя провина; я дійсно був у пана Д'Артаньяна.

— З якою метою?

— Я просив його допомогти мені розшукати мою жінку. Я гадав тоді, що маю право намагатися, щоб вона повернулася. Здається, я помилявся. Вибачте, прошу.

— А що вам відповів пан Д'Артаньян?

— Пан Д'Артаньян обіцяв допомогти мені. Але незабаром я впевнився, що він обдурював мене.

— Ви заважаєте правосуддю. Пан Д'Артаньян у згоді з вами вигнав геть вартових, що прийшли заарештувати вашу дружину, і сховав її десь.

— Пан Д'Артаньян украв мою жінку? Що ви кажете?

— На щастя пан Д'Артаньян у наших руках, і ми поставимо його на зводи з вами.

— Кращого я й не хочу! — скрикнув Бонасьє.— Я не від того, щоб побачити знайоме обличчя.

— Введіть пана Д'Артаньяна,— наказав комісар двом тюремникам.

Тюремники ввели Атоса.

— Пане Д'Артаньяне,— сказав комісар, звертаючись до Атоса,— розкажіть, що було між вами й цим паном.

— Та це ж зовсім не пан Д'Артаньян! — скрикнув Бонасьє.

— Як? Це не Д'Артаньян? — і собі скрикнув комісар.

— Зовсім не він,— відповів Бонасьє.

— А як же звать цього пана? — спитав комісар.

— Не можу сказати, бо й сам не знаю.

— Як? Ви його не знаєте?

— Ні.

— Ви ніколи його не бачили?

— Бачив, але не знаю його прізвища.

— Ваше ім'я? — спитав комісар.

— Атос, — відповів мушкетер.

— Але це ж не ім'я людини, це назва гори! — згукнув бідолашний допитувач, що йому починало паморочитись у голові.

— Це мое ім'я, — спокійно сказав Атос.

— Та ви ж сами мені казали, що вас звать Д'Артаньян.

— Я?

— Авжеж що ви.

— Дозвольте. Мене спитали: ви пан Д'Артаньян? — Я відповів: ви так гадаєте? Мої охоронники заявили, що упевнені в тому. Я не хотів суперечити. А до того ж я й сам міг помилитися.

— Пане! Ви ображаєте правосуддя.

— Ані трохи, — спокійно відказав Атос.

— Ви — пан Д'Артаньян.

— Ось бачте, ви вдруге мене так узиваєте.

Цієї хвилини двері відчинилися, і листоноша, що його ввів один з тюремників Бастилії, подав комісарові листа.

— О, нещасна! — вимовив комісар.

— Що таке? Про кого ви кажете? Сподіваюся не про мою жінку.

— Саме про неї. Ну, та й добре ж іде ваша справа!

— Скажіть тоді, будь ласка! — не тямлячись скрикнув Бонасьє, — яким робом через вчинки моєї дружини справа моя може погіршати, коли я сам сиджу у в'язниці.

— Таким, що вона робить у наслідок плану, складеного вами обома, і до того ж пекельного плану.

— Присягаюся вам, пане комісарє: ви дуже помиляєтесь. Я нічогосінько не знаю про те, що мала робити моя жінка. Я зовсім не причетний до того, що вона зробила, а якщо вона накоїла дурниць, то я зрікаюсь її, кидаю її, проклинаю її...

— Слухайте, — сказав Атос, — якщо я вам більше не потрібний, одішліть мене кудинебудь. Ваш пан Бонасьє обридає мені.

— Відведіть заарештованих до їхніх камер, — мовив комісар, указуючи на Атоса й Бонасьє, — і пильнуйте їх більше, ніж будь-кого іншого.

— Проте,— своїм звичаєм цілком спокійно сказав Атос,— якщо ви маєте справу до пана Д'Артаньяна, то я не розумію, в чім власне можу я заступити його.

— Робіть те, що я звелів,— згукнув комісар.— Це абсолютний секрет. Чуєте ви?

Атос, знизавши плечима, пішов слідом за тюремниками, а пан Бонасьє застогнав так, що його стогони могли б розчулити серце тигра.

Того ж таки вечора, коло дев'ятої, Бонасьє зачув у коридорі чийсь кроки. Ці кроки наблизилися до його камери. Незабаром двері відчинилися, з'явилась варта.

— Ідіть за мною,— сказав поліцай, що увійшов слідом за вартою.

— Іти за вами!— верескнув Бонасьє.— Іти за вами в такий час! Куди ж, боже милий?

— Туди, куди нам наказано вас одвести.

— Та це ж не відповідь.

— А втім це єдине, що ми можемо вам сказати.

— Боже мій, боже мій!— бурмотів бідолашний крамар.— Тепер я пропав,— і механічно, не чинивши ніякого опору, пішов за вартою.

Його вивели у двір, посадовили в карету. Поліцай сів поруч. Дверцята зачинили на ключ, і обидва опинилися в пересувній тюрмі.

Карета посувалася повільно, як жалібна колісниця. Скрізь ґрати заарештований бачив тільки будинки та брук. Але як справжній парижанин, Бонасьє з стовпів, вівісок, ліхтарів угадував кожную вулицю. Коли вони під'їхали до майдану св. Павла, де страчували бастильських в'язнів, Бонасьє ледве не зомлів і двічі перехристився. Він був певний, що карета спиниться. На щастя карета оминула майдан.

Згодом Бонасьє перелякався ще два рази. Це було тоді, як вони їхали повз кладовище св. Івана, де ховали державних злочинців, і оминали Гревську площу, теж місце смертної кари. Залишалася небезпека тільки з боку Траварського хреста. Саме туди й повернула карета.

Тепер не було вже жодного сумніву: біля того хреста карали на горло дрібних злочинців. Бонасьє влещував себе надією, що його буде вшановано майданом св. Павла або Гревською площею. А виявлялося, його подорож і його доля мали дійти свого краю коло Траварського хреста! Він не міг ще бачити цього нещасного хреста, але відчувив, як той наближається до нього. Коли до хреста лишалося ще кроків двадцять, Бонасьє почув шум і побачив натовп. Карета зупинилася.

Муки були завеликі, і нещасний Бонасьє знеможений попередніми хвилюваннями, не міг їх витримати. Він стиха застогнав, що можна було взяти за останнє зідхання, і зомлів.

РОЗДІЛ XIV

ЗНАЙОМИЙ З МЕНГУ

Натовп той зібрався не чекати на людину, яку мали повісити, а дивився на вже повішеного.

Карета спинилася, і ледве живого Бонасьє майже винесли на руках.

Притулившись спиною до стіни, попустивши руки, він залишився на лаві, куди тюремники посадовили його.

Обстава приміщення вказувала на те, що тут жили, і була навіть комфортна.

Бонасьє підбадьорився, спробував підняти одну ногу, потім другу; далі за допомогою рук, підвівся з лави й став на рівні ноги.

Тої хвилини офіцер, приємний на виді, одхиливши порт'єру, закінчував розмову з тим, хто був у сумежній кімнаті, і, звернувшись до в'язня, спитав:

— Це ви Бонасьє?

— Так, пане,—прошептав крамар, більше мертвий, ніж живий.— До ваших послуг.

— Заходьте сюди!— сказав офіцер і відійшов на бік, щоб пропустити крамаря. Крамар скорився й ступив у кімнату, де, здавалося, на нього вже чекали.

Це був просторий кабінет. Стіни його були убрані всілякого роду зброєю, оборонною й нападною. У кімнаті стояв важкий дух; в коминку, дарма що був тільки кінець вересня, жевріли дрова. Чотирикутний стіл, завалений книгами та паперами, поверх яких лежала розгорнена величезна мапа міста Ля-Рошелі, стояв посеред кімнати.

Перед коминком стояв чоловік середнього зросту, бундючний і пихатий на позір, з проникливими очима, з широким лобом; з худорлявимо бличчям, що його робила ще довшим еспаньйола. Ця особа мала не більше, як тридцять шість—тридцять сім років, але волосся, вуси й еспаньйола його почали вже сивіти. При ньому не було шпади, але він скидався на військового, а його злегка запорошені чоботи доводили, що цього дня він їздив верхи.

Ця особа був Арман-Жан-Дюплесі, кардинал Рішельє.

Під цей час він був у розквіті сил, на вершині своєї могутності.

З першого погляду ніщо не виявляло в ньому кардинала. І той, хто не знав його особисто, не міг би здогадатись, перед ким він стоїть.

Бідолашний крамар спинився коло дверей, а очі щойно змальованої нами особи вп'ялися в нього, немов хотіли про- смикнути до глибини його минулого.

— Це й є Бонасьє? — спитав Рішельє по хвилинній мовчанці.

— Так, монсеньєр! — відповів офіцер.

— Добре! Дайте мені ці папери й залиште нас самих.

Офіцер взяв зі столу вказані папери, подав їх і, низько вклонившись, вийшов.

Бонасьє впізнав у них запис допиту, вчиненому йому в Бастилії. Час од часу особа, що стояла коло коминку, відводила очі від паперів і, як чингалами, проколювала бідолашного крамаря аж до самого серця.

Десять хвилин почитавши та десять секунд подивившись, кардинал мав уже певну думку.

— Така голова, безперечно, ніколи не брала участі в змовах, — пробурмотів він. — Та то дарма, — побачимо.

— Вас обвинувачують у державній зраді, — промовив поволі кардинал.

— Про це мене вже повідомили, монсеньєр, — скрикнув Бонасьє, надавши допитувачеві титула, яким величав його офіцер. — Але клянуся — я нічого про це не знаю.

Кардинал стримав усмішку.

— Ви були в змові з вашою дружиною, з мадам Де-Шеврез та мілордом герцогом Б'юкенгемським.

— Я і дійсно чув од неї ці прізвища, — відповів крамар.

— З приводу чого?

— Вона казала, що кардинал Де-Рішельє заманув до Парижу герцога Б'юкенгемського, щоб занапастити його, а разом із цим і королеву.

— Вона це говорила! — з пересердя скрикнув кардинал.

— Так, монсеньєр! Але я відказав їй, що вона надаремно йме віри таким наклепам, що його еміненція нездатний...

— Замовчіть! Ви дурний.

— Точнісінько так відповідала мені й моя жінка.

— Чи знаєте ви, хто вкрав вашу дружину?

— Ні, монсеньєр!

— Але ви маєте підозру?

— Так, монсеньєр! Та моя підозра, здається, не подобалася панові комісару, і я вже не маю її.

— Ваша жінка втекла. Чи знали ви про це?

— Ні, монсеньєр. Я дізнався про це, коли був у в'язниці, і тільки з ласки пана комісара, особи дуже люб'язної.

Кардинал удруге стримав усмішку.

— Значить, вам невідомо, що сталося з вашою жінкою після того, як вона втекла?

— Нічогосінько не знаю. Але вона мусіла повернутися до Лювру.

— О першій вночі вона ще не поверталася.

— О, боже мій! Що ж з нею сталося?

— Заспокойтесь! Про це дізнаються. Од кардинала ніщо не сховається. Кардинал знає все.

— Тоді, як на вашу думку? Чи не зволять кардинал сказати мені, що скоїлося з моєю дружиною?

— Можлива річ. Але насамперед ви повинні розказати все, що вам відомо про відносини між вашою дружиною та мадам Де-Шеврез.

— Та я ж, монсеньєр, нічого про це не знаю. Ніколи навіть і не бачив її.

— Коли ви приходили по вашу жінку до Лювру, чи поверталась вона просто до дому?

— Майже ніколи. Вона мала справи до крамарів полотном, і я проводив її до них.

— А скільки було цих крамарів полотном?

— Двоє, монсеньєр.

— Де вони мешкають?

— Один на вулиці Вожірар, другий на вулиці Ля-Гарп.

— Чи входили ви до них разом із нею?

— Ніколи. Я чекав на неї коло дверей.

— А яку прикличку вона вигадувала перед тим, як входила туди сама?

— Ніякої. Вона наказувала чекати, я й чекав.

— Ви дуже поблажливий чоловік, мій люб'язний пане Бонасьє.

„Він узиває мене: люб'язний пан! — міркував собі крамар.— О, чорт побирай, справа налагоджується“.

— Чи впізнали б ви ті двері?

— А як же!

— І знаєте нумери?

— Знаю.

— Які саме?

— № 25 на вулиці Вожірар, № 75 на вулиці Ля-Гарп.

— Добре,— сказав кардинал.

По цих словах він подзвонив у срібний дзвоник. Увійшов офіцер.

— Покличте до мене Рошфора,— сказав півголосом Рішельє.— Нехай зараз же прийде, якщо він вже повернувся.

— Граф тут,— доповів офіцер.— Він дуже просить дозволу поговорити з вашою еміненцією.

— То нехай увійде,— жваво відказав Рішельє.

Офіцер кинувся з кімнати з тою швидкістю, з якою всі слуги кардинала виконували звичайно його розпорядження.

— З вашою еміненцією?— бурмотів Бонасьє, поводячи навколо блудними очима.

Не пройшло й п'яти секунд по виході офіцера, як двері відчинились, і увійшла нова особа.

— Це він!— згукнув Бонасьє.

— Хто саме?— спитав кардинал.

— Той, що вкрав мою жінку.

Кардинал подзеленькав удруге. Офіцер знову з'явився.

— Здайте цього чоловіка тим двом тюремникам, і нехай він чекає, доки я не покличу його знову.

— Ні, монсеньєр! Ні! Це не він!— гукав Бонасьє.— Я помилився. Це зовсім інший, не схожий на того. Цей пан— чесна людина.

— Виведіть цього дурня!— сказав кардинал.

Офіцер узяв крамаря під руки й привів до передпокою, де знайшов двох тюремників.

Нова особа, що увійшла до кардинала, нетерпляче стежила очима за Бонасьє, поки його виводили, і, скоро двері зачинилися, наблизилась до кардинала й промовила:

— Вони бачилися!

— Хто?— спитав кардинал.

— Вона й він.

— Королева й герцог!— скрикнув Рішельє.

— Так.

— Де саме?

— У Люврі.

— Ви певні того?

— Цілком певний.

— Хто вас про це повідомив?

— Мадам Лянуа, абсолютно віддана вашій еміненції, як ви то знаєте.

— Чому не повідомила вона про це раніш?

— Чи то випадково, чи то з недовір'я, королева наказала пані Де-Сюржі ночувати в кімнаті мадам Лянуа й не відпускала її протягом цілого дня.

— Гаразд! На цей раз нас перемогли. Спробуймо взяти реванша!

— Я допомагатиму вам, монсеньєр, од щирого серця. Будьте певні.

- Як це сталося?
- О пів на першу королева із своїми дамами була...
- Де?
- В своїй опочивальні.
- Так.
- Раптом їй подали від кастелянші хусточку...
- Потім?
- Королева помітно схвилювалася і пополотніла.
- Далі, далі!
- А втім вона підвелась і якимось відмінним голосом вимовила: „Почекайте на мене десять хвилин; я зараз повернуся“. Відтак вона відчинила двері опочивальні й вийшла.
- Чому мадам Де-Лянуа не повідомила вас про це негайно?
- Ще не було нічого певного; до того ж королева сказала: „чекайте на мене“,—і вона не посміла не послухатись королеви.
- Протягом якого часу королева не поверталася до кімнати?
- Три чверті години.
- Хтонебудь з дам супроводжав її?
- Сама донна Естефанья.
- А потім вона повернулася?
- Так; але для того, щоб узяти маленький рожевого дерева коробочок з її шифром, і зараз же вийшла.
- А, повернувшись, вона принесла цей коробочок назад?
- Ні.
- Чи знає мадам Лянуа, що було в тому коробочку?
- Так. Діамантові навіски, що його величність подарував королеві.
- І вона повернулася без коробочка?
- Так.
- І, на думку мадам Де-Лянуа, королева віддала його Б'юкенгемові?
- Вона упевнена в тім.
- Чому?
- Сьогодні мадам Де-Лянуа, як камер-фрау королеви, шукала цього коробочку, удавала, що турбується, і нарешті спитала про це королеву.
- І що ж відповіла королева?
- Королева дуже почервоніла й сказала, що напередодні вона зіпсувала один з навісків і надіслала полагодити його до свого ювілера.
- Треба піти й перевірити, чи так воно.
- Я ходив.
- І що каже ювілер?

— Ювілер нічого не знає.

— Добре, добре, Рошефоре! Не все пропало. Може статися... може бути, все це вийде на краще.

— Не маю сумніву, що геній вашої еміненції...

— виправить дурість мого агента. Чи не так?

— Саме це я й сказав би, якби ваша еміненція дозволили мені закінчити фразу.

— А тепер ви знаєте, де ховалися герцогиня Де-Шеврез і герцог Б'юкенгемський?

— Ні, монсеньєр! Мої люди не могли сказати про це нічого певного.

— А я знаю.

— Ви, монсеньєр?

— Так. Я, принаймні, здогадуюся. Вони ховалися — один на вулиці Вожірар, № 25, а другий на вулиці Ля-Гарп, № 75.

— Ваша еміненція бажаєте, щоб я дав наказа арештувати обох.

— Тепер запізно. Вони мабуть, уїхали.

— То маловажно; можна упевнитись.

— Візьміть десять чоловіка з моїх гвардійців і потрусіть ці два будинки.

— Іду, монсеньєр!

І Рошефор миттю вийшов з кімнати.

Кардинал, залишившись сам, замислився і подзеленькав утретє.

З'явився той самий офіцер.

— Приведіть арештованого! — наказав кардинал.

Пана Бонасьє знову ввели. На знак кардинала офіцер ретирувався.

— Ви мене обманили, — суворо сказав кардинал.

— Я! — згукнув Бонасьє. — Я обманив вашу еміненцію!

— Ваша жінка, відвідуючи вулиці Вожірар і Ля-Гарп, ходила не до крамарів полотном!

— А до кого ж вона ходила? Боже милий!

— Вона відвідувала герцогиню Де-Шеврез і герцога Б'юкенгемського.

— Так, — сказав Бонасьє, напружуючи свою пам'ять, — так, так, ваша еміненція, маєте рацію. Кільки разів я й сам указував жінці на таку чудноту. Її крамарі полотном мешкають у будинках, що не мають вивісок. І кожного разу моя жінка починала реготати. Ах, монсеньєр, — вів далі Бонасьє, кидаючися до ніг кардиналових, — ви кардинал, ви великий кардинал, ви геній, якого поважає цілий світ.

Хоч як легко було перемогти таку буденну людину, як Бонасьє, а кардинал був радий. Потім, майже враз, в його

мозку промайнула нова думка, він усміхнувся і, простягнувши крамарові руку, сказав:

— Встаньте, мій друже; ви чесна людина.

— Кардинал доторкнувся до моєї руки! Я доторкнувся до руки великої людини! — кричав Бонасьє, — велика людина назвала мене своїм другом!

— Вас безпідставно підозрювали, а тому вас треба тепер одшкодувати. Візьміть цього гаманця, — в ньому сто пістолей, і пробачте мені.

— Мені вам пробачити, монсеньєр! — скрикнув Бонасьє, не зважаючи на прийняти гаманця з остраху, щоб подарунок не зійшов на жарт. — Адже ви вільні арештувати мене, катувати, повісити. Ви — наш володар, і я не спромігся б сказати жодного слова. Пробачити вам, монсеньєр! Подумайте, що ви говорите!

— Ви, мій люб'язний пане Бонасьє, дуже великодушні. Я бачу це й дякую вам. Чи не правда ж, що, взявши гаманця, ви підете звідціль не дуже незадоволений.

— Я піду зачарований, монсеньєр!

— Прощайте, або краще: до побачення, бо маю надію — ми ще побачимось.

— Якщо монсеньєр побажає, я до послуг вашої еміненції.

— І це буде часто, будьте певні, бо розмова з вами припала мені дуже до вподоби.

— О, монсеньєр!

— До побачення, пане Бонасьє, до побачення.

І кардинал зробив жест рукою, а Бонасьє відповів, вклонившись до землі. Потім він вийшов задкуючи і, коли був у передпокої, кардинал почув, як він у захваті кричав на ціле горло: „Хай живе монсьєнсьєр! Хай живе його еміненція! Хай живе великий кардинал!“

Кардинал з усмішкою слухав цю блискучу маніфестацію.

— Добре! Ось людина, що ладна буде віддати за мене своє життя.

Саме тоді, коли він заглибився в стратегічні міркування над мапою Ля-Рошелі, двері відчинилися, і в кабінет увійшов Рошефор.

— Ну, як? — цікаво спитав кардинал.

— Так воно й є, — відповів Рошефор. — Молода жінка, років двадцяти шести — двадцяти восьми й мущина, років тридцяти п'яти — сорока перебували в будинках, вказаних вашою еміненцією, один протягом чотирьох днів, друга — п'яти. Але жінка відбула сьогодні вночі, а мущина сьогодні ранком.

— Це вони! — скрикнув кардинал, дивлячись на дзигарі.— Тепер запізно гнатись за ними. Герцогиня вже в Турі, герцог у Булоні. Наздогнати їх тепер можна хіба в Лондоні.

— Які будуть розпорядження вашої еміненції?

— Ні слова про те, що сталося. Нехай королева залишається в цілковитій невідомості. Нехай вона не знає, що нам відома її таємниця.

Кардинал сів, написав листа, запечатов його своєю печаткою й подзвонив. Офіцер з'явився вчетверте.

— Покличте до мене Вітре,— сказав кардинал,— та скажіть йому, щоб злагодився до подорожі.

За хвилину викликаний чоловік стояв перед Рішельє. На ньому були чоботи з острогами.

— Вітре! — сказав кардинал.— Ви негайно поїдете до Лондону. Не спиняйтеся підчас подорожі ані на хвилину. Передасте цього листа міледі. Ось ордер на двісті пістолей; ідіть до мого скарбника й звеліть видати цю суму. Дістанете стільки ж, якщо знову будете тут за шість днів і добре виконаєте моє доручення.

Посланець, не вимовивши жодного слова, вклонився, взяв листа, ордера на двісті пістолей і зник.

Ось що було написано в листі:

„Міледі!

Будьте на першому балі, де буде присутній герцог Б'юкенгемський. На камзолі в його буде дванадцять діамантових навісків. Підійдіть до нього й відріжте два. Коли ці діаманти будуть у ваших руках, зараз же повідомьте мене“.

РОЗДІЛ XV

СУДОВІ Й ВІЙСЬКОВІ

Другого дня по цих пригодах Атос не повернувся, і тому Д'Артаньян з Портосом повідомили пана Де-Тревія про його зник. Арамис дістав відпустку на п'ять день і, як казали, перебував у Руані в родинних справах.

Пан Де-Тревій був за батька для своїх салдатів. Наймолодший і найнепомітніший з них, аби носив мундир мушкетера, міг бути певний в його помочі й підтримці, немов він був йому рідний брат.

Де-Тревій зараз же попрямував до карного судді. Послали по офіцера, що командував постом Червоного Хреста, і, по пильних розвідинах, дізналися, що Атос тимчасово мешкає у Фор-Левек.

Атос зазнав усіх тих лих, що й Бонасьє. Виправдуючись, він посилався на те, що поставлене йому обвинувачення не має підстав, бо він був в іншому місці, і вказував свідків.

Атоса посилали навіть до кардинала, та, на жаль, кардинал на той час був у короля в Люврі.

Це діялося саме тоді, як пан Де-Тревій, одвідавши карного суддю та коменданта Фор-Левека й, не знайшовши Атоса, прийшов до його величності.

Як капітан мушкетерів, пан Де-Тревій мав доступ до короля в усяку пору.

Відомо, з яким упередженням король ставився до королеви. Упередження це дуже вміло підтримував кардинал, що, в справі інтриг, побоювався жінок незмірно більше, ніж мущин. Одна з головних причин такого упередження була приязнь між Ганною Австрійською та мадам Де-Шеврез. Ці дві жінки завдали кардиналові більше клопоту, ніж війни з Іспанією, незгоди з Англією та фінансові труднощі. На його думку, мадам Де-Шеврез допомагала королеві не лише в політичних інтригах, але,—і це найбільше турбувало його,—в любовних.

Король запалився шаленим гнівом по перших же словах кардинала про те, що мадам Де-Шеврез, яка була на засланні в Турі й нібито перебувала там, приїздила до Парижу, де прожила п'ять днів, ховаючися від поліції. Примхливий і невірний своїй дружині король хотів, щоб його взивали Людовик Справедливий і Людовик Цнотливий.

До свого оповідання кардинал додав, що мадам Де-Шеврез не тільки приїжджала до Парижу, ба навіть королева поновила з нею секретне листування, що за тих часів називали „кабала“. Далі кардинал доповів, що він почав уже розплутувати найтаємніші нитки цієї інтриги, але підчас арешту посередниці між королевою та засланкою на заваді став якийсь мушкетер. Він нахабно насмілився припинити акцію правосуддя, кинувшись зі шпадою в руці на чесних виконавців свого обов'язку, які повинні були безсторонньо вивчити справу й подати матеріяли її на ласку королівську. Тут Людовик XIII не міг уже опанувати себе. Він зробив крок до кімнат королеви, блідий і мовчазний. Обличчя короля виявляло обурення, що, вибухнувши, призводило його до найжахливішої жорстокости.

А втім кардинал не сказав і слова про герцога Б'юкенгемського.

Саме в той час до короля ввійшов пан Де-Тревій, стриманий, ввічливий і бездоганно одягнений в парадну форму.

Здогадавшись з присутності кардинала і з розлюченого виду короля, що сталося щось незвичайне, пан Де-Тревій зрозумів, що треба кріпитися.

Король доторкнувся вже до ручки дверей, коли почув кроки пана Де-Тревія, і, почувши їх, обернувся.

— Ви прийшли саме вчас,— сказав король, що дійшов до крайнього запалу й не міг вже таїти свої почуття.— Гарні речі чую я про ваших мушкетерів!

— А я,— зимно відповів пан Де-Тревій,— маю доповісти вашій величності гарні речі про судових.

— А що саме?— спитав король.

— Маю за честь доповісти вашій величності,— тим же тоном вів далі пан Де-Тревій,— що дехто з судових, комісарів і поліцаїв, людей, звичайно, поважних, але, як видно, дуже лютих проти військового мундиру, наважилися заарештувати, привселюдно увезти й кинути у Фор-Левек,— і все це з наказу, який вони відмовили мені показати,— одного з моїх, або вірніше одного з ваших мушкетерів, сір; людину бездоганної поведінки, майже славетної репутації. Ваша величність зволите знати його з найкращої сторони — це Атос.

— Атос? — механічно повторив король.— Дійсно, мені знайоме це прізвище. Ми знаємо цю історію. З ним зроблено так в наших інтересах.

— Так значить,— говорив пан Де-Тревій,— це було в інтересах вашої величності схопити цілком безневинного мушкетера, умістити його, наче злочинця якого, між тюремників та провести крізь нахабний натовп благородну людину, що десять разів проливала свою кров на службі вашій величності й ладна проливати й далі?

— Хіба ж так стояла справа? — невпевнено спитав король.

— Пан Де-Тревій не сказав,— байдужно вкинув слово кардинал,— що цей безневинний мушкетер, цей благородний кавалер за годину перед тим вигнав шпадою чотирьох комісарів, надісланих мною, щоб перевести слідство в одній найважливішій справі.

Король скинув оком на кардинала.

Пошкодовані склали про це протокола,— голосно відповів кардинал на німе запитання короля,— і я матиму за честь подати його вашій величності.

— Невжеж. протокол, складений судовими, правдивіший, як слова честі військового? — згорда відказав Тревій.

— Ну ж бо, ну! Годі вам, Тревій! — сказав король.

— Якщо його еміненція має підозру на кого з моїх мушкетерів,— промовив Тревій,— то я й сам, знаючи справедливість пана кардинала, прошу перевести дізнання.

— У будинкові, де робили трус,— безстрашно вів далі кардинал,— мешкає, здається, беарнець, друг вашого мушкетера.

— Ваша еміненція має на оці пана Д'Артаньяна?

— Я маю на оці юнака, вашого протеже, пане Тревій.

— Він і дійсно живе там, ваша еміненція.

— Чи не підозрюєте ви, що цей юнак дає погані поради?..

— Панові Атосу, вдвоє старшому від нього? — перебив пан Де-Тревій.— Ні! А, головне, пан Д'Артаньян вчорашній вечір перебув у мене.

— Ось як! Виходить, усі ваші мушкетери проводили той вечір у вас!

— Ваша еміненція не ймете мені віри? — з серця сказав Де-Тревій, ввесь почервонівши.

— Ні, борони боже! — відповів кардинал.— Цікаво тільки, о якій годині був він у вас?

— О, це я можу визначити цілком точно, бо, коли він увійшов, я помітив, що було пів на десяту, хоч мені здавалося, що мало бути пізніше.

— А о якій годині вийшов він з вашого будинку?

— Було пів до одинадцятої. Тобто за годину по тій пригоді.

— Проте,— відповів кардинал, що ні на одну мить не брав під сумнів правдивості слів пана Де-Тревія й відчував, що перемога вислизає з його рук,— проте Атоса було заарештовано в тому самому будинкові по вулиці Могильників.

— Хіба ж заборонено відвідувати друзів? Або хіба мушкетер моєї роти не має права приятелювати з гвардійцем роти пана Дезесара — Д'Артаньяном?

— Чи не той це Д'Артаньян, що поранив Жюсака під час нещасливої зустрічі коло монастиря босих кармелітів? — спитав король, зиркнувши на кардинала, що почервонів з досади.

— А іншим разом — Бернажу. Так, сір. Ваша величність маєте чудову пам'ять.

— Ну, як же розв'яжемо ми цю справу? — спитав король.

— Ця справа обходить більше вашу величність, ніж мене,— відповів кардинал.— Я настоював би на його провинності.

— Я ладний зараз же повернути вам мою шпаду, сір,— сказав Де-Тревій.— Обвинувачуючи сьогодні моїх салдат, пан кардинал, я певний того, згодом обвинувачуватиме й мене. То краще вже я сяду у в'язницю разом із паном Атосом, якого вже заарештовано, і з паном Д'Артаньяном, якого, напевно, мають заарештувати.

— Чи скінчите ви коли, гасконська ваша голово? — згукнув король.

— Сір! - не знижував голоса Тревій. — Накажіть звільнити мого мушкетера або нехай віддають його під суд.

— Слухайте,— сказав король.— Чи свідчитесь ви моїм батьком, що Атос перебував у вас підчас цієї пригоди й що він не брав у ній участі?

— Свідчуся вашим славетним батьком і вами самими, кого я шаную над усе в світі.

— Ласкаво візьміть на увагу, сір,— сказав кардинал,— що, звільнивши заарештованого, ми неспроможні будемо дізнатись правди.

— Пан Атос завжди тут і буде готовий відповідати, скоро суд забажає допитати його,— відказав пан Де - Тревій.— Він не втече, пане кардинале. Будьте спокійні. Я відповідаю за нього.

— Звичайно, він не втече,— мовив король.— Та його завжди й знайдуть, як казав пан Де - Тревій. До того ж,— додав він, знизивши голос і кинувши на кардинала благучий погляд,— треба їх заспокоїти; це — найкраща політика.

Така політика Людовика XIII примусила Рішельє всміхнутися.

— Наказуйте, сір,— відповів кардинал.— Вам належить право милувати.

— Право помилування застосовується тільки до винних,— сказав пан Де - Тревій, який хотів, щоб його слово було останнє,— а мій мушкетер невинний. Отже, ваша величність не милуєте, а чините справедливість.

— Він у Фор - Левек? — спитав король.

— Так, сір; в окремій камері, як послідуший злочинець.

— А чорт побирай! — бурмотів король.— Що ж його робити?

— Підписати наказа про звільнення, і край,— підказав кардинал.— Я вважаю, як і ваша величність, що за порука пана Де - Тревія більше, ніж достатня.

Тревій поштиво вклонився, радий, але з домішкою опаски. Він волів би, щоб кардинал ставив опір, а не так легко поступався.

Король підписав наказа про звільнення, а Тревій узяв його з собою.

Коли він виходив, кардинал приязно всміхнувся до нього і, звертаючись до короля, сказав:

— У ваших мушкетерів, сір, між старшиною й салдатами цілковита гармонія. Це корисно для служби і стає їм за честь.

Пан Де-Тревій, тріюмфуючи, ступив у Фор-Левек і визволив мушкетера, що так і не позбувся своєї спокійної байдужості. Д'Артаньянові ж, при першій з ним зустрічі, він сказав:

— На цей раз ви щасливо спекалися лиха. Це вам сплатили за Жюсака. Залишається ще борг за Бернажу. Будьте обачні.

Пан Де-Тревій мав рацію не звірятися на кардинала й не думати, що справу закінчено.

Скоро капітан мушкетерів зачинив по собі двері, кардинал сказав:

— Тепер ми самі, сир, і маємо серйозно поговорити, як буде на те воля вашої величності. Герцог Б'юкенгемський протягом п'яти днів жив у Парижі й поїхав тільки сьогодні вранці.

РОЗДІЛ XVI

ПРО ТЕ, ЯК КАНЦЛЕР СЕГ'Є ВИКОНАВ ДОРУЧЕННЯ

Неможна уявити собі, яке вражіння справили ці слова на Людовика XIII. Він то червонів, то полотнів.

Кардинал бачив, що одним заходом повернув усе, що програв.

— Герцог Б'юкенгемський у Парижі!— вигукнув король.— Що йому тут треба?

— Можливо, він хотів змовитись з вашими ворогами, гугенотами та еспанцями!

— Ні, присягаюсь, ні! Заради змови проти моєї чести, разом із пані Де-Шеврез, Де-Лонгевій та всіма Конде!

— О, сир, яка гадка! Королева занадто добродісна й занадто любить вашу величність.

— Жінка— слабка істота, пане кардинале,— сказав король,— а про її любов до мене я маю свою власну думку.

— Але я запевняю вашу величність,— настоював кардинал,— що герцог Б'юкенгемський приїжджав до Парижу з виключно політичними цілями.

— А я певний, що з зовсім іншими намірами, пане кардинале. І горе королеві, якщо вона винна.

— А й то,— згодився кардинал,— Хоч як тяжко мені уявити собі таку зраду, проте, ваша величність примушує й мене замислитись. Пані Де-Лянуа, яку я, з наказу вашої величності, допитував уже не раз, розповіла мені, що поза-

вчора вночі її величність довго не лягала спати, а сьогодні ранком ревно плакала й через цілий день писала.

— Так, так,— мовив король,— мабуть до нього. Кардинале, мені потрібні папери королеви.

— Насмілююсь зауважити, ваша величність...

— А оце й ви, пане кардинале, зраджуєте мене, сперечаючись. І ви змовились з еспанцями, англійцями, пані Дешеврез та королевою.

— Сір,— усміхнувся кардинал,— я вважав себе за вільного від такого підозріння.

— Пане кардинале, ви чуєте? Я хочу мати ці листи.

— Для цього є тільки один спосіб.

— Який?

— Доручити це панові канцлеру Сег'є; це доручення входить у коло його обов'язків.

— Зараз же пошліть по нього.

— Він повинен бути в мене, сір. Я кликав його і, ідучи до Лювру, залишив наказа, щоб він чекав, доки я не повернуся.

— Послать по нього негайно!

— Наказа вашої величності буде виконано, але...

— Але що?

— Але королева може не послухатись.

— Моїх наказів?

— Так, якщо вона не знатиме, що то наказ короля.

— А тоді, щоб вона не мала сумніву, я перекажу їй його сам.

— Ваша величність, пам'ятайте, що я вжив усіх заходів, аби запобігти розриву між вами.

— Так, дуко, так, я знаю, що ви дуже поблажливо ставитесь до королеви; може, занадто поблажливо, і нам доведеться, попереджаю вас, про це ще поговорити.

— Коли буде завгодно вашій величності. Але я завжди вважатиму за щастя й честь офірувати себе злагоді, що її я бажав би бачити між королем та королевою Франції.

— Добре, кардинале; гаразд. А тимчасом пошліть по канцлера. Я йду до королеви.

І Людовик XIII, одчинивши двері, пішов коридором, який сполучав його половину з кімнатами Ганни Австрійської.

Королева сиділа з дамами свого почоту й удавала, що слухає те, що їй читали. Саме тоді, як вона поринула в глибокі та смутні думки, двері одчинилися й увійшов король. Лектриса замовкла, усі дами підвелися. Впала цілковита тиша. Король, ні з ким не привітаючись, спинився перед королевою й сказав:

— Мадам, зараз до вас прийде пан канцлер і перекаже вам дещо з мого доручення.

Нещасна королева, що їй безупинно загрожували розлученням, засланням і навіть судом. пополотніла під рум'янами й не могла втриматися, щоб не спитати:

— Навіщо ці відвідини, сир? Що почую я від пана канцлера такого, чого не зможе переказати мені сам король?

Король, не відповівши ні слова, повернувся на підборах. Майже тої ж хвилини капітан гвардії пан Де-Гіто доповів про прибуття канцлера.

Король тимчасом виходив через інші двері.

Канцлер червонів і всміхався. Це була цікава людина. Про нього багато чого плели, та на нього цілком звирявся кардинал і доручив навіть таку незвичайну справу.

Королева все ще стояла, але, побачивши його, зараз же сіла в крісло й жестом запропонувала дамам зайняти свої місця на подушках та дзиґликах, а потім згорда спитала:

— Чого бажаєте ви, пане канцлере, і чому ви сюди з'явилися?

— Щоб від імени короля і з цілковитою пошаною до вашої величності перевести труса в усіх ваших паперах.

— Як? Трус у моїх паперах!.. У мене? Та це ж гідота!

— Вибачте мені, мадам, але в даному разі я не більш, як знаряддя короля. Хіба ж не був тут його величність і не пропонував вам готуватись до цих відвідин.

— Шукайте, пане; очевидно, я злочинниця. Естефаніє, дайте ключі від моїх столів та бюрок.

Канцлер навмисне обшукав усі столи, хоч і добре знав, що зовсім не там заховано листа, якого Ганна писала ранком. Нарешті він підійшов до королеви й у великому замішанні, нерішуче почав:

— Тепер мені залишається перевести найважливішу частину трусу.

— Яку?—спитала королева, не зрозумівши або не бажаючи розуміти.

— Його величність повідомлений, що ви сьогодні написали листа й не встигли ще його одіслати. Листа того нема ні в столі, ні в бюрках, але десь він повинний таки бути.

— І ви наважтесь піднести руку на вашу королеву!—мовила Ганна Австрійська, випростуючись на цілий зріст і кидаючи на канцлера майже грізним оком.

— Я вірний підданий короля, ваша величність, і виконую всі накази його величності.

— Так це правда!—сказала королева.—Шпигуни кардинала добре служать йому. Я сьогодні написала листа. Він ще не відісланий. Ось він.

І королева піднесла свою чудову ручку до корсажа.

— У такому разі, я прошу вашу величність оддати мені цього листа,— сказав канцлер.

— Я віддам його тільки королю,— відповіла Ганна.

— Якби король бажав одержати його особисто, він попросив би його сам. Але, повторюю вашій величності, він наказав мені зажадати його від вас. І в разі ви його не віддасте...

— Тоді що?

— Знову таки, мені наказано взяти його.

— Як? Що ви хочете сказати?

— Що мої уповноваження йдуть дуже далеко, і що мені дозволено навіть обшукати особу вашої величності.

— О, жах який!— згукнула королева.

— А тому, чи не зволить ваша величність не доводити справи до цього?

— Та це ж безчесне насильство, чи знаєте ви, пане?

— Король наказує, ваша величність. Даруйте мені, прошу.

— Я цього не стерплю, ні, ні! Краще помру!— скрикнула королева, в якій скипіла гордовита кров володарів Еспанії та Австрії.

Канцлер низько вклонився з очевидним наміром не відступити ні на крок од одержаних інструкцій, і, як підручний ката у в'язниці, наблизився до королеви. З очей її приснули сльози люті.

Сегьє, наважившись, простяг руку до того місця, де, як призналася королева, був захований лист.

Ганна Австрійська ступила крок назад і пополотніла. Можна було подумати, що вона зараз помре. Аби не впасти, королева сперлась лівою рукою на стіл позад себе, а правою витягла з-за корсажа лист й подала його канцлерові.

— Ось той лист!— вигукнула королева переривистим, тремтячим голосом. — Візьміть його й позбавте мене вашої мерзеної присутності.

Канцлер, що й собі тремтів од цілком зрозумілого хвилювання, узяв листа, вклонився до землі й пішов.

Ледве зачинилися по нім двері, королева непритомна впала на руки своїх дам.

Сегьє відніс листа королю, навіть не глянувши на нього. Людовик XIII тремтячою рукою узяв листа, почав шукати адреси, якої не було, зблід, повільно розгорнув аркуш, побачивши, що то лист до короля еспанського, і поспіхом прочитав його.

Це був справжній план нападу на кардинала. Королева просила свого брата й імператора австрійського, ображених

політикою Рішельє, що завжди намагався зневажити австрійську королівську родину, удати, ніби вони наміряються оголосити війну з Францією, а умовою замиру поставити усунення кардинала. Про кохання у цьому листі не було ані слова.

Радий король звідався, чи не в Люврі кардинал. Йому відповіли, що його еміненція в робочому кабінеті й чекає наказів його величності.

Король зараз же пішов до нього.

— Ви мали рацію, дуко,— сказав Людовик,— а я помилявся. Інтрига була суто-політична, і в цьому листі немає жодного слова про кохання. Ось він. Проте, там багато сказано про вас.

Кардинал узяв листа, прочитав його з величезною увагою, а скінчивши, перечитав ще раз.

— Ваша величність зволите бачити, до чого дійшли мої вороги: вони загрожують нам двома війнами, якщо ви від мене не відцураєтесь. Правду сказати, на вашому місці, сир, я вволив би таке настирливе намагання і, з свого боку, вважав би за справжнє щастя усунутись від справ.

— Що ви кажете, дуко?

— Я кажу, сир, що гине моє здоров'я в цій безупинній боротьбі та вічній праці. Я кажу, що, імовірно, не витримаю облоги Ля-Рошелі, і що краще було б призначити туди пана Де-Конде або пана Де-Басомп'єра чи яку іншу хоробру військову людину, а не мене. Я тільки служинець церкви, і мені раз-у-раз заважають виконувати мої безпосередні обов'язки заради справ, до яких я зовсім не здатний.

— Я розумію вас, дуко,— сказав король.— Але заспокойтеся: всіх, кого згадано в цьому листі, буде покарано, навіть саму королеву.

— Сир, королева — мій ворог, а не ваш. Навпаки, вона вірна вам жінка, покірна й бездоганна, і тому ви повинні замиритись із нею.

— Як? Щоб після того...

— Сир, ви були неправі,— перебив кардинал,— підозрюючи королеву; бачите, про кохання в листі жодного слова.

— Щоб я звертався до неї перший? Ніколи.

— Благаю вас, сир.

— Та й як це зробити?

— Повідомити її про приємну новину.

— Яку?

— Влаштуйте бал. Ви ж знаєте, як королева любить танцювати. Я певний, що її гнів не встоїть проти такої уважливості з вашого боку.

— Але вам же відоме, пане кардинале, як не до вподоби мені усі ці світські втіхи.

— Отже, королева буде вам ще більше вдячна, знаючи про це. До того ж вона матиме нагоду одягти чудові діамантові навіски, що ви їй подарували на йменини. Їй досі не доводилось ще одягти їх.

— Подивімось, пане кардинал, подивімось, — сказав король, щасливий що королева була винна в злочині, який зовсім не турбував його, і невинна в тому, чого він так жахався. На споді душі він був цілком згодний помиритися з нею.

Ганна Австрійська, яка по конфіскації листа, чекала докорів, дуже здивувалася, побачивши на другий день, що король заходиться миритись. Спочатку вона хотіла була відштовхнути його. Гордість жінки й самолюбство королеви не дозволяли їй простити так скоро вчинену їй жорстоку образу. Та, піддавшись на вмовляння своїх дам, вона нарешті почала удавати, що потрохи забуває її.

Король, скориставшись з цього, повідомив, що незабаром збирається влаштувати свято.

Для Ганни Австрійської це було так незвичайно, що, як і передбачав кардинал, при слові свято, остання ознака гніву зникла, якщо не з серця, то, принаймні, з обличчя королеви. Вона спитала, на коли призначено баль. Король відповів, що порадиться про це ще з кардиналом.

І дійсно, щодня король питав кардинала, коли має бути свято, і щоразу кардинал, з тої чи іншої причини, вагався його визначити.

Минуло півтора тижні. На восьмий день по описаній нами сцені кардинал одержав з Лондону листа, де було написано: „Вони в мене. Залишити Лондона не можу, бо не маю грошей; надішліть 500 пістолей і через чотири-п'ять днів я буду в Парижі“.

Того ж таки дня, як кардинал одержав листа, король звернувся до нього із своїм звичайним запитанням.

Кардинал почав рахувати на пальцях і сказав до себе:

— Вона приїде як пише, за чотири або п'ять день по одержанні грошей; на переказ грошей потрібно чотири-п'ять день; щоб доїхати сюди — стільки ж, а разом десять день; дамо ще деякий час на противні вітри, непередбачені несподіванки, жіночі забаганки — маємо дванадцять день.

— Що ж, дуко, — спитав король, — підрахували?

— Так, сір. Сьогодні 20 вересня. 3-го жовтня міські радники влаштують бенкет. Це буде чудова нагода, і воно не виглядатиме, ніби ви намагаєтесь помиритися з королевою.

А відтак Рішельє додав:

— Доречі, сір, не забудьте ж напередодні сказати її величності, що хочете подивитися, чи до лиця їй діамантові навіски.

РОЗДІЛ XVII

ПОДРУЖЖЯ БОНАСЬЄ

Це вдруге вже згадував кардинал про навіски. Така напосідливість здивувала короля, і він вирішив, що за цим ховається якась таємниця.

Людовик XVI пішов до королеви і, своїм звичаєм почав загрожувати особам, що її оточували. Ганна Австрійська схилила голову й мовчала, не заважаючи бурчакові його слів. Вона сподівалася, що рано чи пізно він спиниться.

Та Людовику не те було треба. Він хотів викликати суперечку, що допомогла б йому зрозуміти дещо. Він не мав сумніву, що кардинал готує йому якийсь неприємний сюрприз, бо на це його еміненція був великий майстер. Загрозами він добувся таки свого.

— О, сір, — скрикнула королева, що їй урвався вже терпець, — ви все ж таки не кажете всього, що маєте на серці. Що я зробила? Де ж той мій злочин? Не може бути, щоб ваша величність знимали такий шум з-за листа, написаного моему братові.

Король, що його несподівано атакували, не знайшов, що відповісти. Він поклав, що тепер саме час сказати королеві те, що він мусів сказати тільки напередодні свята.

— Мадам, — велично мовив він, — незабаром у ратуші має бути баль. Я хотів би, щоб ви з'явились туди вшанувати наших добрих радників у парадному вбранні й обов'язково з діамантовими навісками, які я подарував вам на йменини. Ось моя відповідь.

Відповідь була жахлива. Ганна Австрійська вирішила, що Людовик XIII знає все, але кардинал вимагає від нього стриманости на яких сім або вісім день. Проте, притайкуватість була і в його власній владі. Королева пополотніла і, злякано дивлячись на короля, не відповідала ні слова.

— Ви чуєте, мадам? — спитав король, що з насолодою дивився на її розгубленість, але не вгадував її причини, — чуєте?

— Так, сір, чую, — ледве чутно промовила королева.

— І будете на балі?

— Буду.

— З діамантами?

— Так.

Королева зблідла б ще більше, коли це було можливо. Король помітив її хвилювання й тішився ним з байдужньою жорстокістю, що була одною з його рис.

— Значить, згода? — мовив король. — Оце й усе, що я мав сказати вам.

— А на який день призначено цей бенкет? — спитала королева.

Людовик XIII інстинктивно почувив, що йому не слід відповідати на це питання, поставлене майже непритомною жінкою.

— Дуже скоро, — відповів він, — але дня точно не пригаду. Я спитаю в кардинала.

— Так то кардинал призначив бенкета? — вигукнула королева.

— Так, — відказав здивований король. — Але чому ви про це питаєте?

— І це він сказав вам запросити мене туди з цими діамантами?

— Тобто...

— Це він, сир, він?

— Так що ж із того? Він чи не він, яка різниця? Чи не вважаєте ви ці запросини за злочин?

— Ні, сир!

— Отже, ви будете?

— Так, сир.

— Добре, — сказав король, виходячи, — гаразд; я покладаюсь на вас.

Королева зробила реверанса не стільки з етикету, скільки тому, що їй підгиналися коліна.

Король пішов у захопленні.

— Я пропала, — прошепотіла королева, — пропала, бо кардиналові все відомо. Це він підбурює короля, який нічого ще не знає, але незабаром дізнається про все.

Вона стала навколішки на подушці і, схиливши голову на тремтячі руки, почала молитися.

— Чи не можу я допомогти чимнебудь вашій величності? — спитав несподівано голос, повний лагідности та жалю.

Королева миттю обернулась, бо неможна було помилитись, почувши голос справжнього друга.

І дійсно, у дверей, що вела до кімнати королеви, з'явилась гарненька пані Бонасьє. Коли ввійшов король, вона прибирала сукні та білизну в сусідній кімнаті, і, не маючи змоги вийти, чула все.

— Ви? Боже ж мій милий, це ви? — вигукнула королева. — Але подивиться мені в очі. Мене всі зраджують. Чи можу я звіритись на вас?

— О, мадам, — відповіла молода жінка, падаючи до ніг королеви, — присягаюся всім, що свято, я ладна вмерти за вашу величність.

Це був зойк, що виходив з глибини серця! Він не міг ошукати.

— Так, — вела далі пані Бонасьє, — так, тут чимало зрадників. Але я свідчуся небом, ніхто не відданий вам більше за мене. Навіски, що їх вимагає король; ви віддали герцогу Б'юкенгемському. Чи не так? Вони були в маленькому коробочку з рожевого дерева, який він мав у руках. Адже так? Чи я помиляюсь?

— О, боже мій милий, — шепотіла королева, цокаючи зубами.

— І ці навіски, — додала пані Бонасьє, — треба повернути.

— Так, звичайно треба, — ствердила королева. Але як це зробити, як їх дістати?

— Треба послати когонебудь до герцога.

— Але кого? Кого? На кого покластися?

— Чоловіка мого звільнили два-три дні тому. Я ще не мала часу з ним побачитись. Це чесна й добра людина, що до всіх ставиться однаково — без любови й без ненависти. Він зробить все, що я хочу. Він поїде, сам не знаючи, що везе, і передасть листа на зазначену адресу, не підозрюючи навіть, що він — від вашої величності.

Королева схопила молоду жінку за руки, подивилась на неї, ніби бажаючи прозирнути в її думки, і, побачивши в них саму щирість, ніжно її поцілувала.

— Зроби це, — вигукнула вона, — і ти врятуєш мене від смерти, повернеш мені честь.

— О, не перебільшуйте послуги, яку я маю за щастя вам зробити. Мені нема чого вам повертати. Ваша величність — тільки жертва зрадницьких змов.

— Правда, так, дитино моя, — сказала королева, — ти маєш рацію.

— Дайте ж мені листа, мадам, неможна гаяти часу.

Королева підбігла до маленького столика, де були атрамент, перо та папір. Вона написала пару рядків, припечатала лист своєю печаткою й віддала його пані Бонасьє.

— Справа в тому, що в мене нема грошей, — мовила королева, — але зажди.

Вона підбігла до шкатулки, де були сховані її коштовності.

— Ось, — сказала вона, — перстень, як кажуть, коштує дуже багато. Я одержала його від брата, короля еспанського. Він — мій власний, і я можу робити з ним, що хочу. Візьми його, продай, нехай чоловік твій їде.

— Через півгодини ваш наказ буде виконаний.

— Чи бачиш ти адресу? — якнайтихше додала королева, — мілордові, герцогу Б'юкенгемському, в Лондоні.

— Листа передадуть особисто йому.

— Добра дитина! — вигукнула Ганна Австрійська.

Пані Бонасьє поцілувала руки королеви, сховала листа за корсажем, зникла з легкістю пташки й за десять хвилин була вдома.

Вона, як і казала королеві, не бачила ще свого чоловіка по його визволенні. Не знала вона також і про зміну його ставлення до кардинала.

Пані Бонасьє знайшла чоловіка самого. Статечний крамар, скоро повернувся додому, повідомив жінку про своє щасливе повернення. Та наказала привітати його й переказати, що першу ж вільну від служби хвилину призначить на побачення з ним.

Цієї першої хвилини довелося чекати п'ять день. За інших обставин це здалося б панові Бонасьє задовгим, але побачення з кардиналом та відвідини Рошфора давали йому багату поживу для метикування. Крамар бачив уже себе на шляху до шаноби й багатства.

З свого боку пані Бонасьє теж міркувала, але, слід повинитися, думки її ні в якому разі не були честолюбні, а мимохіть безупинно звертались до юнака такого хороброго й такого, здавалося, закоханого.

Мавши вісімнадцять років, вона одружилася. Перебуваючи завжди в оточенні друзів свого чоловіка, людей мало здатних нав'язати якенебудь почуття молодій жінці з чулим серцем, пані Бонасьє залишилась неприступною для звичайних залицяйників. За тих часів звання дворянина чарувало середняцькі кола, а Д'Артаньян був шляхтич. До того ж на ньому був гвардійський мундир, що, після мушкетерського, подобався паніям більш від усіх інших. Цього було більше, ніж досить, щоб запаморочити голову 23-літній жінці, а пані Бонасьє саме й дійшла тоді цього щасливого віку.

Отже, наше подружжя не бачилося майже цілий тиждень, дарма що в його житті трапилися важливі події. Пан Бонасьє, стрічаючи дружину, виявив щирі радість і простяг до неї руки. Пані Бонасьє підставила йому чоло.

— Побалакаймо трішки, — сказала вона.

— Що? — здивовано спитав Бонасьє.

— Мені треба сказати вам щось дуже важливе.

— Я теж мушу поставити вам кілька серйозних питань. Розкажіть мені, прошу, як вас викрадено?

— Тепер це мало цікаво,— відповіла пані Бонасьє.

— Що ж тоді цікаво? Мій арешт?

— Наше становище дуже змінилося від того часу, як я вас востаннє бачив, пані Бонасьє, і я не дивуватиму, коли не більш, як за декілька місяців, йому багато хто буде задріти.

— А надто, якщо ви послухаетесь поради, що її я маю вам дати.

— Мені?

— Так, вам. Є змога вчинити добре й святе діло і разом із тим придбати багато грошей.

Пані Бонасьє добре розуміла, що, кажучи про гроші, вона доторкнеться до найвразливішого місця. Але людина, навіть звичайний крамар, що пробалакала десять хвилин із кардиналом Рішельє, перетворюється на зовсім іншу істоту.

— Набути багато грошей?— спитав Бонасьє з гримаскою.

— Так, багато.

— А скільки, наприклад?

— Мабуть, тисячу пістолей.

— Значить, ви пропонуєте мені щось дуже важливе?

— Так.

— А що саме треба зробити?

— Ви зараз же поїдете. Я дам вам папера, що його ви ні в якому разі не випустите з рук і передасте за призначенням.

— А куди ж я поїду?

— До Лондону.

— Я? До Лондону? Чи не глузуєте ви? У мене немає ніяких справ з Лондоном.

— Проте, іншим треба, щоб ви туди поїхали.

— Хто ці інші? Попереджаю вас, що тепер я вже більш нічого не роблю наосліп і хочу знати не тільки, чим я ризикую, а й для кого.

— Вас посилає вельможна особа, вельможна особа чекає на вас. Нагорода перевищить усі ваші бажання. Ось усе, що я можу вам сказати.

— Знову інтриги. Завжди інтриги. Пан кардинал дав мені добру науку з приводу цього.

— Кардинал?— вигукнула пані Бонасьє.— Ви бачили кардинала?

— Він посилав по мене,— згорда відповів крамар.

— І ви прийняли його запросини, необережний?

— Мушу повинитися, в мене не було вибору: йти чи не йти, бо мене вели два салдати. Мушу повинитись також, що тоді я не знав ще його емінінції, і я був би дуже радий, якби міг уникнути цієї візити.

— Він погано поводився з вами, загрожував вам?

— Він подав мені руку й назвав мене своїм другом; своїм другом, чуєте, добродійко? Я— друг великого кардинала.

— І тепер ви до кардинальських послуг?

— Так, добродійко. І, як його слуга, я не дозволяю вам брати участі в змовах проти держави, не дозволяю, щоб ви потурали каверзам жінки, — не французки, в якій тече еспанська кров. На щастя, кардинал пильно доглядає за всім, прозирає до самого споду душ.

— А, добродію, так ви прихильник кардиналів! Ви на побігеньках у партії, що мордує вашу жінку й зневажає вашу королеву!

— Приватні інтереси — ніщо проти громадських. Я за тих, хто обороняє державу, — чванливо відповів Бонасьє. — Овва! — додав він, доторкнувшись до туго набитої торбинки з дзвінкою монетою, — а що ви про це казатимете, проповіднице?

— Звідки ці гроші?

— А ви не здогадуєтесь?

— Від кардинала?

— Від нього та від мого приятеля, віконта Де - Рошефора.

— Віконта Рошефора! Так це ж він викрав мене!

— Можливо.

— І ви берете від нього гроші?

— Чи не ви самі казали мені, що то була цілком політична справа.

— Так. Але вони мали за мету примусити мене зрадити мою повелительку, силоміць вирвати в мене признання, що загрожувало честі, а, мабуть, і життю моєї найяснішої господині.

— Добродійко, — сказав Бонасьє, — ваша найясніша господиня — зрадлива еспанка, а кардинал робить по правді.

— Добродію, — відказала молода жінка, — мені було відомо, що ви боягуз, скупердяга й дурень, але я не знала, що ви — негідник.

— Мадам, — мовив Бонасьє, який ніколи ще не бачив жінку таку роздратовану і перелякану її гніву, — що ви кажете?

— Я кажу, що ви — мерзотник, — вела далі пані Бонасьє, помітивши, що починає брати гору над чоловіком. — Так ви втручаєтесь у політику, та ще й кардинальську? Так ви продаєте душу й тіло сатані за гроші?

— Ні, не сатані, а кардиналові.

— Це все єдине, — верескнула молода жінка. — Рішельє і сатана — один біс.

— Мовчить, добродійко, мовчить! Вас можуть почути.

— Так, ви маєте рацію; і мені буде соромно за вашу полохливість.

— Але чого ж ви від мене вимагаєте? Скажіть.

— Я вам сказала, щоб ви негайно поїхали й чесно виконали доручення, яке я бажаю на вас покласти. За такої умови я забуваю на все, дарую вам ваші помилки і, більш того,— вона простягла йому руку,— повертаю вам мою дружбу.

Бонасьє був боягуз і скнара, але він любив свою жінку й був зворушений. Мущина п'ятдесяти років не може довго гніватися на двадцятитрьохлітню жінку. Пані Бонасьє бачила, що він вагається.

Бонасьє тверезо важив обидва гніви: кардинала й королеви. Гнів кардинала переважав на багато.

— Якщо ви заарештуєте мене з наказу королеви, я звернусь до його еміненції.

Пані Бонасьє побачила, що зайшла задалеко і злякалася. Вона боязко подивилась на безглузде обличчя, що виявляло непереможну рішучість, як буває у край переляканих дурнів.

— А що вам треба у Лондоні?— спитав Бонасьє.

— Так, дурниці, дещо купити,— миттю зрозумівши своє становище, відповіла молода жінка.

— Тоді, пробачте, я мушу вас покинути, шановна пані Бонасьє,— сказав крамар, згадавши, що про цю розмову йому треба негайно повідомити кардинала.— Я не знав, що ви прийдете, і призначив побачення одному приятелю. Я зараз повернувся, і коли ви почекаєте на мене рівно півхвилини, я, скінчивши з приятелем, зайду по вас і проведу до Лювру, бо вже сутеніє.

— Дякую вам, добродію,— відповіла пані Бонасьє.— Ви не такий хоробрий, щоб могли стати мені в пригоді. Я краще піду до Лювру сама.

— Як хочете, пані Бонасьє,— сказав колишній крамар.— Чи скоро ми знову побачимось?

— Звичайно. Сподіваюся, на наступному тижні. У мене буде трохи вільного часу і я скористуюся з нього, щоб налагодити наше господарство. Воно, імовірно, занедбане.

Бонасьє пішов, а вона поринула в міркування.

— Гей, пане Бонасьє! Я вас ніколи не кохала, а тепер ненавиджу вас і, присягаюся, ви мені ще заплатите.

Тієї ж хвилини вдар у стелю примусив її підвести голову, і якийсь голос, що йшов зверху, промовив їй:

— Люба пані Бонасьє, відчиніть бічні двері. Я зараз зайду до вас.

ЧОЛОВІК І КОХАНЕЦЬ

— Дозвольте мені зауважити вам, мадам,— сказав Д'Артаньян, входячи через двері, що відчинила молода жінка,— дозвольте мені зауважити вам, що маєте цілком нікчемного чоловіка.

— Хіба ви чули нашу розмову?— спитала пані Бонасьє невpokійно вдивляючись в обличчя Д'Артаньянове.

— Усю до останнього слова.

— Але, яким чином, боже мій милий?

— Одним, відомим мені способом, через який я чув колись і вашу жвавішу розмову з прибічниками кардинала.

— І багато ви зрозуміли з нашої розмови?

— Тисячу речей. Поперше, що ваш чоловік, на щастя, йолоп та дурень; далі, що ви в дуже скрутному становищі, чому я теж дуже радий; що все це дасть мені змогу запропонувати мої послуги, а я здатний кинутися за вас у вогонь; і, нарешті, королеві потрібна хоробра, розумна та вдана людина, яка для неї поїхала б до Лондону. З цих трьох чеснот я маю, в усякому разі, дві, і ввесь до ваших послуг.

Пані Бонасьє не відповідала. Серце їй калатало з радощів, а очі засяли таємною надією.

— А яку дасте ви мені за поруку,— спитала вона,— якщо я згоджуся довірити вам це доручення?

— Мою любов до вас. Кажіть, наказуйте, що робити.

— О, боже ж мій милий,— прошептала молода жінка,— чи можу ж я довірити вам таку таємницю? Адже ви майже дитина!

— Мабуть, хтонебудь повинний вам за мене поручитися?

— Каюся, що це мене дуже заспокоїло б.

— Чи знаєте ви Атоса?

— Ні.

— Портоса?

— Ні.

— Арамиса?

— Ні. Хто такі ці добродії?

— Королівські мушкетери. А чи знаєте ви пана Де-Тревія, їхнього капітана?

— О, так, цього я знаю; не особисто, але королева мені чимало казала про нього, як про хороброго й благородного дворянина.

— І ви не боїтесь, що він викаже на вас кардиналові, чи не правда?

— О, ні, звичайно.

— Тоді повідайте йому свою таємницю й спитайте, чи можна її мені довірити, хоч яка буде вона важлива, дорогоцінна та страшна.

— Але це не моя таємниця, і я не можу її відкривати.

— Чи не мали ви відкрити її панові Бонасьє? — з гіркістю спитав Д'Артаньян.

— Як довіряють листа дуплу дерева, крилу голуба чи нашійникові собаки.

— Адже ви бачите, що я вас кохаю.

— Це так!

— Я чесна людина.

— Вірю.

— Я хоробрий.

— О, я певна цього.

— То спробуйте мене.

Пані Бонасьє, все ще вагаючись, подивилась на молодого чоловіка.

— Слухайте,— сказала вона йому.— Я здаюсь на ваші запевнення й покладаюсь на вас. Але свідчуся богом, що чує нас, якщо ви мене зрадите, а мої вороги пробачать мені, я вб'ю себе й обвинувачу вас у моїй смерті.

— А я свідчуся богом,— сказав Д'Артаньян,— що якби мене закопали, коли я буду виконувати ваше доручення, я помру, але не зроблю нічого, що могло б скомпрометувати будь-кого.

Тоді молода жінка повідала йому страшну таємницю.

— Я їду,— сказав Д'Артаньян,— їду негайно.

— Як, ви їдете! — вигукнула пані Бонасьє. — А ваш полк? Ваш капітан?

— Присягаюся, ви примусили мене забути про все, люба Констанціє. А втім, правда ваша, мені потрібна відпустка. Сьогодні ж увечорі піду до пана Де-Тревія й проситиму його поклопотатися за мене у свого зятя, пана Дезесара.

— Тепер про інше.

— Про що? — спитав Д'Артаньян, бачивши, що пані Бонасьє не наважається кінчати.

— Ви, мабуть, не маєте грошей?

— Мабуть — зайве слово,— посміхнувся Д'Артаньян.

Тоді пані Бонасьє відчинила шафу і взяла звідти торбинку, яку півгодини тому так ніжно пестив її чоловік, — беріть цю торбинку.

— О, це буде два рази цікаво: врятувати королеву за допомогою грошей його еміненції!

— Ви дуже милий та люб'язний хлопець,— сказала пані Бонасьє.— Вірте, що королева не буде невдячна.

— О, я вже й так маю нагороду!—згукнув Д'Артаньян.—Я вас кохаю, і ви дозволяєте мені казати про це: це вже щастя більше, ніж те, якого я міг сподіватися.

— Тихо!—застерегла пані Бонасьє, здригнувшись.

— Що?

— На вулиці розмовляють.

— Це голос...

— Мого чоловіка! Так, я впізнаю його.

Д'Артаньян підбіг до дверей й засунув засув.

— Він не увійде, доки ми не вийдемо. Мусите піднятись до мене.

— Ой,— вигукнула пані Бонасьє,— ви так це кажете, що мене аж жах бере.

Д'Артаньян побачив сльози на її очах. Схвильований та зворушений, він кинувся до ніг молодой жінки.

— У мене, як у храмі, вам нічого не загрожує,— сказав він.— Даю вам слово дворянина.

— Ходім! Я вірю вам, мій друже.

Юнак обережно одсунув засув, і обидва, легкі як тіні, прослизнули через унутрішні двері до коридору, а звідти нечутно піднялися сходами й увійшли в кімнату Д'Артаньяна.

У себе Д'Артаньян запропонував жінці наблизитись до вікна, і через щілинку у віконниці вони вздріли пана Бонасьє, що розмовляв із чоловіком у плащі, і почали прислухатися.

Пан Бонасьє одчинив двері і, побачивши, що в кімнаті нікого нема, повернувся до людини в плащі, що деякий час залишалась на самоті.

— Вона пішла,— сказав колишній крамар.— Вона, мабуть, подалась до Лювру.

— Ви певні,— спитав невідомий,— що вона не знає, куди ви пішли?

— Ні,— самозадоволено відповідав Бонасьє,— це жінка занадто поверхова.

— А чи вдома хлопець - гасконець?

— Не думаю; як бачите, віконниці зачинені і крізь щілинку не видно світла.

— Усе єдине, треба переконатися.

— Яким чином?

— Постукати у двері.

— Я спитаю в його слуги.

— Ідіть.

Бонасьє підійшов до дверей кімнати Д'Артаньяна й постукав.

Ніхто не відповідав. На той вечір Портос для більшої пишності просив Д'Артаньяна надіслати Плянше до нього. Д'Артаньян же не виявив жодної ознаки життя.

— Там нікого немає,— сказав Бонасьє.

— Однаково, ходім краще до вас; там безпечніш, ніж на порозі.

— О, шкода яка,— прошептала пані Бонасьє,— ми більш нічого не почуємо.

— Навпаки,— сказав Д'Артаньян,— ми будемо чути ще більше.

Він винув з підлоги три чи чотири паркетинки, і вони почули, як людина в плащі наказувала Бонасьє вирядитись до Лювру й узяти від жінки листа. Умовившись, де вони стрінуться, незнайомий пішов.

Зойк жаху несподівано перервав міркування Д'Артаньяна та пані Бонасьє: її чоловік побачив зник торбинки й кричав „рятуйте!“

— Ой, лихо!— вигукнула пані Бонасьє,— він зніме бучу на цілу округу.

Бонасьє кричав довго, та крики не були тоді навдивовижу і не зацікавили нікого. Незабаром, молоді люди почули, як Бонасьє вийшов і голос його віддалявся у напрямкові вулиці Дю - Бак.

— А тепер, коли він пішов, треба забиратись і нам,— зауважила пані Бонасьє.— Мужність, а головне — обережність! І пам'ятайте, що ви належите королеві

— Йй і вам,— виправив Д'Артаньян.— Будьте спокійні, чудова Констанціє, я повернуся гідний її вдячності; та чи буду я вартий вашого кохання?

Констанція відповіла довгим поглядом, що його жінка завжди дарує чоловікові, якого кохає.

РОЗДІЛ ХІХ

ПЛЯН КАМΠΑНІЇ

Д'Артаньян пішов просто до пана Де - Тревія. Він гадав, що за декілька хвилин цей клятий незнайомий повідомить про все кардинала, а тому неможна було гаяти й момента.

З першого погляду на веселе обличчя Д'Артаньяна капітан зрозумів, що трапилось щось нове.

Знавши про відданість Де - Тревія королеві, Д'Артаньян поклав розповісти йому все.

— Ви хтіли мене бачити, мій молодий друже? — спитав Де-Тревій.

— Так, капітане,— відповів Д'Артаньян,— і сподіваюся, ви пробачите мені за турботи, скоро довідаєтесь, в якій важливій справі я до вас прийшов.

— Кажіть, я вас слухаю.

— Тут ідеться не більше, не менше, як про честь, а, мабуть, і життя королеви,— сказав Д'Артаньян, стишивши голос.— Я випадково познайомився з таємницею...

— Бережіть вашу таємницю, юначе, і скажіть, чого ви бажаєте?

— Я хочу, щоб ви виклопотали мені двохтижневу відпустку у пана Дезесара.

— Коли?

— Цієї ж ночі.

— А, ви збираєтесь їхати з Парижу?

— Мене посилають.

— Можна знати куди?

— До Лондону.

— А чи нема зацікавлених у тім, щоб ви не досягли своєї мети?

— Кардинал, гадаю, віддав би все на світі, щоб я впіймав облизня.

— І ви їдете сами?

— Так.

— Аджеж вас уб'ють.

— Я помру, виконуючи свій обов'язок.

— Тоді ваше доручення не буде виконано.

— Це дійсно так,— сказав Д'Артаньян.

— Вірте,— вів далі Тревій,— при такій нагоді треба чотирьох для того, щоб доїхав один.

— Маєте рацію, капітане,— відповів Д'Артаньян.— Але ви знаєте Атоса, Портоса й Араміса, і вам відомо, що я можу на них покластись.

— Я можу дати кожному з них двохтижневу відпустку, ось і все. Атосові, що все ще слабує на поразку, — для поїздки на Форзькі води, Портосові й Арамісові — супроводити їхнього товариша, якого вони не хочуть кидати самого в такому важкому стані. Відпустка буде за доказ моєї згоди на мандрівку.

— Красно дякую, капітане, ви надзвичайно ласкаві.

Д'Артаньян написав заяву, і пан Де-Тревій, прийнявши від нього папера, обіцяв, що коло другої всі чотири дозволи будуть надіслані на їхні адреси.

— Будьте ласкаві, пошліть мій дозвіл до Атоса,— просив Д'Артаньян,— бо я боюся, повернувшись додому, натрапити на якунебудь неприємність.

— Будьте спокійні. Прощайте. Щаслива путь. Доречі...— сказав пан Де-Тревій, прикликаючи його знову.

Д'Артаньян повернув.

— Чи є у вас гроші?

Д'Артаньян дзвякнув торбинкою, що була в його кешені.

— Чи вистачить?— спитав Де-Тревій.

— Триста пістолей.

— Добре, з ними можна їхати майже на край світу. Ідьте собі.

Д'Артаньян вклонився. Де-Тревій простяг руку. Д'Артаньян стиснув її з шанобливою вдячністю. Ід самого приїзду до Парижу капітан завжди пеклувався ним.

Спочатку Д'Артаньян пішов до Арамиса, що за долю його він дуже турбувався.

Поки приятелі балакали про дрібниці, з'явився посланець пана Де-Тревія із запечатаним пакетом.

— Відпустка, яку ви зволили просити,— сказав льокай.

— Я? Я не просив відпустки.

— Мовчіть та беріть,— сказав Д'Артаньян.— А ось вам, мій друже, півпістолі за труд. Скажіть панові Де-Тревію, що пан Арамис душею йому вдячний. Ідьте собі.

Чоловік низько вклонився й пішов.

— Що це таке?— спитав Арамис.

— Беріть із собою все потрібне для двохтижневої подорожі та йдьте за мною.

— Але я не можу кинути Парижу цієї хвилини, не довідавшись...— Тут Арамис зупинився.

— Що з нею сталося, чи не так?— спитав Д'Артаньян.

— З ким?

— З жінкою, що була тут... З вишиваною хусточкою...

— А хто переказував вам, що тут була жінка?— звідався Арамис, пополотнівши як смерть.

— Я бачив її на власні очі.

— І ви не знаєте, хто вона така?

— Здається, догадуюсь.

— Слухайте,— мовив Арамис.— Коли вже ви так багато знаєте, то чи невідомо вам і куди вона зникла?

— Гадаю, що вона повернулась до Тура.

— До Тура? Це так. Ви її знаєте. Адже, як вона могла поїхати до Тура, не сказавши мені жодного слова?

— Вона боялась, що її заарештують.

— А чому вона не написала мені?

— Тому, що боялась скомпрометувати вас.

— Ви повертаєте мені життя, Д'Артаньяне!— вигукнув Арамис.— Я вважав себе за кинутого, обдуреного. О, який би я був радий побачити її! Я не міг уявити собі, що заради

мене вона ризикує своєю волею, а, між тим, навіщо їй було приїздити до Парижу?

— На те, на що ми сьогодні виряджаємось до Англії.

— А що ж воно таке?

— Колинебудь узнаете, Арамисе; а тимчасом я хочу бути затайливим, як докторська небога.

Арамис усміхнувся, пригадавши казку, що її він розповів одного вечора своїм друзям.

— Ну, що ж! Коли її немає в Парижі й ви в тому певні, Д'Артаньяне, то мене ніщо не затримує, я ладний слідувати за вами. Ви кажете, ми виряджаємось?

— Поки — до Атоса, і якщо ви бажаєте йти за мною, то, будь ласка, поспішайте, бо ми вже й так загаяли багато часу. Та доречі, скажіть Базенові...

— Хіба й Базен іде з нами? — спитав Арамис.

— Мабуть; в усякому разі, йому слід піти з нами до Атоса.

Арамис покликав Базена й наказав йому прилучитися до них у Атоса.

— Ну, їдьмо, — сказав він, беручи плаща, шпаду й три пістолети, і пішов слідом за Д'Артаньяном, все ж не розуміючи, яким чином молодому гвардійцеві відомо, так само, як і йому, хто була та жінка, що мала в його притулок, та краще за нього, куди вона зникла.

Вони знайшли Атоса, що саме мав в одній руці дозволи, а в другій листа від пана Де-Тревія.

— Чи можете ви мені пояснити, що позначає ця відпустка і цей лист, що я їх одержав? — спитав здивований Атос.

„Люб'язний Атосе, якщо ваше здоров'я настирливо вимагає того, то я не заперечую, щоб ви відпочили тижнів зо два. Їдьте собі на Форзькі води, або на будь-які інші на ваше бажання та видужуйте мерщій.

Відданий вам Тревій“.

— Ця відпустка й цей лист позначають, що треба слідувати за мною, Атосе.

— На Форзькі води?

— Туди, або кудись інде.

— У справах короля?

— Короля та королеви. Хіба ми не слуги їх величностей? Тої ж хвилини увійшов Портос.

— Оце так чудасія, чорт побирай! — сказав він. — Відколи то мушкетерам дають відпустки, коли вони їх не просять?

— Відтоді, — відповів Д'Артаньян, — як вони мають друзів, що за них клопочуться.

— А-а... — сказав Портос. — Тут, очевидно, є щось нове?

— Так, ми їдемо, — сказав Арамис.

— Куди? — спитав Портос.

— Не знаю, слово чести, — відповів Атос. — Спитай у Д'Артаньяна.

— До Лондону, панове! — сказав Д'Артаньян.

— До Лондону! — згукнув Портос. — А що ж робитимемо ми в Лондоні?

— Ось цього я вже не можу вам сказати, панове. Вам доведеться звіритися на мене.

— Адже, щоб їхати до Лондону, треба грошей, а в мене їх нема.

— Ні у мене, — сказав Арамис.

— Ні у мене, — приєднався Атос.

— А в мене є, — мовив Д'Артаньян, витяг з кишені свої скарби і поклав їх на стіл. — У цій торбинці триста пістолей. Візьмімо з них кожен по сімдесят п'ять. Цього вистачить з'їздити до Лондону й назад. До того ж будьте спокійні, ми потрапимо до Лондону не всі.

— Чому так?

— Бо дехто з нас, імовірно, залишиться на дорозі.

— Так це ми виряджаємось у похід?

— І надто небезпечний, попереджаю вас.

— Адже якщо ми ризикуємо накласти головами, — сказав Портос, — бажав би я, у крайньому разі, знати, заради чого?

— Чи тобі буде легше від цього? — спитав Атос.

— А все ж, — зауважив Арамис, — я поділяю пропозицію Портоса.

— А хіба король має звичку подавати звіти про свої вчинки? Ні, він звичайно каже: панове, у Гасконі чи у Фландрії б'ються, будь ласка, ідіть битися, — і ви йдете. Чому? Ви про це й не питаєте навіть.

— Д'Артаньян має рацію, — зауважив Атос. — Ось наші три дозволи, що їх надіслав пан Де-Тревій, а ось триста пістолей, що надіслав не знаю хто. Ходімте вмирати, куди нас посилають. Чи варто життя того, щоб ставити стільки запитань? Д'Артаньяне, я ладний йти за тобою.

— І я теж, — сказав Портос.

— І я так само, — сказав Арамис. — До того ж я радий залишити Париж: мені треба розважитись.

— Розвагу матимете, панове, не турбуйтеся, — сказав Д'Артаньян.

— А коли ж ми їдемо? — спитав Атос.

— Зараз, — відповів Арамис. — Неможна гаяти жодної хвилини.

— Гей, Грімо, Плянше, Мускетоне, Базене! — гукнули четверо друзів на своїх льокаїв.— Поваксуйте нам чоботи та приведіть коні.

Кожен мушкетер залишав у головній квартирі, як у казарні, свого коня й слуги.

Плянше, Грімо, Мускетон і Базен негайно пішли.

— Тепер складімо пляна кампанії,— сказав Портос.— Куди ми ідемо звідси?

— До Кале,— сказав Д'Артаньян.— Це найближчий шлях на Лондон. І, на мою гадку, треба їхати всім разом. Я везу листа, ось тут, у кешені. У разі мене буде вбито, один з вас візьме листа, і ви продовжуватимете свою путь. Коли вб'ють і того, дійде черга другого й так далі. Хай би тільки один прибув. Це все, що треба.

— Браво, Д'Артаньяне! Я згодний,— сказав Атос.— До того ж мусимо бути послідовні: я їду на води, ви мене супроводите; замість Форзьких вод, я їду на море, бо я маю право вибирати. Нас хочуть затримати. Я показую листа пана Де-Тревія, а ви ваші дозволи. Нас атакують,— ми обороняємось. Нас судять,— ми вперто стоїмо на тому, що не мали іншого наміру, як пірнути певне число разів у море. Чотирьох чоловіка поодиноці згубити дуже легко, але чотири чоловіки разом — це вже загін; чотирьох льокаїв ми озброїмо пістолетами та мушкетами. Коли проти нас вишлють армію, ми дамо бій, а той, що залишиться живий, як казав Д'Артаньян, приставить листа.

— Добре сказано! — вихопилось в Арамиса.— Ти кажеш, Атосе, хоч раз та гаразд. Я цілком приєднуюся до пляну Атоса. А ти, Портосе?

— І я теж,— відповів Портос,— якщо Д'Артаньян згодний. Д'Артаньян, охоронець листа,— природний голова експедиції. Хай він вирішає, ми тільки виконавці.

— Отже,— зауважив Д'Артаньян,— я гадаю, що ми ухвалємо пляна Атоса й рушимо за півгодини.

— Ухвалено! — підхопили разом три мушкетери.

І кожен, простягнувши руку до торбинки, узяв по сімдесят п'ять пістолей і почав лагодитись до від'їзду призначеної години.

ПОДОРОЖ

О другій рано вони виїхали з Парижу через Сен-Дені. Уночі навіть не розмовляли. Темрява мимоволі впливала на них і скрізь увижалися їм засіди.

З першим же променем сонця язика їм розв'язались, і сонце повернуло веселий настрій. Як напередодні бійки, серце калатало, очі всміхались. Вони відчували, що життя, з яким, мабуть, доведеться розпрощатись, зрештою, непогана штука.

За ними їхали слуги, озброєні до зубів.

Усе було гаразд до Шантії, куди прибули коло восьмої ранку. Треба було поснідати. Біля коршми зійшли з коней. Слугам наказано не розсідлувати коні й бути наготові негайно їхати далі

Вони увійшли до залі й посідали до столу.

Якийсь пан, що саме приїхав Домартенським шляхом, сидів біля того ж таки столу й снідав. Він розпочав розмову про погоду. Мандрівники відповідали. Він випив за їх здоров'я. Мандрівники відповіли тим же.

Але коли Мускетон прийшов сказати, що коні готові і всі підвелись з-за столу, незнайомий запропонував Портосові випити за здоров'я кардинала. Портос відповів, що він не від того, якщо незнайомий з свого боку вип'є за здоров'я короля. Незнайомий вигукнув, що не знає іншого короля, як його еміненція. Портос назвав його п'янюгою. Незнайомий вихопив шпаду.

— Ви зробили дурницю,— сказав Атос;— але нема чого робити; одступати запізно. Убийте цю людину та наздоганяйте нас якнайскорше.

Усі троє посідали на коні й помчали що було духу. А Портос тимчасом обіцяв своєму супротивникові проткнути його всіма засобами, відомими в мистецтві фехтування.

— Ось вже один є,— зауважив Атос, проскакавши кроків з п'ятсот.

— Але чому ж цей чоловік причепився до Портоса, а не до кого іншого? — спитав Арамис.

— А тому, що Портос розмовляв голосніше за інших і він узяв його за старшого,— пояснив Д'Артаньян.

У Бове спинились на дві години, щоб дати коням перепочинок та почекати на Портоса. А що Портос не з'являвся і про нього не було нічого чути, поїхали далі.

За милю від Бове, там де шлях був стиснений між двома горбками, вони побачили вісім чи десять чоловіка, які, кори-

стуючись з того, що брук був розворочений, удавали, що лагодять його, і перекопували дорогу ще більше.

Арамис, боячись закаляти чоботи у цьому штучному болоті, здорово вилаяв їх. Атос хотів зупинити його та було запізно. Робітники почали глумитись і своїм нахабством роздратували навіть байдужого Атоса, що направив свого коня на одного з них.

Тоді всі робітники відступили до рівчака й узяли сховані там мушкети. Отже, наші семеро подорожні пройшли, мовляв, крізь вогонь. Арамисові куля пробила плече, а Мускетонові влучила трошки нижче від попереку, у м'ясисті частки.

Проте, з коня упав тільки він один, і не тому, що був тяжко поранений, а через те, що вважав свою рану за небезпечнішу, ніж вона була в дійсності, бо не міг її бачити.

— Це засідка,— сказав Д'Артаньян.— Не стріляти і вперед!

Арамис, дарма що поранений, вхопив за гриву коня і понісся слідом за іншими. Кінь Мускетона теж наздогнав їх, і сам, без їздця, скакав разом із ними.

— Це буде кінь на зміну,— сказав Атос.

— Я бажав би мати капелюха,— зауважив Д'Артаньян,— бо мого збила куля. Щастя, що лист був не в ньому.

— Та ж вони вб'ють бідолаху Портоса, коли він проїздитиме тут,— сказав Арамис.

— Якби Портос міг триматись на ногах, він напевно був би вже з нами,— відповів Атос.— Очевидно, обороняючись, п'яка витверезився.

І вони скакали ще дві години. Коні так уже втомилися, що, можна було гадати, незабаром мусили стати зовсім.

Мандрівники їхали степовою дорогою, сподіваючись таким чином стрінути менше перешкод. У Кревкері Арамис довів, що не може їхати далі. І то, треба було мати багато мужности, яку він ховав під своїм гарним обличчям та шляхетними манірами, щоб доїхати й до цього місця. Кожної хвилини він бліднішав, і треба було його підтримувати на коні. Йому допомогли злізти біля заїзду і залишили з ним Базена, що до того ж підчас бою більше заважав, ніж був корисний. А потім вирядились далі, сподіваючись уночі добутися до Ам'ена.

— Чорт побирай,— сказав Атос, коли вони поїхали далі в складі двох панів, Грімо та Плянше.— Чорт побирай, я не буду такий дурний і присягаюся, що аж до Кале не відкрию рота і не витягну шпади.

— Не присягайтесь,— сказав Д'Артаньян,— і їдьмо далі, якщо наші коні витримають.

І мандрівники вдарили острогами коні, які після цього знайшли в себе нових сил.

До Ам'єну дісталися глупої ночі й зупинились у коршмі „Золота лілея“.

Коршмар здавався найчеснішою в світі людиною. Він стрів гостей, тримаючи в одній руці свічника, а в другій — нічного ковпака. Він хотів примістити обох подорожніх, кожного у чудовій кімнаті, що, на жаль, були в протилежних кінцях дому. Д'Артаньян і Атос відмовились. Хазяїн відповів, що не має інших кімнат, гідних для їхніх ясновельможностей.

Мандрівники заявили, що ночуватимуть у спільній кімнаті, на сінниках, на підлозі. Хазяїн напосідав. Мандрівники вперто відмовлялися. Довелося виконати їхнє бажання.

Не встигли вони влаштувати собі постелі й загородити двері, як знадвору хтось постукав у віконницю. Вони спитали, хто там, і, впізнавши голоси своїх слуг, відчинили.

І дійсно, то були Плянше та Грімо.

— Досить самого Гріма, щоб доглядати коні,— сказав Плянше.— Якщо пани бажають, я ляжу перед дверима; таким чином вони можуть бути певні, що до них не добудуться.

— А на чому ж ти ляжеш?— спитав Д'Артаньян.

— А ось і моє ліжко,— відповів Плянше, вказуючи на стрямок соломи.

— Ти правий, іди сюди,— сказав Д'Артаньян,— обличчя хазяїна мені дуже не до вподоби, щось він надто запобігливий.

— І мені теж,— додав Атос.

Плянше вліз через вікно і ліг перед дверима, а Грімо подався до стайні, де сподівався зачинитись, відповідаючи за те, що о п'ятій ранку він та коні будуть напоготові.

Ніч проминула досить спокійно. Правда, коло другої рано намагались відчинити двері. Плянше прокинувся й спитав: „хто там?“ Йому відповіли, що помилилися, і пішли далі.

О четвертій почувся гамір у стайні. Грімо хотів збудити конюших, а вони почали його бити. Коли відчинили вікно, побачили бідолаху Грімо, що лежав непритомний, з головою, розсіченою держалком вил. Плянше пішов на двір і хотів засідлати коні. Виявилось, що коні шкутильгали Тільки кінь Мускетона, що біг напередодні п'ять або шість годин без верхівця, міг би продовжувати подорож. Але з незрозумілої помилки, коновал, що мав, як казали конюші, кинути кров хазяйському коневі, кинув кров коневі Мускетона.

Справа набувала поганого вигляду: усі ці перешкоди трапились, мабуть, випадково, але, можливо, їх чинили й навмисне.

Атос і Д'Артаньян вийшли, а Плянше вирядився розвідатись, чи неможна купити трьох коней десь у сусідів.

Біля воріт стояли два коні, засідлані, здорові та міцні. Це було саме те, що треба. Він спитав, де власники? Йому відповіли, що вони ночували в коршмі й тепер розплачуються з хазяїном.

Атос пішов наниз, щоб розплатитись і собі, а Д'Артаньян та Плянше стояли біля дверей, що виходили на вулицю. Коршмар був у дальній низенькій кімнаті, і Атоса запросили піти до нього.

Нічого не підозрюючи, Атос пішов і виняв дві пістолі, щоб заплатити хазяїнові. Той сидів біля бюро, одна шухляда якого була витягнена. Він узяв гроші, що йому дав Атос, покрутив їх, і зненацька гукнув, що монета фалшива, і що він звелить заарештувати його з товаришем, як шахраїв.

— Йолоп! — сказав Атос, підступаючи до нього. — Я побрубаю тобі вуха.

Тієї ж хвилини чотири чоловіки геть озброєні вступили до кімнати через бічні двері й кинулися на Атоса.

— Мене впіймали! — гукнув Атос на все горло. — Вперед, Д'Артаньяне! Вперед, вперед! — І він вистрелив з обох пістолетів.

Д'Артаньян і Плянше не чекали повторення. Вони одв'язали коні, що стояли біля воріт, скочили на них, вдарили острогами й помчали що-духу.

— Чи не знаєш, що сталося з Атосом? — спитав дорогою Д'Артаньян у Плянше,

— О, пане, — сказав Плянше, — я бачив, як від його пострілів впали двоє, і скрізь скляні двері почув, що він бився з іншими.

— Молодець Атос! — пробурмотів Д'Артаньян. — І подумати тільки, що я мушу кинути його на призволяще. Мабуть, через два кроки й нас чекає те ж. Скачи, Плянше, ти гарний хлопець.

— Я вам казав, пане, — відповів Плянше: — пікардійця впізнають з учинків. До того, тут я на батьківщині, і це мене підбадьорує.

Вони скакали, не відпочиваючи до Сент-Омеру. Там вони дали коням звести дух, мавши з обережності повіддя в руках, нашвидку перекусили, не сідаючи, тут же на вулиці і після цього попрямували далі.

За сто кроків перед Кале Д'Артаньянів кінь упав і ніяк неможна було примусити його підвестись: кров юшила йому з носа та з очей. Залишився кінь Плянше, але й той спинився і ніяк не хотів йти далі.

На щастя, як ми вже казали, вони були за сто кроків від міста. Залишивши коні на шляху, побігли до пристані. Плянше наказав своєму панові на одного шляхтича, що допіру приїхав із слугою і йшов на п'ятдесят кроків поперед їх.

Вони швидко наздогнали цього шляхтича. Той, здавалося, був дуже заклопотаний. Чоботи його були запорошені, і він питав, чи неможна зараз же виїхати до Англії.

— Це не зовсім просто,— відповів хазяїн судна, опорядженого до відплиття,— бо сьогодні ранком одержано наказа нікого не випускати без особистого дозволу пана кардинала.

— У мене є дозвіл,— сказав шляхтич, витягуючи з кешені папера. Ось він.

— Завірте його в начальника порту,— сказав хазяїн судна,— та їдьмо зо мною.

— Де ж мені знайти того начальника?

— На його дачі.

— А дача його?

— Чверть мілі від міста. Та ось дивіться: бачите звідси, під горбком, черепичний дах?

— Гарзд,— сказав шляхтич.

І він пішов з льокаєм до начальника порту.

Д'Артаньян і Плянше йшли слідом, за п'ятсот кроків від них. За мостом Д'Артаньян надав ходи й наздогнав шляхтича на узліссі

— Шановний пане,— сказав йому Д'Артаньян,— ви, здається, поспішаєте?

— Як неможна більш, пане.

— Це мені вельми неприємно,— вів далі Д'Артаньян.— Я теж поспішаю і хотів просити вас зроби́ти мені послугу.

— Яку?

— Пустити мене першим.

— Не можу,— сказав шляхтич.— Я проїхав шістдесят льє протягом сорока чотирьох годин і завтра опівдні мушу бути у Лондоні.

— А я зробив стільки ж на протязі сорока годин і повинен бути в Лондоні завтра о десятій ранку

— Дуже шкодую, пане, але я приїхав перший і не поїду другим.

— Мені дуже шкода. Але я прийшов другий і переїду перший.

— З наказу короля! — сказав шляхтич.

— З наказу мого власного! — відказав Д'Артаньян.

— Але, мені здається, ви хочете посваритись?

— А що ж би ви гадали?

— Чого ж ви бажаєте?

— Чи ви хочете знати?

— Звичайно.

— Так ось, я бажаю мати дозвіл, що ви його маєте, тому що мені його бракує, а він мені дуже потрібний.

— Ви жартуєте?

— Я ніколи не жартую.

— Пустіть мене.

— Не пущу.

— Любий юначе, я вам розтрощу голову. Гей, Любене, мої пістолети!

— Плянше,— сказав Д'Артаньян,— подбай за слугу, а я беру на себе пана.

Плянше, підбадьорений першим успіхом, кинувся на Любена, звалив його з ніг, бо був дужий, і притиснув йому коліном груди.

— Робіть собі своє,— сказав Плянше,— а я свого закінчив.

Побачивши таке, шляхтич видобув свою шпаду й кинувся на Д'Артаньяна. Але він мав справу із справним бойцем.

На протязі трьох секунд Д'Артаньян наніс йому три удари, кажучи: „цей — за Атоса, цей — за Портоса, а цей — за Арамиса“.

Після третього удара шляхтич впав, як колода.

Д'Артаньян думав, що той помер або, принаймні, зомлів, і схилився, щоб узяти дозвіл, та коли він простяг руку, поранений, що не випускав шпади, вдарив його вістря у груди, кажучи:

— А це для вас!

— А цей за мене. Напоследок смачніше! — вигукнув посатанілий Д'Артаньян, пришпилюючи його до землі четвертим ударом у череву.

Цього разу шляхтич заплющив очі й знепритомнів.

Д'Артаньян обшукав кешеню, в яку, як він бачив, той поклав дозвіл, і взяв його. Дозвіл було на ім'я графа Де-Варда.

Зв'язавши слугу й перетасивши обох під дерево, вони поспішили до начальника порту.

— Ви, здається, поранені? — спитав Плянше.

— Нічого, візьмемось за головне, а там вже подбаємо й про мою рану. Але вона мені здається не дуже небезпечною.

І обидва швидкою ходою попрямували до дачі поважного урядовця.

Доповіли про прибуття віконта Де-Варда.

Д'Артаньян увійшов.

— Чи є у вас дозвіл за кардиналовим підписом? — спитав начальник порту.

— Так, пане,— відповів Д'Артаньян,— ось він.

— А, він в порядку,— сказав начальник,— та з чудовою рекомендацією.

— Натурально,— відповів Д'Артаньян.— Я один з найвідданіших йому людей.

— Здається, його еміненція бажає перешкодити комусь проїхати до Англії?

— Так, якомусь Д'Артаньянові, беарнському дворянинові, що виїхав з Парижу з трьома товаришами, сподіваючись добратися до Лондону.

— А знаєте ви його особисто? — спитав начальник.

— Кого це?

— Та цього Д'Артаньяна?

— Дуже добре.

— Тоді, спишіть мені його.

— Нема нічого легше.

Д'Артаньян докладно описав йому графа Де-Варда.

— Чи є з ним хто? — спитав начальник.

— Так, льокай — Любен на ймення.

— За ними будуть стежити й якщо здибають їх, то його еміненція може бути спокійний: вони повернуться до Парижу з надійною сторожею.

— Кардинал буде вам дуже вдячний, пане начальнику, якщо ви так зробите.

— Чи побачите ви його, повернувшись, графе?

— Звичайно.

— Перекажіть йому, будь ласка, що я його вірний слуга.

— Неодмінно.

І радий з цього запевнення, начальник порту завірив перепустку й віддав її Д'Артаньянові.

Д'Артаньян, не гаючи часу, уклонився начальникові, подякував йому й пішов.

Вийшовши з дачі, вони з Плянше побігли, накинули великого круга, залишаючи гай осторонь, і повернули до міста через інші ворота. Судно все ще стояло налагоджене до відплиття. Хазяїн чекав на березі.

— Ну, що? — спитав він, побачивши Д'Артаньяна.

— Ось моя перепустка; завірена,— сказав той.

— А той пан?

— Він сьогодні не поїде,— відповів Д'Артаньян: — та не турбуйтеся, я заплачу за обох.

— Тоді їдьмо,— сказав хазяїн.

— Їдьмо,— повторив Д'Артаньян.

І він разом із Плянше скочив у човен. За п'ять хвилин вони були на кораблі.

І саме вчасно. Од'їхавши за півмілі, Д'Артаньян побачив світло й почув постріл.

Це був постріл з гармати. Він позначав закриття порту.

Треба було подбати про рану. На щастя, як і гадав Д'Артаньян, вона була не дуже страшна. Вістря шпади натрапило на ребро й сковзнуло вздовж кістки; до того ж сорочка відразу прилипла до рани, і крові витекло декілька краплинок.

Д'Артаньян втомився до смерти. Йому поклали сінник на палубі. Він кинувся на нього й одразу заснув.

Світанком вони були за якінебудь три чи чотири милі від Англії. Вітер уночі був слабкий, і судно повільно посувалося наперед.

О дев'ятій судно кинуло якір у Дуврському порті. Пів до одинадцятої Д'Артаньян ступив на англійську землю і згукнув:

— Нарешті, я тут.

Та це було не все. Треба було дістатись ще до Лондону. В Англії пошта працює добре. Д'Артаньян і Плянше наняли собі коні. Попереду скавав поштар. О четвертій вони прибули до Лондонської рогатки.

Д'Артаньян не знав Лондона, не розумів жодного англійського слова. Проте, він написав ім'я Б'юкенгема на клапті паперу, і кожен указував йому дорогу до будинку герцога.

Герцог був з королем на ловах у Віндзорі.

Д'Артаньян спитав довіреного камердинера герцога, що супроводив його в усіх подорожжях і чудово розмовляв французькою мовою. Він повідав тому, що приїхав з Парижу у справі надто серйозній й що йому треба бачити герцога негайно.

Упевненість, що з нею говорив Д'Артаньян, переконала Патріка (так звали цього міністра у міністра).

Він загадав засідлати двох коней і сам поїхав з молодим гвардійцем.

Плянше зняли з коня цілком закостенілого. Бідолаха зовсім знемігся. Д'Артаньян, здавалося, був зроблений із заліза.

Приїхали до палаца й довідались, що король та Б'юкенгем були на соколиних ловах, у болотах за дві-три милі звідти. Протягом двадцяти хвилин доїхали туди. Незабаром Патрік почув голос свого пана, що кликав сокола.

— Про кого доповісти герцогові? — спитав Патрік.

— Про молодого чоловіка, що одного вечора зняв сварку на Новому мості, біля шпиталю Самаритянки.

— Чудна рекомендація.

— Побачите, що вона варта іншої.

Патрік поскакав, наздогнав герцога й ознайомив у зазначений Д'Артаньяном спосіб, що на нього чекає посланець.

Б'юкенгем відразу догадався, що це Д'Артаньян, й опасаючися, чи не скоїлось чого у Франції, спитав—де той посланець.

Побачивши здалека гвардійський мундир, він поскакав просто до Д'Артаньяна. Патрік з чемности залишився осторонь.

— Чи не скоїлось якогонебудь лиха з королевою?— вигукнув Б'юкенгем, виявляючи цим питанням усі свої таємні думки та кохання.

— Не думаю. Але боюся, що їй загроджує велика небезпека, визволити з якої може її тільки ваша світлість?

— Я?— вигукнув Б'юкенгем.— Як? А невже ж я такий щасливий, що можу бути корисний їй? Кажіть, кажіть!

— Візьміть цього листа,— сказав Д'Артаньян.

— Цей лист?... Від кого він?

— Мені здається, від її величності.

— Від її величності!— сказав Б'юкенгем, пополотнівши так, що Д'Артаньянові сплило на думку, що герцог впаде непритомний.

Б'юкенгем зламав печатку.

— Що це за дірка?— спитав він, вказуючи Д'Артаньянові місце, де лист був пробитий наскрізь.

— О,— сказав Д'Артаньян,— я цього не бачив. Це, мабуть, од шпади графа Де-Варда, що поштрикнув мені груді.

— Хіба ви поранений?— спитав герцог.

— О, дрібниці,— відповів Д'Артаньян,— тільки подряпаній.

— Боже милий! Що я прочитав!— скрикнув герцог.— Патрік, залишайся тут чи, краще, розшукай короля, де б він не був, і перекажи його величності, що я поштиво благаю вибачити мені, бо надзвичайно важлива справа примушує мене повернути до Лондону. Їдьмо, пане, їдьмо!

— І обидва вчвал погнали до столиці.

РОЗДІЛ ХХІ

ГРАФИНЯ ДЕ-ВІНТЕР

Дорогою герцог просив Д'Артаньяна розповісти йому коли не про все, що сталося, то принаймні про те, що було відомо Д'Артаньянові.

Д'Артаньян розказав, яких застережних заходів було вжито; як, через саможертву трьох своїх друзів, що їх

скривавлених він кинув на дорозі, йому пощастило відбутися самим ударом шпади, що проштрикнула листа королеви, і що за нього він оддячив панові Де-Варду такою жахною монетою. Слухаючи це оповідання, подане з найглибшою щирістю, герцог час-од-часу скидував на юнака здивованим оком. Він, здавалося, не розумів, як така розсудливість, відвага й самовідречення могли сполучатися з виглядом ледве двадцятирічного юнака.

Коні мчали, як вітер, і по кількох хвилинах були біля воріт Лондону. Д'Артаньян думав, що герцог хоч у місті стишить ходу коней: та де ж пак! Б'юкенгем гнав коні, скільки в них було сили, і мало турбувався тим, що валив з ніг перехожих. Два чи три таких випадки сталися, коли вони їхали через Сіті, та Б'юкенгем навіть не повернув голови, щоб подивитися на долю тих, кого він перекинув.

Д'Артаньян їхав слідом за ним серед галасу, що дуже скидався на прокльони.

В'їхавши у двір свого будинку, Б'юкенгем скочив з коня, кинув повіддя йому на шию й побіг до ганку. Д'Артаньян зробив так само.

Герцог ішов так швидко, що Д'Артаньян ледве встигався за ним. Він проминув кілька заля, опоряджених так гарно, як і не марилось найзнатнішим вельможам Франції, і ступив до опочивальні,— дива смаку й розкошів. В алькові цієї кімнати були двері, виклеїні шпалерами.

На вівтарі, під портретом Ганни Австрійської стояла скринька, де лежали діамантові навіски.

Герцог, наблизившись до вівтаря, упав навколішки, і одчинив скриньку.

— Візьміть,— сказав він, виймаючи із скриньки великий бант з блакитної стьожки, що весь блискотів діамантами. — Візьміть ці дорогоцінні навіски, з якими я запрягався лягти у труну. Королева подарувала мені їх, королева й відбирає їх у мене. Чинити волю її треба, як волю божу!

Відтак він почав цілувати один по одному навіски, з якими мав розлучитися.

Раптом герцог випустив жахливий крик.

— Що таке?— спитав стурбований Д'Артаньян. — Що з вами, мілорде?

— Усе пропало!— промовив Б'юкенгем, пополотнівши, як мрець. — Бракує двох навісків,— їх тут тільки десять.

— Як думаєте ви, мілорде, загубили ви їх, чи їх у вас украдено?

— їх украдено!— відповів герцог. — І це робота кардинала. Ось дивіться: стьожки, що підтримували навіски, відрізано ножицями.

— Якби мілорд міг здогадатися, хто вкрав... Може, вони ще на руках у злодія.

— Стривайте, стривайте! — згукнув герцог. — Єдиний тільки раз одягав я ці навіски — на королівський баль, що відбувся тиждень тому, у Віндзорі. До мене підходила графиня Вінтер, з якою я посварився. Удаване примирення була помста ревнивої жінки. Від того часу я її не бачив. Ця жінка — шпигун кардиналів.

— Так, вони є в нього по цілому світі! — скрикнув Д'Артаньян.

— Так, так! — ствердив Б'юкенгем, з серця зціпляючи зуби. — Це страшний суперник. А втім, на коли призначено баль?

— На наступний понеділок.

— На наступний понеділок! Ще п'ять днів. Часу більше, ніж треба. Патрік! — гукнув герцог, одчиняючи двері каплиці. — Патрік!

Увійшов камердинер.

— Мого ювілера й секретаря.

Камердинер щезнув швидко й безмовно, що свідчило про його звичай коритися осліп, без заперечень.

Дарма, що раніш покликано ювілера, перший з'явився секретар. І то було зрозуміло, бо він мешкав тут же.

Секретар застав Б'юкенгема перед столом в опочивальні. Герцог власноручно писав якогось наказу.

— Пане Джексо́не! — звелів герцог. — Зараз же йдіть до лорда канцлера й скажіть, що я доручаю йому виконати цей наказ. Я бажаю, щоб його негайно ж було оголошено.

— А якщо лорд канцлер запитає про мотиви, з яких ваша ясновельможність вживає таких надзвичайних заходів, що я відповідатиму?

— Що така моя воля і що я ні перед ким не складаю звіту про свою волю.

— Чи мусить він подати таку відповідь його величності, — усміхаючись спитав секретар, — якщо його величність поцікавиться довідатись, чому це жоден корабель не може вийти з порту?

— Ваша правда, — відповів Б'юкенгем. — У такому разі він доповість королю, що я вирішив розпочати війну, і такий захід є перший ворожий крок проти Франції.

Секретар вклонився й подався виконувати доручення.

— Отже, з цього боку, можемо бути спокійні, — сказав Б'юкенгем, звертаючися до Д'Артаньяна. — Якщо навіски ще не послано до Франції, то вони будуть там по вашому поверненні.

— Як так?

— Я заборонив виходити всім кораблям, що стоять у портах його величності, і жодний з них, без окремого дозволу, не посміє знятися з якору.

Д'Артаньян здивовано глянув на людину, що необмежену владу, даровану з королівського довір'я, повертала на службу своєму коханню.

Б'юкенгем, з виразу на виду, зрозумів думки Д'Артаньянові і всміхнувся.

— Так, так,— сказав він.— Моя справжня королева — Ганна Австрійська. Скажи вона одне слово, і я зрадив би свою батьківщину, свого короля, я зрадив би бога. Вона просила мене не посилати протестантам Ла - Рошелі допомоги, яку я їм обіцяв, я так і зробив. Я не додержав слова. Що за важниця? Я скорився її бажанню. Скажіть, хіба не щедро винагороджено мене за мою слухняність? Це ж бо моїй покорі завдячую я цей портрет.

Герцог горинав у спогади та мрії, коли в опочивальню ввійшов ювілер — ірляндець, великий митець у своєму мистецтві. Він сам признавався, що кожного року заробляє від Б'юкенгема по сто тисяч ліврів.

— Пане О'Реї,— звернувся до ювілера герцог, увівши його до каплиці,— роздивіться ці діамантові навіски й скажіть, скільки коштує кожен з них?

Ювілер глянув на їхню гарну оправу, розрахував пересічну вартість діамантів і впевнено відповів:

— Півтори тисячі пістолей кожен, мілорде.

— Скільки потрібно днів, щоб зробити два такі навіски? Як бачите, тут бракує двох.

— Вісім днів, мілорде.

— Я заплачу по три тисячі пістолей за кожен. Вони потрібні мені позавтра.

— Мілорд їх матиме.

— Ви — дорогоцінний чоловік, пане О'Реї, але це не все: цих навісків неможна нікому довірити, а тому їх треба зробити тут же, в палаці.

— Неможливо, мілорде! Тільки я сам можу зробити так, щоб нових неможна було відрізнити від старих.

— Значить, любий мій О'Реї, ви — мій бранець, і коли б схотіли вийти з мого палацу, то не спромоглися б. Скоріться своїй долі. Назвіть потрібних вам підмайстрів і вкажіть, які інструменти треба принести.

Ювілер добре знав герцога, розумів, що заперечення даремні, а тому зараз же скорився.

— Чи буде мені дозволено попередити дружину?

— О, ви можете навіть бачитися з нею, любий пане О'Реї; не хвилюйтеся, ваш полон буде приемний. А що

всякий клопіт викликає думку про нагороду, то ось вам, опріч платні за два навіски, ордер на тисячу пістолей, щоб ви не нудилися з моєї провини.

Д'Артаньян не міг отямитись з подиву перед міністром, що так вільно пускав у рух людей і мільйони.

Ювілер одіслав ордера на тисячу пістолей своїй дружині й листовно доручив їй прислати натомість найкращого підмайстра, асортимент діамантів, вагу й ознаки яких він зазначив, а також список потрібних інструментів.

Б'юкенгем проводив О'Реї до призначеної для нього кімнати, яку протягом півгодини обернено було на майстерню. Потім він поставив вартових у кожних дверей і наказав їм не пускати нікого, опріч камердинера Патріка. Нема чого й казати, ювілерові О'Реї та його помічникові було рішуче заборонено виходити хоч з якого приводу.

Давши такі розпорядження, герцог повернувся до Д'Артаньяна.

— Тепер, юний мій друже,— сказав він,— Англія належить нам двом. Чого ви хочете? Чого бажаєте?

— Ліжка,— відповів Д'Артаньян,— у цій хвилині воно найпотрібніша для мене річ.

За годину в Лондоні було оголошено наказа не випускати з портів жодного судна, навантаженого для Франції,— навіть поштового.

На думку всіх це було оголошення війни меж двох держав.

На третій день, об одинадцятій, два діамантові навіски були готові. Робота була така досконала, що Б'юкенгем не міг відрізнити нових од старих, та й найдосвідченіша особа помилилася б, як і він.

Герцог зараз же звелів покликати Д'Артаньяна.

— Ось,— сказав він,— діамантові навіски, по які ви приїхали. Будьте за свідка: я зробив усе, що могла зробити сила людська.

— Будьте спокійні, мілорде. Я розповім про все, що бачив. Але ваша ясновельможність даєте мені навіски без скриньки?

— Скринька тільки заважала б вам. А до того ж вона для мене тепер ще коштовніша, бо нічого іншого в мене нема. Скажіть, що я залишив її в себе.

— Я до слова виконаю ваше доручення, мілорде.

— А тепер,— промовив Б'юкенгем, пильно вдивляючись в юнака,— в якій спосіб спроможуся я колинебудь розквитатися з вами?

Д'Артаньян почервонів аж до білка очей. Він зрозумів, що герцог вишукує способа обдарити його, і думка, що за

кров його товаришів і його власну хочуть сплатити англійським золотом, викликала в нього огиду.

— З'ясуймо становище, мілорде,— відповів Д'Артаньян,— обміркуймо його зараз же, щоб згодом не трапилося якого непорозуміння. Я служу королю й королеві Франції, як гвардієць роти пана Дезесара, який разом із шуряком своїм, паном Де-Тревієм, цілком відданий їх величностям. Більше, я, можливо, нічого, не зробив би, якби мені не треба було прислужитись одній особі, що її я вважаю за свою повелительку, як ви — королеву.

— Так,— усміхнувшись, сказав герцог,— і я, здається, знаю цю особу, це...

— Мілорде! Я не назвав її,— жваво перебив його юнак.

— Ваша правда,— відмовив Б'юкенгем,— значить цій особі я завдячую вашу саможертву?

— Достеменно так, мілорде, бо тепер, коли постало питання про війну, я вважаю вашу ясновельможність тільки за англійця й тому за ворога, якого я хотів би стрінати на бійовищі, а не у Віндзорському парку чи в коридорах Лювру. Проте, це не завадить мені сумлінно виконати доручене мені завдання і в разі потреби накласти навіть своїм життям. Кажу ще раз: ваша ясновельможність повинні дякувати мені за те, що я роблю для себе тепер, підчас другого нашого побачення, не більше ніж за те, що я зробив для вас, зустрівшись з вами вперше.

— Ми кажемо: „гордовитий, як шотляндець“,— пробурмотів Б'юкенгем.

— А ми кажемо: „гордовитий, як гасконець“,— відповів Д'Артаньян.— Гасконці— це французькі шотляндці.

Д'Артаньян вклонився герцогові й налагодився відійти.

— Що це таке? Ви вже від'їжджаєте? Куди? Як?

— Так, я маю повертати до Парижу.

— Чорт побирай! Французам усе байдуже!

-- Я забув, що Англія— острів, а ви на ньому король.

— Ідть до порту, спитайте там бриг „Зунд“ і передайте цього листа капітанові. Він проводить вас до маненької гавані, де, напевно, на вас не чекають і де звичайно пристають тільки рибальські судна.

— Яка назва цієї гавані?

— Сен-Валері. Але чекайте: прибувши туди, увійдіть до поганой коршми, без назви та без вивіски,— справжнє матроське кубло. Помилки не буде: іншої там нема.

— Далі?

— Ви спитаєте хазяїна і скажете йому: „форвард“.

— Що це значить?

— „Вперед“. Це пароль. Він дасть вам засідланого коня й вирядить вас. Дорогою матимете чотири станції. Коли хочте, залиште на кожній свою паризьку адресу. З вами підуть чотири коні; двох з них ви вже знаєте й, здається, як знавець, склали їм належну ціну; це ті самі, на яких ми їхали верхи. Інші двоє, повірте мені, не гірші. Ці чотири коні матимуть усе потрібне для подорожі. Хоч як ви гордовиті, а не відмовите прийняти одного собі, а трьох інших для ваших товаришів. Вони здадуться вам, щоб у дальнішому воювати проти нас. Ціль виправдовує способи, як кажете ви, французи. Чи не правда?

— Так, мілорде! Я приймаю,— сказав Д'Артаньян.— І коли на те воля божа, ми добре використовуємо ваш подарунок.

— Тепер вашу руку, юначе! Можливо ми скоро стрінемося на бойовищі, але тимчасом, сподіваюся, розлучимось, як друзі.

— Так, мілорде, але з надією скоро стати ворогами.

— Не турбуйтеся! Це я вам обіцяю.

Д'Артаньян вклонився герцогові й швидко пішов до порту.

Напроти Лондонської вежі він знайшов зазначене судно, подав листа капітанові, що, провізувавши його в командира порту, зараз же знявся з якоря.

П'ятдесят суден і собі готові були відплисти й чекали тільки на дозвіл.

Пропливаючи повз одне з них, Д'Артаньян, як йому здалося, впізнав жінку з Менгу, ту саму, яку незнайомий джентлмен уживав міледі, і що Д'Артаньянові здалася тоді такою красунею. Та дякуючи рівній течії й ходовому вітрові судно йшло так швидко, що по хвилині згинуло з очей.

Назавтра коло дев'ятої вони кинули якір у Сен-Валері. Д'Артаньян попрямував до вказаної коршми й впізнав її з галасу, що долинав звідти. Розмовляли про війну між Англією та Францією, вважаючи її за близьку та неминучу, і веселі матроси пили й гуляли.

Д'Артаньян пробився крізь натовп, підійшов до хазяїна й вимовив: „форвард“ („вперед“). Хазяїн жестом запросив його йти слідом за ним, вийшов у двір, провів до стаєнь, де чекав на нього вже засідланий кінь, і спитав, чи не потребує він чогонебудь.

— Мені треба знати дорогу, якою я маю їхати,— відповів Д'Артаньян.

— Прямуйте звідси до Бланжі, од Бланжі до Невшателя, там зайдіть до коршми „Золота борона“, скажіть хазяїнові пароль і там, як і тут, знайдете засідланого коня.

— Скільки я винуватий? — спитав Д'Артаньян.

— Усе сплочено, — відповів хазяїн, — і щедро. Поїжджайте. Борони вас бог!

— Амін! — вимовив юнак і поскакав уклус.

За чотири години, точно виконуючи інструкції, він був у Невшателі. У Невшателі, як і в Сен-Валері, на нього чекав засідланий кінь. Д'Артаньян хотів був перекласти пістолети з одного сідла в друге, нове. Та в кобурах лежали там такі самісінько пістолети.

— Ваша адреса в Парижі?

— Будинок гвардії, рота Дезесара.

— Гаразд.

— Яким шляхом мені їхати? — і собі спитав Д'Артаньян.

— На Руан. Але ви залиште місто з правого боку. У селі Екуї ви спинитесь. Там тільки одна коршма „Щит Франції“. Не судіть з зовнішнього вигляду: в стайні її ви знайдете коня, що вартий цього.

— Пароль такий же?

— Точно такий.

— До побачення, хазяїне!

— Час добрий! Чи не треба вам чого?

Д'Артаньян рухом голови відповів, що йому нічого не треба, і пустив коня що-до духу. В Екуї повторилася та сама сцена: він знайшов такого ж услужного хазяїна й свіжого відпочилого коня. Залишивши, як і перед тим, свою паризьку адресу, він поскакав до Понтуаза. Там він востаннє перемінив коня й о дев'ятій галопом в'їхав у двір будинка пана Де-Тревія.

Протягом дванадцяти годин він проїхав коло шістдесяти льє.

Пан Де-Тревій привітав його, ніби бачився з ним сьогодні ранком, тільки стиснув руку міцніше, ніж завжди, і повідомив, що рота пана Дезесара вартує в Люврі та що він може вирядитись на свій пост.

РОЗДІЛ XXII

МЕРЛЕЗОНСЬКИЙ БАЛЕТ

Другого дня у цілому Парижі тільки й балачок було, що про баль, який міські радники влаштували на честь короля та королеви. На балі їх величності мали протанцювати улюблений королем славетний Мерлезонський балет.

Готування розпочали зранку, а о шостій удень стали збиратися запрошені.

О десятій в малій залі, проти срібного міського буфету, що його охороняли чотири стрільці, в ім'я короля частувано конфітурами та ласощами.

Опівночі по місту розляглися великий галас і численні привітальні поклики: то від Лювру до ратуші, ярко ілюмінованими кольоровими ліхтарями вулицями, наближався король.

Убрані в сукняні мантиї радники, мавши поперед себе шість сержантів із смолоскипами в руках, перестріли короля на щаблях сходів, і голова крамарів привітав його. Відповідаючи на привітання, його величність перепросив, що так спізнився, і переклав провину на пана кардинала, який до одинадцятої затримував його в державних справах.

Усім впадало в очі, що король був сумний й заклопотаний.

Один кабінет було опоряджено для короля, другий — для герцога Орлеанського, його брата. У кожному з кабінетів лежало машкарадне убрання. Те ж саме влаштоване було для королеви й для дружини президента. Кавалери й дами по чоту їх величностей повинні були вбиратися по-двоє в призначених для цього кімнатах.

Перше, ніж увійти до кабінету, король наказав негайно повідомити його про прибуття кардинала.

За півгодини по приїзді короля залунали нові поклики: прибула королева. З тими же церемоніями, як і при зустрічі короля, радники вийшли стрічати високу гостю.

Королева ступила до залі. Помітно було, що як і король, королева була сумна і мала надзвичайно втомлений вигляд.

Тої хвилини, як вона входила, завіса маненької ложі, до того часу запнутої, одхилилася. Із ложі глянуло бліде обличчя кардинала, перебраного еспанським кавалером. Очі його немов уп'ялися в королеву, і жахливо-радісна усмішка промайнула по його губах: на королеві не було діамантових навісків.

Деякий час Ганна Австрійська приймала привітання міської старшини й відповідала на поклони дам.

Раптом на дверях залі з'явився король із кардиналом. Кардинал казав щось пошепки, і король був дуже блідий.

Людовик XIII пройшов крізь натовп і без машкари, в камзолі з ледве зав'язаними стьоожками, наблизився до королеви.

— Мадам,— промовив він якимось дивним голосом,— чому ви не одягли діамантові навіски, знаючи, що мені було б приємно бачити їх на вас?

Королева озирнулася й побачила кардинала, що всміхався своєю диявольською усмішкою.

— Сір,— схвильовано відповіла королева,— я боялась, як би серед такого великого натовпу не сталося з ними лиха.

— І ви зробили неправильно, мадам. Я подарував їх вам для того, щоб ви носили їх.

Голос короля тремтів гнівом. Усі дивились й здивовано слухали, не розуміючи, у чім річ, що сталося.

— Сір,— сказала королева,— я пошлю по них до Лювру, і бажання вашої величності буде виконано.

— Пошліть, мадам, пошліть та якнайскорше, бо за годину ми розпочнемо балет.

Королева на ознаку покори вклонилася й пішла слідом за дамами, що мали провести її до кабінету.

Король і собі пішов до кабінету.

У залі деякий час було чути замішання й сум'яття.

Бачили, що між королем і королевою щось сталося, але їх величності говорили так тихо, що ніхто нічого не чув, а ще й з чемности всі відступили на кілька кроків. Скрипки грали що-сили, та їх не слухали.

Король вийшов з кабінету перший. Він був у чудовому ловецькому вбранні. Герцог Орлеанський та інші вельможі теж були в мисливських костюмах. Це вбрання дуже пасувало до Людовика; у ньому він, дійсно, здавався першим джентлменом у королівстві.

Кардинал наблизився до короля й подав йому коробочок. Король одкрив його й побачив два діамантові навіски.

— Що це значить?— спитав він кардинала.

— Нічого,— відповів той.— Але якщо королева надіне навіски, в чому я не певний, то підрахуйте їх, сір; а коли їх буде тільки десять, запитайте в їх величності, хто саме міг викрасти оці два.

Король подивився на кардинала, немов хотів запитати його ще про щось, та не встиг: поклики захвату вихопилися з усіх уст. Якщо король мав вигляд першого джентлмена в своєму королівстві, то королева, безперечно,— була найвродливіша жінка Франції.

І, дійсно, ловецьке вбрання напрочуд пасувало до неї.

На ній був фетровий капелюх з блакитними перами, оксамитова жакетка сіро-перлового кольору, з діамантовими застібками, і спідниця блакитного отласу, вся загаптована сріблом. На лівому плечі горіли навіски на банті того ж таки кольору, як пера та спідниця.

Король затримтів з радощів, а кардинал із серця. А втім, з тієї віддалі, на якій вони були від королеви, підрахувати навіски було неможна. Ганна Австрійська одягла їх, але скільки: десять чи дванадцять?

Цієї хвилини скрипки сповістили про початок балету. Король підійшов до дружини президента, з якою він мав танцювати, а герцог Орлеанський наблизився до королеви. Стали на місця, і балет розпочався.

Король танцював проти королеви. Щоразу проходячи повз неї, він жер очима ці навіски, яких не міг злічити. Холодний піт укривав чоло кардинала.

Балет тривав цілу годину. Він складався з шістнадцяти фігур. По закінченні всіх фігур, кожен кавалер під гучні оплески залі провожав свою даму до її місця. Але король, користуючися з свого права, залишив дружину президента й швидкими кроками напрямився до королеви.

— Дякую вам, мадам,— сказав він,— за увагу, з якою ви поставились до мого бажання, але мені здається, вам бракує двох навісків; ось вони, і я вам їх повертаю.

І з цими словами він подав королеві два навіски, що одержав од кардинала.

— Як так?— скрикнула молода жінка, удаючи здивування,— ви даруєте мені ще два! Та тоді їх буде вже чотирнадцять!

І дійсно, на плечі її величності було дванадцять навісків.

Король покликав кардинала.

— Що це значить, пане кардинале?— суворо спитав король.

— Це значить, сір,— відповів кардинал,— що я хотів подарувати їх величності ці два навіски, але не зважився сам і удався до таких хитрощів.

— Я тим більше вдячна вашій емінінції,— відказала Ганна Австрійська з усмішкою, яка доводила, що люб'язність кардиналова не ввела її в оману,— тим більше вдячна, що ці два навіски, напевно, коштували вам не дешевше, ніж ті дванадцять обійшлися королю.

І відтак, вклонившись королю й кардиналові, вона попрямувала до кімнати, де мала перебиратися.

Причинець перемоги Ганни Австрійської над кардиналом, Д'Артаньян, був присутній на балі.

Королева повернулася до своєї кімнати, і Д'Артаньян збирався вже податись додому, коли хтось легенько доторкнувся до його плеча. Він обернувся й побачив молоду жінку, що жестом закликала його йти за нею. У цій жінці, дарма, що вона була в машкарі, Д'Артаньян упізнав пані Бонасьє.

Напередодні вони бачились тільки одну мить у привратного Жермена, куди Д'Артаньян просив її викликати. Бажання пані Бонасьє якнайскорше повідомити королеву про

щасливе повернення її посланця спричинилося до того, що вони ледве встигли перекинутися кількома словами. Отже, Д'Артаньян пішов за пані Бонасьє, схвильований подвійним почуттям: кохання та цікавості Дорогою, в міру того, як коридори ставали безлюдніші, Д'Артаньян кілька разів намагався спинити молоду жінку. Але жвава, як пташка, вона випурхувала, а коли він хотів говорити, її палець, притулений до губ, нагадував йому, що він мусить коритися. За хвилину - другу блуканини всілякими ходами та переходами, пані Бонасьє відчинила двері і ввела юнака в зовсім темний кабінет. Там вона жестом знову наказала йому мовчати і, відчинивши другі двері під порт'єрою, крізь яку блиснуло ярке світло, щезла. На мить Д'Артаньян остовпів, не розуміючи, де він. Не в довгій часі промінь світла, що просмикнув з тої кімнати, тепле й пахуче повітря, що віяло звідти, голоси двох чи трьох жінок довели йому, що він у кабінеті, сумежному з кімнатою королеви.

Стоячи в тіні, юнак чекав.

Королева удавала з себе веселу та щасливу, і це, очевидно, дуже дивувало двірських дам, що звикли бачити її майже завжди сумною. Королева пояснювала свій веселий настрій красою свята, приємністю, якої завдав їй балет; а що королеві неможна було суперечити ні тоді, коли вона плаче, ні тоді, коли вона сміється, то всі вихваляли люб'язність паризьких радників.

Раптом чиясь рука чудової форми і білості просунулась крізь порт'єру. Д'Артаньян зрозумів, що це нагорода. Він упав навколішки, схопив цю руку й шанобливо доторкнувся до неї губами. Тоді рука сховалася, двері зачинилися знову, а в Д'Артаньяна залишився перстень.

Гасконець насунув перстня на палець і став чекати. Очевидно, то не був ще кінець. По нагороді за відданість мала йти нагорода за кохання.

До того ж, балет закінчено, але бенкет ледве розпочався. Мали вечеряти о третій, а дзигарі на церкві святого Жана щойно відбили три чверті на третю.

Гомін голосів у сумежній кімнаті помалу стихав, потім чути стало, як він віддаляється. Враз двері кабінету, де чекав Д'Артаньян, відчинилася, і туди поспіхом увійшла пані Бонасьє.

— Нарешті! — згукнув Д'Артаньян.

— Тихо! — прошептала молода жінка, затуляючи йому рукою рота, — ідіть тою ж дорогою, якою прийшли.

— А коли і де побачу я вас? — скрикнув Д'Артаньян.

— Записка, що її ви знайдете в себе, усе вам розкаже. Ідіть, ідіть!

По цих словах вона відчинила двері в коридор і виштовхала молодого чоловіка.

Д'Артаньян скорився, як дитина, без опору, без суперечок, бо він справді був закоханий.

РОЗДІЛ XXIII

ПОБАЧЕННЯ

Д'Артаньян бігцем повернувся додому. Він знайшов надвірні двері прочинені, зійшов сходами вгору і стиха постукав в умовлений між ним і його льокаєм спосіб. Плянше, якого він одіслав з ратуші дві години назад, наказавши йому чекати вдома, відчинив двері.

— Чи не приносили до мене листа? — жваво спитав Д'Артаньян.

— Не приносив ніхто, але один лист надійшов сам собою.

— Що ти верзеш, дурний?

— Маю сказати, що, повернувшись додому, я знайшов на столі в опочивальні листа, дарма, що ключ од квартири був у мене в кешені.

— Де цей лист?

— Я залишив його, пане, там, де він лежав. Це щось незвичайне, що листи надходять самоходом. Хай би вже вікно було відчинене або напіввідчинене, — тоді б я не казав нічого. Та все ж було щільно зачинене. Дивіться, пане! Здається мені, як би не встряла тут нечиста сила.

Наш юнак кинувся до кімнати й розпечатав листа. Лист був од пані Бонасьє, такого змісту: _

„Вам мають принести щиру подяку. Будьте сьогодні ввечері, о десятій, у Сен-Клю, проти флігеля палацу Дез-Естре.

К. Б.“

Це була перша записка, одержана ним, перше побачення, призначене ньому.

— Ну, як же, пане? — сказав Плянше, побачивши, як його пан то червонів, то полотнів. — Чи не правдива була моя думка, що тут щось негаразд?

— Помиляєтеся, Плянше, — відповів Д'Артаньян, — а на доказ — ось тобі екю, випий за моє здоров'я.

— Дякую вам, пане, за екю й обіцяю достеменно виконати вашу інструкцію. А втім, листи, що потрапляють до зачиненого будинку...

— Падають з неба, мій люб'язний, падають з неба!
— Адже ви вдоволені? — спитав Плянше.
— Дорогий Плянше! Я найщасливіший з людей.
— Чи не можу я скористатися з цього щастя та піти спати?

— Іди собі.

— А все ж таки цей лист...

І Плянше подався, похитуючи головою з виразом нерозуміння, що навіть щедрість Д'Артаньянова не могла цілком стерти з його обличчя.

На самоті Д'Артаньян читав і знову перечитував листа.

О сьомій вранці він прокинувся й покликав Плянше, що тільки по другому поклику відчинив двері, все ще маючи на обличчі ознаки вчорашніх турбот.

— Плянше! — сказав йому Д'Артаньян. — Я відходжу і, може, на цілий день. Ти вільний до сьомої вечора. Але о сьомій будь наготові з двома кіньми.

І з жестом застереження вийшов.

Того часу Бонасьє стояв коло дверей. Д'Артаньян хотів проминути його, не побалакавши з цим шановним крамарем, але той вклонився так ввічливо та так приязно, що його пожилецеві довелося не тільки повернути ньому поклона, ба навіть зайти з ним у розмову.

Звичайно, зняли річ про заарештування бідолахи Бонасьє. Не знаючи, що Д'Артаньян чув його розмову з незнайомим із Менґу, Бонасьє розповів своєму пожилецеві про Бастилію, про засуви, вічка, продухвини, ґрати й катівські знаряддя.

— Де це ви були останніми днями? Я не бачив ні вас, ні ваших друзів, а втім не на паризькому ж бруку, здається мені, ви набралися такого пороху, що його вчора Плянше вичищав з ваших чобіт?

— Не помиляєтеся, люб'язний пане Бонасьє! Ми з друзями відбули маненьку подорож.

— А далеко?

— О, ні! Якихнебудь сорок льє! Ми провозжали пана Атоса на Форзькі води, де мої друзі залишилися.

— А ви повернулися? — вимовив Бонасьє, надавши своєму обличчю лукавого виразу. — Такі красені, як ви, не здобувають од своїх коханок тривалих відпусток, і на вас, мабуть, дуже нетерпляче чекали в Парижі? Чи не так?

— Що ж, визнаю! — всміхнувшись, відповів юнак, — тим паче, люб'язний пане Бонасьє, що, як бачу, од вас нічого не сховаєш. Так, на мене чекали, і дуже нетерпляче, визнаю.

Легка хмара промайнула по обличчі Бонасьє, але така легка, що Д'Артаньян не помітив її.

— І що ж, нашу покvapливiсть мають винагородити? — вiв далi крамар, з ледве помітною зміною в голосі, якої Д'Артаньян також не помітив, як не помітив і тої скоротечної хмари, що хвилину тому зависла на чолі цього шановного добродія.

— Та не вдавайте з себе святоші! — засміявся Д'Артаньян.

— Ні! Я говорю тільки з одною метою, щоб знати, чи не пізно ми повернемося додому.

— А чому, пане, таке запитання? Хіба ви маєте чекати на мене?

— Ні! Аджеж по арешті та крадіжці, що у мене сталася, я полохаюся кожного разу, як відчиняються двері, а надто вночі. Тут нема нічого дивного: я ж не військовий.

— Тоді не лякайтеся, якщо я повернуся о першій, другій чи третій вночі. А якщо не повернуся, то теж не лякайтеся.

На цей раз Бонасьє так сплотнів, що Д'Артаньян не міг не помітити цього й спитав, що з ним.

— Нічого! — відповів Бонасьє, — нічого. Після моїх нещасних пригод я часто зомліваю. Ось і зараз я почувив, що мене обсипає морозом. Не зважайте на це: ваше діло дбати про те, щоб бути щасливим.

— Отже, у мене є діло, бо я дійсно щасливий.

— Поки ще ні. Заждiть! Ви сказали: сьогодні ввечері.

— Ну, що ж! Вечір настане. А може ви чекаєте його так само нетерпляче, як і я. Чи не збирається пані Бонасьє відвідати сьогодні ввечері подружню господу?

— Пані Бонасьє сьогодні не вільна, — серйозним тоном відповів чоловік. — Вона виконує свої службові обов'язки в Люврі.

— Тим гірше для вас, люб'язний хазяїне, тим гірше. А що я щасливий, я бажав би, щоб і всі були щасливі. Та, здається, це неможливо.

І юнак подався, сміючися з свого жарту, зрозумілого, як він гадав, тільки йому самому.

— Веселіться добре, добре веселіться! — громовим голосом гукнув Бонасьє.

Проте, Д'Артаньян був вже далеко, і не чув його, а коли б і чув, то за того настрою, що опанував його, він нічого особливого не розібрав би.

Він попрямував до будинку пана Де-Тревія. Його візита напередодні була, як зазначено, дуже коротка, і він мало чого встиг розповісти своєму начальникові.

Д'Артаньян застав його в доброму гуморі: король і королева на балі поводитися з ним якнайласкавіше. Щоправда, кардинал був дуже похмурий. О першій вночі пан Де - Тревій пішов, посилаючися на те, що нездужає. Король та королева повернулися до Лювру тільки о шостій ранку.

— А тепер,— сказав пан Де - Тревій, стишивши голос і роздивившись по всіх кутках кімнати, щоб упевнитися, чи вони тут самі, тепер побалакаймо, мій молодий друже, про вас, бо, очевидно, є щось спільне між вашим поверненням, з одного боку, і радістю короля, тріумфом королеви та пониженням його еміненції, з другого.

— Чого мені боятися,— відповів Д'Артаньян,— доки я матиму щастя користатися ласкою їх величностей?

— Всього, всього, повірте мені! Кардинал не така людина, щоб забути містифікацію, не сквитавшись з містифікатором, а за містифікатора був, здається мені, мій знайомий гасконець.

— Невжеж ви думаєте, що кардинал, як і ви, знає, що я був у Лондоні?

— А, чорт побирай! Так ви були в Лондоні! Чи не з Лондону ви привезли цей чудовий діамант, що так блискотить у вас на руці? Будьте обережні, дорогий Д'Артаньяне! Подарунок ворога — річ недобра.

— Цей діамант я одержав не від ворога,— відповів Д'Артаньян,— а від королеви.

— О, жінки, жінки! — скрикнув старий вояк.— Впізнаю їх з їхньої романічної уяви. Так ось — ви бачили руку королеви й тільки. Ви зустрінете королеву, і не впізнаєте її. Вона вас зустріне, і не знатиме, хто ви.

— Але з цим діамантом... — заперечив Д'Артаньян.

— Послухайте,— сказав пан Де - Тревій.— Хочете, я дам вам добру пораду, пораду друга?

— Матиму за честь, пане!

— Так ось! Ідіть до першого - ліпшого ювілера і продайте йому цього діаманта за ціну, яку він дасть. У пістолей нема ймення, юначе, а цей перстень має жахливе і'мя, і він може зрадити того, хто його носить.

— Щоб я продав цього перстня! Перстня, що я одержав од моєї королеви! Ніколи! — скрикнув Д'Артаньян.

— Так, принаймні, поверніть камінь у середину, нещасний божевільний! Аджеж всім відомо, що гасконські юнаки не знаходять таких річей в шкатулах своїх матерів. Треба завжди матися на бачності, завжди й насамперед. Кардинал має пам'ять учеписту, а руки довгі. Повірте, він підійде ще до вас штукаю... Доречі, що сталося з вашими товаришами?

— А я хотів вас про це спитати, чи не маєте ви про них відомостей?

— Ніяких.

— Я кинув їх на дорозі: Портоса в Шантії, з дуелею на шиї; Араміса — в Кревенері — з кулею в плечі; Атоса — в Ам'ені, обвинуваченого в збутку фалшованих грошей.

— Он як! А як же вам пощастило втекти?

— Якимось дивом, пане. Мушу визнати, діставши вдара шпадою в груді і пришиливши графа Де-Варда на дорозі до Кале, як метелика до шпалер.

— Цього ще не ставало! Де-Вард — кардиналів слуга, родич Рошефора. Стривайте, мій любий; мені дещо стало на думку.

— Кажіть, пане!

— На вашому місці я зробив би так.

— А саме?

— На ту пору, як кардинал шукатиме мене в Парижі, я би тихесенько подався до Пікардії довідатися, що сталося з моїми трьома компаньйонами. Чорт побирай! Варті ж вони такої уваги з вашого боку.

— Добра порада, пане капітане, і я завтра ж рушу.

— Завтра? А чому не сьогодні ввечері?

— Сьогодні в Парижі у мене дуже важлива справа.

— Ех, юначе, юначе! Якісь любові? Глядіть, повторюю вам: жінка занастила нас усіх і ще має занастити, скільки нас не буде. Послухайте мене, уїздіть сьогодні ввечері.

— Це неможливо, пане.

— Ви дали слово?

— Так, пане капітане.

— То інша річ. Проте, обіцяйте мені, якщо сьогодні вночі вас не вб'ють, ви завтра поїдете.

— Обіцяю.

— Чи не треба вам грошей?

— У мене ще п'ятдесят пістолей. Цього, мабуть, досить.

— А ваші товариші?

— На мою думку, вони повинні мати гроші. Коли ми виїздили з Парижу, кожен з нас мав у кешені по сімдесят п'ять пістолей.

— Чи побачимось ми перед вашою подорожжю?

— Не думаю, пане! Хіба станеться щось нове.

— Нехай так! Час добрий!

— Дякую, пане.

І Д'Артаньян попрощався з Де-Тревієм, зворушений, як ніколи, його батьківською дбайливістю за своїх мушкетерів.

Він по черезно зайшов до Атоса, Портоса та Арамиса. Жоден з них ще не повернувся. Слуги їхні були також відсутні, і не було відомостей ні про тих, ні про інших.

Проходячи повз гвардійські касарні, він кинув оком на стайні: три коні з чотирьох були вже на місці. Плянше, все ще дивуючись, чистив їх, і два вже були вчищені.

— Ой, пане,— сказав Плянше, уздрівши Д'Артаньяна,— який же я радий, що бачу вас.

— А чому так, Плянше?— спитав юнак.

— Чи ви звіряєтеся на пана Бонасьє?

— Я? Ані трошечки.

— І добре робите, пане.

— А чому ти питаєш про це?

— А тому, що поки ви з ним розмовляли, я стежив за вами,— звичайно не прислухаючись,— так він, пане, двічі та тричі змінявся на виду.

— Ач як!

— Пан цього не помітив, бо був дуже схвилюваний через той лист, що надійшов вчора. А я навпаки: упевнений проти чудесного способу, в який той лист потрапив до нас, я не проминув жодного руху на його обличчі.

— І яким воно тобі здалося?

— Зрадницьким, пане.

— Справді?

— До того ж, оце ви його залишили й зникли за рогом вулиці, як пан Бонасьє схопив капелюха, зачинив двері й побіг у противний бік.

— Маєш рацію, Плянше! Щось непевне! Та не турбуйся, ми не заплатимо за квартиру, доки все досконало не з'ясується.

— Пан жартує, а ось побачите!

— Що маєш робити, Плянше! Що буде, те й буде!

— Так ви не відмовляєтеся від своєї прогулянки сьогодні ввечері?

— Навпаки, Плянше! Що більше я лютую на Бонасьє, то радше піду на побачення, призначене мені цим листом, що так тебе турбує.

— Якщо такий ваш намір...

— Непорушний, люб'язний. Отже, о дев'ятій чекай на мене тут, у касарнях. Я зайду по тебе.

Д'Артаньян, з природи обережний, замість повернути додому, пішов обідати до того священика-гасконця, що під час бідування чотирьох приятелів, почастивав їх шоколядою.

О дев'ятій Д'Артаньян був біля гвардійських касарень. Він застав Плянше наготові. Четвертий кінь стояв вже на місці. Плянше був озброєний мушкетом і пістолетом.

При боці у Д'Артаньяна була шпада, а за поясом два пістолети.

Вони сіли на коней й безгучно вирушили. Була глупа ніч, і ніхто не помітив, як вони від'їздили. Плянше їхав позад свого пана кроків на десять.

Д'Артаньян перетяв набережжя, поминув ворота Конференції й попрямував дорогою на Сен-Клю, тоді ще кращою, ніж тепер.

Доки вони їхали містом, Плянше поchtиво додержував дистанції, що сам собі визначив. Але скоро дорога стала безлюдніша й темна, він потроху наближався; а коли вони в'їхали в Булонський ліс, то Плянше вже опинився поруч із своїм паном. Треба таки визнати, що хитання високих дерев і відблиск місяця в темній гущавині лісу завдавали йому чималого жаху.

Вони пустили коней клуса.

Плянше, наслідуючи всі рухи свого пана, їхав за ним, ніби його тіль, і опинився поруч його.

— Невжеж ми отак їхатимемо через цілу ніч? — спитав Плянше.

— Ні, Плянше, бо ти вже приїхав.

— Як, я вже приїхав, а пан?

— Я ще проїду кілька кроків.

— А мене пан кидає тут самого?

— А ти лякаєшся, Плянше?

— Ні! Але я маю зауважити панові, що ніч буде дуже зимна, що застуда спричиняється до ломцю і що льокай з ломцем — біда, а не льокай, особливо ж для такого моторного пана, як ви.

— Якщо тобі зимно, зайди до коршми, онде, і чекатимеш на мене там, коло воріт, завтра, о шостій рано.

— Пане, я з шаноби до вас пропив і проїв еку, що ви подарували мені сьогодні вранці, і в мене тепер не залишається ні шага про той випадок, якби я змерзнув.

— Ось тобі півпістолі. До завтра.

Д'Артаньян зліз з коня, кинув повіддя на руки Плянше й швидко подався, закутавшись у плащ.

— Ой, боже мій, боже мій! Як же мені зимно! — скрикнув Плянше, скоро спустив з очей свого пана, і аби на-

грітися, постукав у двері будинку, що своєю обставою дуже скидався на передміську коршму.

Д'Артаньян тимчасом, звернувши на стежку, прямував далі й дійшов до Сен-Клю. Але замість іти битим шляхом, він обминув палац, увійшов у глухий завулок і незабаром опинився перед указаним йому флігелем, що стояв на цілком порожньому місці. З одного боку цього завулку йшов довгий мур, що закінчувався флігелем, а з другого — загорожа, що захищала від перехожих садочок. У глибині садку стояла вбога халупа.

Д'Артаньян прийшов на побачення, а що йому не наказано сповістити про свою присутність будь-яким знаком, то він чекав мовчки.

Не чути було ні щонайменшого шуму. Можна було подумати, що до столиці не менше, як сто льє.

Наближався час побачення. І, дійсно, по декількох хвилинах дзигарі Сен-Клю повільно одбили десять у своїй широкій гудючій пащі.

У цьому бронзовому голосі почувалося щось лихо-вісне. Він ніби бідкався серед ночі. Але кожен з цих ударів, що складали бажану годину, гармонійно бренив у серці юнака.

Він втупив свої очі у маленький флігель із зачиненими віконницями, крім одної на другому поверсі.

Приємне світло в цьому вікні сріблило тремтяче листя двох чи трьох лип. Очевидно, за цим віконцем, так затишно освітленим, чекали на нього.

На дзвіниці Сен-Клю вибило пів до одинадцяті.

Д'Артаньянові спало на думку, що він неуважно прочитав записку і що побачення призначено об одинадцятій.

Він наблизився до вікна, став у парусі світла, витяг з кешені листа й знов перечитав його: помилки не було, побачення призначено о десятій.

Він повернувся на своє місце. Ця мовчанка й самотина починали вже турбувати його.

Вибило одинадцятю.

Д'Артаньяна поняв страх, чи не сталося якогось лиха пані Бонасьє.

Він тричі плеснув у долоні, звичайний сигнал закоханих. Але ніхто не відповідав, навіть луна.

Тоді він з немалою досадою подумав, що молода жінка, мабуть, заснула, чекавши на нього.

Він наблизився до стіни й намагався здертися на неї, та стіну було щойно потинковано, і Д'Артаньян тільки поламав собі нігті.

Тої хвилини він звернув увагу на дерева, листя яких усе ще сріблило світлом; одно з них виставало над завулком, і в Д'Артаньяна промайнула думка, що крізь листя цього дерева його око прозирне у середину флігеля.

Здертися на дерево було неважко; до того ж, Д'Артаньян мав ледве двадцять років і, звичайно, пам'ятав ще про школярські забавки. Миттю він опинився серед гілля і крізь шибки глянув у кімнату.

То було дивне видовище. Д'Артаньян здригнувся з голови до п'ят. Це тихе світло лампи осявало картину жахливого розгардіяшу. Одна з шибок вікна була розбита, двері кімнати, виважені й наполовину розбиті, висіли на завісах; стіл, на якому, видко, влаштована була добра вечеря, лежав перекинений; на підлозі валялися розбиті пляшки, розчавлені овочі. Усе в цій кімнаті свідчило про вперту й запеклу боротьбу. Д'Артаньянові серед цього безладдя привидилися навіть клапті одежі й кілька скривавлених плям на обрусі й порт'єрах.

Він швидко скочив на землю. Серце йому швидко калатало.

Д'Артаньян майже збожеволів: він кинувся на битий шлях; тою ж дорогою, що й перед тим, добіг до порону й почав розпитувати перевізника.

Коло сьомої вечора перевізник переправив жінку, завинену в чорний плащ. Вона, здавалося, була дуже зацікавлена, щоб її не впізнали. Але через ці самі застережні заходи, перевізник звернув на неї більшу увагу й вгледів, що вона молода й гарна.

Д'Артаньян скористався лампою, що блимала в халупі перевізника, щоби ще раз перечитати листа пані Бонасьє та пересвідчитися, чи не помилився він, що побачення призначено в Сен-Клю, а не в іншому місці, і перед флігелем пана Дезестре, а не десь інде.

Усе, здавалося, запевняло Д'Артаньяна, що передчуття не обманює його й що скоїлося велике нещастя.

Він бігцем повернув до палацу. Йому здавалося, що підчас його відсутності у флігелі відбулася, мабуть, яка-небудь нова пригода і що його там чекають якісь відомості.

Завулок був, як і перед тим, безлюдний, а з вікна лилося те саме світло, тихе й м'яке.

Тоді Д'Артаньян згадав про ту німу та сліпу халупу, що, напевно, бачила, а, мабуть, спромоглася б і говорити.

Хвiртка була зачинена, але він перескочив через огорожу, не зважаючи на гавкання цiпного собаки, і підійшов до халупи.

На перший стукіт ніхто не обізвався. Грובהва мовчанка панувала в халупі, як і у флігелі. А що ця халупа була остання його надія, то він уперто грюкав.

Скоро з середини почувся легкий шум, шум полохливий, ніби хтось боявся сам себе чути.

Тоді Д'Артаньян перестав стукати й почав просити тоном, в якому бренило стільки непокою та обіцянки, такий жах і благання, що його голос мав заспокоїти найлякливішого. Нарешті, стара півпотрухла віконниця відчинилася, вірніше — трохи відхилилася і зараз же зачинилася, скоро світло убогої лампи, що горіла в кутку, осяло черезплічник, держала шпади й пістолетів Д'Артаньяна. Хоч як швидкий був той рух, Д'Артаньян встиг помітити голову старого чоловіка.

— Благаю вас в ім'я неба, вислухайте мене. Я чекав на одну особу, що не прийшла. Я помираю від хвилювання. Чи не сталося тут поблизу якого небудь нещастя? Скажіть!

Вікно не швидко відчинилося, і з'явилася та сама постать, але старий був ще блідіший.

Д'Артаньян щиро розповів свою історію, не назвавши тільки прізвищ. Він признався, що, перед цим флігелем молода жінка призначила йому побачення, що, не дочекавшись її, він стеребкався на дерево й при світлі лампи вздрів розор у кімнаті.

Старий уважно слухав його, притакуючи головою та руками. Коли Д'Артаньян скінчив, він похитав головою з видом, що не віщував нічого доброго.

— Що ж ви маєте сказати? — скрикнув Д'Артаньян. — Бога ради, поясніть!

— Ой, пане! — відповів старий. — Не питайте, бо коли я розповім вам про те, що бачив, напевно, не пощастить мені від цього.

— Так, значить, ви бачили щось? — згукнув Д'Артаньян. — Бога ради, розкажіть, що саме ви бачили, — Д'Артаньян кинув йому пістолю, — і слово чести джентлмена, ні одно з ваших слів не вийде з моїх уст.

Старий прочитав на обличчі Д'Артаньяна таку щирість і таку скорботу, що, запросивши його жестом слухати, стиха почав:

— Було коло дев'ятої. Я почув шум на вулиці й схотів дізнатися, що там таке. Підійшовши до дверей, я побачив, що хтось намагається ввійти. Людина я бідна, злодій не боюся, а тому й відчинив двері і побачив трьох чоловіка. У темряві видко було карету, запряжену кіньми, й верхові коні. Ці коні, очевидно, належали трьом чоловікам, убраним, як верхівці.

— Люди добрі, — гукнув я, — чого вам тут треба?

— Ти повинен мати драбину! — сказав мені той, що здавався старшим.

— Так, пане! Це з її помічу я знімаю овочі.

— Дай нам її й забирайся до себе. Ось тобі екую за клопіт. Тільки пам'ятай: в разі ти вимовиш хоч єдине слово про те, що можеш угледіти або підслухати (а я певний, хоч скільки б ми не загрожували, ти все ж таки маєш підглядати й підслухувати), ти вже пропав.

По цих словах він кинув мені екую, я підняв його й приніс драбину.

Дійсно, зачинивши по них фіртку, я удав, ніби повертаю додому. Але зараз же вийшов через задні двері і, ховаючись у темряві, наблизився до ось того куща бузини, з якого я міг усе бачити.

Ці три особи нечутно підвезли карету, висадили низенького чоловіка, шпакуватого, в бідному вбранні темного кольору; він побрався по драбині, з осторогою подивився в середину кімнати, спустився й пробурмотів:

„Це вона!“

Зараз же той, що розмовляв зо мною, підійшов до дверей флігеля, одчинив їх ключем, що був при ньому, потім зачинив і щезнув. Того ж часу два інші чоловіки полізли на драбину. Бідолашний старий залишався коло дверцят карети, фурман тримав коней карети, а льокай — верхові коні.

Раптом у флігелі розляглися гучні крики. До вікна підбігла жінка, відчинила його, мов бажала кинутися з нього; та зараз же побачила тих двох, відскочила назад, а вони ринули за нею в кімнату.

Потім я вже нічого не бачив, тільки чув хруск ламаних меблів. Жінка репетувала, кричала пробі. Але скоро галасіння її стихло. Три чоловіки, несучи на руках жінку, підійшли до вікна, двоє спустилися драбиною й занесли нещасну до карети, слідом за нею вліз туди і старий. Той, що залишався у флігелі, зачинив вікно, зараз же вийшов через двері та упевнився, що жінка була в кареті. Два його компаньйони сиділи вже на конях. Він і собі скочив у сідло. Льокай сів поруч із візником. Карета помчала вчвал, у супроводі трьох верхівців. На тім усе й закінчилось. Потім я вже нічого не бачив, нічого не чув.

Д'Артаньян, приголомшений цією жахливою новиною, наче остовпів, а втім у серці його бурхали всі гемони гніва й ревнощів.

— Послухайте, пане! — сказав старий, на якого німа розлука Д'Артаньяна справила більше враження, ніж галас та сльози. — Не впадайте в розпач: вони її не вбили, а це головне.

— Чи не знайомий вам, хоч приблизно, той, що керував цією пекельною експедицією?

— Я його не знаю.

— Адже ж він балакав з вами, і ви мали змогу його розгледіти.

— Ага, так ви питаєте про його прикмети?

— Так!

— Високий на зріст, сухорлявий, смаглявий, з чорними вусами, з чорними очима, з виду — пан.

— Це він! — згукнув Д'Артаньян. — Знову він! Завжди він! Це мій гемон! А другий?

— Який?

— Низенький.

— О, той не пан, ручуся за це! До того ж він не мав шпади, та й інші поводитися з ним без ніякої церемонії.

— Мабуть, якийсь льокай, — пробурмотив Д'Артаньян. — Ой, бідна жінка, бідна жінка! Що вони з нею зробили?

— Ви ж дали мені слово чести мати все це в секреті, нагадав старий.

— І повторюю свою обіцянку. Будьте спокійні. Я дворянин. У дворянина тільки одне слово чести, і я вам дав його.

Д'Артаньян з розбитим серцем подався до порону. Подеколи йому здавалося, що то була не пані Бонасьє, і він сподівався завтра стрінути її в Люврі; то побоювався, чи нема в неї інтриги з ким іншим і чи то не ревнивець застукав її та й завіз. Він вагався, нудився світом, впадав навіть у розпач.

— О, коли б зо мною були мої друзі! — кричав він. — Я, принаймні, мав би надію відшукати її. Та хто знає, що сталося з ними самими?

Було під північ. Треба було знайти Плянше. Д'Артаньян розпитувався по всіх коршмах, де видко було світло, та Плянше не знайшов ніде.

Коло шостої коршми Д'Артаньян зрозумів, що це шукання досить марне. Аджеж він сам наказав Плянше з'явитися о шостій вранці, і де б той тепер не був, він мав на те право. А коло шостої Плянше вже об'явився.

ПОРТОС

Замість податися просто додому, Д'Артаньян зліз з коня біля будинку Де-Тревія й швидко збіг по сходах. Цього разу він вирішив розказати все, що сталося. Напевно, капітан зможе дати йому в цій справі добру пораду. До того ж пан Де-Тревій щодня бачився з Ганною Австрійською і міг дістати від неї деякі відомості про бідну пані Бонасьє, що, безсумнівно, розплачувалася тепер за свою відданість королеві.

Пан Де-Тревій вислухав Д'Артаньяна з великою увагою. Видко було, що в цій пригоді він бачив не тільки любовну авантуру.

— Гм, од всього цього дуже дхне його еміненцією, — мовив він, коли Д'Артаньян скінчив.

— Що ж його робити? — спитав Д'Артаньян.

— Тепер нічого, абсолютно нічого. Я вже казав вам, кидайте якомога скорше Париж. Я побачу королеву, докладно розповім їй про зник бідолашної жінки, про який вона, напевно, ще не знає. Подобиці наведуть її на слід, і по вашому поверненні я, мабуть, матиму для вас добру новину. Звіртеся на мене.

Взявши на увагу пораду пана Де-Тревія, Д'Артаньян зараз же попрямував до вулиці Могильників, щоб особисто доглянути, як Плянше вкладає його речі у валізу.

Наближаючися до своєї квартири, він коло дверей уздрів пана Бонасьє ще в ранішньому вбранні. Д'Артаньянові встало в думці все, що напередодні казав йому про лукаву вдачу Бонасьє обережний Плянше, і він придивився до нього уважніше, ніж завжди.

І дійсно, поруч жовтуватої, хоробливої блідости, ознаки розлиття жовчі, — це могло статися й випадково, — Д'Артаньян помітив щось хитре та огидне в звичайному розпологу зморшок на обличчі свого господаря.

З почуттям огиди до цієї людини Д'Артаньян хотів пройти повз нього мовчки, та Бонасьє, як і вчора, зняв розмову перший.

— Еге, юначе, — сказав він, — здається, ми дуже весело переводимо ночі! Уже сьома ранку, чорт побирай! На мою думку, ви робите назворот: повертаєтесь додому тоді, коли всі інші виходять з дому.

— Щодо вас, пане Бонасьє, то вам не зробиш такого зауваження, — відповів молодий чоловік, — ви зразок уміркованої людини. Та, правду сказати, хто має молоду та врод-

ливу жінку, тому нема чого бігати шукати щастя: воно само приходить до нього. Чи не так, пане Бонасьє?

Бонасьє пополотнів, як смерть, і криво всміхнувся.

— Ах, ви жартун! — відповів Бонасьє. — А втім, де ж ви швендяли через цілу ніч? Здається по полях зараз погано ходити?

Д'Артаньян подивився на свої заболочені чоботи й в той же час кинув оком на черевики й панчохи крамаря. Можна було сказати, що вони ходили тим самим болотом: плями були однакові.

Несподівана думка вразила Д'Артаньяна. Та груба, низенька, шпакувата людина в темному вбранні, що скидалася на льокая і з якою так зневажливо поводитися військові, — та то ж був Бонасьє. Чоловік допомагав викрадати свою власну жінку! Проте, Д'Артаньян опанував себе.

— Годі вам жартувати, мій люб'язний, — сказав він. — Якщо для моїх чобіт потрібна щітка, то й ваші черевики й панчохи просять того ж таки. Чи не швендяли денебудь і ви, пане Бонасьє? То був би непростенний гріх для людини вашого віку й чоловіка такої молоді та вродливої жінки.

— О, ні, боронь боже, — відказав Бонасьє. — Вчора я їздив до Сен-Манде довідатися про конче потрібну для мене служницю, а що дорога була погана, то я й приніс цю грязюку, яку не мав ще часу зчистити.

Місце, вказане Бонасьє, що нібито становило мету його подорожі, було новим ствердженням підозри Д'Артаньянової. Бонасьє назвав Сен-Манде, а Сен-Манде лежить у противній щодо Сен-Клю стороні.

Ця правдоподібність стала йому за першу втіху. Якщо Бонасьє знає, де його жінка, то, вживши надзвичайних заходів, завжди можна буде примусити крамаря розв'язати язик і викрити таємницю. Треба тільки було обернути цю правдоподібність на упевненість.

— Вибачте, люб'язний пане Бонасьє, що я поводжуся з вами без церемонії, — сказав Д'Артаньян. — Ніщо не викликає спраги так, як безсоння. Дозвольте мені випити у вас склянку води. Не відмовите ж ви в цьому сусідові?

І, не діставши ще дозволу хазяїна, Д'Артаньян швидко увійшов у будинок і кинув оком на ліжко. Постіль була не пом'ята. Бонасьє не лягав спати. Значить, він повернувся годину чи дві тому: він супроводив свою жінку до місця, куди її відвезено, чи, принаймні, до першої станції.

— Спасибі, пане Бонасьє, — подякував Д'Артаньян, вихиливши склянку. — Це все, чого мені було треба! Тепер я піду до себе, накажу Плянше вичистити чоботи, а коли він

скінчить, пришлю його вичистити ваші, коли ви того бажаєте.

І він залишив крамаря, вкрай здивованого таким чудним прощанням. У Бонасьє майнула навіть думка, чи не збожеволів його пожилець.

На сходах Д'Артаньян стрів стурбованого Плянше.

— Ах, пане, — скрикнув той, — я ніяк не міг дочекатися вашого повернення: знову новини.

— А що саме? — спитав Д'Артаньян.

— Закладаюся, що не вгадаєте, кого я приймав за вашої відсутності.

— Кого?

— Півгодини тому, тоді, як ви були в пана Де-Тревія.

— Та хто ж приходив? Кажі мерщій.

— Пан Де-Кавуа.

— Пан Де-Кавуа?

— Власною особою.

— Капітан гвардії його еміненції?

— Він самий.

— Чи не мав він мене заарештувати?

— Так здалося й мені, пане, дарма що він мав улесливий вигляд.

— Так він був, кажеш, улесливий.

— Солодкий, як мед.

— Справді?

— Він казав, ніби прийшов від його еміненції, що дуже прихильний до вас, і хоче запросити вас піти разом із ним до Пале-Роялю.

— Що ж ти відповів?

— Що це неможливо, бо вас нема вдома, як він міг бачити й сам.

— А що він відказав на це?

— Щоб ви обов'язково прийшли до нього сьогодні вдень, — а потім, стихивши голос, додав: „скажи своєму панові, що його еміненція дуже любить його і що від цієї візити залежить, мабуть, його доля“.

— Як на кардинала, то це недосить хитро, — усміхнувшись, промовив молодий чоловік.

— Ось і я це зрозумів і відказав, що ви страшенно шкодуватиме, як повернетесь.

— А куди ж він подався? — спитав пан Де-Кравуа.

— До Труа в Шампані, — відповів я.

— Коли ж саме він поїхав?

— Сьогодні ввечері.

— Плянше, друже мій, — перебив його Д'Артаньян, — та ти золото, а не людина.

— Ви ж розумієте, пане, я думав, якщо ви захочете побачитися з паном Де-Кавуа, то завжди матимете змогу заявити, що я збрехав, сказавши ніби ви виїхали.

— Заспокойся, Плянше. Репутація правдивого чоловіка залишається за тобою. За чверть години ми виїжджаємо.

— Ось це саме і я хотів вам порадити. А чи можна знати, куди ми їдемо?

— Зрозуміло, що в бік, протилежний тому, в який ти мене направив. До того ж хіба ти не маєш потреби побачитися з Грімо, Мускетоном та Базеном, як я—з Атосом, Портосом та Арамисом?

— Звичайно, пане, я поїду, якщо ви того бажаєте. Повітря провінції, здається мені, для нас тепер корисніше, ніж паризьке. Отже...

— Отже, готуй наші пакунки та їдьмо. Я сам піду вперед, засунувши руки в кешені, щоб не було підозри. Ти прилучишся до мене біля гвардійських касарень. Доречі, щодо нашого хазяїна, то твоя правда: він таки справжня шельма.

— О, пане, вірте тому, що я кажу: я ж—фізіономіст.

Д'Артаньян спустився перший, як і умовилися. Щоб згодом не ремствувати на себе, він дорогою відвідав помешкання трьох своїх друзів і нічого про них не дізнався. Тільки на ім'я Арамиса надійшов напахчений, писаний чудовим тонким письмом лист. Д'Артаньян взявся приставити його адресатові. За десять хвилин Плянше був уже біля гвардійських касарень. Д'Артаньян, щоб не гаяти часу, сам сідлав свого коня.

— Добре,—сказав він Плянше, коли той прив'язав уже валізки.— Сідлай тепер решту коней і рушаймо.

— А ви гадаєте, що ми їхатимемо швидше, мавши кожен по два коні?—з хитрим видом спитав Плянше.

— Ні, пане—жартун,—відказав Д'Артаньян,—але мавши четверо коней, ми спроможемось привезти наших друзів, якщо вони ще живі.

Д'Артаньян і Плянше виїхали з гвардійських касарень нарізно: один мав кинути Париж через Вієтську рогатку, а другий—через Монмартську з тим, щоб з'їхатися поза Сен-Дені. Цього стратегічного пляна виконано досконало; успіх був повний: Д'Артаньян і Плянше до П'єрфіта прибули разом.

Слід зазначити, що Плянше вдень був хоробріший, ніж уночі.

Обоє мандрівники добулися до Шантії без жодної перешкоди й спинилися в коршмі Великого Сен-Мартена, як і підчас першої подорожі.

Д'Артаньян, не спитавши про новини, скочив з сідла, доручив доглядати коней льокаєві, увійшов у маненьку кімнату, призначену для подорожніх, що воліли перебувати на самоті, загадав хазяїнові пляшку найкращого вина та найкращий сніданок. Усе це ще більше піднесло його перед очима коршмаря, що з першого ж погляду на мандрівника взяв його за вельможну особу.

З дивною швидкістю розпорядження Д'Артаньянові було виконане У гвадійському полку служили дворяни найзнатнішого походження, і Д'Артаньян, що приїхав у супроводі льокая, з четвернею чудових коней, справив велике вражіння, дарма що був у звичайному мундирі. Хазяїн хотів сам прислуговувати йому. Д'Артаньян, побачивши це, замовив дві склянки й став частувати його.

— Мені здається, пане, що це не вперше я маю за честь бачити вас, — сказав хазяїн.

— Я вже разів із десять проїжджав через Шантії й три чи чотири рази спинявся у вас. Та ось стривайте. Востаннє я був тут днів десять-дванадцять тому. Пригадуєте: я їхав з моїми приятелями - мушкетерами. Одного з них зачепив ще якийсь незнайомий.

— А й справді так, — відповів хазяїн. — Я добре пригадую. Ваша милість говорить про пана Портоса?

— Це, дійсно, прізвище мого компаньйона. Скажіть бога ради, чи не сталося з ним якого лиха?

— Ви пам'ятаєте, пане, що він був неспроможний їхати далі?

— Так, він обіцяв наздогнати нас, але ми його більше не бачили.

— Він зробив мені честь спинитися в нас.

— Як? Він зробив вам честь спинитися тут?

— Так, у цьому готелі. Це навіть нас дуже турбує.

— Що саме?

— Його витрати.

— Витрати він сплотить.

— О, пане, ви просто лете мені бальзам у душу. Ми багато дали йому набір. І до того ж лікар сьогодні заявив, що в разі пан Портос йому не сплатить, то він вимагатиме гроші з мене, бо це я закликав його.

— Хіба в пана Портоса нема грошей?

— Та хто ж його знає. Напередодні він грав з якимсь подорожнім, запропонувавши йому партію в ляндскнехт.

— Так воно й єсть. Бідолаха, мабуть, все програв.

— Цілком, до свого коня включно, пане. Бо коли незнайомий уїздив, то ми бачили, як його льокай сідлав коня пана Портоса.

— А Мускетон тут?

— Так, пане, — за п'ять днів по своєму від'їзді він повернувся й так само в поганому гуморі: здавалося, що і з ним підчас подорожі сталося якесь лихо. На жаль, він моторніший за свого пана, і для нього перевертає тут усе перевертом. А коли йому здається, що його прохання можуть не задовольнити, то все потрібне він бере, не питаючись. Сам же пан Портос лежить й не підводиться.

— Чому?

— Не може, бо поранений.

— Як? Встати з ліжка йому заважає рана?

— Та ще яка! Проте, може ви хочете побачити його? Він живе в кімнаті № 1, на другому поверсі.

— Ви кажете, кімната пана Портоса № 1, на другому поверсі?

— Так, пане, найкраща з кімнат в цілому готелі. Я разів десять мав нагоду винаймати її.

— Будьте спокійні, — усміхнувся Д'Артаньян, — Портос сплатить вам за все, а тому не турбуйтеся й далі дбайте про нього, як вимагатиме його становище.

Д'Артаньян, трохи заспокоївши хазяїна, пішов нагору. У коридорі, на найближчих дверях, чорним атраментом була написана величезна цифра 1. Д'Артаньян постукав і, почувши запрошення, увійшов.

Портос на ту пору лежав у ліжку й тренувався, граючи з Мускетоном у ляндрскнехт. На рожні прямилася курінка, а в кутках комінку на таганах кипіли дві каструлі, звідки дхнуло фрікасе з трусиків і риби, що приємно лоскотало нюх. Бюрко і мармурова дошка комоду були засіяні порожніми пляшками.

Побачивши приятеля, Портос згукнув з радощів, а Мускетон поштиво підвівся, поступився місцем і відійшов подивитися на дві каструлі, що їх, здавалося, доручили його особовому доглядові.

— А, це ви! — сказав Портос. — Будь ласка, милости просимо. Вибачте тільки, що не можу підвестися. А доречі, — додав він, кинувши стурбованим оком на Д'Артаньяна, — чи відомо вам, що зо мною тут сталося?

— Ні.

— Хіба хазяїн вам нічого не казав?

— Я спитав про вас і зараз же побрався по сходах.

Портос, здавалося, зідхнув вільніше.

— А що ж саме з вами сталося, любий Портосе? — провадив далі Д'Артаньян.

— А те, що, завдавши, своєму супротивникові три вдари та мавши скінчити справу четвертим, я спотикнувся на камінь і забив собі коліно.

— Справді?

— Слово честі! На щастя цього негідника, бо в противному разі я вбив би його на місці, ручусь вам.

— А що ж з ним сталося?

— Не знаю. Він дістав свого й забрався звідси, щасливий, що залишився живий. Ну, а ви, дорогий Д'Артаньяне, як себе маєте?

— Значить,— вів далі свій допит Д'Артаньян,— ви лягли в ліжко через цей удар,

— Так, так, але за кілька день я вже встану.

— А чому ви не звеліли перевезти вас до Парижу? Ви, певно, дуже нудитесь тут.

— Так я й хотів зробити, але повинен визнати, дорогий друже...

... Що?

— Ось що: як ви тільки но сказали, я дуже нудився світом, а в кешені у мене лежали одержані від вас сімдесят п'ять пістолей. Щоб розважитись, я наказав закликати подорожнього дворянина й запропонував йому партію в кості. Він погодився, і сімдесят п'ять пістолей перейшли з моєї кешені до його гаманця. На додаток він забрав ще й мого коня. Ну, а ви як, любий Д'Артаньяне?

— Та що ж, дорогий Портосе, в усіх справах не впіймаєш щастя,— відповів Д'Артаньян.— А ви, видно, не голодуєте тут?

— Та це Мускетон іноді ходить на полювання.— Гей, Мускетоне,— згукнув Портос,— накривай стіл, а поки ми будемо снідати, Д'Артаньян розповість нам, що з ним було відтоді, як він нас кинув.

— З охотою,— відповів Д'Артаньян.

І поки Портос з Мускетоном снідали на повен рот, як люди, що видужують, а до того ж підчас лиха ще й побраталися, Д'Артаньян розказав, як поранений Арамис примушений був спинитися в Кревкері, як в Ам'ені він залишив Атоса на призволяще чотирьох шахраїв, що обвинувачували його в збуткові фалшованих монет, як він сам поранив графа Де-Варда, щоб дістатися до Англії.

На цьому Д'Артаньян скінчив свою сповідь. Додав тільки, що поворотом з Англії привів чотири чудові коні: одного для себе, а решту для своїх товаришів, і що кінь, призначений для Портоса, стоїть уже в стайні готеля.

Тої хвилини ввійшов Плянше й доповів своєму панові, що коні перепочили й що надвечір вони можуть добутися до Клермону.

Д'Артаньян заспокоївся щодо долі Портоса й нетерпляче хотів дістати відомості про інших своїх друзів. Він

стиснув хорому руку й сказав, що їде далі шукати їх, і сподівається, повертаючись тою ж таки дорогою, взяти його з собою, якщо той залишиться до того часу в готелі „Великий Сен - Мартен“.

Портос відповів, що поразка не дозволить, мабуть, йому скоро поїхати звідси. Побажавши пораненому всього найкращого, Д'Артаньян доручив Мускетонові пильнувати Портоса, розплатився з хазяїном і рушив далі в супроводі Плянше, що здихався вже одного коня.

РОЗДІЛ XXVI

ДИСЕРТАЦІЯ АРАМІСА

Підчас всієї подорожі глибокий сум обіймав серце Д'Артаньяна. Він думав про пані Бонасьє й боявся, чи не сталось з нею якого лиха. Діставшись до Кревкера, він впізнав коршму, де залишив Араміса, і, пустивши коня вчвал, незабаром спинився коло дверей.

Цього разу назустріч йому вийшла хазяйка, а не хазяїн. Д'Артаньян був фізіономіст. Він скинув оком на сите, радісне обличчя жінки й зрозумів, що перед нею можна не таїтися, бо люди з такими веселими видами — безпечні.

— Люб'язна хазяечко,— спитав її Д'Артаньян,— чи не можете ви сказати, що сталося з одним з моїх друзів, якого ми примушені були залишити у вас днів дванадцять тому?

— Це вродливий юнак, років двадцяти трьох — двадцяти чотирьох, такий лагідний та люб'язний?

— І до того, ще поранений в плече.

— Він тут, пане.

— Ви, люб'язна пані, просто воскрешаєте мене! — скрикнув Д'Артаньян, скочивши з коня й кинувши повіддя Плянше.— Де ж мій дорогий Араміс? Я хочу обняти його.

— Вибачте, пане, але я не думаю, щоб він міг тепер же прийняти вас.

— Чому?

— У нього священик з Мондідье та настоятель манастиря єзуїтів з Ам'єну.

— Боже мій,— згукнув Д'Артаньян,— хіба бідному хлопцеві погіршало?

— Ні, пане, навпаки. Але через хворобу на нього зійшла благодать божа, він поклав уступити до ордену.

— Правда, я й забув, що він мушкетер тільки тимчасовий.

— Так ви все ж настоюєте на побаченні з ним?

— Більше ніж будь-коли.

— Тоді будьте ласкаві: по сходах праворуч, третій поверх, № 5.

Д'Артаньян кинувся в зазначеному напрямку й побачив надвірні сходи, які ще й тепер можна стрінати по дворах старих готелей. Але дістатися до майбутнього абата було не так легко. Підступи до кімнати Арамиса охороняли — у коридорі вартував Базен і заступав йому дорогу тим завзятіш, що по довгому чеканні побачив, нарешті, здійснення своїх мрій.

Зрозуміло, при такому настрою, ніщо не могло стурбувати Базена так, як прибуття Д'Артаньяна, який хотів затягти Арамиса у вир мирських помислів, що довго приваблювали його. Отже, Базен поклав стійко захищати двері, заявивши, що пан не вільний, бо провадить благочестиві розмови.

Та Д'Артаньян не звернув жодної уваги на Базенову проречистість і ввійшов до кімнати Арамиса.

Арамис, у чорному сурдуті й у круглому, пласкому капелюсі, сидів за довгастим столом, закладеним сувоями паперу та величезними фоліянтами. Праворуч од нього сидів настоягель єзуїтського монастиря, ліворуч — священик з Мондідье.

На стукіт одчинених Д'Артаньяном дверей Арамис підвів голову й впізнав свого друга. На превелике здивовання Д'Артаньяна, його поява не справила на мушкетера великого вражіння, до того думки його позбулися всього земного.

— Добридень, дорогий Д'Артаньяне, — вимовив Арамис. — Вірте, я щасливий бачити вас.

— І я теж, — відповів Д'Артаньян, — хоч я й не певний, що балакаю з Арамисом.

— З ним самим, мій друже, з ним самим. Але через що ця невпевненість?

— Боюся, чи не помилився я кімнатою. Спершу мені здалось, що я увійшов у квартиру духовної особи. Потім зробив другу помилку, побачивши вас серед цих осіб: подумав, чи не помираєте ви.

Особи в чорному, зрозумівши намір Д'Артаньяна, кинули на нього майже загрозливі погляди, та Д'Артаньянові то було невкміту.

Арамис трохи почервонів.

— Здається, він схаменувся, — подумав Д'Артаньян, — це не погано.

— Це мій приятель позбувся великої небезпеки, — побожним тоном сказав Арамис, показуючи духовним особам на Д'Артаньяна.

— Дякуйте богові, пане!—вимовили обидва, вклонившись.

— Так я й зробив, преподобні отці,—відповів юнак, і собі віддавши їм поклону.

Дорогий Д'Артаньяне, ви прийшли саме в раз. Ви візьмете участь у нашій дискусії й своїм світлим розумом висвітлите нам одне питання.

— Міркування військового маловажні,—відказав Д'Артаньян, який починав турбуватися, що справа повернула на таке.—Ви можете цілком покластися на вченість цих шановних осіб.

Обидва в чорному знову вклонилися.

— Навпаки,—настоював Арамис,—ваші міркування для нас дуже цінні. Річ ось у чім: отець настоятель вважає, що моя дисертація має бути переважно догматична й дидактична.

— Ваша дисертація! Хіба ж ви пишете дисертацію?

— А звичайно ж. Для іспиту перед висвяченням дисертація конче потрібна,—відмовив єзуїт.

— Висвячення!—згукнув Д'Артаньян, який не міг повірити тому, що один по одному переказували йому хазяйка та Базен.—Висвячення!

Він сидів і слухав, як знялася суперечка, підчас якої Д'Артаньян спочатку жахався, потім почувив себе дурнем і відтак нарешті, з нетерплячки, почав кусати собі нігті, а далі й пальці.

Нарешті особи в чорному підвелися, вклонилися Арамисові та Д'Артаньянові й попрямували до дверей. Базен, що весь час стояв і з благочестивою радістю слухав ці змагання, взяв у них молитовники й шанобливо пішов попереду, проторуючи їм шлях.

Арамис проводив гостей до нижньої площадки сходів і зараз же повернувся до Д'Артаньяна, що заглибився в метукування.

Залишившись самі, друзі спочатку відчували деяку ніяковість і мовчали. А втім, треба ж було комусь зламати мовчанку, і що Д'Артаньян, здавалося, поклав оддати цю честь своєму приятелеві, то розмову розпочав Арамис.

— Як бачите ви застали мене на шляху до здійснення моїх мрій.

— Так, благодать зійшла на вас, як допіру казав той пан.

— О, цей плян покинути мир склався в мене віддавна. Ви чули вже за нього, правда ж, мій друже?

— Так, але я гадав, що ви жартуєте.

— Такими речами! О, Д'Артаньяне!

— Чому ні? Жартують і зо смертю.

— І надаремно, бо смерть є двері, що приводять до загибелі або до спасіння.

— Нехай так. Тільки прошу, не будьмо дискутувати в богослівських питаннях, Арамісе. З вас на сьогодні буде, а я майже забув ту малість латині, якої й давніш не знав. До того признаюся, від десятої ранку я нічого не їв і збіса голодний.

— Ми зараз пообідаємо, дорогий друже, не забувайте лише, що сьогодні п'ятниця. По таких днях я не можу ні дивитись на м'ясо, ні їсти його. Якщо ви згодні поділити зо мною мій обід, то майте на увазі, він складається з підсмажених чотирикутників та овочей.

— Що ви розумієте під чотирикутниками? — тривожно спитав Д'Артаньян.

— Я розумію шпинат. Та заради вас я додам яець. Це серйозне порушення правил: яйця те ж таки м'ясо, бо з них вилуплюються курчата.

— Бенкет не розкішний, та це маловажно. Аби побути з вами, я вже перетерплю.

— Дякую вам за офіру, — вимовив Араміс. — Якщо вона не буде корисна вашому тілу, то, будьте певні, стане в пригоді вашій душі.

— Отже, Арамісе, ви поклали бути священиком? Що скажуть наші друзі, що скаже пан Де-Тревій? Вони вважають вас за дезертира, попереджаю вас.

— Я повертаюсь до церкви, і не вперше вступаю до неї. Я був дезертир церкви за-для мира, бо ви знаєте, що я присилив себе, коли вбрався в мушкетерський мундир.

— Нічого не знаю.

— Ви не знаєте, що я залишив семінарію?

— Ні.

— Ось моя історія. До того ж у святому письмі сказано: „Сповідайте гріхи один одному“. Отже, я сповідаюся перед вами, Д'Артаньяне.

— А я наперед даю вам розгрішення. Бачите, який я добрий.

— Не жартуйте із святими речами, мій друже.

— Кажіть, я слухаю.

— Я вчився в семінарії з дев'яти років. До двадцяти років мені лишалося тільки три дні. Я став би абат, і все було б гаразд. Одного вечора я своїм звичаєм пішов до одних знайомих, яких я охоче відвідував. Що його поробиш? Кожен буває молодий, а молоді літа мають свої вади. Раптом увійшов офіцер, який завжди дивився на мене ревним оком, коли я читав господині життя святих.

Того вечора я переклав історію Юдіти¹⁾ й допіру прочитав свої вірші дамі. Та дуже вихваляла мене і, схилившись мені на плече, перечитувала їх разом зо мною. Її поза, визнаю, трохи невимушена, образила офіцера. Він, проте, не сказав нічого, а коли я попросився, пішов слідом за мною й, наздогнавши мене, сказав:

— Пане абате, чи подобається вам, коли вас б'ють палкою?

— Не можу нічого сказати,— відповів я,— бо досі ніхто не зважувався бити мене.

— Так ось слухайте, пане абате: якщо ви повернетесь до тої господи, де зустрів я вас сьогодні ввечорі, то я зважуся.

Здається, я тоді злякався, пополотнів і почув, що ноги підгинаються. Хотів одповісти,— не знаходив слів й тому мовчав.

Офіцер чекав відповіді і, не дочекавшись, розсміявся, знизав плечима й пішов до тої дами, а я до семінарії.

Я людина хороших родів, кров у мене гаряча, це й ви мали помітити, любий Д'Артаньяне. Образа була жахлива. Дарма, що за неї ніхто не знав, я чув як вона живе й ворухиться на самому споді мого серця. Я заявив своїм начальникам, що не почуваю себе готовим до висвячення, і на моє прохання церемонію відročили на рік.

Я пішов до найкращого в Парижі вчителя фехтування, умовився з ним брати щодня в нього уроки і, дійсно, протягом року вивчив цього мистецтва.

У самий день роковин, як мене ображено, я повісив на цвях свою сутану, убрався, як справжній кавалер, і пішов на баль, улаштований однією знайомою дамою. Туди, я знав, запрошено й мого офіцера. Дама жила на вулиці Фран-Буржуа, біля в'язниці Ля-Форс.

І, дійсно, офіцер був там. Я підійшов до нього, коли він, ніжно поглядаючи на жінку, співав їй якогось мадригала, і перебив його якраз на середині другого куплету.

— А вам усе ще не подобається, пане добродію, щоб я ходив до відомої вам господи на Паєнській вулиці, і ви й тепер ще ладні вибити мене палицею, якщо мені заманеться не слухатись вас?

Офіцер здивовано подивився на мене й сказав:

— Чого вам треба, пане? Я вас не знаю.

¹⁾ Юдіта — біблійна героїня, що врятувала місто Ветулію від асирійського ватага Олоферна, до якого вона пробилась у намет і відтіля йому голову.

— Я той абатик, що читає життя святих і перекладає віршами історію Юдіти.

— А, так, так, пригадав,— глузливо мовив офіцер.— Чого ви від мене хочете?

— Я хочу, щоб ви призначили час для прогулянки зо мною.

— Завтра вранці, якщо ви того бажаєте, і з великою охотою.

— Не завтра вранці, будь ласка, а зараз.

— А ви того рішуче вимагаєте?

— Я настоюю на цьому.

— То ходім. Пані,—звернувся офіцер до дами,—не турбуйтеся. Я маю тільки вбити цього пана й повернуся закінчити другий куплет.

Ми вийшли. Я повів його Паєнською вулицею, саме до того місця, де рік тому, того ж самого часу, він почастивав мене компліментом, за який я вам розповідав. Була чудова місячна ніч. Ми витягли шпади, і першим же випадом я вбив його.

— А чорт побирай! — згукнув Д'Артаньян.

Араміс вів далі.

А що співак не повертався до дам, і його знайшли на Паєнській вулиці з раною від шпади, яка просмикнула його наскрізь, то вирішили, що це я його так обробив. Знявся скандал. Я був примушений на деякий час відмовитися від сутани. Атос, з яким я познайомився під той час, і Портос, що поруч із фехтуванням учив мене деяких хватських прийомів, порадили мене клопотатися про мушкетерський мундир. Король дуже любив мого батька, убитого при облозі Араса, і мене вшанували тим мундиром. Ви розумієте, що тепер для мене прийшов час повернутись на лоно церкви.

— А чому саме тепер, а не раніше й не пізніше? Що з вами сталося, що навіяло вам такі лихі думки?

— Та рана, любий мій Д'Артаньяне, була застереження неба.

— Та рана? Але вона майже цілком загоїлася. Я певний, що тепер вас турбує інша рана.

— А яка ж? — зашарився Араміс.

— У вас, Арамісе, сердешна рана, болісніша та кровотечніша, і її заподіяла вам жінка.

Очі Араміса мимоволі заблищали.

— О,— відповів він, ховаючи своє хвилювання під удаваною байдужістю,— не торкайтеся таких речей. Щоб я думав про це! Щоб я зазнавав страждань кохання! Невжеж, на вашу думку, я збожеволів? Та через кого ж? Через якунебудь гризетку, покоївку, яким я пускав бісики підчас гарнізонної служби?

— Вибачте, дорогий Арамисе, але мені здавалося, що ваші думки заносились вище.

— Вище? Та хто ж я такий, щоб мати подібну зарозумілість? Бідний, нікому невідомий, мізерний мушкетер, що ненавидить усяку залежність і погано почуває себе, коли буває на людях.

— Арамисе, Арамисе! — згукнув Д'Артаньян, з недовірою дивлячись на свого друга.

— Земля я есм і в землю відійду. Життя наше повне тривоги і скорботи, — провадив він дедалі сумнішим тоном: — Усі нитки, що прив'язують нас до щастя, уриваються одна по одній в руці чоловіка, а надто золоті нитки. Любий мій Д'Артаньяне, — з гіркістю в голосі мовив Арамис, — ховайте свої рани, якщо колись матимете їх. Мовчанка — остання радість нещасних. Не виявляйте своєї скорботи. Цікаві висмокчуть вашу кров, як мухи кров раненої лані.

— Гай-гай, дорогий Арамисе, — сказав, і собі зідхнувши, Д'Артаньян, — ви розказуєте мені мою власну історію.

— Як так?

— Так, мені відібрали жінку, яку я кохав, яку я обожнював. Я навіть не знаю, де вона, куди її завезли. Мабуть вона в тюрмі, а може, й умерла.

— Але ви маєте втіху, знаючи, що вона не з своєї волі кинула вас, тоді як...

— Тоді як...

— Нічого, — схаменувся Арамис, — нічого.

— Значить ви назавжди зрікаєтесь світу? Це остаточне рішення?

— Назавжди. Сьогодні ви мій друг. Завтра ви будете для мене тільки тінь, навіть більше — ви для мене не існуватимете. Мир — могила і ніщо інше.

— Чорт побирай, сумна штука те, що ви кажете.

— Що вдієш? Я іду за своїм покликанням. Воно при-
ваблює мене.

Д'Артаньян усміхнувся і нічого не відповів.

Арамис вів далі:

— А проте, поки я на землі, я хотів би поговорити з вами про вас та про наших друзів.

— А я хотів би поговорити про вас самих, та, бачу, ви зреклись усього: любові для вас — фе, друзі — тіні, а мир — могила.

— Ви сами незабаром пересвідчитесь в цьому, зідхнув Арамис.

— Киньмо ці балачки, — сказав Д'Артаньян, — і спалимо цього листа, що, напевно, сповіщає про нову зраду вашої гризетки чи покоївки.

— Якого листа? — жваво скрикнув Арамис.

— Листа, що надійшов підчас вашої відсутности і який мене просили передати вам.

— Од кого ж цей лист?

— Од якої-небудь заплаканої служниці чи гризетки, що впала в розпуку, а може, од покоївки мадам Де-Шеврез, примушеної разом із своєю панією повернутися до Туру. Це вона, мабуть, щоб напустити ману, взяла пахучого паперу і запечатала свого листа печаткою з короною герцоґині.

— Що ви кажете?

— Я, здається, загубив його, — лукаво сказав Д'Артаньян, удаючи, ніби шукає листа. — На щастя, мир — могила, чоловіки, а значить і жінки, — тіні, а кохання — почуття, що викликає у вас тільки — фе.

— Д'Артаньяне, Д'Артаньяне, я помру через тебе.

— Нарешті, ось він, — сказав Д'Артаньян, видобуваючи листа з кешені.

Арамис підскочив, схопив листа й прочитав або, вірніш, проковтнув його. Обличчя йому сяло щастям.

— Служниця, здається, має дуже гарний стиль, — не дбало зауважив посланець.

— Дякую, Д'Артаньяне! — викрикнув Арамис, майже збожеволівши з радощів. — Вона була примушена повернутися до Тура. Вона не зрадила мене, вона кохає мене. Дай я тебе обійму. Щастя просто душить мене.

І двоє друзів пішли в танець навколо творів вельмишановного Івана Златовуста і сміливо толочили аркуші дисертації, розкидані на підлозі.

У тій хвилі в номер увійшов Базен із шпінатом та яєшнею.

— Тікай, нещасний, — згукнув Арамис, кидаючи йому в обличчя свій капелюх. — Повертай туди, звідки прийшов, забирай ці погані овочі, цю паскудну салату. Неси нам нашпікуваного зайця, гладкого каплуна, бараняче стегно з часником і чотири пляшки старого бургонського.

Базен, що дивився на свого пана й нічого не розумів у цьому перевероті, сумно вкинув яєшню в шпінат, а шпінат вивернув на підлогу.

— Вип'ємо, любий мій Д'Артаньяне, будьмо пити досхочу, чорт побирай і розкажіть мені, що там у вас робиться.

ЖІНКА АТОСОВА

— Тепер нам залишається довідатися про Атоса,— сказав Д'Артаньян хороброму Арамісові, коли розповів йому про все, що трапилося в столиці від часу їхнього від'їзду, і коли смачний обід примусив одного з них забути про свою дисертацію, а другого — про свою втому.

— Невже ви гадаєте, що з ним скоїлося лихо? — спитав Араміс.— Атос такий холонокровний, такий одважний і так чудово орудує шпадою.

— Так, звичайно, і я більше ніж будь-хто віддаю належне його відвазі та спритності. Але я волю відбивати шпадою вдари списа, ніж ломак. Боюся, що Атосові довелося битись з льяками, а льякаї — нарід, що б'є боляче й не скоро вгаває. Ось чому, винюся вам, я бажав би уїхати, як найскорше.

— Спробую і я поїхати з вами,— сказав Араміс,— хоч почуваю, що навряд чи спроможуся сидіти верхи. Вчора я спитувався катувати себе нагаєм, який ви бачите ось тут на стіні, та биль примусив мене залишити це побожне заняття.

— Ніколи не чув, щоб вогнепальну рану намагалися лікувати нагаєм. Ви були хорі, любий друже, а хвороба знесилює мозок, отже, я вибачаю вам.

— Коли ж ви їдете?

— Завтра вдосвіта; відпочиньте якнайкраще цієї ночі, і завтра якщо зможете, ми поїдемо разом.

Назавтра, увійшовши до кімнати Араміса, Д'Артаньян побачив його біля вікна.

— На що ви там дивитесь? — спитав Д'Артаньян.

— Та ось, милуюся на ці троє чудових коней, що їх конюші тримають за повіддя. Це просто королівська втіха їздити на таких тваринах.

— Цих розкошів можете зазнати й ви, люб'язний Арамісе, бо один з цих коней ваш.

— Та що ви? А який?

— Який вам більше до вподоби; як на мене, вони всі однаковісінькі.

— І кошовна попона на ньому теж моя?

— Звичайно.

— І ці позлочені кобури, цей оксамитовий чепрак, це сідло із срібними оздобами, невсе це — моє?

— Так само, як той кінь, що рие землю копитом — мій, а той, що гарцює — Атосів.

— Чорт побирай,— та це ж чудові коні!
— Радий, що вони вам подобаються.
— Чи не король зробив вам такий подарунок?
— Так, звичайно ж, не кардинал. Та не клопочіть собі голову, звідки вони, знайте лише, що один з них—ваша власність.

— Я візьму того, що тримає рудий конюший.

— Чудово!

— О, святі вгоднички!— вигукнув Арамис.— Та після цього в мене й хвороба куди ділася? Я сів би на цього коня, хай буде в мене тридцять куль у тілі. О, які гарні стремена! Гей, Базене, йди сюди, мерщій!

На порозі з'явився Базен, сумний та охлялий.

— Направити шпаду, вичистити капелюха та плаща й зарядити пістолети!— звелів Арамис.

— Останній наказ зайвий,— перебив Д'Артаньян:— у ваших кобурах лежать заряджені пістолети.

Базен зідхнув.

— Годі, Базене, заспокойтесь,— сказав Д'Артаньян:— до раю потрапляють люди всіх станів.

— Мій пан був уже такий відмінний богослів,— зауважив Базен, ледве не пхикаючи.— Згодом його настановили б на єпископа, а може і на кардинала.

— Але, люб'язний Базене, подумай, чи єсть яка рація бути духовною особою? Це не звільняє від військової служби. Ти ж знаєш, що кардинал візьме участь у першій же кампанії із шишаком на голові та з галебардою в руці.

— Леле, пане,— зідхнув Базен,— тепер усе на світі йде догори ногами.

Тимчасом юнаки та бідний льокай зійшли наниз.

— Потримай мені стремена, Базене,— сказав Арамис.

Арамис скочив у сідло із своєю звичайною легкістю та жвавістю, але по кількох вольтах та курбетах благородної тварини їздець почувив такий нестерпний біль, що пополотнів і заточився в сідлі. Д'Артаньян, передбачаючи таке, не спускав його з очей, зараз же кинувся до нього, підтримав і відвів у кімнату.

— Добре, любий Арамисе, полікуйтеся ще,— мовив він,— а я поїду шукати Атоса сам.

— Ви залізна людина,— сказав Арамис.

— Ні, мені щастить, ось і все. Тільки як ви житимете без мене? Чи уникатимете міркувати про персти та благословення?

— Я писатиму вірші,— відповів той.

— А, вірші напахчені, звичайно, як і записка покоївки пані Де-Шеврез? Навчіть і Базена просодії, це його має за-

спокоїти. Щодо коня, то щодня потроху їздить на ньому і невдовзі знову звикнете.

— О, будьте спокійні,—запевнив Араміс,—коли ви повернетесь, я буду в силі товаришувати вам.

Вони простилися і за десять хвилин Д'Артаньян їхав уже шляхом на Ам'єн, доручивши свого приятеля Базенові та хазяїнові. Становище, коли Д'Артаньян залишив Атоса, було надто скрутне. Мабуть, той і загинув. Ця думка засмутила нашого гасконця, примусила зідхнути декілька разів і дати собі обіцянку помститись за нього. З трьох мушкетерів Атос був старший, а тому, здавалося, мусів менше, як решта, підходити до нього своїми смаками та вподобами. Але Д'Артаньян любив його більше за всіх.

І дійсно, Атос був надзвичайна людина. А втім можна було помітити, що цю величну натуру, це чудове створіння, цю ніжну душу несвідомо пориває до реального життя, як старця тягне до фізичної та розумової немочі. Підчас злиднів,—а вони не були дивинкою,—світле Атосове обличчя гасло, його блискуча вдача занурювалась у глибоку темряву і від зниклого півбога навряд чи залишалася й людина. З понуреною головою, тоскним поглядом та важкою мовою, Атос цілими годинами дивився чи на пляшку і склянку, чи на Грімо, що, звикши слухатись єдиного його жеста, читав у примерхлому погляді свого пана найдрібніші його бажання, й негайно їх виконував. Коли чотирьом приятелям випадало сходитись разом під таку хвилину, то від Атоса ледве можна було витягти слово, та і його він вимовляв із зусиллям. Проте, він пив за чотирьох, і наслідком цього був ще похмуріший погляд, ще чорніша журба.

Д'Артаньян надаремно намагався дізнатись про причини такої надзвичайної туги свого друга, зрозуміти її походження. Атос ніколи не одержував листів. Усі вчинки його були відомі його друзям.

Така таємничність робила ще цікавішою людину, що її, хоч який він не був п'яний, ніколи не зрадили ані очі, ані язик, як би майстерно його не розпитували.

— Ось,—міркував Д'Артаньян,—бідний Атос, мабуть, помер, і я в тому винний. Це ж я прилучив його до цієї справи, що її він не знає ні початку, ні кінця і що не мала принести йому жодної користі.

— Не кажучи вже про те, пане,—зазначив —Плянше, що, ми може, статись, і живі тільки через його. Пам'ятаєте, як він гукнув: „Тікай, Д'Артаньяне, мене схопили“. З якою люттю почав він робити шпадою, вистріливши з обох пістолетів. Немов двадцять чоловіка чи, краще сказати, двадцять оскаженілих дияволів.

Ці слова подвоїли нетерплячку Д'Артаньяна, і він почав підганяти свого коня, що й так скакав учвал. Коло одинадцятої ранку побачили Ам'ен. Пів на дванадцяту були коло дверей клятої коршми. Д'Артаньян ступив до коршми, насупивши на очі капелюха, спершись лівою рукою на держак шпади, а правою вимахуючи нагаєм.

— Хіба ви не впізнаєте мене?— спитав він хазяїна, що вклоняючись підходив до нього.

— Не маю чести, ваша ясновельможність,— відповів той, засліплений блиском Д'Артаньянової постаті.

— А - а, так ви мене не знаєте?

— Ні, ваша ясновельможність.

— Ну, тоді я двома словами нагадаю вам за себе. Що зробили ви з шляхтичем, якого два тижні тому насмілились обвинувачити в збутку фалшованих грошей?

Хазяїн пополотнів, бо Д'Артаньян прибрав найгрізнішого вигляду, а Плянше наслідував його.

— О, ваша ясновельможність, не кажіть мені про це,— промовив плачливим голосом хазяїн.— О боже ж мій милий! Як дорого заплатив я за цю помилку. О, я, нещасний!

— Я питаю вас, що сталося з цим шляхтичем?

— Звольте вислухати, ваша ясновельможність, будьте милосердні. Сідайте, будь ласка.

Д'Артаньян, онімівши з гніву та хвилювання, сів, грізний як суддя. Плянше гордовито сперся на його крісло.

— Ось як воно було,— ваша ясновельможність,— вів далі хазяїн, тремтячи всім тілом.— Тепер я пригадую вас, ви зволили уїхати, саме коли почалася нещасна суперечка із шляхтичем, за якого ви кажете.

— Так, це я. Отже, сами бачите, вам нема чого чекати помилування, якщо не скажете всієї правди.

— Вислухайте мене і знатимете достеменну правду.

— Я слухаю.

— Урядові особи повідомили мене, що в моїй коршмі має спинитись відомий фалшивник грошей з декількома товаришами, переобраними гвардійцями чи мушкетерами. Ваші коні, ваш вигляд, пане, було мені докладно списано.

— Далі, далі!— скорив Д'Артаньян, раптом зрозумівши, звідки йшов цей докладний опис.

— Отже, з наказу урядових осіб, що надіслали мені підмогу з шести салдатів, я вжив належних заходів, щоб захопити гаданих фалшивників грошей.

— Знову!— скрикнув Д'Артаньян, якого дратувало це слово: фалшивники грошей.

— Вибачте, ваша ясновельможність, коли я кажу так, але це саме й виправдує мене. Уряд настрахав нас,

а ви ж розумієте, що коршмар повинний догоджати владі.

— Ще раз питаю вас, де той шляхтич? Що з ним сталося? Живий він чи помер?

— Терпіння, ваша ясновельможність, зараз усе розкажу. Трапилося те, що вам відомо, і що ваш негайний від'їзд,— лукаво додав хазяїн і Д'Артаньян помітив це,— здавалося підтверджував. Цей шляхтич, ваш друг, оборонявся шалено. Його слуга, на превеликий жаль, посварився з салдатами, переобраними конюшими...

— А, мерзотнику,— вигукнув Д'Артаньян,— так ви усі були в гурті? Чому б мені не знищити вас усіх?

— Ні, ваша ясновельможність, ми не всі були в гурті, і ви це зараз побачите. Друг ваш,— вибачте, що не називаю його шановного ймення, бо не знаю його,— друг ваш, уклавши двоїх пострілами з пістолетів, почав відходити, обороняючись шпадою; поранив ще одного з моїх людей, а потім і мене вдарив плазом так, що я знепритомнів.

— Та чи скінчиш ти, кате? — спитав Д'Артаньян.— Що сталося з Атосом?

— Відходячи, як я вже казав вашій ясновельможності, він опинився біля дверей до льоху, а що двері були відчинені, то він кинувся туди, узяв собі ключа та забарикадувався з середини. Знавши, що там його завжди можна знайти, ми дали йому спокій.

— Розумію,— сказав Д'Артаньян,— його хтіли не вбити, а тільки позбавити волі.

— Боже ж мій милий! Позбавити волі, ваша ясновельможність! Та він сам позбавив себе волі, присягаюся вам.

— Та, нарешті,— вигукнув Д'Артаньян,— де він? Де Атос?

— У льосі, пане.

— Як це так, ледащо? Ви й досі тримаєте його у льосі!

— Борони боже! Зовсім ні, пане. Хіба ж то ми його тримаємо? Якби ви знали, що він там коїть. О, коли б ви спромоглися вивести його звідти, я б вам був довічно вдячний; мав би вас за янгола - оборонця.

— Чи там він? Чи знайду я його в льосі?

— Звичайно, пане. Він вперто бажає залишатися там. Щодня йому подають на вилах через продоховину хліба, а коли він просить, то й м'яса. Та, на жаль, не хліб і не м'ясо складають головну частину його страв. Одного разу я спитувався зійти в льох з двома робітниками, але він наче ооскаженів. Я чув, як він заряджав пістолети, а його чоловік — мушкета. Ми запитали, що вони хочуть робити, дак

пан одповів, що вони мають сорок патронів і стрілятимуть до останнього набоя, а не дозволять нікому з нас зійти в льох. Тоді, пане, я пішов скаржитися до пана мера. А той засміявся й сказав, що катузі по заслuzі, та що це, мабуть, навчить мене, як ображати шляхетних панів, які спиняються у моїй коршмі.

— Отже, від того часу...— почав був Д'Артаньян, що не міг не всміхатися, дивлячись на жалібне хазяйське обличчя.

— Отже, від того часу, пане,— вів далі коршмар,— ми живемо, якнайсумніше. Треба сказати вам, пане, що всі наші запаси лежать у льосі, там і вино у бочках та пляшках, і пиво, і масло, і коріння, і сало, і ковбаси. А що нам заборонено туди ходити, то ми мусимо відмовлятися харчувати подорожніх, що до нас завітають. Отже, коршма наша завжди стоїть порожня. Якщо ваш друг перебуде в льосі ще тиждень, ми зійдемо на нівець.

— І дуже добре, шахраю. Хіба не видно відразу, що ми шляхетні люди, а не фалшивники грошей?

— Так, так, так, це вірно,— сказав хазяїн.— Але, слухайте, слухайте, ось він знову розприскався.

— Його, мабуть, потурбували? — спитав Д'Артаньян.

— Як же не турбувати,— вигукнув хазяїн,— до нас приїхали два англійські шляхтичі.

— Ну, і що ж?

— Отже, англійці, як вам відомо, пане, люблять добре вино, а ці спитали найкращого. Жінка моя, імовірно, попросила в пана Атоса дозволу увійти, щоб виконати вимогу цих панів, а він, як звичайно, відмовив. А, боже ж, ач який гармідер!

І дійсно, Д'Артаньян чув страшений гамір у льосі. Він підвівся і в супроводі хазяїна, що, ламаючи руки, ішов попереду, та Плянше, що мав наготові мушкета, наблизився до льоху.

Англійці були в розпачі. Вони відбули довгу подорож і вмирали з голоду та згаги.

— Це ж сваволя!— гукали вони гарною французькою мовою, хоч і з чужоземним акцентом.— Цей божевільний не дозволяє людям дати лад своєму вину. Ми виважимо двері, а якщо він зовсім оскаженів, уб'ємо його.

— Тихо, панове,— сказав Д'Артаньян, виймаючи з-за пояса пістолета,— ви нікого не вб'єте.

— Годі, годі!— почувся за дверима спокійний голос Атоса.— Пустіть но сюди цих небоян, і ми подивимось.

Обидва пляхтичі, не дуже хоробрі на позір, нерішуче презирнулися. Здавалось, у льосі сидів якийсь зголоднілий

людожер, велетенський казковий лицар, у печіру до якого ніхто не входить безкарно.

На хвилинку все замовкло. Нарешті, англійці засоромились свого вагання. Найбільше роздратований спустився на п'ять-шість східців і вдарив ногою у двері так міцно, що, здавалося, міг продірявити кам'яну стіну.

— Плянше,— сказав Д'Артаньян, зводячи курки у пістолетів,— я беру на себе верхнього, а ти— нижнього. А, панове, ви хочете битись? Гаразд, ми до ваших послуг.

— Боже мій милий,— почувся глухий голос Атоса.— Це, здається, Д'Артаньян?

— Він самий,— відповів Д'Артаньян, підводячи голос,— це я, мій друже.

— У такому разі,— додав Атос,— ми добре обробимо цих шибеників.

Шляхтичі вихопили шпади та, побачивши себе між двох огнів, знову на хвилинку завагалися. Проте, гордощі, як і вперше, взяли гору, і від другого вдару двері розсілися.

— Оступись, Д'Артаньяне, одійди в бік!— скрикнув Атос, я стрілятиму.

— Панове,— згукнув Д'Артаньян, що ніколи не втрачав розсудливості,— панове, подумайте, що ви робите? Почекайте, Атос. Панове, ви встряваєте в погану справу і вас продірають кулями; ми з льокаєм вистрелімо на вас тричі; стільки ж разів вистрелять і з льоху. До того в нас є шпади, якими, запевняю вас, ми з моїм другом орудуємо не погано. Дозвольте мені влаштувати і вашу, і мою справу разом Вам зараз дадуть пити, даю вам слово.

— Якщо вино ще залишилось,— загудів глузливий голос Атоса.

Хазяїна пройняв холодний піт.

— Як?.. Коли залишилось...— пробурмотів він.

— Та, гаразд, буде ще подостатком,— казав Д'Артаньян,— не хвилюйтеся; не випили ж вони вдвох увесь льох. Суйте, панове, ваші шпади у піхви.

— А ви застроміть пістолети за пояс.

— Охоче.

І Д'Артаньян дав приклад.

Потім, звертаючись до Плянше, зробив йому жеста виняти набій з мушкета.

Заспокоєні англійці сунули шпади у піхви; їм розповіли про пригоду з добровільним ув'язненням Атоса, і, як справжні шляхтичі, вони визнали за винного коршмаря.

— Ідіть до себе, тепер, панове,— сказав Д'Артаньян,— ручуся вам, що за десять хвилин вам принесуть усе, чого ви бажаєте.

Англійці вклонилися й пішли.

— Я сам, любий Атос,— мовив тоді Д'Артаньян.— Одчиніть мені, прошу, двері.

— Зараз,— відповів Атос.

Почувся гуркіт оберемків хмизу та дубків, що складали контрескарпи й бастіони Атоса. Обложенець руйнував їх власними руками.

За хвилину двері відчинились, і звідти глянуло бліде обличчя Атосове.

Д'Артаньян кинувся йому на шию, палко стиснув в обіймах і, бажаючи вивести його з важкої фортеці, помітив що Атос ледве тримався на ногах.

— Чи не поранені ви?— спитав Д'Артаньян.

— Я? Ані трохи. Я п'яний, як ніч, от і все. І жодна людина не працювала так пильно, щоб дійти цього. Присягаюсь, хазяїну, я один випив, принаймні, півтораста пляшок.

— Хай бог милує!— вигукнув коршмар.— Якщо льокай випив тільки половину, то я збанкрутую.

— Грімо — льокай з порядного дому і не дозволить собі поводитись зо мною по-панібратському; він пив просто з бочки, тільки, здається, забув заткнути чіп. Чуєш, там щось дзюркотить?

Д'Артаньян вибухнув реготом, а хазяїна замість морозу обсипало жаром. Тої ж хвилини з-за спини свого пана, з мушкетом у руках, з'явився Грімо. Голова йому тіпалася, як у п'яних сатирів на картинах Рубенса; спереду й ззаду він був залитий масною рідиною, в якій хазяїн упізнав найкращу свою оливу.

Похід попрямував через велику залю в найкращу кімнату коршми, яку Д'Артаньян зайняв силоміць.

Між тим хазяїн із дружиною кинулись з лампами до льоху, куди так довго їм забороняли входити і де їх чекало жакливо видовисько. З льоху долинуло їхнє тужне голосіння. Навіть Д'Артаньян розчулився. Атос же не повернув навіть голови. Незабаром журбу заступила лють. Озброєний рожном господар, кинувся до кімнати, де сиділи обидва приятелі.

— Вина!— сказав Атос, побачивши хазяїна.

— Вина!— гукав шалено хазяїн,— вина! Та ви його випили більше, ніж на сто пістолей. Я пропав, я — жебрак тепер.

— Годі тобі, ми лише зганяли згагу.

— Хай би ви тільки пили, а то потрощили всі пляшки.

— Це ж ви сами штовхнули мене на купу пляшок; вона й звалилася. То вже ваша провина.

— Уся моя олива загинула.

— Олива — чудові ліки для ран; треба ж було Грімо загоїти поразу, що він їх об вас же й дістав.

— Усі ковбаси пообгризено.

— У льосі багато пацюків.

— Ви мені заплатите за все! — розпачливо вигукнув хазяїн.

— Ти потрійний дурень, — сказав, підводячись, Атос, та відразу ж знесилений впав на стілець.

Д'Артаньян прийшов йому на допомогу, піднісши вгору нагая.

Хазяїн ступив крок назад і умився сльозами.

— Це навчить тебе з більшою пошаною поводитись з гостями, що їх надсилає тобі бог, — сказав Д'Артаньян.

— Бог! Скажіть краще — дідько.

— Люб'язний друже, — зауважив Д'Артаньян, — якщо ти ще мучитимеш наші вуха, ми зачнемось у льосі вчотирьох і подивимось, чи дійсно руїна така велика, як ти оце кажеш.

— Що ж панове, — сказав хазяїн, — моя провина; винюся. Але на кожен гріх є й помилування. Ви — пани, а я бідний коршмар. Ви мене пожалуйте.

— Ну, якщо ти отаке казатимеш, — мовив Атос, — то мені, мабуть, розіб'ється серце й сльози поллються з очей, як вино з твоїх бочок. Ми не такі погані, як ти думаєш. Іди сюди, побалакаймо.

Хазяїн несміливо наблизився.

— Підходь, кажу тобі, не бійся, — вів далі Атос; — тої хвилини, як я хотів з тобою розплатитись, я поклав мого гаманця на стіл.

— Так, пане.

— У тому гаманці було шістдесят пістолей. Де вони?

— Їх передано до суду, пане. Мені сказали, що це фалшовані гроші.

— Ну, тоді вимагай в суді гаманця і візьми собі шістдесят пістолей.

— Вам добре відомо, пане, що суд не повертає того, що до нього потрапило. Якби то й справді були фалшовані гроші, цього можна б ще було сподіватись, але, на жаль, гроші — справжні.

— Влаштуй справу з судом, як знаєш, люб'язний, яке мені діло? А ще й до того в мене не залишилось жодного лівра.

— Ну, — сказав Д'Артаньян, — а де Атосів кінь?

— У стайні.

— А скільки він коштує?

— П'ятдесят пістолей не більше.

— Він вартий вісімдесят, візьми його, і край.

— Як, ти продаєш коня, — спитав Атос, — ти продаєш мого Баязета? А на чому я поїду в похід? На Грімо?

— Я привів тобі другого, — сказав Д'Артаньян.

— Другого?

— І чудового! — вигукнув хазяїн.

— Ну, якщо другий кращий та молодший, то бери старого і давай вина.

— А тепер, — попросив Атос, — поки нам принесуть вина, розкажи мені, Д'Артаньяне, що сталося з іншими?

Д'Артаньян розповів йому, як він знайшов Портоса пораненого й у ліжку, а Арамиса біля столу між двох богословів. Він кінчив, коли повернувся хазяїн з замовленими пляшками та шинкою, що на щастя залишалась поза льохом.

— Добре, — сказав Атос, наливаючи склянку собі та Д'Артаньянові, — це ти про Портоса та Арамиса. Ну, а ти, мій друже, що? Як ся маєш і що трапилось власне з тобою? На мій погляд в тебе похмурий вигляд.

— Овва, — відповів Д'Артаньян, — це тому, що я найбезталанніший з усіх вас.

— Хіба тобі не пощастило, Д'Артаньяне? — спитав Атос. — Поясни, яким чином? Повідай мені.

— Після, — зауважив Д'Артаньян.

— Після, чому після? Бо ти гадаєш, що я п'яний, Д'Артаньяне? Затям же собі, що ніколи мої думки не бувають ясніші, ніж тоді, як я п'яний. Розкажуй, я слухаю.

Д'Артаньян розказав про пригоду з пані Бонасьє. Атос вислухав усе і оком не зморгнувши, а коли той скінчив, зауважив:

— Дурниці! Це все дрібниці. — То були його найулюбленіші слова.

— Дурниці, ви завжди отаке кажете, любий Атосе, — заперечив Д'Артаньян, — і вам це зовсім не личить, бо ви ніколи не кохали.

Погаслий погляд Атоса раптом спалахнув полум'ям. Та це була лише блискавка, бо очі йому знову померкли.

— Так, правда, — відповів він спокійно, — я ніколи не кохав.

— Отже, кам'яне серце, — сказав Д'Артаньян, — ви сами бачите, що несправедливо жорстоке до чулих сердець.

— Серця чулі, серця розбиті, — промовив Атос.

— Що таке?

— Я кажу, що кохання — лотерея. Хто в ній виграє — виграє смерть. Вір, любий Д'Артаньяне, це велике щастя, що ти програв. Якщо хочеш, я дам тобі добру пораду: програвай завжди.

— Вона так кохала мене.

— Дитино! Нема чоловіка, який не гадав би, як і ти, що коханка його любить; і нема жодного, що його коханка не зраджує.

— За винятком вас, Атосе, бо ви ніколи не мали коханки.

— Так,— відповів Атос по хвилинній мовчанці,— в мене ніколи не було її. Вип'ємо.

— У такому разі, філософе,— сказав Д'Артаньян,— навчіть мене, допоможіть мені. Мені треба знати, я потребую розваги.

— Розваги? У чому?

— У моєму нещасті.

— Ваше нещастя смішне,— мовив Атос,— знизавши плечима; цікаво, що ви мені скажете, коли я розповім вам про одну любовну пригоду?

— Яка трапилась з вами?

— З одним з моїх друзів, чи не однаково?

— Розкажіть, розкажіть Атосе.

— А ви цього неодмінно хочете? — спитав Атос, що перебував у стані якоїсь очманілості.

— Дуже прошу,— відповів Д'Артаньян.

— Хай буде по-вашому. Один мій приятель, розумієте, приятель, а не я,— гірко посміхнувшись, перебив самого себе Атос,— якийсь граф, як і я родом з округи Бери, шляхетний, двадцяти п'яти років, покохав молоду шістнадцятилітню дівчину, гарну, як саме кохання. Крізь наївності її віку світився киплячий розум, розум не жінки, а поета. Вона не лише подобалась, вона п'янила. Жила вона в невеличкому містечку із своїм братом, священником. Вони приїхали до тої округи, невідомо звідки, але, бачачи її вроду та побожність її брата, ніхто не питав про їхнє походження. Переказували, що вони з порядної родини. Мій приятель, володар містечка, міг би спокусити її, чи увести силоміць на вибір. Він мав цілковиту волю: хто б став захищати нікому невідомих людей? На жаль, він був чесна людина і одружився з нею Дурень! Йолоп! Божевільний!

— Але чому ж божевільний, коли він її кохав? — здивувався Д'Артаньян.

— Чекайте,— відповів Атос.— Він повіз її до свого палацу і зробив з неї першу пані на всю округу. Треба визнати їй справедливність, вона вміла поводитись, як личило її стану.

— Ну, й що ж? — спитав Д'Артаньян.

— Одного разу, будши з чоловіком на полюванні,— закінчував Атос майже пошепки й дуже швидко,— вона зне-

притомніла й упала з коня. Граф кинувся до неї, і що сукня заважала їй дихати, розрізав її кинджалом і оголив плече. Згадайте, що було в неї на плечі, Д'Артаньяне? — спитав Атос, голосно зареготавши.

— Звідки ж мені знати?

— Королівська лілея! — відповів Атос. — Вона була таврована.

І Атос у дух вихилив пляшку, що мав у руці.

— Який жах! — вигукнув Д'Артаньян. — Що ви кажете?

— Правду. Друже мій, той янгел був диявол. Бідна жінка була злодійка.

— А що ж зробив граф?

— Граф був вельможний господар і мав право карати на горло в своїх володіннях. Він розідрав сукню віконтеси, зв'язав їй руки на спині й повісив на дереві.

— Боже милий, Атосе, це ж вбивство! — вихопилося в Д'Артаньяна.

— Так, але вбивство, не більше, — відповів Атос, блідий, як смерть. — Та нас ніби залишили без вина.

Атос схопив останню пляшку, підніс до рота й випив усе, як звичайну склянку і схилив голову на руки. Д'Артаньян з жахом дивився на нього.

— Це вилікувало мене від любощів до чудових та поетичних жінок, — сказав Атос, підводячись і не кінчаючи виправдувати графа. — Дай боже і вам того ж! Вип'ємо!

— Значить вона вмерла? — прошептав Д'Артаньян.

— Я думаю, — сказав Атос. — Та дайте ж склянку... Гей, шинки, дурню, — вигукнув він. — Ми більше не можемо пити.

— А її брат? — несміливо запитав Д'Артаньян.

— Її брат? — повторив Атос.

— Так, священник.

— Я шукав його, щоб і його повісити. То він попередив мене. Напередодні кинув свою парафію.

— А ви не довідалися згодом, хто був цей мерзотник?

— Безсумнівно перший коханець та спільник красуні. Шановний чоловік, що удав з себе панотця, аби видати заміж свою коханку та забезпечити її долю. Сподіваюсь, його десь чвертували.

— О, боже ж мій, боже ж мій! — вигукнув Д'Артаньян, приголомшений цією трагедією.

— Чому ж ви не їсте шинки, Д'Артаньяне? Вона чудова, — і Атос урізав шматка і поклав на тарілку Д'Артаньянові. — Яка шкода, що в льосі не було чотирьох отаких окістів. Я випив би ще п'ятдесят пляшок.

Д'Артаньян не міг продовжувати розмови, що зводила його з розуму. Він поклав голову на руки й удав, що спить.
— Сучасна молодь не вміє пити,— зауважив Атос, з жалем глянувши на нього, — цей ще з найкращих.

РОЗДІЛ XXVIII

ПОВЕРНЕННЯ

Д'Артаньян сидів, мов приголомшений страхітньою сповіддю Атоса. Багато чого в цьому півпризнанні здавалося йому темним. Перш за все то було признання людини напідпитку. А втім, дарма, що дві чи три пляшки бургонського затуманили Д'Артаньянові голову, він, прокинувшись на завтра, так ясно уявляв собі кожне слово Атоса, ніби їх вбито йому в мозок. Усі ці сумніви викликали в ньому велике бажання дійти правди. З твердим наміром поновити вчорашню розмову він подався до свого приятеля, але застав Атоса цілком спокійного, найделікатнішого, найпритаєнішого з людей.

Проте, мушкетер, поручкавшись з ним, сам попередив його думку:

— Вчора я був дуже п'яний, любий Д'Артаньяне,— сказав він.— Я зрозумів це з язика, дуже неповоротного та з пульса, дуже частого. Закладаюся, що я плів дурниці.

По цих словах він зирнув на свого приятеля так пильно, що той замішався.

— Зовсім ні,— відповів Д'Артаньян,— як я згадую ви не казали нічого незвичайного.

— Дивна річ. Мені здалося, що я розповів вам дуже жалісну історію... та доречі,— сказав Атос, раптом змінивши розмову,— дякую вам за коня, що ви мені привели.

— Чи він вам до вподоби?— спитав Д'Артаньян.

— Так, але він либонь швидко втомлюється.

— Помиляєтеся. Протягом півтори години я зробив на ньому десять льє, і здавалося, що для нього це не важче, ніж обскакати круг майдану Сен-Сюльпіс.

— Ось що. Ви примушуєте мене пожаліти його.

— Пожаліти?

— Так, я збувся його.

— Яким чином?

— Та ось як. Я прокинувся о шостій. Ви ще спали, як убитий. Я не мав чого робити, по вчорашній гульні ще не зовсім отямився, спустився до залі й побачив англійця, що торгував у баришника коня— його кінь іздох вчора. Я пі-

дійшов до нього, а що той продавав йому за сто пістолей рудого підпаленого коня, то я сказав йому: і у мене є коняка на продаж.

— І дуже гарна,— ствердив англієць,— я бачив його вчора; льокай вашого приятеля тримав його на поводі.

— Вартий він, на вашу думку, ста пістолей?

— Так. Чи не продасте мені його за таку ціну?

— Ні. Тоді я вам його програю.

— Програєте?

— Так.

— В який спосіб?

— У кості.— Сказано-зроблено. Я програв коня, потім я програв і відіграв вашу зброю, вашого коня, відіграв свою зброю, свого коня, знову програв. Одне слово, я відіграв вашу зброю, потім свою. Тут я й спинився. Ось як стоїть тепер справа.

Д'Артаньян зідхнув, ніби з пліч йому звалилася вся коршма.

— Нарешті, ваш діамантовий перстень залишився?— боязко спитав він.

— Цілісінький, мій любий. А на додаток — зброя вашого Буцефала¹⁾ й мого.

— А що маємо робити із зброєю, не мавши коней?

— Я добрав способу.

— Атосе, ви мене страхаєте.

— Ви давно не грали?

— І не маю щонайменшого бажання.

— Не цурайтесь. Ви вже давно не грали: отже, вам повинно щастити.

— Ну, так що?

— А ось що. Англієць та його компаньйон ще тут. Я помітив, що він дуже жалкує за зброєю. А вас, здається, бере жаль за коня. На вашому місці я поставив би вашу зброю проти вашого коня.

— Та він не задовольниться самою зброєю.

— То грайте на обидві збруї. Я не такий егоїст, як ви.

— А ви зробили б так? — несміливо спитав Д'Артаньян-Атосова впевненість мимоволі почала впливати на нього.

— Слово чести, на одну ставку.

— Програвши коні, я дуже хотів би зберегти зброю.

— Тоді ставте діаманта.

— То вже інша річ. Ніколи, ніколи.

¹⁾ Буцефал — неїджалий, норовистий кінь; пішло від імени улюбленого бойового коня Олександра Македонського, славетного завойовника IV сторіччя старої ери.

— Ну, чорт побирай, я пропонував би грати на Плянше; але такий випадок уже був, і англієць, мабуть, не схоче.

— Далєбіг, дорогий Атосе, я волю не ризикувати більше.

— Шкода, — зимно відповів Атос, — англієць випханий грошима. Ну, спробуйте. Раз — і кінець.

— А як програю?

— Виграєте.

— Ну, а коли програю?

— Віддасте зброю.

— Ну, нехай. Один раз! — наважився Д'Артаньян.

Атос пішов шукати англійця й застав його в стайні, де той пожадливо розглядав зброю. Нагода була слухна. Атос запропонував такі умови: дві зброї проти одного коня, або сто пістолей, на вибір. Англієць швидко підрахував: обидві зброї варті, принаймні, триста пістолей. Він згодився.

Д'Артаньян тремтячою рукою кинув кості. Випало три очки. Блідість Д'Артаньяна злякала Атоса, що вимовив тільки:

— Поганий хід, товаришу. Ваші коні будуть у повному вбранні.

Англієць, тріумфуючи, не потурбувався навіть змішати кості: він кинув їх на стіл, не глядячи, — стільки був певний перемоги.

Д'Артаньян одвернувся, щоб приховати свій поганий настрій.

— Стривайте, стривайте, — спокійно вимовив Атос, — цей хід надзвичайний. За все своє життя я бачив його тільки чотири рази: два вічка.

Англієць подивився — йому забило дух.

Д'Артаньян подивився — його поняла радість.

— Чого тобі? — спитав Д'Артаньян. — Чого ти ще хочеш од мене, спокуснику? Ти хочеш, щоб я ще грав?

— Ні, я хочу, щоб ви подумали.

— Про що?

— Ви маєте взяти назад коня? Так, чи ні?

— Звичайно так.

— Робите помилку. Я взяв би сто пістолей. Аджеж ви ставили зброю проти коня чи ста пістолей, на вибір.

— Так.

— Я волів би сто пістолей.

— А я коня.

— Робите помилку, повторюю вам. Що ми вдвох робитимемо з одним конем?

— Та в який же спосіб повернемося ми додому?

— На конях наших льокаїв, чорт побирай. З нашого вигляду мають зрозуміти, що ми вельможні особи.

— Красиво ж виглядатимемо ми на цих шкапах, тоді, як Арамис і Портос гарцюватимуть на своїх конях.

— Арамис! Портос! — згукнув Атос і почав реготати.

— Що таке? — спитав Д'Артаньян, не розуміючи, чого він сміється.

— Хороше, хороше. Далі? — сказав Атос.

— Значить, ваша порада...

— Узяти сто пістолей. З цією сотнею пістолей ми розкошуватимемо до кінця місяця. Ми перевтомилися, як сами знаєте, і гарно було б трішки відпочити.

— Відпочити? Ні в якому разі, Атосе. Повернувшись до Парижу, я зараз же заходжуюся шукати цю нещасну жінку.

— Добре, та невжеж ви думаєте в такій справі кінь буде корисніший вам, як сто пістолей? Друже мій, візьміть сто пістолей.

Д'Артаньян, нарешті, здався.

Замирення з хазяїном коштувало ще шість пістолей, не рахуючи старого коня Атоса. Д'Артаньян й Атос взяли коні Плянше й Грімо. Льокаї попрямували пішки, із зброями на голові.

Дарма, що коні обох друзів були погано виїджені, вони швидко випередили льокаїв і приїхали до Кревекера. Ще здаля вони помітили Арамиса, який стояв, сумно притулившись до вікна.

— Гей, Арамисе! Якого біса ви тут робите? — скрикнули обоє.

— А, Д'Артаньян! Атос! Я замислився, з якою швидкістю щезають усі блага мира. Мій англійський кінь, що помчав й зник у вирі пилу, є жвава подоба нетривалости всього земного.

— А по суті, що воно значить? — спитав Д'Артаньян, який починав здогадуватися.

— Це значить, що мене обдурено. Шістдесят люїдорів за коня, що, судячи з швидкості, з якою він помчав, може робити ристю п'ять лье одної години.

Д'Артаньян і Атос засміялися.

— Не сердіться, дуже прошу: потреба не знає законів. До того ж мене покарано більше за всіх, бо клятий баришник пограбував мене, принаймні, на п'ятдесят люїдорів. Ось ви обидва гарні хазяї, ви не те, що я. Ви їдете на конях ваших льокаїв, а свої парадні коні наказали вести на поводі, повагом, короткими переходами.

Під той час фура, що кільки хвилин тому замаячила на ам'єнському шляху, спинилася, і з неї вилізли Грімо

й Плянше з сідлами на голові. Фура повертала до Парижу порожня, і льокаї умовились, замість платити за проїзд, вгамовувати спрагу фурманів протягом усєї подорожі.

— Що це таке? — спитав Арамис, уздрівши їх. — Самі сідла?

— Тепер розумієте? — сказав Атос.

— Друзі мої, ви зробили точнісінько так, як і я. Я інстинктивно зберіг зброю. Гей, Базене, поклади мою нову зброю поруч зброї цих панів.

— А куди ви заподіли ваших попів? — спитав Д'Артаньян.

— На другий день я запросив їх пообідати, — а тут, між іншим є чудесне вино, — і так їх упоїв, що абат заборонив мені кидати військову службу, а езуїт просив, щоб я влаштував його в мушкетерах.

— Геть з дисертаціями! — скричав Д'Артаньян. — Геть з дисертаціями! Я вимагаю скасувати дисертації!

Перебули тут коло години, щоб дати коням відсапатися. Арамис сплатив свій рахунок, примістив Базена у фуру з товаришами, і всі рушили до Портоса.

Вони застали його на ногах, не таким блідим, яким його бачив Д'Артаньян за першого відвідування. Він сидів за столом, де, дарма, що він був сам, стояли накриття на чотири особи. Обід складали смачно заправлене м'ясо, чудові вина та овочі.

— А ви, панове, доречі під'їхали, — сказав він, підводячись. — Я допіру сів обідати, і ви пообідаєте зо мною.

— Еге, — зауважив Д'Артаньян, — видно, що це не ті пляшки вина, які Мускетон ловив шворкою. А ось і нашпикована телятина й філе.

— Я підкріплююся, — сказав Портос, — підживлююсь. Ніщо не послабляє так, як ці клятві дряпаки. З вами, Атосе, таке траплялося?

— Ніколи. Пригадую тільки, що в нашій бійці на вулиці Феру я дістав вдара шпадою, що по п'ятнадцяти чи вісімнадцяти днях призвів до такого самого ефекту.

— Між іншим, цей обід призначався не для вас самого, Портосе? — спитав Арамис.

— Ні, я чекав на сусідів, та вони повідомили мене, що не прийдуть. Ви заступите їх, і я не втрачу нічого. Гей, Мускетоне, стільців та нехай подвоюють число пляшок.

— А знаєте, панове, що ми їмо? — сказав Атос по десяти хвилинах.

— Чорт побирай! — згукнув Д'Артаньян. — Я їм нашпиковану телятину з карчолами й мозоком.

— А я баранячу палядвицю, — сказав Портос.

- А я пулярду,— вкинув слово Арамис.
- І всі ви помиляєтесь, панове,— спокійно відповів Атос.— Ви їсте конятину.
- Годі вам!— згукнув Д'Артаньян.
- Конятину!— з огидою повторив Арамис.
- Тільки Портос мовчав.
- Авжеж конятину. Правда ж, Портосе, ми їмо коня, та ще, мабуть, з попоною.
- Ні, панове, збрую я зберіг,— відповів Портос.
- Отже ми варті один одного,— сказав Арамис,— ніби змовилися.
- Що його поробиш? Цей кінь завдав би сорому моїм гостям, а я не хотів їх образити.
- А ваша герцогиня все ще на водах, правда?— спитав Д'Артаньян.
- Усе ще там. А до того— ж мій кінь так сподобався панові губернаторові одної провінції,— на нього я чекав сьогодні на обід, що я подарував його йому.
- Подарував!— скрикнув Д'Артаньян.
- О, боже мій, звичайно, подарував,— відмовив Портос. Він напевно коштував сто п'ятдесят люїдорів, а той скнара давав тільки вісімдесят.
- Без сідла?— спитав Арамис.
- Так, без сідла.
- Бачите, панове,— підсумував Атос,— Портос оборував справу краще за нас усіх.
- Усі зареготали, а Портос розгубився; та йому пояснили, причину реготу, і він своїм звичаєм взяв гучну участь у спільних веселощах.
- Значить, усі ми маємо гроші,— зрезюмував Д'Артаньян.
- Підрахуємо скільки в нас усього.
- Портос?
- Тридцять екю.
- Арамис?
- Десять пістолей.
- Ви, Атосе?
- Двадцять п'ять.
- Скільки це становить?— спитав Атос.
- Чотириста сімдесят п'ять ліврів,— відповів Д'Артаньян, що рахував, як Архімед¹⁾.
- Приїхавши до Парижу матимемо ще, принаймні, добрих чотири сотні, не рахуючи збруї,— сказав Портос.

¹⁾ Архімед — славетний геометр і механік—жив у III-му сторіччі старої ери в Сіракузах (грецька колонія в Сіцилії).

— А наші ескадронні коні? — додав Арамис.

— З чотирьох коней льокаїв ми зробимо двоє панських і будемо жеребувати про них: за чотириста люїдорів купимо ще півконя для одного пішого, а решту — вишкребки з кешені, дамо Д'Артаньянові: у нього щаслива рука, і він має піти грати до першого - ліпшого картярського дому.

— Нумо давайте обідати, — запросив Портос, — а то все захолоне.

Чотири приятелі, заспокоївшись за своє майбутнє, віддали шану обідові, а рештки його з'їли пани Мускетон, Базен, Плянше та Грімо.

Приїхавши до Парижу, Д'Артаньян знайшов листа від пана Де-Тревія, який повідомляв, що на його клопотання король ласкаво дозволив Д'Артаньяну вступити до мушкетерів. То була завітна мрія Д'Артаньяна, разом з бажанням розшукати пані Бонасьє. Переповнений радості, він кинувся до своїх друзів, що їх залишив півгодини тому, а тепер став дуже сумних та заклопотаних. Вони зійшлися на нараду до Атоса, а це завжди була ознака серйозності становища.

Пан Де-Тревій щойно повідомив їх, що, беручи на увагу рішучий намір його величності розпочати кампанію першого травня, вони мусять негайно подбати про свою екіпіровку.

РОЗДІЛ ХХІХ

ГОНИТВА ЗА ЕКІПРОВКОЮ

З чотирьох друзів найбільше заклопотаний був, звичайно, Д'Артаньян, дарма що йому, як гвардійцеві, екіпіруватися легше, ніж мушкетерам. До того ж його турбувало й становище мадам Бонасьє. Пан Де-Тревій говорив про неї королеві. Королева не знала, куди заподілася молода кастелянша, але обіцяла вжити заходів, щоб розшукати її. Проте, обіцянка та була дуже непевна й не заспокоїла Д'Артаньяна.

Атос не виходив з своєї кімнати. Він поклав не робити жодного кроку для того, щоб умундируватися.

— Маємо ще два тижні, — казав він своїм приятелям. — Коли протягом цього часу я нічого не знайду, або вірніше — мене ніщо не знайде, то я посварюся з чотирма гвардійцями його еміненції, чи з вісьмома англійцями. Нам доведеться взятися за шпади, і я битимуся, доки один з них не вб'є мене. А це ж неминуче, якщо взяти на увагу їхню кількість. Усі говоритимуть, що я наклав головою за короля, і, таким

чином, я виконую свій обов'язок і разом з тим не буду екіпіруватися.

Портос походжав по кімнаті, заклавши руки за спину і хитаючи головою сказав:

— Я таки здійснию свій плян.

Заклопотаний і недбайливо завитий Араміс мовчав.

З цих гірких фактів легко вгадати, який смуток панував у товаристві.

Льокаї поділяли сумний настрій панів. Мускетон готував про запас сухарі, Базен, завжди побожний, не виходив з церкви, Плянше підраховував мухи у повітрі, а Грімо, якого навіть спільне нещастя не могло примусити перервати мовчанку, зідхав так, що міг розчулити й каміння.

Троє друзів,—Атос запрягнувся, як сказано вище, не робити жодного кроку задля екіпіровки,—виходили зраня, а поверталися пізно. Вони блукали по вулицях і розглядали кожен кругляк у бруку: чи не загубив хто часом гаманця. Можна було подумати, що вони йдуть по чийомуся сліду,—так уважно роздивлялись вони навкруги.

Портос перший натрапив на щасливу думку, докладно обміркував її і перший же став до роботи. То була людина акції.

Помітивши якось, що він попрямував до церкви Сен - Ле, Д'Артаньян інстинктивно пішов за ним.

Портос ступив у це святе місце, підкручуючи вуси та пригладжуючи борідку, що завжди було в його ознакою завойовничих намірів.

Д'Артаньян увійшов слідом за ним. Певний, що його ніхто не бачить, Портос притулився до колони. Д'Артаньян став з другого її боку.

На ту пору священник казав казання, і в церкві було повно люду. Користуючись з цієї нагоди, Портос почав розглядати жінок. Через Мускетонове пеклування зовнішній вигляд його не виявляв внутрішнього суму. Що-правда, його капелюх був трохи приношений, перо — зблякле, гаптування трохи вицвіле, мережизо — злегка обшнургане. Але в сутіні всі ці дрібниці були непомітні, і Портос залишався красунем - Портосом.

На найближчій до їхньої колони лаві Д'Артаньян угледів літню досить вродливу жінку, в чорному чепці, жовтувату й трохи сухорляву. Вона сиділа випроставшись і мала неприступний вигляд. Портос раз - по - раз потай скидав на неї оком.

Дама, час - од - часу червоніла й собі крадькома зиркала на легковажного мушкетера, що, зустрівши її швидкий, як блискавка погляд, зараз же починав блукати очима по церкві.

Видко було, що така поведінка Портоса дуже дратувала даму. Вона вкров кусала собі губи, терла кінчик носа і в розпачі юрзалася на своєму місці, пильно стежачи за кра-сунем.

Дама спостерегла, як він пускав бісики одній пані, що позад неї стояли покоївка й негренья з червоною подушкою, на яку вона опускалась навколішки.

Помітивши, що його зорять, Портос перейшов у рішучий наступ: він підморгнув до пані, притиснув пальця до губ і кидав убійчі усмішки, що перш за все вбивали зацурану даму.

Дама з червоною подушкою справила велике вражіння на даму в чорному чепці, бо була чарівна й здавалася небезпечною супротивницею. Велике вражіння справила вона й на Портоса, що мав її за вродливішу від дами в чорному. Таке ж таки вражіння справила вона й на Д'Артаньяна, який упізнав у ній даму з Менгу, Кале та Дувру, що чоловік із шрамом на обличчі узивав її міледі.

Не спускаючи з ока даму з червоною подушкою, Д'Артаньян провадив далі свої спостереження над витівками Портоса і дуже тішився ними. Він зрозумів, що дама в чорному чепці була та сама жінка судового з Ведмежої вулиці, що кохала Портоса.

Разом із тим Д'Артаньян помітив, що кокетування Портосове не знайшло відгуку на жодному обличчі. То були лише даремні надії й химерні мрії. Та хіба ж для справжнього кохання й для справжніх ревнощів існує інша дійсність, як надії та мрії?

Священик закінчив проповідь. Жінка судового підійшла до посуду з святою водою. Портос випередив її й замість сунути в воду пальця сунув цілу руку. Жінка всмінулася, бо думала, що Портос дбає за неї, і тяжко помилилася: коли вона була від нього на відстані трьох-чотирьох кроків, Портос повернув голову й утупив очі в даму з червоною подушкою, що наближалася в супроводі негренья та покоївки.

Ось дама порівнялася з Портосом. Той витяг з посуду руку, з якої збігала вода. Чарівна богомілка всмінулася, торкнулася своєю ручкою величезної лапи Портоса, перехристилася й пішла з церкви.

Для жінки судового то було вже занадто. Вона не мала тепер сумніву, що в Портоса з дамою була інтрига. Будь жінка вельможна дама, вона безперечно зомліла б, але, будши тільки дружиною судового, вона задовольнилась тим, що, стримуючи гнів, сказала мушкетерові:

— А чого ж це ви мені не запропонували святої води?

Почувши цей голос, Портос здригнувся, як людина, що прокинулась од сторічного сна.

— Та хіба це ви, пані? — згукнув він. — Як ся має ваш чоловік, люб'язний пан Кокнар? Такий же він скнара, як і завжди? Де ж то були мої очі, що я не помітив вас під час двохгодинної проповіді?

— Я була на два кроки від вас, пане, — відповіла жінка. — І ви не помітили мене тому, що не відводили очей з вродливої дами, якій допіру подали святої води.

Портос удав ніби розгубився.

— Еге, так ви помітили...

— Треба бути сліпою, щоб не помітити цього.

— А, — недбало промовив Портос, — це одна герцогиня, моя приятелька. Стрічатися з нею мені дуже важко з-за ревнощів її чоловіка. Вона повідомила мене, що прийде до цієї бідної церкви та ще в такому відлюдному кварталі, аби тільки побачитися зо мною.

— Пане Портосе, — сказала жінка судового, — чи не будете ви ласкаві запропонувати мені вашу руку хвилинок на п'ять? Я хотіла б поговорити з вами.

— З великою охотою, пані! — відмовив Портос, усміхнувшись подумки, як грач, що має зробити ловкий хід.

Тої хвилини повз мушкетера промайнув Д'Артаньян, що йшов за міледі. Він скося зиркнув на Портоса й побачив його переможний вигляд.

— Ні, — сказав до себе Д'Артаньян, поставившись до справи з поблажливістю тої доби, — цей напевно вмундирується до призначеного терміну.

РОЗДІЛ XXX

МІЛЕДІ

Д'Артаньян непомітно пішов за міледі. Він бачив, як та сіла в карету, і чув, як дала фурманові наказа їхати до Сен-Жермену.

Гнатися за каретою пішки, що її вчвал понесли два дужі коні, була безнадійна річ, і Д'Артаньян повернувся до вулиці Феру.

На Сенській вулиці він зустрів Плянше, що стояв перед пекарнею і, здавалося, умлівав над солодким печивом, дуже смачним на позір.

Д'Артаньян звелів йому піти до стаєнь пана Де-Тревія й засідлати два коні: одного для нього, а другого для самого Плянше і привести їх до Атоса.

Пан Де-Тревій раз назавжди дозволив Д'Артаньянові користуватися його стайнями.

Плянше подався до вулиці Голубника, а Д'Артаньян на вулицю Феру. Атос був удома і журливо допивав пляшку славетного еспанського вина, що привіз із Пікардії. Рухом він наказав Грімо подати склянку для Д'Артаньяна, і Грімо, як завжди, мовчки виконав розпорядження.

Д'Артаньян розказав Атосові все, що сталося в церкві між Портосом і жінкою судового, і повідомив його, в якій спосіб їхній приятель умундирується.

— Щодо мене,— відказав на це оповідання Атос,— то я цілком спокійний: в усякому разі не жінки витратять гроші на мою екіпіровку.

— А втім, проти такого вродливого, увічливого та знатного кавалера, як ви, любий Атосе, проти ваших чар, не встояли б ні герцогині, ні королеви.

— Яка ще молода дитина цей Д'Артаньян!— знизав плечима Атос і жестом загадав Грімо принести другу пляшку.

Тої хвилини Плянше почтиво просунув у двері голову й доповів, що коні готові.

— Які коні?— спитав Атос.

— Двоє коней, що ними пан Де-Тревій дозволив мені користуватися для прогулянок. Я хочу проїздитись до Сен-Жермену.

— А що ви робитемете в Сен-Жермені?— звідався Атос.

Тоді Д'Артаньян розповів йому про те, як знову натрапив на жінку, що разом із незнайомим у чорному і з шрамом на виску, не дають йому спокою.

— Значить, ви закохані в цю особу, як були закохані в пані Бонасьє,— сказав Атос, зневажливо знизивши плечима, ніби йому ніяково було за зрадливість людську.

— Я? Зовсім ні!— скрикнув Д'Артаньян.— Мені тільки дуже цікаво викрити таємницю, якою її оповито. Мені здається, що ця жінка, якої я не знаю і яка знає мене, відограватиме певну роль в моєму житті.

— Може воно й так. Але я не знаю жодної жінки вартої того, щоб її шукали, коли вона зникла. Пані Бонасьє щезла, тим гірше для неї, нехай сама себе й розшукує.

— Ні, Атосе, ні. Ви помиляєтесь. Я кохаю мою сердечну Констанцію ще більше, ніж кохав передніш, і коли б я знав, де вона,— хай то буде хоч на краю світа,— я кинувся б визволяти її з рук ворогів. Та, на жаль, я не знаю, де вона,

і всі мої шукання були надаремні. Що маєш робити? Треба розважитися.

— Розважайтеся з вашою міледі, любий Д'Артаньяне. Від щирого серця бажаю вам успіху, якщо це вам до вподоби.

— Слушайте, Атосе. Замість залишатися тут, немов під арештом, сідайте на коня й поїдьмо разом до Сен - Жермену.

— Дорогий мій, я їжджу верхи, коли у мене є коні, а коли нема, я ходжу пішки.

— А я,— всміхаючися відповів Д'Артаньян,— їжджу на чому доведеться. Отже, до побачення, дорогий Атосе.

— До побачення,— відказав Атос, жестом наказуючи Грімо відкоркувати нову пляшку.

Д'Артаньян і Плянше скочили на коні й рушили в путь.

Цілу дорогу юнакові не сходили з голови слова, сказані Атосом про пані Бонасьє. Дарма, що Д'Артаньян із своєї вдачі не був сентиментальний, вродлива жінка крамаря справила таки на його серце велике вражіння, і він говорив щирю правду, запевняючи, що ладний іти на край світа, аби розшукати її, та земля — куля, а тому він і не знав, в який бік йому податися.

Д'Артаньян хотів дізнатися, хто така міледі. Міледі розмовляла з чоловіком у чорному плащі, значить, вона була знайома з ним. Д'Артаньян не мав сумніву, що той чоловік викрав пані Бонасьє і першого, і другого разів. Отже, Д'Артаньян казав неправду тільки наполовину,— а то ж невелика брехня,— коли доводив, що, відшукуючи міледі, він у той же час відшукує й Констанцію.

Вдавшись в такі міркування й подеколи стискуючи острогами боки коня, Д'Артаньян непомітно дістався до Сен-Жермена. Цілком несподівано, на рівні першого поверху гарного будинку, що за звичаєм того часу не мав вікон на вулицю, він побачив знайому фігуру. Фігура та похожала по уквітчаній терасі. Плянше перший впізнав її.

— Пане,— звернувся він до Д'Артаньяна,— чи не пригадуєте ви, хто ця особа, що ловить гав?

— Ні, а втім я певний, що бачу його не вперше.

— Де ж пак! Це бідолаха Любен, льокай графа Де-Варда, якого ви місяць тому так добре вишпетили на дорозі до будинку начальника порту.

— А й правда,— мовив Д'Артаньян,— тепер і я його згадую. А як на твою думку, впізнав він тебе?

— Він тоді був такий наляканий, і я певний, що він не дуже виразно пам'ятає мене.

— У такому разі, побалакай з ним та розпитай, чи живий його пан.

Плянше зскочив з коня й пішов просто до Любена, який, дійсно, не впізнав його. Льокаї розмовляли якнайприязніше, а Д'Артаньян тимчасом повернув коні в завулок і, об'їхавши круг будинку, став за кущем ліщини і почав прислухатися до їхньої розмови.

По хвилинному спостереженню він зачув стукіт екіпажу й побачив екіпаж міледі, що спинився саме напроти нього. Помилитись було неможна — в кареті сиділа міледі.

Д'Артаньян пригнувся до шиї коня, аби бачити все, залишаючись незримим.

Чарівна білява голівка міледі визирнула з-за дверцят і віддала якесь розпорядження.

Покоївка, гарненька дівчина років двадцяти — двадцяти двох, жвава та моторна, зскочила з підніжки карети, де вона сиділа, і попрямувала до тераси, на якій Д'Артаньян угледів Любена.

Наш гасконець стежив за нею і бачив, куди вона подалася. Якийсь наказ з середини будинку відкликав Любена з тераси, і Плянше залишився сам, роздивляючись, куди зник Д'Артаньян.

Покоївка наблизилась до Плянше, якого вона взяла за Любена і подала йому записку:

— Вашому панові, — сказала вона.

— Моему панові? — перепитав здивований Плянше.

— Так, і дуже спішно. Беріть мерщій.

З цими словами, вона побігла до карети, що заздальгідь повернула назад. Покоївка скочила на підножку, і карета покотила.

Плянше покрутив записку в руках, а тоді, звиклий до безсвідомної покори, збіг з тераси, повернув у завулок і кроків через двадцять зустрів Д'Артаньяна, що все бачив і їхав йому назустріч.

— Це вам, пане, — вимовив Плянше, подавши записку юнакові.

— Мені?! — здивувався Д'Артаньян. — А чи ти певний цього?

— Чорт побирай! Чи певний я! Покоївка сказала: „Твоєму панові“. У мене нема іншого пана, як ви, значить... А яка ж гарненька дівчина та покоївка, їй богу.

Д'Артаньян розгорнув записку й прочитав:

„Особа, зацікавлена вами більш, ніж може висловити, бажала б знати, коли ви спроможетеся виїхати на прогулянку в лісу. Завтра, в готелі Шан - дю - Дра - д'Ор льокай в чорній з червоним ліберії чекатиме вашої відповіді“.

„Еге, — подумав Д'Артаньян, оце так здорово. — Здається і міледі, і я, клопочемося за здоров'я тої самої особи.

Нехай так.—Плянше, як ведеться цьому симпатичному панові Де-Варда? Він ще не помер?

— Ні, пане, йому ведеться настільки хороше, наскільки може бути хороше людині з чотирма ранами на тілі. Адже ви,—не ображаючи вас скажу,—проштрикнули цього милого пана чотири рази. Він дуже знесилив, утративши майже всю кров. Як вже я доповідав вам, Любен не впізнав мене і розказав з початку до кінця про всю вашу пригоду.

— Дуже добре, Плянше; ти—король льокаїв. Тепер сідай на коня і давай наздоганяти карету.

Це взяло небагато часу. За п'ять хвилин вони помітили екіпаж, що спинився на звороті. Біля дверців карети стояв розкішно зодягнений верхівець.

Розмова міледі й верхівця була така жвава, що Д'Артаньян спинився з другого боку карети, непомічений ніким, oprіч гарненької покоївки.

Розмова точилася англійською мовою, якої Д'Артаньян не розумів. Проте, з інтонації юнак здогадався, що красуня-англійка кипіла гнівом. Вона закінчила побачення жестом, який не залишав сумніву щодо характеру розмови. Жест той був удар віялом і такий дужий, що ця жіноча оздоба розсілась на тріски.

Верхівець зареготав і своїм сміхом призвів міледі до розпачу.

Д'Артаньян подумав, що прийшов час втрутитися. Він під'їхав до протилежних дверцят і, поштиво скинувши капелюха, сказав:

— Дозвольте мені запропонувати себе до ваших послуг, пані. Мені здається, цей кавалер розгнівав вас. Скажіть лише слово, і я вважатиму за обов'язок провчити його за брак чемности.

По перших же словах міледі повернулася й здивовано глянула на молодого чоловіка.

— Пане,—відповіла вона гарною французькою мовою,—я охоче вдалася би до ваших послуг, як би особа, що надочуає мені, не був мій брат.

— Вибачте мені, пані,—сказав Д'Артаньян—ви ж розумієте, я не знав цього.

— А чого цей жевжик всмикується куди його не просять?—скрикнув, схилившись до дверцят верхівець, що його міледі узвала своїм родичем.—Чого він не їде своєю дорогою?

— Сами ви жевжик,—відгукнув Д'Артаньян, і собі нагнувшись до шиї коня та відповідаючи через дверцята.—Я не їду своєю дорогою тому, що мені довподобі стояти тут.

Верхівець кинув своїй сестрі кілька англійських слів.

— Я розмовляю з вами по - французькому, — сказав Д'Артаньян. — Будь ласка, відповідайте мені тою ж мовою. — Ви, кажуть, брат цієї дами, можливо, але на щастя, не мій.

Можна було думати, що міледі, полохлива, як усі жінки, поквалиться втрутитися в сварку, аби не дати їй зайти геть далеко. Вийшло навпаки: вона відхилилась на спинку карети й спокійно крикнула фурманові:

— Їдьмо додому. Рушай додому.

Гарненька покоївка стурбовано глянула на Д'Артаньяна, показна постать якого, видно, справила на неї велике вражіння.

Карета рушила. Два чоловіки залишились віч на віч. Тепер жодне фізичне тіло не поділяло їх.

Верхівець виявив був намір їхати слідом за каретою, та Д'Артаньян, впізнавши в незнайомому англійця, що в Ам'ені виграв у нього в кості коня й за малим не виграв діамант в Атоса, розпалився гнівом, сіпнув його коня за повіддя й спинив його.

— Є, пане, — сказав він, — та ви, здається, легковажніший за мене, бо, очевидно, забули, що між нами нібито розпочалася маленька сварка.

— А це ви, маестро. Вам, мабуть, завжди треба грати в якусь гру?

— Завжди. І це нагадало мені, що я маю взяти реванша. Подивимось, пане, чи так само добре орудуєте ви шпадою, як і склянкою з костями.

— Ви ж бачите, що я без шпади, — відповів англієць. — Може, хочете показати свою відважність проти неозброєної людини?

— Сподіваюся, вона у вас вдома, — відказав Д'Артаньян — В усякому разі, у мене їх дві; коли бажаєте, одну я вам програю.

— Це зайве, у мене вдома досить цього припасу.

— Гаразд, шановний пане. Тоді беріть найдовшу й приходьте показати її мені сьогодні ввечері.

— Куди саме, прошу?

— Ззаду Люксембургу. Це чудове місце для прогулянки, на яку я вас запрошуюю.

— Добре. Нехай так. Я буду там.

— Коли саме?

— О шостій.

— Доречі, у вас, напевно, є один чи два приятелі?

— Так, у мене є троє, що вважатимуть за честь взяти участь у такій партії.

— Троє? Чудово. Який дивний збіг! — згукнув Д'Артаньян, — і в мене таке саме число.

— А тепер скажіть, хто ви такий?

— Я, пане, Д'Артаньян, гасконський дворянин, гвардієць роти пана Дезесара. А ви?

— Я — лорд Вінтер, барон Шефільд.

— Отже, я до ваших послуг, пане бароне,— сказав Д'Артаньян,— дарма, що ваше ім'я важко запам'ятати.

Підостроживши коня, він пустив його вчвал і попрямував до Парижу.

Як і завжди бувало в таких випадках, він приїхав просто до Атоса.

Той лежав на тапчані й чекав, як він пояснив, чи не потрапить до нього умундирування самотужки.

Д'Артаньян розповів Атосові про все, що сталося, опріч записки, яку він одержав замість пана Де-Варда.

Атос не тямився з радощів, довідавшись, що буде битися проти англійця. Ми знаємо, що то був його ідеал.

Льокаїв зараз же послали по Портоса та Арамиса і ознайомили їх зі станом речей.

Портос витяг шпаду з піхов і почав фехтувати проти стіни, від часу до часу одступаючи назад і роблячи па, наче танцмайстер. Арамис, який все ще працював над своєю поемою, зачинився в кабінеті Атоса й просив не турбувати його, доки не настане момент видобути шпаду.

Атос жестом наказав Грімо принести нову пляшку.

Щодо Д'Артаньяна, то той обмірковував якогось пляна.

КІНЕЦЬ ПЕРШОЇ ЧАСТИНИ.

ЧАСТИНА ДРУГА

РОЗДІЛ I

АНГЛІЙЦІ Й ФРАНЦУЗИ

Призначеного часу вони з чотирма льокаями рушили поза Люксембург, до пасовиська для кіз. Атос дав козареві срібну монету, щоб той забирався геть. Льокаї мали вартувати. Незабаром туди ж таки мовчки підійшла інша група, просмикнула через огорожу й приєдналась до мушкетерів. Потім, за заморським звичаєм, вони привіталися. Усі англійці були дуже високого роду, а тому чудернацькі імена їхніх супротивників не тільки здивували, ба навіть стурбували їх.

— А втім, — сказав лорд Вінтер, коли йому названо імена трьох приятелів, — ми не знаємо, хто ви такі, і не битимемося з особами, що мають такі прізвища. Це ж бо якісь чабанські імена.

— Маєте рацію, мілорде, — зауважив Атос, — це вимислені імена.

— Це ще більше заохочує нас довідатися про ваші справжні імена, — відповів англієць.

— Проте, ви грали з нами, не знаючи їх, — вів далі Атос, — доказом чого є те, що ви виграли в нас двоє коней.

— Авжеж. Тільки тоді ми важили лише своїми грішми, а тепер ризикуємо нашими головами. Грають з ким завгодно, а б'ються тільки з рівнею.

— Це так, — погодився Атос.

Він одвів на бік того з чотирьох англійців, з яким повинен був битися, і пошепки назвав йому своє ім'я.

Портос і Арамис зробили так само.

— Чи задовольнило це вас, — запитав Атос свого супротивника, — і чи вважаєте ви мене за досить знатного пана, щоб зробити мені ласку схрестити зі мною шпаду?

— Так, пане, — відповів англієць, уклонившись.

— А тепер дозвольте сказати вам про одну річ? — зимно спитав Атос.

— Про яку? — звідався англієць.

— А те, що було б краще, якби ви не вимагали од мене мого імени.

— Чому так?

— А тому, що мене вважають за померлого, і я маю підставу бажати, щоб не знали, що я живий. Тепер же я примушений убити вас, аби мій секрет не пішов світами.

Англієць глянув на Атоса, гадаючи, що той жартує; та Атос не жартував зовсім.

— Панове! — сказав Атос, звертаючись і до своїх товаришів, і до їхніх супротивників, — чи готові ви?

— Так, — відповіли одноголосно англійці й французи.

— Тоді починаймо! — сказав Атос.

Вісім шпад ураз блиснули проти вечірнього сонця, і дуель розпочалась із запалом, цілком природним для людей, що були двічі вороги.

Атос бився так спокійно і так методично, ніби був у фехтовальній залі.

Портос, покараний в Шантілі за свою занадто велику зарозумілість, вів гру дуже тонко та обережно.

Арамис, що мав кінчати третю пісню своєї поеми, поспішався, як людина дуже заклопотана.

Атос перший убив свого противника. Він завдав йому тільки одного удара, але, як він його і попереджав, удар той був смертельний: шпада пронизала англійцеві серце.

Портос і собі уклав на траву супротивника: він проштрикнув йому стегно. А що англієць не ставив йому опору і віддав свою шпаду, то Портос взяв його на руки і відніс до карети.

Арамис так завзято напався на свого, що той, зробивши кроків з п'ятдесят, скінчив тим, що пустився навітки і зник під гигикання льюкаїв.

Щодо Д'Артаньяна, то він спочатку тільки оборонявся, а побачивши, що супротивник його дуже втомився, міцним ударом вибив йому шпаду з рук. Барон, бачивши себе обезброєним, ступив кілька кроків назад, та тут же послизнувся й упав навznak.

Д'Артаньян в один стрибок опинився коло нього і, приставивши йому до горла шпаду, сказав:

— Я міг би вбити вас, пане, бо ви тепер у моїх руках, але дарую вам життя, бо кохаю вашу сестру.

Д'Артаньян не тямився з радощів: йому пощастило здійснити свій плян, і це викликало на його обличчі веселу усмішку.

Англієць, дуже задоволений тим, що мав справу з такою лагідною особою, стиснув Д'Артаньяна в обіймах, нагово-

ривши трьом мушкетерам тисячу компліментів. Супротивник Портосів лежав уже в кареті, супротивник Арамиса втік, і тому всю увагу віддано покійникові.

Коли Портос і Арамис роздягли його, мавши надію, що рана не смертельна, з-під череса вбитого випав туго набитий гаманець. Д'Артаньян підняв й передав його лордові Вінтеру.

— Що, в біса, маю я робити з ним? — зацікавився англієць.

— Ви передасте його родині, — відказав Д'Артаньян.

— Дуже потрібна його родині така дрібниця! Вона дістане в спадщину п'ятнадцять тисяч люїдорів¹⁾ річного прибутку! Залиште цей гаманець для ваших льокаїв.

Д'Артаньян поклав гаманця собі в кешеню.

— А тепер, мій молодий друже, як, сподіваюсь, ви дозволите мені так називати вас, — звернувся лорд Вінтер до Д'Артаньяна, — сьогодні увечорі, якщо бажаєте, я представляю вас моїй сестрі, леді Клерік. Я хочу, щоб вона поставилась до вас приязно, а що її не погано прийнято при дворі, то надалі замовлене нею слово може бути для вас не безкорисне.

Д'Артаньян почервонів із задоволення і вклонився на знак згоди. Атос тимчасом підійшов до Д'Артаньяна.

— Що ж ви думаєте робити з цим гаманцем? — спитав він його пошепки.

— Я хотів віддати його вам, любий Атосе!

— Мені? З якої речі?

— Адже то ви його вбили: це військова здобич.

— Оце щоб я був спадкоємець ворога! — обурився Атос. — За кого ви мене маєте?

— Так ведеться на війні, — сказав Д'Артаньян, — чому б не застосувати цього звичаю і для дуелі?

— Я не робив цього ніколи навіть на бойовищі, — мовив Атос.

Портос знизав плечима. Арамис рухом губ схвалив Атоса.

— У такому разі, — сказав Д'Артаньян, — віддамо ці гроші льокаям, як радив нам лорд Вінтер.

— Правильно, — погодився Атос, — але віддамо їх не нашим слугам, а слугам англійців.

Атос взяв гаманця й кинув його фурманові:

— Це вам і вашим товаришам!

Цей величний жест людини, що не мала й шеляга за душею, дуже вразив Портоса, і французька щедрість, про-

¹⁾ Люїдор — старовинна французька золота монета; дорівнювала спершу 20 ліврам, потім 24 ліврам, а згодом 20 і 40 франкам.

яку розповіли лорд Вінтер та його приятель, справила на всіх приємне вражіння, крім панів Гріма, Мускетона, Плянше та Базена.

Лорд Вінтер, розлучившись з Д'Артаньяном, залишив йому адресу своєї сестри. Вона мешкала на Королівській площі, що була тоді модний квартал, у будинкові № 6. Він обіцяв заїхати по нього, щоб познайомити їх. Д'Артаньян призначив йому побачення о восьмій в Атоса.

Це знайомство дуже клопотало голову нашому гасконцеві. Він згадував, як незвичайно ця жінка втрутилася в його долю. Він був певний, що вона — креатура¹⁾ кардинала, а проте почував, що його тягне до неї одно з тих почувань, яке не дається усвідомити. Він боявся тільки того, щоб міледі не впізнала в ньому людину з Менгу й Дувру, бо тоді вона довідалась би, що він належить до друзів пана Де-Тревія, а значить душею й тілом відданий королеві. Як наслідок він утратив би частину переваги: знай його міледі так, як він її знав, він мав би з нею рівні шанси.

Щодо інтриги між нею й графом Де-Вардом, то про це наш зухвалець журився мало, дарма, що граф був молодий, вродливий, багатий і, головне, користувався симпатією кардинала.

Це не абищо мати двадцять років, а надто народитися в Тарбі!

Д'Артаньян почав з того, що пішов до себе вбратися якнайкраще; потім подався до Атоса і своїм звичаєм розказав йому все. Атос вислухав його пляни, похитав головою і з деякою гіркотою в тоні порадив його матися на бачності.

— Як же так? — сказав він йому, — ви тільки но втратили жінку — казали ви — прекрасну, чарівну, привабливу, а тепер вже біжите за іншою!

Д'Артаньян відчув справедливість цього докору.

— Я кохав пані Бонасьє серцем, а міледі люблю головою, — сказав він. — Намагаючись бувати в неї, я, насамперед, хочу з'ясувати собі, яку роль вона відіграє при дворі.

— Роль, яку вона грає! Чорт побирай! Після того, що ви мені розповіли, не важко угадати. Це якась шпигунка кардиналова: вона заведе вас в сільце, де ви неодмінно накладете головою.

— Е, мій любий Атосе, ви здається бачити все в чорному світлі.

— Я не вірю жінкам, мій голубе. Я заплатив вже за свою довірливість, надто за довірливість до блондинок. Міледі, казали ви, білява?

¹⁾ Креатура (лат. слово) — витвір, ставленник; людина, що діє в інтересах того, від кого настановлена на дану посаду.

— Волосся її напрочуд гарного білявого кольору.

— А, бідолашний мій Д'Артаньяне, — пожалів його Атос.

— Слухайте! Я хотів дещо з'ясувати. З'ясувавши, я довідаюсь про те, що мені хочеться знати, і тоді відцураюсь од неї.

— То й з'ясовуйте собі! — сказав байдуже Атос.

Лорд Вінтер приїхав учасно. Атос, попереджений заздалегідь, пішов до другої кімнати. Лорд застав Д'Артаньяна самого, а що було вже коло восьмої, то він взяв юнака з собою. Унизу на них чекала дуже чепурна карета, запряжена двома чудовими кіньми, і за хвилину вони були вже на Королівській площі.

Міледі Клерік велично привітала Д'Артаньяна. Її будинок був дуже гарно опоряджений, дарма що більшість англійців, через проголошення війни, залишили Францію або були наготові її залишити.

Міледі допіру зробила нові витрати. Це свідчило про те, що загальне розпорядження про вислання англійців до неї не стосувалося.

— Ви бачите перед собою, — сказав лорд Вінтер, рекомендуючи Д'Артаньяна своїй сестрі, — молодого джентлмена, що мав моє життя в своїх руках: Він не захотів зловживати своєю перемогою, не зважаючи на те, що бачив в мені подвійного ворога, бо я його образив, а до того ж і англієць. Подякуйте йому, пані, якщо ви маєте хоч яку приязнь до мене.

Міледі злегка насупила брови. Ледве помітна хмарка пробігла по її обличчю, і на її губах з'явилась така дивна усмішка, що юнак, побачивши цей потрійний нюанс¹⁾, здригнувся. Брат не бачив нічого. Він одійшов на бік побавитися з улюбленою мавпою міледі, яка смикнула його за камізьку.

— Прошу пане, — сказала міледі дуже привітним голосом, що лагідність його контрастувала з ознаками поміченого Д'Артаньяном поганого настрою, — ви сьогодні дістали право на мою довічну вдячність.

Англієць повернувся до них і розповів про дуель, не оминаючи жодної подробиці. Міледі слухала якнайуважніш. А втім легко було побачити, які зусилля робить вона приховати своє вражіння й не виявити, що це оповідання для неї неприємне. Вона помітно хвилювалася й нетерпляче постукувала своєю ніжкою.

Лорд Вінтер не бачив нічого. Закінчивши, він підійшов до столу, де на таці стояли пляшка еспанського вина й

¹⁾ Нюанс (франц. слово) — відтінь фарби, голосу в розмові, тону у музиці.

склянки. Він наповнив дві склянки й жестом запросив Д'Артаньяна випити.

Д'Артаньян добре знав, що одмовити англійцеві випити — це значить образити нього; тому він підійшов до столу й взяв другу склянку. Він не спускав з ока міледі й в свічаді побачив, як змінилася вона на виду. Певна, що на неї не дивляться і ніхто не бачить на її обличчі почуття, дуже подібного до жорстокости, вона завзято кусала свою хусточку.

Маненька гарненька покоївка, яку Д'Артаньян помітив давніше, увійшла в кімнату. Вона сказала кілька слів англійською мовою лорду Вінтерові, і той, пославшись на невідкладну справу, попросив у Д'Артаньяна дозволу залишити його й доручив сестрі дістати йому в гостя пробачення.

Д'Артаньян стиснув руку лордові й повернувся до міледі. Її обличчя з дивовижною швидкістю набуло свого звичайного приємного виразу, і лише кілька червоних плямок на хустці свідчили про те, що вона кусала губи аж вкров. А губи в неї були чудові, скидалися на корали.

Розмова повернула на веселе. Міледі, здавалось, цілком заспокоїлась. Вона розповіла, що лорд Вінтер доводився їй діверем, а не братом, що вона побралась з молодшим його братом, який залишив її вдовою з дитиною. Ця дитина — єдиний спадкоємець лорда Вінтера, якщо лорд не одружиться. Це дало Д'Артаньянові на розум, що життя міледі було вкрите серпанком тайни, та він не бачив ще нічого крізь той серпанок.

По півгодинній розмові, він пересвідчився, що міледі була йому землячка: вона говорила такою чистою й елегантною французькою мовою, що в цьому неможна було сумніватися.

Д'Артаньян наговорив їй люб'язностей й запевнював у своїй відданості. Ця балаканина нашого ґасконця викликала приязну усмішку в міледі. Настав час відходити. Д'Артаньян попрощався з міледі й пішов з вітальні найщасливішим з людей.

На сходах він зустрів гарненьку покоївку. Проходячи повз юнака, вона штовхнула його й, почервонівши до сліз, перепросила таким приємним голосом, що тої ж хвилини дістала пробачення.

Назавтра Д'Артаньян прийшов знову. Прийняли його ще люб'язніше, ніж напередодні. Лорда Вінтера не було там, і цілий вечір його розважала сама міледі. Вона, здавалось, дуже зацікавилась ним, питала в нього, звідки він родом, хто його друзі та чи не гадає він вступити на службу до кардинала.

Д'Артаньян, що, як на юнака в двадцять років, був, ми знаємо, дуже завбачливий, згадав про свою підозру проти міледі. Він озвався про його еміненцію з великою пошаною й сказав, що радше пішов би у ґвардію кардинала, ніж королівську, якби був знайомий із паном Де-Кавуа так, як із паном Де-Трев'єм.

Міледі зовсім спокійно змінила розмову й щонайбайдужнішим тоном спитала Д'Артаньяна, чи не був він часом в Англії.

Д'Артаньян відповів, що пан Де-Трев'їй відряджав його для купівлі коней і що він навіть привіз звідти чотири штуки їх. Підчас розмови міледі двічі чи тричі кусала собі губи: вона мала справу з ґасконцем, а обдурити ґасконця нелегко.

Того ж часу, як і напередодні, Д'Артаньян ретирувався. У коридорі він знов зустрів гарненьку покоївку Кеті. Вона кинула на нього таким ласкавим оком, що не зрозуміти її погляду було неможна. Та зацікавлений панією, Д'Артаньян не звертав уваги на покоївку.

Д'Артаньян відвідав міледі так само завтра і позавтра. Щовечора міледі приймала його все ласкавіше.

Кожен раз то в передпокої, то на сходах, то в коридорі він надibuвав гарненьку покоївку. Але, як ми вже казали, настирливості бідної Кеті Д'Артаньян навіть і не помічав.

Не гаяв дурно часу й Портос. Він учащав до жінки судового. Його наради з цією поважною дамою закінчилися тим, що вона обіцяла Портосові позичити вісімсот ліврів та ще коня й мула, які матимуть за честь нести до слави мушкетера і його льокая.

РОЗДІЛ II

СЛУЖНИЦЯ Й ПАНІ

Д'Артаньян чимраз більше закохувався в міледі й щодня приходив до неї. 'Самовпевнений ґасконець не мав сумніву, що рано чи пізно, а вона й собі покохає його.

Одного вечору Д'Артаньян прийшов до міледі радісний, як людина, що чекає на здійснення своїх рожевих мрій. Коло воріт він спіткався із служницею. На цей раз гарненька Кеті не задовольнилася тим, що, проходячи повз Д'Артаньяна, штовхнула його, а ще й ніжно взяла його за руку.

„Чудово,— подумав Д'Артаньян,— це, певно, пані доручила їй переказати мені щось. Може, міледі хоче призначити мені побачення, та не наважилася сказати особисто,— і він подивився на привабливу дівчинку оком справжнього переможця“.

— Мені дуже хотілося б сказати вам, пане, два слова,— пробурмотіла служниця.

— Кажи, діточко моя,— мовив Д'Артаньян,— я слухаю тебе.

— Тут неможна. Те, що я маю сказати, треба дуже довго розповідати, а до того ж це — велика таємниця.

— Що ж маємо робити?

— Чи не бажає пан піти за мною? — боязко спитала Кеті.

— Куди хочеш!

— То ходімте.

І Кеті, не пускаючи руки Д'Артаньяна, потягла його виткими темними сходами. Знявшись щаблів на п'ятнадцять, вона відчинила двері.

— Ввійдіть сюди, пане офіцере. Тут ми сами і можемо побалакати.

— А чия ж це кімната? — спитав Д'Артаньян.

— Моя, пане офіцере. Ці двері злучають її із спальнею пані. Та будьте спокійні, вона не почує нас, бо не лягає спати раніш, як опівночі.

Д'Артаньян озирнувся. Маненька чепурна кімнатка була опоряджена із смаком. Та очі його мимоволі вдивлялися в ті двері, що, як казала Кеті, вели до кімнати міледі.

Кеті зрозуміла, що діється в душі Д'Артаньяна й зідхнула.

— Чи дуже кохаєте ви мою пані?

— Більше, ніж можна висловити, Кеті; я божевільний від неї!

Кеті зідхнула ще раз.

— Дуже шкода,— вимовила вона.

— А чому ж шкода? — спитав Д'Артаньян.

— А тому, пане, що мадам не любить вас.

— Гм! Хіба вона доручила переказати це мені?

— Ні, я наважилася сама, співчуваючи вам.

— Дякую тобі, люба Кеті, але тільки за добрий намір. У тому бо, що ти мені сповірила, нема нічого приємного.

— Значить, ви не вірите тому, що я вам сказала?

— Таким речам, моя дитинко, взагалі не охота вірити, бодай з самого самолюбства.

— Ви значить не вірите мені!

— Не вірю, доки ти не подаси мені якогось доказу.

— А що ви скажете ось про це?

І Кеті витягла з-за корсету маненьку записку.

— Це мені? — спитав Д'Артаньян, схопивши записку.

— Ні, іншому.

— Іншому?

— Так.

— Його прізвище? Прізвище його!

— Подивиться на адресу.

— Панові графу Де-Варду.

Згадка про сцену в Сен-Жермені зараз же майнула в голові зарозумілого гасконця. Швидким, як думка рухом, він розпечатав записку, дарма, що перелякана Кеті зойкнула, побачивши, що він хоче зробити, або вірніше — що він вже зробив.

— Ой, боже ж мій! Що це ви коїте, пане?

— Я? Нічого, — і прочитав таке:

„Ви не відповіли на мою першу записку. Чи не хорі ви? Чи, може, забули, як залицялися до мене на балі у мадам Де-Гіз? Нагода дуже слухна, графе! Не впустіть її!“

Д'Артаньян зблід. Самолюбство його було ображене так, як була ображена, — вважав він, — і його любов.

— Бідний, любий, пане Д'Артаньяне! — вимовила Кеті голосом, повним співчуття, знову стиснувши руку юнака.

— Ти жалієш мене, моя голубонько? — спитав Д'Артаньян!

— Од щирого серця, бо знаю, що то є кохати.

— Ти знаєш, що то є кохати? — перепитав Д'Артаньян, вперше пильно подивившись на неї.

— Ох, так.

— У такому разі замість жаліти мене, ти зробила б краще, якби допомогла мені помститися на твоїй пані.

— А в який спосіб хочете ви відімстити їй?

— Я хотів би посміятися з неї, посівши місце мого суперника.

— У цьому я ніколи не допомагатиму вам, пане офіцере! — жваво відказала Кеті.

— Чому так? — спитав Д'Артаньян.

— З двох причин.

— З яких?

— Поперше тому, що моя пані ніколи вас не кохатиме.

— Звідки ти це знаєш?

— Ви образили її до самого споду душі.

— Я? Як міг я її образити, коли від тоді, як познайомився з нею, повзаю коло її ніг, як раб. Скажи, будь ласка!

— Я скажу це тільки тому, хто прозирне в мою душу.

Д'Артаньян скинув на Кеті оком удруге. Молода дівчина була така свіжа, така вродлива, що багато герцогинь охоче віддали б свої корони за її вроду.

— Коли ти того бажаєш, Кеті, то й я можу прозирнути в твою душу. За це не турбуйся.

І з цими словами він поцілував її. Бідолашна дівчинка почервоніла, як вишня.

— О, ні,— згукнула Кеті,— ви мене не любите! Ви самі допіру сказали мені, що кохаєте мою пані.

— І це завадить тобі відкрити другу причину?

— Друга причина, пане офіцере,— відповіла Кеті, підбадьорена поцілунком і увагою до неї з боку Д'Артаньяна,— друга причина та, що в справі кохання кожен дбає тільки за себе.

Тепер лише зрозумів Д'Артаньян утомні погляди Кеті, зустрічі з нею в передпокої, на сходах, у коридорі, дотики її рук та приглушені зідхання.

Д'Артаньян миттю збагнув, яку користь матиме він з кохання Кеті, що так щиро йому освідчилась. То були переймання листів на адресу графа Де-Варда, догляд за міледі в неї ж у помешканні, вільний вхід до кімнати Кеті, сумежної із спальнею її пані. Як бачимо, віроломний Д'Артаньян вирішив офірувати вже бідну дівчину, аби за всяку ціну підкорити собі міледі.

— Отже, любя Кеті, ти хочеш, щоб я дав тобі доказ кохання, в яке ти не віриш?

— Якого кохання?— спитала Кеті.

— Кохання до тебе, яке починає вже розуміти мене.

— Чим же ви доведете його?

— Коли хочеш, я перебуду з тобою сьогодні ввечорі стільки часу, скільки звичайно перебував з твоєю панією.

— О, дуже, дуже хочу!— скрикнула Кеті, плескаючи в долоні.

— Коли так, маненька чарівнице,— мовив Д'Артаньян, сідаючи в крісло,— підійди до мене. Я маю сказати тобі, що ти найприваблиша покоївка, яку мені будь-коли доводилося бачити.

Він вимовив це так ласкаво, так щиро, що бідолашна Кеті, яка більш над усе бажала поняти йому віри, повірила.

З кімнати міледі задзеленькотів дзвоник.

— Боже мій,— скрикнула Кеті,— пані кличе мене! Тікай, тікай, мерщій!

Д'Артаньян підвівся й узяв капелюха, ніби ладний послухатись, але замість одчинити двері на сходи, відчинив

дверцята величезного гардеробу й сховався там між сукнями та пеньюарами ¹⁾ міледі.

— Що ви робите? — скрикнула Кеті.

Д'Артаньян, задалегідь вийнявши ключ з гардеробу, зачинився з середини й не відповів нічого.

— Спите ви там, чи що? — сердито згукнула міледі.— Чому не йдете зараз же, коли вас кличуть?

Д'Артаньян почув, як двері з кімнати міледі з силою відчинилися.

— Я тут, міледі, тут! — і з цими словами Кеті кинулась їй назустріч.

Жінки ввійшли в спальню, а що двері до неї стояли навстяж, то Д'Артаньян чув, як міледі деякий час картала свою покоївку. Нарешті, вона втихомирилася, і, поки Кеті опоряджала пані на ніч, розмова зайшла про нього.

— Дивно! — вимовила міледі.— Сьогодні ввечорі я не бачила нашого гасконця!

— Як, пані? Невжеж він не приходив? Невжеж він напередодні щастя почав залицатися до іншої?

— О, ні! Напевно, йому стали на перешкоді пан Де-Тревій чи пан Дезесар. Я цілком певна цього, Кеті, бо він увесь тут — у мене в жмені.

— Що ж пані має зробити з ним?

— Що я зроблю? Будь спокійна, Кеті! Між нами є щось, про що він не знає... Через нього я ледве не втратила довір'я його еміненції... О, я помщуся на ньому!

— А я думала, що пані кохає його?

— Я? Кохаю його? Я ненавиджу його! Дурень! Мав у руках життя лорда Вінтера, а не вбив його, і тим позбавив мене трьохсот тисяч ліврів на рік.

— А й правда, — відмовила Кеті, — ваш син єдиний спадкоємець свого дядька, і до його повноліття ви користалися б з його статків.

Д'Артаньян тремтів, наче в пропасниці, слухаючи, як це ніжне створіння грубим пронозливим голосом дорікає йому за те, що він не вбив людини, до якої вона про око людське ставилася так приязно.

— Та я б уже відімстила йому, якби кардинал, не знати чому, не порадив мене помилувати його.

— Це так! Але ви ж не змилювалися над жінкою, яку він кохав.

— А, та крамарка з вулиці Могильників! Хіба він ще не забув про неї? О, то була дійсно чудова помста!

Холодний піт пройняв Д'Артаньяна: ця жінка була справжнє чудище.

¹⁾ Пеньюар — легеньке вранішнє або вечірнє жіноче вбрання.

Він знову став прислухатися, та, на жаль, туалет був закінчений.

— Добре,— сказала міледі,— йдіть до себе, а завтра подбайте неодмінно дістати відповідь на лист, що його я вам дала.

— До пана Де-Варда?

— Звичайно, до пана Де-Варда.

— Цей пан,— вкинула слово Кеті,— здається мені зовсім іншим, як бідний пан Д'Артаньян.

— Ідіть собі,— відказала міледі,— я не люблю мудрувань.

Д'Артаньян чув, як зачинилися двері, як потім міледі засунула два засуви. З свого боку, і Кеті тихо, як тільки могла, зачинила ключом свої двері. Тоді Д'Артаньян одчинив дверки гардеробу.

— Ах, боже мій! Що з вами? Такий блідий!

— Мерзенна тварюка!— прошептав Д'Артаньян.

— Мовчіть та забирайтеся!— сказала Кеті.— Тільки тоненька перегородка відділяє мою кімнату від спальні міледі, і з одної чути все, що говорять у другій.

Д'Артаньян пригорнув Кеті до себе.

Проте, треба признати йому справедливість, користуючися з свого впливу на Кеті, він перш за все намагався дізнатися, що сталося з пані Бонасьє. Та бідна дівчина заприсягалася на хресті, що абсолютно нічого не знає, бо її господиня тільки наполовину звіряє на неї свої таємниці. Єдине, в чому вона могла запевнити його, це те, що пані Бонасьє жива.

Назавтра Д'Артаньян прийшов до міледі. Вона була в дуже поганому гуморі. Юнак здогадався, що її дратує відсутність відповіді від графа Де-Варда. Увійшла Кеті, і міледі повелася з нею дуже брутально. Погляд, що Кеті кинула на Д'Артаньяна, немов промовляв: „бачите, як я страждаю через вас“.

А втім наприкінці вечора чарівна левиця пом'якшала. Усміхаючись, слухала вона ніжну балаканину Д'Артаньяна й навіть дозволила поцілувати їй руку.

Д'Артаньян пішов од неї, не знаючи, що й думати. Та цьому юнакові не легко було забити памороки і, залицяючися до міледі, він устиг скласти маленького пляну.

Біля дверей Д'Артаньян спіткався з Кеті і, як напередодні, подався до її кімнати. Кеті дуже лаяли, обвинувачували в недбайливості. Міледі ніяк не могла з'ясувати собі мовчанки графа Де-Варда і наказала покоївці прийти до неї о дев'ятій рано взяти третього листа.

Д'Артаньян зажадав, щоби Кеті принесла того листа йому. Бідолашна дівчина обіцяла зробити все на його вимогу.

Сталося так, як і напередодні. Д'Артаньян зачинився в гардеробі, міледі покликкала до себе покоївку, зробила свій туалет, одіслала Кеті й зачинила двері.

Другого дня об одинадцятій Кеті прийшла до Д'Артаньяна. У руках у неї була нова записка міледі.

Д'Артаньян розпечатав листа й прочитав таке:

„Ось утрете вже я пишу до вас, щоб сказати, як кохаю вас. Бережіться, щоб у четвертому листі я не написала, що ненавиджу вас. Коли ви каєтеся в своєму вчинку, то молода дівчина, яка подасть вам цю записку, скаже вам, в який спосіб галантний чоловік може добути собі мое прощення“.

Д'Артаньян, читавши цього листа, декілька разів червонів і полотнів.

— О, ви все ще кохаєте її! — сказала Кеті, що ні на хвилину не відводила очей від юнака.

— Ні, Кеті, ти помиляєшся. Я більше не кохаю її і хочу тільки помститися над нею за її зневагу до мене.

— Я знаю про вашу помсту. Ви казали вже мені про це.

— Що за важниця, Кеті! Тобі добре відомо, що я кохаю тільки тебе.

— Звідки ж про це можна знати?

— З того призирства, з яким я ставлюся до неї.

Кеті зідхнула.

Д'Артаньян узяв перо й написав:

„Мадам! Досі я мав сумнів, що обидва ваші листа призначені для мене, бо вважав себе за негідного такої чести. До того ж я був недужий і через це не наважився відповідати вам. Але сьогодні я мушу повірити вашій приязні до мене, бо не тільки ваш лист, а й ваша покоївка стверджують, що ви мене кохаєте. Йї не треба переказувати мені, в який спосіб галантний чоловік може дістати собі пробачення. Я сам прийду сьогодні ввечорі, об одинадцятій, перепросити вас. Спізнитися на один день було б, здається мені, новою образою для вас.

Той, кого ви зробили найщасливішим з людей

Граф Де-Вард“.

Плян Д'Артаньяна був дуже простий: через кімнату Кеті пройти в кімнату міледі, скористуватися з першої хвилини здивування, сорому та жаху й узяти над нею гору. Може статися, що йому не пощастить, та треба було ризикнути. За вісім день розпочнеться війна, і доведеться виряжатися. Отже, Д'Артаньян не мав часу баритися з коханням.

— Візьми, — сказав юнак, подаючи Кеті запечатану записку, — передай цього листа міледі — це відповідь графа Де-Варда.

Бідна Кеті зблідла, як смерть: вона здогадалася, якого змісту та записка.

— Послухай, люба дитинко, — сказав їй Д'Артаньян. — Ти розумієш, що цю інтригу треба довести до того чи іншого краю. Міледі може дізнатися, що першу записку ти передала моему льокаєві, замість передати льокаєві графа, і що я розпечатав дві інші, призначені Де-Варду. Тоді міледі прожене тебе, і ти знаєш, вона не обмежить цим своєї помсти.

— А заради кого зійшла я на таку тяжку путь? — спитала Кеті.

— Заради мене, я це добре знаю, моя красуне, — відповів Д'Артаньян, — і присягаюсь, дуже вдячний тобі за це.

— Та якого ж змісту ваша записка?

— Міледі тобі скаже.

— Ах, ви не любите мене! — скрикнула Кеті. — Яка я нещасна!

Д'Артаньян дуже ніжно заспокоїв бідолашну дівчину.

РОЗДІЛ ІІІ

ДЕ МОВА МОВИТЬСЯ ПРО ЕКІПРУВАННЯ АРАМІСА Й ПОРТОСА

Відтоді, як чотири приятелі поодиноці заходились полювати на екіпування, вони вже не збирались до купи. Обідали нарізно, де кому доводилося, а вірніш, де хто міг. Служба теж відбирала в них багато дорогоцінного часу, що спливав непомітно. Вони умовилися тільки раз на тиждень, о першій, сходитися в квартирі Атоса, бо той, додержуючи слова, не переступав порога своєї кімнати.

Вони мали зібратися саме того дня, як Кеті приходила до Д'Артаньяна. Скоро Кеті пішла, Д'Артаньян попрямував до вулиці Феру.

Він застав Атоса й Арамиса за філософічною розмовою. Арамис робив спробу зняти річ про висвячення. Атос своїм звичаєм не відраджував його, але й не заохочував. Він вважав, що кожному треба давати волю. Він ніколи не радив нікого перше, ніж його просили, і до того ж його треба було просити декілька разів.

— Взагалі, — казав він, — поради просять, щоб не слухати їх. А якщо іноді й подслушують, то тільки щоб було кому дорікнути за пораду.

Портос прийшов незабаром після Д'Артаньяна. Отже, всі чотири приятелі були вкупі.

Чотири обличчя являли чотири різні почуття: обличчя Портосове — спокій, Д'Артаньянове — надію, Арамисове — турботу, Атосове — байдужість.

По коротенькій розмові, підчас якої Портос дав на-здогад, що одна особа високого стану зголосилася визволити його із скрути, увійшов Мускетон.

Він прийшов покликати Портоса додому, де — казав він жалібно — його присутність конче потрібна.

— Чи не в справі мого екіпірування? — спитав Портос.

— І так, і не так, — відказав Мускетон.

— Хіба ти не можеш точно сказати мені?

— Ні, пане! Ідїть сами.

Портос підвівся, попрощався із своїми приятелями і пішов за Мускетоном. За хвилину на порозі з'явився Базен.

— Чого вам треба, мій друже? — спитав Арамис з тою лагідністю, яка брєніла в його голосі щоразу, як думками він повертав до церкви.

— Якась людина чекає на вас вдома, — відповів Базен.

— Яка людина?

— Жебрак.

— Дайте йому милостині та хай помолиться за бідного грішника.

— Цей жебрак намагається за всяку ціну побалакати з вами та запевняє, що ви радітимете, побачившись з ним.

— Чи не переказував він чого особисто для мене?

— Так. „Якщо пан Арамис вагається побачитися зо мною, то скажіть йому, що я прибув з Туру“.

— З Туру? — верескнув Арамис. — Тисяча пробачень, панове. Безсумнівно, ця людина привезла мені відомості, що я їх чекав.

З цими словами він підвівся й швидко вийшов.

Залишилися Атос і Д'Артаньян.

— Мені здається, що ці вітрогони влаштували свої справи. Яка ваша думка про це, Д'Артаньяне? — спитав Атос.

— Я знаю, що справа Портоса стоїть гарно, — відповів Д'Артаньян. — Щодо Арамиса, то сказати правду, я ніколи серйозно не турбувався за нього. А ось ви, любий Атосе, що так великодушно розподілили пістолі англійця, які були з права ваша власність, що ви робитимете?

— Я цілком задоволений, що вбив цього нікчому, бо вважаю за святе діло вбити англійця. А коли б я привласнив собі його пістолі, то мене гризло б сумління. Краще скажіть ось що: мені говорено, що ви відвідуєте якихось підозрілих англійців.

— Тобто я буваю в одній англійки, за яку я вам казав.

— А, це та білява жінка, що з приводу неї я давав вам пораду, за якою ви, звичайно не пішли.

— Я наводив вам свої міркування.

— Ви, здається, казали мені, що сподіваєтеся знайти там екіпіровку.

— Зовсім ні. Я впевнився, що ця жінка брала участь у викраданні пані Бонасьє.

— Так, розумію. Щоб відшукати одну жінку, ви залицяетесь до іншої. Це найдовший, але зате найприємніший шлях.

Під той час Арамис поспішав з вулиці Феру до вулиці Вожірар перебалакати з особою, що приїхала з Туру.

Прийшовши додому, він дійсно застав чоловіка, невеликого на зріст, з розумними очима, в лахмітті.

— Це ви хтіли мене бачити? — спитав мушкетер.

— Я хтів побачити пана Арамиса. Це ваше прізвище?

— Моє. Маєте передати мені щось?

— Так, коли ви покажете певну гаптовану хустку.

— Ось вона, — сказав Арамис, відобувши з-за пазухи ключик і відчинивши ним маленьку скриньку чорного дерева з перламутровою інкрустацією. — Ось вона, дивіться.

— Добре, — сказав жебрак, — одішліть свого льокая.

Дійсно, Базен, цікавий довідатися, в якій справі його пан потрібний жебракові, не відходив від нього ні на крок, прийшовши додому майже одночасно з ним. Та така поквалітивість не стала йому на користь: з прохання жебрака, пан жестом запропонував йому залишити кімнату, і той мусів скоритися.

Скоро Базен вийшов, жебрак швидким оком озирнувся круг себе, аби впевнитися, що ніхто не може ні підслухати, ні підглядіти. Розстібнувши своє дрантя, ледве стягнене чересом, він почав пороти верхню частину камізьки і витяг звідти листа.

Арамис скрикнув з радощів. Побачивши печатку, він поцілував написане, і з пошаною, майже релігійною, розгорнув листа, зміст якого був такий:

„Друже, доля бажає, щоб ми були розлучені ще на деякий час; але чудові дні молодости не загинули без звороту. Виконуйте свої обов'язки на бойовищі, а я виконую мої на іншому полі. Візьміть од подавця цього листа те, що він має передати вам. Поводьтєся на війні, як личить благородному дворянинові й згадуйте про мене. Цілую ваші карі очі.

Прощайте, чи краще, до побачення“.

А жебрак все ще розпорував камізельку. З - під своєї брудної одежі він витяг одну по одній півтораєта еспанських дублонів¹⁾ і поклав їх на стіл; відтак відчинив двері, вклонився й вийшов перше, ніж приголомшений юнак встиг сказати йому бодай одне слово. Тоді Арамис вдруге прочитав листа й помітив таку приписку:

„P. S. Ви можете привітати подавця листа — він граф і еспанський гранд“²⁾).

Базен постукав у двері. Тепер Арамис не мав рації уникати його присутності й дозволив йому ввійти.

Базен, остовпів, побачивши стільки золота, і забув, що прийшов доповісти про Д'Артаньяна, який, цікавий знати, що то за жебрак, кинув Атоса й пішов до Арамиса.

А що Д'Артаньян не церемонився з Арамисом, то, зрозумівши, що Базен забув доповісти про нього, сам доповів про себе.

— Ага, чорт побирай, любий Арамисе, — скрикнув Д'Артаньян, — коли це ті сливи, що їх надіслано вам з Туру, то передайте від мене моє привітання садівникові, який збирав їх.

— Ви помиляєтеся, мій дорогий, — сказав Арамис, все ще додержуючи таємниці, — це мій видавець надіслав мені гроші за поему з одностопних віршів, що її розпочав я ще там.

— Ах, справді! — відмовив Д'Артаньян. — Адже ваш видавець дуже щедрий, дорогий Арамисе. Це все, що я маю вам сказати.

— Як! — згукнув і собі Базен, — за поему платять так дорого! Це неможливо! Мені дуже це до вподоби: поет це майже те саме, що й абат. Ах, пане Арамисе, ставайте, будь ласка, поетом.

— Базене, мій друже! Мені здається, ви втручаєтеся в розмову.

Базен зрозумів, що був нечемний і, опустивши голову, вийшов.

— А, — всміхнувшись, вів далі Д'Артаньян, — ви продаєте ваші твори вагою золота! Ви щасливі, мій друже, та будьте обережні: не загубіть листа, що визирає з кешені вашого мундира й що ви одержали, безумовно, також од вашого видавця.

Арамис почервонів до білка очей, засунув листа у кешеню й застьяобнув камізельку.

¹⁾ Дублон — старовинна еспанська золота монета, у Франції — подвійний люїдор.

²⁾ Гранд (есп.) — вищий шляхетський титул в Еспанії.

Обидва приятелі пішли тоді до Атоса, що, будиши вірний своїй клятві не виходити з дому, наказав принести до себе обід. Він був чудовий знавець гастрономії, і тому Д'Артаньян і Арамис не суперечили й доручили йому цю важливу справу.

Прямуючи до Портоса, вони на розі вулиці Бак спіткалися з Мускетомом, що з жалібним видом гнав мула й коня. Д'Артаньян скрикнув з подиву, змішаного з радістю.

— Це ж мій жовтий коник! — згукнув він. — Арамисе, подивіться на цього коня!

— Та який же він миршавий, — вимовив Арамис.

— Дорогий мій, це той самий коник, на якому я приїхав до Парижу.

— Як! Пан знає цього коня? — спитав Мускетон.

— Він дуже оригінальної масти, — сказав Арамис. — Я ніколи не бачив шерсти такого кольору.

— Це так, — відповів Д'Артаньян, — тому то я й продав його за три екю, і таку ціну дали, звичайно, за його масть, бо весь він не вартий і вісімнадцяти ліврів. Та яким чином, Мускетоне, цей коник опинився в твоїх руках?

— Краще вже й не кажіть, пане, — відповів слуга. — Цю жахливу штуку утнув чоловік нашої герцогині.

— Як саме, Мускетоне?

— Ось бачите, нас обдаровано ласкою одної знатної дами, герцогині Де... Вибачте, пан наказав мені бути скромним. Вона примусила нас прийняти маленький подарунок: чудового еспанського огира й андалузського мула — просто диво. А чоловік її, довідавшись про це, перейняв дві тварини, що вже були відряджені до нас, і замінив цими двома огидними шкапами.

— Які ти й женеш назад, — додав Д'Артаньян.

— Так, — відказав Мускетон. — Ви ж розумієте, що ми не можемо прийняти такі коні, замість тих, що їх нам обіцяли.

— Звичайно, ні, чорт побирай, дарма, що я дуже хотів би побачити Портоса на цьому жовтому конику. Тоді б і мені було видніше, як виглядав я сам, коли їхав до Парижу. Та ми не затримуємо тебе, Мускетоне, іди виконуй накази свого пана. Він у себе?

— Так, пане, — відмовив Мускетон, — але в дуже поганому гуморі.

Мускетон одвів мула та коня до жінки судового, а Портос при першому же побаченні з нею вчинив їй бурхливу сцену.

— Адже нікому не заборонено шукати що подешевше, — відповіла жінка судового, намагаючися виправдатись.

— Ні, пані! Але ті, що шукають подешевше, повинні дозволити іншим відшукати собі щедріших друзів.

І Портос, повернувшись на закаблуках, зробив уже крок, щоб податись.

— Пане Портосе! Пане Портосе! — згукнула вона. — Я була неправа, визнаю це. Мені не слід було торгуватися, коли йшлося про умундирування такого кавалера, як ви.

Портос, не відповівши ні слова, зробив ще крок назад. Жінці здавалося вже, що вона бачить його в світлій хмарі, з усіх боків оточеного герцогинями та маркизами, що кидають йому під ноги торбини із золотом.

— Спиніться, бога ради, пане Портосе! — скрикнула вона. — Спиніться та побалакаймо.

— Розмовляти з вами, приносить мені нещастя, — відказав Портос.

— Та скажіть, чого вам треба?

— Нічого, бо розмова з вами майже завжди сходить на якесь прохання.

Жінка повиснула на руці Портоса і в нападі горя згукнула:

— Пане Портосе! Я ж зовсім не розуміюся на цих справах. Хіба я тямлю на конях або на збруї?

— Тоді, пані, вам треба було звернутися до мене, бо я розуміюся на цих справах.

— Це моя провина, пане Портосе, і я виправлю її, слово честі.

РОЗДІЛ IV

УНОЧІ ВСІ КІШКИ СІРІ

Настав, нарешті, вечір.

Д'Артаньян, як і завжди, прийшов до міледі коло дев'ятої. Він застав її в чудовому гуморі. Ніколи ще не привітала вона його так люб'язно. Наш ґасконець з першого ж погляду зрозумів, що його записку передано, й що вона справила гарне вражіння.

Кеті подала ним солодощі. Міледі скинула на неї приязним оком і всміхнулася найласкавішою усмішкою, але бідолашна дівчина була така сумна, що й не помітила цієї ласкавости своєї пані.

О десятій міледі почала хвилюватися. Д'Артаньян збагнув, що це значило. Міледі дивилася на дзигарі, підводилася, знову сідала і всміхалася до Д'Артаньяна з таким

виглядом, ніби говорила: безумовно, ви дуже милий, та будете ще миліший, як залишите мене.

Д'Артаньян підвівся, взяв капелюха. Міледі дала йому поцілувати свою руку, і юнак почувив, як стиснула вона її, очевидно, не з кокетства, а з вдячності за його вихід.

— Вона добіса кохає його,—прошептав гасконець і пішов з кімнати.

На цей раз ніхто не чекав на нього: ні в передпокої, ні в коридорі, ні під ворітьми. Д'Артаньянові самому треба було відшукати сходи й маленьку кімнату.

Кеті сиділа, обхопивши голову руками, і плакала. Вона чула, як увійшов Д'Артаньян, але не підвела голови. Юнак наблизився до дівчини і взяв її за руки. Кеті вибухнула плачем.

Як і думав Д'Артаньян, міледі, одержавши листа, у нападі радощів, розповіла все своїй покоївці, а тоді на винагороду за добре виконане доручення, подарувала їй гаманця з грошима.

Повернувшись до себе, Кеті кинула гаманця в куток, де він і лежав розкритий, а на килимі біля нього валялися тричотири золоті монети.

Бідолашна дівчина, почувивши пестоці Д'Артаньяна, підвела голову. Д'Артаньяна надзвичайно вразило зворушення, відбите на її обличчі: Кеті благально згорнула на грудях руки, але не наважувалася вимовити й слова.

Дарма, що серце Д'Артаньянове було мало жалісне, ця німа скорбота гилбоко схвилювала його. Проте, він поклав за всяку ціну додержати своїх плянів, а надто останнього, і ні на крок не відступати від складеної ним програми. Отже, він не обіцяв Кеті відмовитись од своїх намірів, а лише запевнив її, що вчинок його тільки звичайна помста.

Помститися було тим легше, що міледі звеліла Кеті загасити всі свічки навіть в її власній кімнатці. До самого світанку граф Де-Вард мав залишатися в темряві.

За кілька хвилин вони почули, що міледі ступила до себе в спальню.

Д'Артаньян зараз же кинувся до гардеробу. Ледве встиг він сховатися, як задеренчав дзвоник. Кеті пішла до своєї пані й зачинила двері, але стіна між кімнатами була така тонка, що чути було майже всю розмову двох жінок.

Міледі, здавалося, сп'яніла з радощів. Вона примушувала Кеті повторювати найменші подробиці вигаданого покоївкою побачення її з Де-Вардом: розповідати, як він прийняв листа, що сказав, які почуття виявляло його обличчя, чи скидався він на дуже закоханого. Бідна Кеті, примушена

удавати з себе веселу служницю, на всі ці запитання відповідала придувленим голосом, та пані не чула її сумного тону: таке егоїстичне щастя людини.

Час побачення з графом наближався, і міледі, наказавши Кеті загасити в неї світло, звеліла їй піти до себе і ввести Де-Варда, скоро тільки той з'явиться.

Чекати довелося недовго. Побачивши крізь шпарку в гардеробі, що все огорнула темрява, Д'Артаньян вискочив з свого притулку тої ж хвилини, як Кеті зачинила двері.

— Що це за шум? — спитала міледі.

— Це я,—півголосом промовив Д'Артаньян,—це я—граф Де-Вард.

— Ой, боже мій! — прошептала Кеті,—він не спромігся навіть дочекатися часу, який сам призначив.

— Ну,—сказала міледі тремтячим голосом,—чому ж ви не входите? Ви ж добре знаєте, що я на вас чекаю, графе.

Відповідаючи на цей заклик, Д'Артаньян одсунув Кеті й кинувся в кімнату міледі.

Якщо досада й сум катують подеколи чиюсь душу, то це — душа коханця, що під прибраним ім'ям слухає свідчення, призначені його щасливому суперникові.

Д'Артаньян опинився в такому важкому становищі, що й не передбачав. Ревнощі краяли йому серце, і він страждав не менш, як бідна Кеті, що плакала в сумежній кімнаті.

— Так, графе,—казала міледі найпривітнішим голосом, ніжно стиснувши його руку в своїх.—Я щаслива коханням, що його ваші погляди й ваші слова виявляли щоразу, як ми з вами стрічалися. Я теж кохаю вас, і завтра, завтра ж хочу мати який-небудь доказ вашої любові. А щоб ви до того часу не забули за мене — ось візьміть.

Вона зняла з пальця перстень і насунула його на палець Д'Артаньянові.

Юнак пригадав, що бачив уже цей перстень на руці міледі, то був чудовий сапфір, оточений діямантами.

Спершу Д'Артаньян хотів повернути подарунок, та міледі спинила його руку:

— Ні, ні, бережіть цей перстень, в ім'я нашого кохання. До того ж,—додала вона підлесливим тоном,—приймавши його, ви зробите мені більшу послугу, ніж можете собі уявити.

— Ця жінка повна таємниць,—подумав Д'Артаньян. Він почував себе ладним признатись в цьому і розкрив уже рота, щоб сказати міледі, хто він, і з якою мстивою метою прийшов до неї, коли та додала:

— Золото мое! І подумати тільки, що це гасконське чудовисько трохи не вбило вас!

Чудовисько то був він самий.

— Ваші поразки ще й досі завдають вам страждань? — питала міледі.

— О, величезних! — сказав Д'Артаньян, не знавши, що відповісти.

— Будьте спокійні, — пробурмотила міледі, — я помщуся за вас, і жорстоко.

— Чорт побирай, — подумав гасконець, — звірятись на неї, мабуть, ще зарано.

Д'Артаньянові потрібний був деякий час, щоб отямитися від цієї розмови. Усі думки про помсту, з якими він прийшов сюди, цілком розвіялися. Ця жінка мала над ним якусь незрозумілу владу. Він водночас і ненавидів, і обожнював її. Він ніколи не уявляв собі, що два такі противні почуття можуть жити в одному серці й спричинитися до такого дивного, немов диявольського кохання.

Вибило першу. Треба було розлучатися. Кидаючи міледі, Д'Артаньян відчував тільки гострий жаль, що примушений одходити.

По жагучих поцілунках при прощанні, нове побачення було призначене на наступному тижні.

Бідна Кеті сподівалася, що скаже Д'Артаньянові кілька слів, коли він буде проходити її кімнатою. Та міледі сама провела його до сходів.

Назавтра Д'Артаньян побіг до Атоса. Розпочата ним інтрига була така незвичайна, що він мусів порадитися з мушкетером. Д'Артаньян розказав усе. Атос кілька разів насуплював брови.

— Ваша міледі, — мовив він, — здається мені, огидне створіння. І ви погано робите, оманюючи її: ви здобули собі найзапеклішого ворога.

Підчас їхньої розмови Атос уважно розглядав сапфір, обкладений діамантами, що заступив на руці Д'Артаньяна перстень королеви, старанно захований їм у скриньку.

— Ви дивитеся на цей перстень? — сказав гасконець, дуже радий, що може повеличатися перед приятелем таким багатим подарунком.

— Так, — відповів Атос, — він нагадує мені один родинний коштовний самоцвіт.

— А правда ж, він гарний? — спитав Д'Артаньян.

— Розкішний, — відказав Атос, — я ніколи не думав, що на світі є два сапфіри такої чудової води. Значить, ви заміняли його на ваш діамант?

— Ні, це подарунок моєї чарівної англійки, вірніш моєї чарівної французки, бо, хоч я ніколи її не питав, але певний, що народилася вона у Франції.

— Так, цей перстень ви дістали від міледі? — зойкнув Атос голосом, в якому виразно почувалося збудження.

— Авжеж. Я одержав його сьогодні вночі.

— А покажіть мені цей перстень.

-- Прошу,— вимовив Д'Артаньян, знімаючи його з пальця.

Атос роздивився його, пополотнів і спробував насунути перстень на свій підмизинний палець. Перстень прийшовся, наче був зроблений на нього. Хмара гніву й помсти облягла завжди спокійне обличчя благородного Атоса.

— Неймовірна річ, щоб це був він. Яким чином міг він опинитися в руках у міледі Клерік? А разом із цим важко припустити, щоб між двома перснями була така схожість.

— Ви знаєте цей перстень? — спитав Д'Артаньян.

— Мені здається, що я впізнав його,— відказав Атос,— та безумовно я помилився.

І, не спускаючи з нього ока, він повернув перстень Д'Артаньянові.

— Будь ласка, Д'Артаньяне,— сказав по хвилинній мовчанці Атос, — зніміть персня з пальця або поверніть камінь усередину. Він викликає в мене такі жахливі спогади, що я не спроможний розмовляти з вами. Ви нібито прийшли порадитись зі мною; ви, кажете, опинилися в скрутному становищі й не знаєте, що робити? Та стривайте... Дайте мені ще раз цей сапфір. На тому, про який я вам говорив, мусить бути з одного боку подряпане місце.

Д'Артаньян знову зняв перстень. Атос здригнувся.

— Ось дивіться,— сказав він.— Чи не дивно це?

Сапфір, і справді, з одного боку був подряпаний.

— Та від кого він вам прийшовся, Атосе?

— Од моєї матері, що й собі дістала його від своєї матері. Як я вже сказав вам, це стара родинна дорогоцінність, і вона не повинна була виходити з нашої родини.

— А ви його... продали? — боязко спитав Д'Артаньян.

— Ні,— загадково всміхаючися, відмовив Атос,— я подарував його за одну ніч кохання, так саме, як подарували його вам.

Д'Артаньян замислився. Йому здавалося, він бачив, як у душі міледі розкривають свої пащі темні таємні провалля.

Атос узяв перстень і не одяг його на палець, а поклав у кешеню.

— Ви знаєте, як я люблю вас, Д'Артаньяне,— сказав Атос, потиснувши йому руку.— Якби в мене був син, я не міг би любити його більше за вас. Звіртеся на мене, одмовтеся од цієї жінки. Я не знаю, але якесь передчуття каже, що це пропаще створіння, і що в ній є щось фатальне.

— Маєте рацію,— відказав Д'Артаньян.— Я кину її. Мушу признатися, ця жінка страхає й мене.

— А чи стане у вас на це твердості?

— Стане,— відмовив Д'Артаньян.— Я ладний хоч зараз.

— От і добре, дитя моє,— сказав Атос, стиснувши гасконцеві руку з майже батьківською ніжністю.— І дай боже, щоб ця жінка, яку здибали ви на своїй життєвій путі, не залишала на ній жахливого сліду.

Атос вклонився Д'Артаньянові, даючи на розум, що хоче залишитися сам із своїми думками.

Повернувшись додому, Д'Артаньян застав Кеті, яка чекала на нього. Пропасниця, що триває цілий місяць, не спромоглася б змінити її так, як змінилася вона цієї безсонної, сумної ночі.

Пані послала її до удаваного графа Де-Варда. Міледі просто збожеволіла від кохання й не тямилася з радощів.

І бідна Кеті, бліда та тремтяча, чекала відповіді Д'Артаньяна.

Атос мав великий вплив на юнака. Порада друга разом із голосом власного серця надали Д'Артаньянові сил покласти не бачитись більше з міледі, а надто тепер, коли гнів свій він задовольнив і помстився. Замість відповіді, він взяв перо й написав таке:

„Мадам, не сподівайтесь на близьке побачення зі мною: відтоді, як я одужав, у мене стільки подібних справ, що доводиться встановити в них певну почережність.

Цілую ваші ручки.

Граф Де-Вард“.

Про сапфір — ні слова: може гасконець хотів зберегти його, як знаряддя проти міледі, а, може, будьмо щирі, — залишив його, як останній ресурс для екіпірування?

Д'Артаньян передав Кеті листа незапечатаного. Прочитавши його, вона з початку нічого не зрозуміла, а прочитавши вдруге, ледве не збожеволіла з радощів.

Кеті не могла повірити своєму щастю: Д'Артаньян примушений був повторити вголос те, ще вона прочитала в листі. І хоч яка загрожувала їй небезпека, коли взяти на увагу запальну вдачу міледі, — Кеті бігцем побігла до Королівської площі, щоб передати своїй пані цю записку. Серце найкращої жінки немилосердне до страждань суперниці.

Міледі розгорнула листа з тою поквалністю, з якою Кеті приставила його. По перших же прочитаних нею словах вона посиніла, а тоді зімняла папір і, скинувши гнівним оком на Кеті, звернулась до неї:

— Що це за лист? — спитала вона.

— Це відповідь пана Де-Варда, мадам! — відмовила, трясучись, Кеті.

— Неможливо! — згукнула міледі. — Неможливо, щоб джентлмен написав такого листа дамі.

Раптом вона здригнулася й вимовила:

— Боже мій! Чи не довідався він?..

Міледі спинилася. Зуби їй клацали. Вона стала бліда, як мрець, хотіла підійти до вікна, щоб відсвіжитися, та спромоглася тільки простягти руки, — ноги в неї підломилися, і вона впала в крісло.

Кеті здалося, що міледі знепритомніла: вона кинулася розстібнути їй корсаж, та міледі рвучко схопилася з крісла.

— Чого вам треба від мене? — сказала вона. — І чого це ви підносите руку наді мною?

— Я думала, що вам стало млосно й хотіла допомогти, — відповіла покоївка, перелякана жахливим виглядом своєї пані.

— Мені млосно? Мені! Мені! Ви вважаєте мене за легкодуху жіночку. Коли мене ображають, я не зомліваю, а мщуся за себе. Чуєте ви це?

І жестом вона звеліла Кеті піти геть.

РОЗДІЛ V

МРІЇ ПРО ПОМСТУ

Увечорі міледі звеліла ввести Д'Артаньяна, тільки він прийде. Але Д'Артаньян не прийшов.

Назавтра Кеті знову зайшла до юнака й розповіла йому про все, що сталося напередодні. Д'Артаньян усміхнувся. Ревний гнів міледі була його помста.

Увечорі міледі нетерпеливилась ще більше, як учора. Вона повторила свої розпорядження щодо гасконця, але й на цей раз чекала на нього дурно.

Прийшовши до Д'Артаньяна другого дня, Кеті не була вже така жвава й весела, як передніше, а, навпаки, мала надзвичайно сумний вигляд.

Д'Артаньян спитав бідолашну дівчину, що з нею сталося. Замість відповіді Кеті витягла з кешені листа й подала його Д'Артаньянові.

Лист був написаний рукою міледі, тільки тепер на адресу Д'Артаньяна, а не графа Де-Варда.

Юнак розгорнув листа й прочитав:

„Люб'язний пане Д'Артаньяне, не слід занедбувати своїх друзів, а надто перед довгою розлукою. Мій дівер і я марно чекали на вас вчора й позавчора. Невжеж так буде й сьогодні? "

Вдячна вам
леді Клерік“.

— Цілком зрозуміло,— зауважив Д'Артаньян,— і для мене цей лист — не несподіванка. Мій кредит збільшується коштом кредиту Де - Варда.

— І ви підете? — спитала Кеті.

— Слухай, люба дитинонько,— відповів гасконець, шукаючи засобів виправдатися перед самим собою за те, що порушує дану Атосові обіцянку; — ти ж розумієш, що було б нетактовно не з'явитися на таке категоричне запрошення. Міледі, побачивши, що я не показуюсь, не втямить причини, з якої я перервав свої відвідування. Про дещо вона може здогадатися, і хто знає, до чого може дійти помста жінки такої вдачі?

— О, боже мій,— відмовила Кеті,— ви умієте подати справу в такому вигляді, ніби завжди праві. Але ви знову залицятиметесь до неї, і якщо сподобається їй під вашим справжнім ім'ям, у вашому справжньому образі, то це буде далеко гірше, ніж перше.

Бідна дівчина почуттям угадувала те, що мало статися.

Д'Артаньян заспокоював її, як тільки міг, і обіцяв залишитися нечулим до чар міледі.

Він доручив переказати їй, що страшенно вдячний за пам'ять і завжди весь до її послуг. Відповісти листовно він не наважився, боячись, що не зуміє змінити свого письма так, щоб досвідчені очі міледі не вгляділи схожості з письмом Де - Варда.

Вибило дев'яту, коли Д'Артаньян був уже на Королівській площі. Очевидно, слуг, що чекали в передпокої, було попереджено, бо не встиг він спитати, чи можна бачити міледі, як один з льокаїв побіг доповісти про його прихід.

— Просіть увійти! — сказала міледі уривчастим голосом, але так гучно, що Д'Артаньян почув його з передпокою.

Льокай провів гасконця до пані.

— Більше мене ні для кого вдома нема. Чуєте? Ні для кого! — наказала міледі.

Льокай пішов.

Д'Артаньян цікаво глянув на міледі. Обличчя їй було бліде, очі — втомлені, чи то з безсоння, чи то від сліз. Кількість свічок навмисно зменшено, та це не допомогло молодій жінці сховати сліди пропасниці, що трусила її протягом двох

день. Д'Артаньян підійшов до неї із завждишньою своєю галантністю. Міледі зробила надзвичайне зусилля, щоб люб'язно привітати його. Жодне розгублене обличчя не віддало такої ласкової усмішки.

На запитання Д'Артаньянове, як почуває вона себе, міледі відповіла:

— Кепсько, дуже кепсько.

— Тоді я прийшов не свого часу. Вам безумовно треба відпочити, і я краще піду назад,— сказав Д'Артаньян.

— О, ні, навпаки,— відказала міледі,— ваше миле товариство, пане Д'Артаньяне, розважить мене.

— Еге! — подумав Д'Артаньян,— ніколи ще не була вона така чарівна. Треба матись на бачності.

Міледі прибрала найприятнішого вигляду, на який тільки була здатна, і надала можливого блиску своїй розмові. Разом із тим пропасниця на хвилину залишила її, і очі жінки знову заблищали, щоки — зарум'янились, губи — почервоніли. Д'Артаньян сидів перед Цірцеєю¹⁾, що чарувала його. Його кохання, що, здавалось, погасло, було тільки приспане й знову прокинулося в його серці. Міледі всміхнулась, і Д'Артаньян побачив, що ладний офірувати все одній такій усмішці.

Був момент, коли він відчув немов гризоту сумління. Міледі ставала дедалі говіркішою й спитала, чи єсть у Д'Артаньяна коханка.

— О,— і Д'Артаньян прибрав щонайніжнішого вигляду,— невжеж ви така жорстока, що можете ставити подібні запитання мені, мені, який відтоді, як уздрів вас, дише й живе лише вами й для вас!

На обличчі міледі промайнула чудна усмішка.

— Ви, значить, кохаєте мене?

— А хіба мені треба казати вам про це? Невжеж ви сами того не помітили?

— Так, але ви знаєте прислів'я: що в серці більше гордоців, то важче перемогти його.

— О, труднощі не страхують мене. Мене лякає тільки неможливість.

— Для справжнього кохання нема нічого неможливого.

— Нічого?

— Нічого.

„Чорт побирай,— подумав Д'Артаньян,— тон змінився. — Чи не закохалася часом ця вередука в мене? Може вона хоче подарувати мені другий такий сапфір, який подарувала вже, взявши мене за Де-Варда?“

¹⁾ Цірцея — славетна чарівниця, що своєю вродою на довгий час затримала Одиссея підчас його повернення додому після облоги Трої (епізод із славетної грецької поеми «Одиссея»).

Д'Артаньян присунув свого стільця до міледі.

— Побачимо, що ви зробили б для доказу кохання, про яке говорите?

— Усе, що ви вимагатимете від мене... Наказуйте: я ладний на все.

— На все?

— На все! — згукнув Д'Артаньян, наперед знавши, що така обіцянка мало до чого зобов'язує його.

— Тоді побалакаймо трішки, — міледі й собі присунула крісло до Д'Артаньяна.

— Я слухаю вас, — сказав той.

Міледі на хвилину замислилась, ніби вагалася, потім, немов наважившись, сказала:

— У мене є ворог.

— У вас, мадам? — скрикнув Д'Артаньян, удаючи подив. — Та хіба ж це можливо? У такої чарівної та ласкавої жінки, як ви?

— І ворог смертельний.

— Справді так?

— Ворог, який образив мене так жорстоко, що між ним і мною точиться тепер війна до загибуні. Чи можу я здатись на вас, як помічника?

Д'Артаньян зараз же зрозумів, куди гне це мстиве творіння.

— Можете, пані, — сказав він з піднесенням. — Моя рука й моє серце належать вам, як і моє кохання.

— Тоді, — мовила міледі, — якщо ви стільки ж благородні, скільки й закохані...

Вона зупинилась.

— Так що ж?

— Ось що! — по хвилинній мовчанці закінчила міледі. — З сьогоднішнього дня не кажіть про неможливість.

— О, не переобтяжуйте мене щастям, — скрикнув Д'Артаньян, кидаючись навколішки й укриваючи поцілунками руки, яких вона не відіймала.

„Помстись за мене над цим підлим Вардом, — думала міледі, сціпивши зуби, — а я зумію здихатися тебе, подвійний дурень, ходяча шпада!“

„Потрап лише мені до рук після того, як так насміялася та поглузувала з мене, облудна жінко, — думав Д'Артаньян, — і я вкупі з тим, кого ти хочеш убити моєю рукою, поглузую з тебе“.

— Я згоден, — сказав він, підвівши голову.

— Значить ви зрозуміли мене, мій любий пане Д'Артаньяне!

— Я зрозумів би вас з одного вашого погляду.

— Отже, ви задля мене піднесете руку, що набула вже вам такої слави?

— Хоч зараз же!

— Та як віддячу я вам за таку послугу? Я знаю закоханих. Ці люди нічого не роблять дурно.

— Ви знаєте, що мені потрібна тільки одна нагорода; єдина, гідна вас і мене.

І він ніжно пригорнув її до себе. Міледі майже не опиралася.

— Ач, який корисливий,— усміхнулася жінка.

— Ах,— скрикнув Д'Артаньян, увесь уже під владою жаги, яку міледі вміла розпалювати в його серці.— Це тому, що моє щастя здається мені непевним. Я боюсь, що воно розвіється, як сон, і тому поспішаю здійснити свої мрії.

— Спершу заслужить це щастя.

— Чекаю ваших наказів.

— Правда?— спитала міледі, вагаючись востаннє.

— Назовіть мені негідника, особу, що примусила плакати ваші чарівні очі.

— Хто вам казав, що я плакала?

— Мені здалося...

— Такі жінки, як я, не плачуть.

— То й краще! Скажіть же, як його звать?

— Пам'ятайте, що це прізвище — мій секрет.

— Проте ж я повинен знати його прізвище.

— Так, повинні. Ось бачите, як я зв'язуюсь на вас.

— Ви вщерть сповняєте мене радістю. Його прізвище?

— Ви його знаєте.

— Справді?

— Так.

— Він не з моїх приятелів? — спитав Д'Артаньян, удаючи, ніби вагається.

— А якби то був один з ваших приятелів, ви не наважились би? — скрикнула міледі, і вогник загрози блимнув у її очах.

— Ні, нехай він буде хоч брат мій! — скрикнув Д'Артаньян, немов у пориві захоплення.

Наш ґасконець давав аванси, нічим не ризикуючи, бо знав, на що іде.

— Мені до вподоби ваша відданість,— сказала міледі.

— Вам в мені тільки це й до вподоби?

— Я кохаю і вас самого,— відповіла вона, беручи його за руку.

— Отже, ви мене кохаєте! — згукнув він.— Якщо це дійсно так, то можна збожеволіти з щастя!

І він стиснув її в своїх обіймах. Міледі не ухилялася його поцілунків, але й не відповідала на них.

Губи її були холодні. Д'Артаньянові здавалось, що він обнімає статую.

Проте, наелектризований коханням, він сп'янів з радощів, майже вірив ніжності міледі й ладний був визнати провину Де-Варда. Якби під ту хвилину Де-Вард нагодувся йому під руку, він неодмінно вбив би його.

Міледі скористалася з цієї нагоди.

— Його звать...— почала вона.

— Де-Вард, я знаю!— скрикнув Д'Артаньян.

— Як? Ви його знаєте!— спитала міледі, схопивши за руки юнака й силкуючись прочитати в його очах найглибші його думки.

Д'Артаньян зрозумів, що зайшов задалеко й зробив помилку.

— Скажіть, скажіть же,— повторювала міледі,— звідки ви його знаєте?

— Звідки я його знаю?

— Так.

— Я знаю його тому, що вчора в одному салоні, де я був, Де-Вард показував персня, одержаного нібито від вас.

— Мерзотник!— скрикнула міледі.

Цей епітет, як легко можна здогадатися, відбився в самому серці Д'Артаньяновім.

— Ну, і що ж?— напосідала вона.

— Я помщуся за вас на цьому мерзотнику!— згукнув Д'Артаньян.

— Дякую вам, мій відважний друже,— мовила міледі,— але коли ж це буде?

— Завтра, зараз, коли ви побажаєте!

Міледі хотіла була скрикнути: „зараз же!“ та зрозуміла, що така покvapність скидалась би на невдячність її вірному лицареві.

Крім того, вона мала вжити тисячу застережних заходів, дати тисячу порад своєму захисникові і, зокрема, просити його уникати привселюдних вияснень з графом.

Та Д'Артаньян одним словом запобіг усьому цьому.

— Завтра,— заявив він,— я помщуся за вас, або умру.

— Мовчіть! Я чую кроки свого брата. Не треба, щоб він застав вас тут.

Вона подзвонила. Увійшла Кеті.

— Ідіть цими дверима,— сказала вона, відчинивши потайні дверцята,— і повертайтеся об одинадцятій, ми закінчимо нашу розмову. Кеті приведе вас до мене.

Бідолашна дівчинка трохи не знепритомніла, зачувши ці слова.

— Що ж ви стоїте, наче статуя. Проведіть пана, і сьогодні ввечері, об одинадцятій... ви чули?...

„Здається, всі свої побачення вона призначає на одинадцятку.— подумав Д'Артаньян,— такий вже в неї звичай“.

Міледі простягла йому руку. Д'Артаньян ніжно поцілував її.

„А втім,— міркував він, виходячи від міледі й ледве відповідаючи на докори Кеті,— як би не пошитись нам у дурні. Ця жінка — справжній недолюд. Вживемо застережних заходів“.

РОЗДІЛ VI

ТАЄМНИЦЯ МІЛЕДІ

Д'Артаньян пішов з будинку міледі. Йому треба було перебути деякий час насамоті, щоб зібрати свої думки і, по змозі, розгадати думки цієї жінки.

П'ять чи шість разів обійшов він Королівську площу, щодесьять кроків обертаючись назад і кидаючи погляд на світло в квартирі міледі, виразно помітне крізь жалюзі.

На цей раз молода жінка не дуже поспішала йти до спальні. Нарешті світло погасло. Д'Артаньян повернувся до будинку.

Усе це було так неймовірно й так безсоромно цинічно, що Д'Артаньян ледве ввіряв на свої вуха та очі. Йому здавалось, що його зтягли в одну з тих фантастичних інтриг, які трапляються тільки уві сні.

Д'Артаньян осяг мети своїх бажань: його кохали не як суперника, а удавали, ніби кохають його самого. Таємний голос підказував йому, що він тільки знаряддя помсти, яке милують, доки воно не вб'є когось. Та пристрасть, гордощі й самолюбство примусили замовчати цей голос, приглушили його.

Міледі спитала Д'Артаньяна, чи добре обміркував він привід, що повинен завтра спричинитися до дуелі між ним і Де-Вардом.

Д'Артаньян, думки якого повернули зовсім на інше, забувся, як дурень, і відповів їй, що не такий тепер час, щоб говорити за дуелі.

— Чи не боїтесь ви часом, люб'язний Д'Артаньяне? — іронічно спитала міледі неприязним голосом, що якимось дивно пролунав за таких обставин.

— Ви, звичайно, не думаєте цього, серденько моє,— відмовив Д'Артаньян.— А що, як цей бідолашний граф та винний менше, ніж ви гадаєте?

— В усякому разі,— суворо відказала міледі,— він мене оманив, і, оманивши, заслуговує на смерть.

— Коли вже ви засудили його на страту, то він і помре,— вимовив Д'Артаньян таким рішучим тоном, що міледі взяла його за доказ щирої відданости.

Побачивши, що Д'Артаньян збирається кинути її, міледі нагадала йому обіцянку— відомстити за неї Де-Вардові.

— Я ввесь до ваших послуг,— сказав Д'Артаньян,— але спершу я хотів би впевнитися в одному.

— У чому саме? — спитала міледі.

— У тому, що ви мене кохаєте.

— Здається, я вже дала вам доказ.

— Так, і я відданий вам душею й тілом...

— Дякую, мій відважний коханче... Але як я довела вам моє кохання, так ви доведіть ваше.

— Звичайно. Але коли ви кохаєте мене, як кажете, то невжеж ані трохи не боїтесь за мене?

— А чого ж мені боятися?

— Адже мене можуть тяжко поранити, навіть вбити.

— Це неможливо! Ви такий відважний, так по містецькому орудуєте шпадою.

— Ви, значить, не хочете обрати іншого способу помсти, що не вимагав би зайвого кровопролиття?

Міледі мовчки скинула оком на свого коханця.

Бліде світло першого вранішнього проміння надавало її ясним очам якогось навдивовижу трагічного виразу.

— Справді, мені здається, що ви тепер вагаєтесь.

— Ні, я не вагаюся. Але мені шкода цього горопахи Де-Варда відтоді, як ви більше не кохаєте його. І мені здається, кожен чоловік, який втратив ваше кохання, вже так жорстоко покараний, що для нього немає потреби в іншій карі.

— Хто вам казав, що я його кохала? — спитала міледі.

— Принаймні, тепер я маю право думати без особливої самонадії, що ви кохаєте іншого,— ніжним голосом сказав Д'Артаньян,— і повторюю, я ставлюся прихильно до графа.

— Ви? — спитала міледі.

— Так, я.

— Чому це так?

— Бо я сам знаю...

— Що?

— Що він далеко не так винний проти вас, але вірніше, зовсім не був винний, як воно вам здається.

— Правда? — занепокоїлась міледі. — Поясніть, бо я не розумію, що ви хочете сказати.

— Дійсно, я людина порядна, — сказав Д'Артаньян, вирішивши покласти край всій справі. — А з того часу, як ваше кохання належить мені, і я певний, що ви моя, — а ви ж таки, моя, чи не так?

— Цілком; кажіть далі.

— Так о! Я почуваю себе захопленим, але одне признание мене мучить.

— Признання?

— Якби я мав сумнів у вашому коханні, я не сказав би цього. Та ж ви мене кохаєте, моя люба? Правда, ви ж мене кохаєте?

— Безсумнівно.

— Отже ж якби я, з надмірного кохання до вас, провинився перед вами, ви пробачили би мені?

— Мабуть.

Д'Артаньян з найсолодшою усмішкою спробував наблизити свої губи до губ міледі, та вона відсунула його.

— Признання? — сплотнівши вимовила вона. — Яке признання?

— Останнього четверга, у цій самій кімнаті, ви призначили графові Де-Варду побачення, чи не так?

— Я? Ні, цього не було, — відказала міледі таким упевненим голосом, з таким безстрашним виглядом, що не будь Д'Артаньян цілком певний цього, його міг би взяти сумнів.

— Не брешіть, мій чарівний янголе, — усміхнувшись відповів Д'Артаньян. — Це марна річ.

— Та що ж таке? Кажіть! Ви заморите мене до смерти.

— О, заспокойтесь, ви не винні переді мною, і я вже пробачив вам.

— Ну, а далі, далі що?

— Де-Вард не має чим величатися.

— Чому? Ви ж сами казали мені, що цей перстень...

— Цей перстень, моя люба, у мене. Четверговий граф Де-Вард і сьогоднішній Д'Артаньян — та ж сама особа!

Безумець чекав подиву, змішаного із соромом, маленької бурі, що розв'язалась би сльозами, і дуже помилився. Та помилка тривала недовго. Збліда й жахлива міледі випросталася їй, міцним стусаном в груди відштовхнувши Д'Артаньяна од себе, зірвалася з ліжка.

На той час майже цілком розвидніло. Д'Артаньян затримав її за пенюар з індійського батисту, щоб виблагати собі пробачення. Рішучим рухом вона спробувала випор-

снути з його рук. Батист розідрався і оголив напрочуд дивні плечі, круглі та білі, і на одному з них Д'Артаньян, з невимовним жахом, побачив квітку лелії—ганебне тавро, покладене рукою ката.

— Великий боже!— зойкнув Д'Артаньян, пустивши пенюар. Заціпенілий та німий він залишився на ліжку.

Міледі з самого жаху Д'Артаньяна почувтила, що її виведено на чисту воду. Безсумнівно, він усе бачив: юнак знав тепер її таємницю, жахливу таємницю, якої не знав ніхто інший.

Вона повернулася до нього вже не як посатаніла жінка, а як поранена пантера.

— А-а, поганче,— скрикнула вона,— ти підло зрадив мене, і до того *знаєш ще й мою таємницю. Мусиш пропасти!

І вона побігла до скриньки, оздобленої інкрустаціями, що стояла на туалеті, одчинила її рукою, що тремтіла, наче в пропасниці, видобула маненький кинджал із золотим держалом, з тонким і гострим вістрям, і кинулась до піводягненого Д'Артаньяна.

Дарма, що юнак був, як відомо, відважний, та й він перелякався цього скривленого люттю обличчя, з страшенно поширеними зіньками, цих блідих щок і скривавлених губ. Він одступив за ліжку, нібито підповзала до нього гадюка, і коли його спітніла рука намацала шпаду, витяг її з піхов.

Не звертаючи уваги на шпаду, міледі намагалася злізти на ліжку, щоб вдарити його кинджалом, і спинилася лише тоді, як почувтила на своїх грудях вістря шпади. Тоді вона спробувала схопити шпаду руками, але Д'Артаньян відхилив ці намагання, і, приставляючи шпаду то до її очей, то грудей, одступав од ліжка, шукаючи дверей, що вели до кімнати Кеті.

Міледі завзято атакувала його, ричачи, як тигриця.

Це скидалося на дуель, і Д'Артаньян потроху приходив до пам'яті.

— Добре, моя красуньо, добре!— казав він.— Заспокойтеся, бога ради, а то я намалюю вам другу лелію на ваших гарненьких щочках.

— Мерзотник! Мерзотник!— ричала вона.

Д'Артаньян, шукаючи дверей, додержував оборончої позиції.

На шум, який вони зняли,— вона — перекидаючи меблі, щоб дістати його, а він — хапаючись за меблі, щоб захиститися від неї,— Кеті відчинила двері. Д'Артаньянові, що весь час намагався наблизитися до цих дверей, лишалося зробити

тільки три кроки. Він прожогом кинувся із спальні міледі до кімнати покоївки; швидко, як блискавка, зачинив двері і всією своєю вагою сперся на них. Кеті тимчасом зачиняла засуви. Тоді міледі, з неймовірною для жінки силою, спробувала перекинути перетинку, а тоді, пересвідчившись, що це неможливо, вдарами кинджала в декількох місцях продірявила двері.

Кожен удар вона супроводила жахливими прокльонами.

— Мерщій, мерщій, Кеті,— півголосом скорив Д'Артаньян, коли двері були зачинені на засуви.— Випусти мене з будинку, бо коли ми дамо їй час прийти до пам'яті, вона звелить своїм льокаям убити мене.

— Ви не можете вийти звідси в такому вигляді,— сказала Кеті,— ви ж зовсім роздягнені.

— Це так,— відповів Д'Артаньян, що тільки тепер помітив, в якому він убранні.— Це так! Убери мене, як можеш, та якнайскорше. Ти розумієш, що тут йдеться про життя чи смерть.

Кеті дуже добре розуміла. Вона миттю загорнула його вгаптовану квітками сукню, наклала широкий чепець і мантильку; дала йому капці, які він узув на босі ноги, й повела його сходами. Це було саме в раз. Міледі вже подзвонила й збила тривогу в цілому будинкові. Швайцар відчиняв двері саме тоді, як міледі, теж напівгола, гукала з вікна:

— Не відчиняйте!

РОЗДІЛ VII

ЯКИМ ЧИНОМ АТОСОВІ ПОЩАСТИЛО ЕКІПІРУВАТИСЬ БЕЗ НІЯКОГО КЛОПОТУ

Юнак втік, а міледі все ще загрожувала йому безсилим жестом. Втративши його з очей, вона тої ж хвилини знепритомніла.

Д'Артаньян був такий схвильований, що не подумав навіть про долю Кеті, бігцем промчав половину Парижу й зупинився тільки коло дверей квартири Атосової.

Розгубленість і жах, що опанували його, оклики патрулів, що кинулись за ним наздогінці, гигикання подорожніх, які, незважаючи на ранній час, йшли в своїх справах, тільки дужче підганяли Д'Артаньяна.

Він перетяв двір, знявся вгору на третій поверх до Атоса й щосили постукав у двері.

Грімо із сонними очима відчинив. Д'Артаньян так навально вдерся до кімнати, що трохи не збив його з ніг.

Всупереч звичайній своїй мовчазності, бідолаха на цей раз набув дара слова.

— Гей, чого тобі тут треба, волоцюго? Кого ти шукаєш?

Д'Артаньян скинув чепця й визволив з-під мантильї руки. Побачивши вуси й голу шпаду, Грімо зрозумів, що має справу з мущиною. Він був певний, що то розбійник.

— Рятуйте, рятуйте! — гукнув він.

— Мовчи, дурний! — промовив юнак. — Я — Д'Артаньян. Хіба ти не впізнаєш мене? Де твій пан?

— Ви — пан Д'Артаньян, — згукнув Грімо, — та не може бути!

— Грімо, — сказав Атос, — виходячи із своєї кімнати в халаті. — Мені здається, ви дозволяєте собі розмовляти...

— Ах, пане, це тому...

— Тихо!

Грімо задовольнився тим, що пальцем вказав на Д'Артаньяна.

Атос упізнав свого приятеля й, хоч який був флегматичний, розреготався з дивного машкараду, що бачив перед собою: чепець набакир, спідниця, що ось-ось спаде, закасані рукава і вуси, що тремтіли з хвилювання.

— Не смійтеся, мій дорогий, — сказав Д'Артаньян, — бога ради, не смійтеся, бо запевняю вас, сміятися нема з чого.

І він сказав ці слова з таким урочистим виглядом і з таким жахом, що Атос зараз же схопив його за руки й скрикнув:

— Чи не поранені ви, мій любий? Ви такий блідий.

— Ні. Але зі мною сталася жахлива пригода. Ви тут сами, Атосе?

— Чорт побирай! Та хто ж, на вашу думку, може бути в мене такого часу?

— Добре, добре.

Д'Артаньян прожогом кинувся до кімнати Атоса.

— Ну, кажіть, — сказав Атос, зачинивши двері на засуви, аби ніхто не став їм на заваді. — Чи то король умер? Чи не вбили ви кардинала? Ви на себе не схожі. Ну, кажіть же, бо я, дійсно, помираю з хвилювання.

— Атосе, — сказав Д'Артаньян, скидаючи сукню й з'являючися в самій сорочці, — приготуйтеся вислухати неймовірну, нечувану історію.

— Перш за все уберіться в цей халат, — запропонував мушкетер своєму другові.

Д'Артаньян убрався в халат, не відразу потрапивши в рукави, такий був він схвильований.

— Ну, — спонукав Атос.

— Ось що, — прошептав йому на вухо Д'Артаньян, — плече міледі тавровано квіткою лелії.

— А - а! — зойкнув мушкетер, немов вражений кулею в серце.

— Послухайте, — спитав Д'Артаньян, — чи певні ви, що та інша дійсно померла?

— Інша? — відказав Атос таким безгучним голосом, що Д'Артаньян ледве чув його.

— Так! Та, що про неї ви якось розповідали мені в Ам'єні? Атос важко зідхнув і сховав лице між долоні.

— А ця, — провадив далі Д'Артаньян, — жінка років двадцяти шести — двадцяти восьми.

— Білява? Чи не так?

— Білява.

— З блакитними очима, з дивним блиском і з чорними бровами й віями?

— Так.

— Висока на зріст, ставна. Бракує одного зуба, поруч з очним. зліва.

— Так.

— Квітка лелії маленька, рожеватого кольору, із слідами спроби витруїти її?

— Так, так.

— Але, ви кажете, вона англійка?

— Її звивають міледі, та вона, мабуть, французка. До того ж лорд Вінтер доводиться їй дівер.

— Я хочу бачити її, Д'Артаньяне.

— Будьте обережні, Атосе, будьте обережні. Ви хотіли її вбити. Але ця жінка ладна віддати віть за віть і не схибить.

— Вона не наважиться сказати нічого, бо цим вона викрила б себе.

— Вона здатна на все. Чи ви бачили її колись розлютованою?

— Ні, — відказав Атос.

— Це — тигриця, пантера. Ах, мій любий Атосе. Я боюся, що я накликав на обох нас жахливу помсту.

Д'Артаньян розповів тоді про все: про безумний гнів міледі й про загрозу вбити його.

— Маєте рацію. Слово чести, я не дав би за своє життя і шеляга, — погодився Атос. — На щастя, позавтра ми виступаємо з Парижу. Нас, мабуть, пошлють до Ля - Рошелі, а якщо ми поїдемо...

— Вона піде слідом до краю світа, Атосе, коли впізнає вас. Нехай, вже свою ненависть вона звертає краще на мене самого.

— Ах, мій дорогий; що за важниця, коли вона і вбила б мене! Чи не думаєте ви, що я складаю велику ціну життю?

— Тут якась таємниця, Атосе. Ця жінка — шпигун кардиналів. Я певний цього.

— Тоді будьте обережні. Коли ваша лондонська пригода не викликає в кардинала захоплення, то він, напевно, зненавидить вас. А що кінець-кінцем він не може нічого закинути вам одверто, ненависть же — надто кардиналова — прагне вдовольнити себе, майтеся на бачності. Якщо ви виходите, не виходьте самі, як що їсте — їжте з осторогою. Одне слово, не звіряйтеся ні на кого, навіть на свою тінь.

— На щастя, — відповів Д'Артаньян, — така загроза існуватиме тільки до позавтрашнього вечора, бо будши в армії нам доведеться стерегтися самих муштин.

— А до того часу, — сказав Атос, — я відмовляюся від мого доброхітного ув'язнення й ходитиму з вами скрізь. Вам треба повернутися на вулицю Могильників. Я піду з вами.

— Хоч як до неї не близько, — відказав Д'Артаньян, — а я не можу повертатися в такому вигляді.

— Правильно, — й Атос сіпнув дзвоника.

Увійшов Грімо.

Атос жестом звелів йому піти до Д'Артаньяна й принести одягу. Грімо на мигах такі відповів, що зрозумів і подавсь виконувати розпорядження.

— А все ж таки, мій друже, наша справа з екіпіруванням не посувається наперед, — сказав Атос, — бо, коли я не помиляюсь, усе своє вбрання ви залишили в міледі, яка, безумовно, і гадки не матиме повернути його вам. На щастя у вас є сапфір.

— Сапфір належить вам, дорогий Атосе. Хіба ви не казали мені, що це ваш родинний перстень?

— Так, мій батько купив його, як він казав мені колись, за дві тисячі екю. Цей перстень був частина його весільних подарунків моїй матері. Він напрочуд гарний. Моя мати подарувала його мені, а я, божевільний, замість зберегти його, як священну річ, подарував перстень цьому створінню.

— Тоді, мій любий, візьміть його, бо він ваш і поготів. Я розумію, ви повинні дуже дорожити ним.

— Щоб я взяв цей перстень по тому, як він побував у руках цієї підлої тварюки! Цей перстень, Д'Артаньяне, споганено.

— Ну, продайте його.

— Продати діамант, що дістався мені від матері! Я вважав би це за профанацію святощів.

— Тоді заставте його. Вам охоче дадуть за нього понад тисячу екю. Цієї суми задосить для ваших потреб.

У дальшому, першими ж грошима, що надійдуть до вас, ви викупите його й одержите очищеним од старих плям, бо він пройде крізь руки лихварів.

Атос усміхнувся.

— Ви чудовий товариш, Д'Артаньяне,— сказав він.— Своїми веселощами ви завжди розганяєте сумні думки. Нехай так, заставімо перстінь, але з одною умовою.

— З якою?

— П'ятсот екю вам, а п'ятсот мені.

— Що ви вигадали, Атосе? Мені не потрібно й четвертої частини цієї суми. Я служу в гвардії, і, продавши сідло, матиму таку суму. Чого мені треба? Коня для Плянше, ось і все. До того ви забуваєте, що й у мене є перстень.

— Яким ви дорожите ще більше, як мені здається, ніж я своїм. Принаймні, так мені здається.

— Так, через те, що в крайньому разі він не тільки визволить нас з скрутного стану, але ще й з великої небезпеки. Це не тільки дорогоцінний діамант, а ще й чародійний талісман.

На ту хвилину до кімнати ввійшов Грімо в супроводі Плянше. Останній, турбуючися за свого пана й зацікавлений знати, що з ним сталося, скористався з нагоди й сам приніс одіж.

Д'Артаньян убрався, Атос так само. Коли вони були готові вийти, Атос удав, ніби націлюється. Грімо зараз же зняв мушкет і налагодився йти за своїм паном.

Без будь-яких пригод дісталися вони до вулиці Могильників. Бонасьє стояв на порозі й глузливо зиркнув на Д'Артаньяна.

— А, люб'язний мій пожильче,— сказав він.— Поспішаєте? У вас зараз чарівна молода дівчина, чекає на вас, а жінки, сами знаєте, не люблять, щоб їх примушували чекати.

— Це Кеті,— скрикнув Д'Артаньян і кинувся в коридор. Дійсно, на площадці перед кімнатою, притулившись до дверей, стояла бідолашна дівчина й вся трусилася.

Побачивши його, вона сказала:

— Ви обіцяли боронити мене від її гніву. Ви ж бо за-напали мене.

— Так, вірно,— відповів Д'Артаньян,— будь спокійна, Кеті. А що ж сталося у вас по моему відході?

— Хіба я знаю?— відказала Кеті.— На її вигуки збіглися льокаї. Вона посатаніла з люті. Усі прокльони, які є на світі, вона виригнула на вашу голову. Тоді мені спало на думку, що вона згадає, як ви пройшли до її спальні через мою кімнату і візьме мене за вашу співучасницю. Я захватила трохи грошей, що були в мене, мої цінніші речі й утікла

— Бідолашна голубко! Що ж мені робити з тобою? Позавтра я уїжджаю.

— Усе, що хочете, пане. Увезіть мене з Парижу, увезіть мене з Франції.

— Не можу ж я взяти тебе з собою на облогу Ля - Рошелі.

— Але ви можете примістити мене в провінції, до якоїсь знайомої вам дами, на вашій батьківщині, наприклад.

— Е, моя любя! На моїй батьківщині дами не мають покоївок. Але, стривай. Знайшов. Плянше! Піди до Араміса й попроси його негайно завітати до мене. Мені треба сказати йому щось дуже важливе.

— А-а, розумію — сказав Атос. — Чому ж не до Портоса? Мені здається, що його маркиза...

— Маркиза Портоса вбирається за допомогою писарчуків свого чоловіка, — усміхнувшись, сказав Д'Артаньян, — До того Кеті й не схотіла б жити на Ведмежій вулиці. Чи не так, Кеті?

— Я ладна жити, де хочете, аби тільки сховатися так, щоб не знали, де я.

— Тепер, Кеті, коли ми маємо розлучитися, і, значить, ти не будеш більш ревнувати...

— Хоч де б ви не були, пане, поблизу чи далеко, я завжди вас кохатиму.

— Онде гніздиться вірність кохання, — пробурмотів Атос.

— І я так само, — відповів Д'Артаньян, — я завжди кохатиму тебе, будь спокійна. А скажи, — я надаю великої ваги тому запитанню, — чи не чула ти чого про одну молоду жінку, яку викрадено якимось уночі?

— Заждіть!.. Боже мій! Невжеж, пане, ви все ще кохаєте цю жінку?

— Ні, її кохає один з моїх приятелів. Ось цей Атос.

— Я! — скрикнув Атос таким голосом, ніби помітив, що наступив на гадюку.

— Звичайно, ти, — сказав Д'Артаньян, стискуючи йому руку. — Ти добре знаєш, як ми співчуваємо цій бідній маленькій пані Бонасьє. До того ж Кеті нікому не скаже, чи не так, Кеті? Розумієш, моя голубко, це — жінка тої мацапури, яку ти бачила коло дверей, ідучи сюди.

— О, боже мій, — скрикнула Кеті, — ви нагадали мені, як я злякалась. Хоч би він не впізнав мене!

— Як упізнав? Хіба ти вже бачила колись цього чоловіка?

— Він двічі приходив до міледі.

— А коли саме?

— Днів п'ятнадцять — вісімнадцять тому.

— Саме так.

— Учора ввечері він знову був.

— Учора ввечорі?

— Так, на хвилину раніш, ніж прийшли ви.

— Дорогий Атосе! Нас оточено цілою сіткою шпигунів. ти думаєш, він впізнав тебе, Кеті?

— Я насунула на лоб чепця, побачивши його, та це було, мабуть, запізно.

— Спустіться наниз, Атосе, він до вас ставиться не так недовірливо, як до мене, і подивіться, чи все ще він стоїть коло дверей.

Атос спустився й швидко повернувся.

— Він пішов, а будинок зачинено.

— Він пішов на доповідь і скаже, що всі голуби тепер у голубнику.

— Так тікаймо,— сказав Атос,— залишимо тут самого Плянше, щоб він розказав нам усі новини.

— Одну хвилину. Ми послали по Арамиса.

— Вірно, почекаймо на Арамиса.

Тої хвилини ввійшов Арамис.

Йому розказали, в чому річ, і з'ясували, як конче потрібно, щоб в одної із своїх знайомих знатних дам він знайшов місце для Кеті.

Арамис замислився на хвилину, і, зашарівшись, сказав:

— Це дійсно дуже потрібно для вас, Д'Артаньяне?

— Я буду вдячний вам до живоття.

— Так ось, мадам Де-Буа-Трасі просила мене, здається, для одної своєї приятельки, що перебуває в провінції, вірну покоївку. Якщо ви, Д'Артаньяне, можете ручитися за мадмуазель...

— О, пане,— скрикнула Кеті,— будьте певні, я цілком буду віддана тій особі, що дасть мені змогу уїхати з Парижу.

— Коли так,— відмовив Арамис,— тим краще.

Він сів до столу й написав кілька слів, запечатав записку своїм перснем і передав її Кеті.

— Тепер, моя дитинко,— сказав Д'Артаньян,— ти знаєш, що тут нам не краще, ніж тобі. Покищо розлучімося. А побачимось за кращих днів.

За хвилину троє юнаків розпрощалися з тим, щоб о четвертій зібратися в Атоса, а Плянше залишили доглядати квартиру.

Арамис повернувся додому, а Атос і Д'Артаньян пішли заставляти сапфір.

Як і передбачав наш гасконець, за перстень їм одразу дали триста пістолей.

Атос і Д'Артаньян, з енергією військових, як знавці своєї справи, витратили коло трьох годин на покуп мушкетерської екіпіровки. До того ж Атос був людина покладлива

і пан з голови до кінчика нігтей. Коли якась річ була йому до вподоби, він платив запрошену суму, навіть не спитуючись зменшити її. Д'Артаньян хотів був зробити з приводу цього деякі зауваження, та Атос, усміхаючись, поклав йому руку на плече, і Д'Артаньян зрозумів, що торгуватися дозволено йому, бідному гасконському панкові, а не особі з виглядом принца.

Мушкетер відшукав чудового андалузського коня, чорного, як смола, гарячого, як вогонь, з тонкими й стрункими ногами, шести років. Він уважливо огледів його і не знайшов жодної вади. За нього просили тисячу ліврів. Мабуть, його можна було б купити й дешевше, але тоді, як Д'Артаньян торгувався з баришником, Атос одлічив уже сто пістолей.

Для Грімо купили пікардійського коня, кремезного й міцного, за триста ліврів. Але коли купили сідло й зброю для Грімо, із ста п'ятидесяти пістолей в Атоса не залишилося ні шага, Д'Артаньян запропонував приятелеві взяти невелику частину грошей, що припадала йому, з тим, що той поверне цей борг згодом. Атос, замість відповісти, низнув плечима.

— Скільки давали за перстень, щоб придбати його у власність? — спитав Атос.

— П'ятсот пістолей.

— Тобто ще двісті пістолей: сто пістолей вам, сто — мені. Та це ж цілий скарб, мій дорогий; вертайтеся до ювілера.

— Як? Ви хочете...

— Цей перстень, напевно, навіював би мені багато сумних спогадів. До того ж у нас ніколи не буде трьохсот пістолей, щоб викупити його, і, таким чином, у цій справі ми дурно загубили б дві тисячі ліврів. Підіть скажіть йому, що перстень його, і повертайтеся з двомастами пістолей.

— Подумайте, Атосе...

— Готівка дорога слухного часу, і треба вміти правити жертви. Ідіть, Д'Артаньяне, ідіть. Грімо з своїм мушкетом піде з вами.

За півгодини Д'Артаньян, не зазнавши ніяких пригод, повернувся з двома тисячами ліврів.

Отак Атос знайшов у своїй господі кошти, на які й не чекав.

РОЗДІЛ VIII

В И Д И В О

О четвертій всі чотири приятелі зібрались в Атоса. Клопіт з екіпіруванням був закінчений.

Раптом увійшов Плянше з двома листами на адресу Д'Артаньяна.

Один з них була маленька довгаста записка, гарно згорнена й запечатана красивою печаткою зеленого воску, де був витиснений голуб з гілочкою.

Другий — велике послання, квадратове, оздоблене страшним гербом його еміненції, кардинала - герцога.

Д'Артаньян глянув на маленьку записку, і серце йому закалатало сильніш: він, здавалося, пізнав письмо. Дарма, що юнак бачив це письмо тільки один раз, спомин про нього врізався йому в саму глибину серця.

Він узяв маленьку записку й швидко розгорнув її:

„Наступної середі між шостої й сьомої ввечорі їдьте прогулятися по дорозі до Шальо й уважно придивляйтеся до карет, що проїжджатимуть. Якщо вам дороге ваше життя і життя тих, хто вас кохає, то не кажіть жодного слова, не робіть жодного руху, з якого можна було б здогадатися, що ви впізнали особу, яка відважується на все, аби побачити вас хоч одну хвилину“.

Підпису не було.

— Це пастка,— сказав Атос,— не їдьте, Д'Артаньяне.

— А все ж, мені здається,— відповів Д'Артаньян,— що письмо мені знайоме.

— Воно, мабуть, підроблене,— відмовив Атос.— О шостій чи о сьомій шлях до Шальо зовсім безлюдний. Це однаково, що піти на прогулянку в ліс Бонді.

— А коли ми поїдемо всі!— скрикнув Д'Артаньян.— Не з'їдять же, чорт побирай, нас, усіх чотирьох та ще з чотирма льокаями, з кіньми та збруєю.

— До того ж це була б добра нагода повеличатися нашим умундируванням,— вкинув слово Портос.

— Але коли це пише жінка,— зауважив Арамис,— і жінка та не бажає, щоб її впізнали, то ви її скомпрометуєте, Д'Артаньяне, що зовсім не личить джентлменові.

— Ми залишимось з-заду,— сказав Портос,— а він сам поїде наперед.

— Так, але недовга річ вистрілити з карети, що мчить учвал.

— Та вони не влучать в мене,— відказав Д'Артаньян.— Тоді ми наздогонимо карету й знищимо всіх, що сидітимуть усередині. Все ж таки на декілька ворогів буде менше.

— Він має рацію, — сказав Портос. — Битва! Треба ж перевірити нашу зброю.

— Ну, що ж! Потішмось! — сказав Арамис, з кротким і байдужим видом.

— Як хочете, — озвався Атос.

— Панове, — сказав Д'Артаньян, — тепер пів на п'яту, і до шостої ми ледве чи встигнемо бути на дорозі до Шаньо.

— До того ж, коли ми вирядимось запізно, — відмовив Портос, — нас не побачать, а це буде шкода. Отже, рушаймо панове.

— Та ви забули про другий лист, — нагадав Атос, — а мені здається з його печатки, він вартий того, щоб його розгорнути. Мене особисто, дорогий Д'Артаньяне, він турбує більше, як маленька нікчемна записка, що її ви ніжно сховали на своєму серці.

Д'Артаньян почервонів.

— Ну, побачимо, панове, — сказав юнак, — побачимо, чого бажає від мене його еміненція.

Д'Артаньян розгорнув листа й прочитав:

„Пана Д'Артаньяна, королевської гвардії, роти Дезесара, просять завітати до палацу кардинала сьогодні, о восьмій вечора.

Ля-Гудіньєр, капітан гвардії“.

— Чорт побирай, — промовив Атос. — Це побачення неприємніше за перше.

— Я піду на друге, одбувши перше, — сказав Д'Артаньян: — одне о сьомій, друге — о восьмій. Часу вистачить на обидва.

— Гм, я не пішов би, — відказав Арамис. — Галантний кавалер не може нехтувати побаченням, призначеним дамою, але розсудливий джентлмен може знайти привід для пробачення за те, що не завітав до його еміненції, надто, коли є деяка рація гадати, що запрошують зовсім не для люб'язностей.

— Я згоджуюсь з Арамисом, — сказав Портос.

— Панове, — пояснив Д'Артаньян, — я вже якось одержав таке запрошення від його еміненції через пана Де-Кавуа й не звернув на нього уваги, а назавтра зо мною скоїлося велике лихо: щезла Констанція. Хай буде що буде, я піду.

— Як ви вирішили, — сказав Атос, — то йдіть.

— А Бастилія? — спитав Арамис.

— Ну, що ж? Ви мене визволите, — відповів Д'Артаньян.

— Безсумнівно, — відповіли разом Арамис і Портос, з дивною самонадією, немов ішлося про звичайну річ, — безсумнівно, ми вас визволимо. Але, беручи на увагу, що

позавтра ми вирушаємо, ви зробите краще, коли не наражатиметесь на ту Бастилію.

— Краще зробимо так,—порадив Атос,— не залишаймо Д'Артаньяна самого сьогодні ввечорі. Кожен з нас хай чекає на нього коло дверей палацу з трьома мушкетерами позад себе. Коли ми побачимо, що виїжджає якась підозріла, із зачиненими дверцятами карета, ми нападаємось на неї. Давно вже в нас не було бійки з гвардійцями пана кардинала, і пан Де-Тревій, напевно, вважає нас за покійників.

— Можна, не помиляючись, сказати, Атосе,— вас створено, щоб ви стали за командира армії,— промовив Арамис.— Що ви скажете з приводу цього пляну, панове?

— Чудово!— хором відповіли юнаки.

— Отже, я біжу до касарень,— сказав Портос,— і попереджу товаришів, щоб вони були наготові пів до восьмої. Побачення на площі палацу кардиналова, а ви, тимчасом, звеліть льокаям засідлати коні.

— Але в мене нема коня,— сказав Д'Артаньян.— Ну, та я пішлю до пана Де-Тревія взяти якогось з його коней.

— Не треба,— відказав Арамис.— Ви візьмете одного з моїх.

— Скільки ж їх у вас?— спитав Д'Артаньян.

— Трое.

— Дорогий Арамисе,— сказав Атос,— ви, імовірно, найзаможніший поет Франції й Навари.

— Послухайте, Арамисе! Ви, напевно, не знаєте, що робити з трьома кіньми, чи не так? Для мене навіть не зрозуміло, навіщо ви купили стільки?

— Я й не купував. Третього привів до мене сьогодні рано якийсь слуга без лібереї й не схотів сказати, од кого він. Запевняв тільки, що одержав такого наказу від свого пана...

— Чи від своєї пані,— перебив Д'Артаньян.

— Не в тім справа,— почервонів Арамис.— Він запевняв мене, кажу я, що має наказа від свого пана приставити цього коня до моєї стайні, не кажучи, хто його надіслав.

— Тільки з поетами трапляються такі речі,— серйозно мовив Атос.

— У такому разі, зробимо краще так,— запропонував Д'Артаньян,— на якому коні ви поїдете: на тому, якого ви купили, чи на тому, якого вам подаровано?

— Звичайно, на тому, якого подаровано. Ви розумієте, Д'Артаньяне: не можу ж я образити... Одісліть ваше сідло до касарень мушкетерів, і вам приведуть вашого коня разом з нашими.

— Дуже хороше. Але вже п'ята. Поспішаймо.

За чверть години постать Портосова замаячила в кінці вулиці Феру на чудовому еспанському огирі. Слідом за ним їхав Мускетон на маненькому, але гарному овернському конику. Портос аж сявав з радощів і гордощів.

Того ж самого часу на другому краї вулиці з'явився Арамис на чудовому англійському скакуні, за ним їхав Базен на руанському коні, ведучи за гнuzдечку дужого макленбурського коня; цей кінь призначався Д'Артаньянові.

Обидва мушкетери стрілись коло дверей. Атос і Д'Артаньян дивились на них з вікна.

— Чорт побирай! — сказав Арамис. — У вас чудовий кінь, мій любий Портосе.

— Так, — відповів Портос. — Це той самий кінь, якого повинні були прислати мені спочатку. Але через дурний жарт чоловіка, його замінено на іншого. Чоловіка цього вже покарано, і я цілком задоволений.

Потім з'явилися Плянше й Грімо, теж з кіньми своїх панів. Д'Артаньян і Атос зійшли вниз, скочили в сідла, і всі рушили: Атос на коні, якого завдячував своїй дружині, Арамис — своїй коханці, Портос — жінці судового, Д'Артаньян — своїй долі, найкращій коханці, яка є на світі.

Льокаї їхали позад них.

Коло Лювру чотири приятелі зустріли пана Де-Тревія, що повертався з Сен-Жермену. Він спинив їх, щоб привітати з такою чудовою екіпіровкою. Ця зупинка миттю зібрала коло них кілька сотен роззяв.

Д'Артаньян скористався цією нагодою й сказав Де-Тревію про лист з великою червоною печаткою й з гербом кардинала. Про другий лист, звичайно, він не сказав ні слова.

Пан Де-Тревій схвалив їхній плян й запевнив, що коли б Д'Артаньян назавтра не прийшов до нього, то він зуміє розшукати його, де б той не був.

Того часу дзиґарі на Самаритянці вибили шосту. Чотири приятелі перепросили, пославшись на побачення, і простилися з паном Де-Тревієм.

Скачучи вчвал, вони незабаром дісталися шляху на Шальо. День упадав. Карети проїжджали то в тому, то в іншому напрямку. Д'Артаньян, стережений своїми друзями, що стояли в кількох кроках від нього, пильно вдивлявся в середину карет і не бачив жодного знайомого обличчя.

Нарешті, за чверть години чекання, коли вже майже зовсім поночіло, з'явилася карета, що мчала по дорозі від Севру. Якесь передчуття підказало Д'Артаньянові, що в цій кареті їхала особа, яка призначила йому побачення. Юнак, сам дивуючись, відчував, як калатало йому серце.

Саме тої хвилини з-за порт'єри карети виткнулася голова жінки, що притулила два пальця до рота, чи то подаючи знак мовчанки, чи то посилаючи поцілунок. Д'Артаньян злегка скрикнув з радощів: ця жінка, або вірніше ця поява — бо карета промчала з швидкістю привида — була пані Бонасьє.

Мимохіть, дарма, що його попереджено, Д'Артаньян пустився вчвал і в кілька скоків коня наздогнав карету, але скло дверцят було спущене. Привид зник.

Д'Артаньян пригадав тоді дану йому пораду: „коли ви цінуєте своє життя і життя тих, хто вас кохає, залишайтеся нерухомі, ніби ви нічого не бачили“.

Д'Артаньян спинився, хвилюючись не за себе, а за бідну жінку, яка, очевидно, наражалася на велику небезпеку, призначаючи йому це побачення.

У замішанні він залишився на тому ж місці й не знав, що робити. Коли це була пані Бонасьє й коли вона поверталася до Парижу, на що це похапливе побачення, на що цей побіжний обмін поглядів, на що цей поцілунок?

Якщо, з другого боку, то була не вона, — а це можливо, бо присмерком легко було помилитися, — то чи не була це спроба замаху на нього за допомогою примани в особі жінки, яку він кохав?

Товариші під'їхали до Д'Артаньяна. Усі трое виразно бачили жіночу голову, що промайнула в дверцятах карети, та ніхто, окрім Атоса, не знав пані Бонасьє. На думку Атосову, проте, це була вона, але менш захоплений цим гарненьким личком, ніж Д'Артаньян, він угледів у глибині карети іншу голову, голову чоловіка.

— Коли дійсно так, — міркував Д'Артаньян, — то, напевно, вони перевозять її з одної тюрми до іншої. Але що ж вони хочуть зробити з нею, сердешною? Чи побачу я її коли?

Вибило пів на восьму. Карета запізнилася на двадцять хвилин. Приятелі Д'Артаньяна пригадали, що в його має бути ще одна візита, зауваживши при цьому, що є час і відмовитися від неї. Та Д'Артаньян був разом упертий й цікавий.

У почесному полку мушкетерів усі знали Д'Артаньяна. Усім було відомо, що згодом і він буде мушкетер, а тому задалегідь дивились на нього, як на товариша.

Через це кожен з мушкетерів охоче погодився взяти участь у справі, для якої їх закликали. До того ж здавалося, що йдеться про якийсь жарт з паном кардиналом і його людьми, а на такі експедиції наші шановні джентлмени завжди були ладні.

Атос поділив їх на три групи. На чолі одної став він сам, другу доручив Арамісові, третю — Портосові.

Д'Артаньян відважно увійшов у головні двері. Він передав листа черговому службовцеві. Той провів до дожидальної й подався у внутрішні покої палацу.

У цій кімнаті були п'ять чи шість гвардійців кардинала, що впізнали Д'Артаньяна й, знаючи, що це він поранив Жюсака, дивилися на нього із загадковою усмішкою.

В їхній усмішці Д'Артаньян убачав лиху ознаку. Проте, нашого гасконця нелегко було залякати. З гордовитим виглядом поклавши руку на стегно, він став перед гвардійцями у вичикувальній позі, не позбавленій величчя.

Увійшов пристав і жестом запросив Д'Артаньяна йти за ним. Нашому гасконцеві здавалось, що гвардійці, побачивши, як він уходить, почали перешіптуватися. Він пройшов коридор, перетяв велику залю, увійшов у бібліотеку й опинився перед чоловіком, що сидів за бюро й писав.

Простав увів його й пішов назад, не мовивши й слова. Д'Артаньян стояв й розглядав цього чоловіка.

Спочатку він подумав, що перед ним якийсь суддя, що вивчає справи, але побачив, що чоловік за столом виправляє рядки не однакової довжини, вибиваючи такт пальцями. По хвилині поет згорнув рукопис, на обгортці якого було написано „Мірам“, трагедія на п'ять дій, і підвів голову.

Д'Артаньян впізнав кардинала.

РОЗДІЛ ІХ

ЖАХЛИВЕ ВИДИВО

Кардинал сперся ліктями на рукопис, щокою на руку й з хвилину дивився на юнака. Ні в кого не було таких допитливих очей, як у його еміненції Рішельє, і Д'Артаньян відчував, як цей погляд перебіг по його жилах, наче пропасниця.

А втім поведінка його була досить невимушена й, тримаючи в руці капелюха, без особливої зарозумілості, але й без зайвої покірливості, він чекав на ласкаве розпорядження кардинала.

— Пане,— звернувся до нього Рішельє,—ви Д'Артаньян з Беарна?

— Так, монсеньєр,— відповів юнак.

— У Тарбі та його околицях,— вів далі кардинал,— багато галузей роду Д'Артаньянів, до якого ви належите?

— Я син того Д'Артаньяна, що брав участь у релігійних війнах з великим королем Генрихом, батьком його величності.

— Так. Це ви місяців сім-вісім тому приїхали з батьківщини шукати щастя в столиці?

— Так, монсеньер.

— Ви їхали через Менг, де з вами сталась якась пригода, не знаю, яка саме, а щось таке було.

— Монсеньер, — відповів Д'Артаньян, — зі мною ось що сталося...

— Не треба, не треба, — перебив його кардинал з усмішкою, яка показувала, що вся історія йому відома так само досконало, як і тому, хто хотів її розказувати. — Вас рекомендував пан Де-Тревій, чи не так?

— Так, монсеньер, але саме підчас тої нещасної пригоди в Мензі...

— Був загублений лист, — додав його еміненція. — Я знаю й про це. Пан Де-Тревій — справжній фізіономіст і розпізнає людей з першого погляду. Він примістив вас до роти свого зятя Дезесара, подавши надію, що згодом вас візьмуть у мушкетери?

— Монсеньер має цілком точні відомості.

— Від того часу у вас було багато пригод. Якось ви прогулювались поза Шартрезьким монастирем, коли краще було б для вас не ходити туди. Потім ви відбули подорож з вашими друзями на Форзькі води. Друзі спинилися на дорозі, а ви поїхали далі. І це цілком зрозуміло, ви мали справу в Англії.

— Монсеньер, — сказав уражений Д'Артаньян, — я їхав...

— На полювання до Віндзору, чи до іншого місця, — це нікого не обходить. Я знаю про все, бо це мій обов'язок знати про все. Коли ви повернулися, вас прийняла одна найвельможніша особа, і я радий бачити, що ви зберегли річ, яку вона подарувала вам на пам'ять.

Д'Артаньян швидко повернув самоцвіт у середину, та запізно.

— Другого дня, — провадив далі кардинал, — вас відвідав Де-Кавуа. Він приходив просити вас завітати до палацу, але ви не віддали йому візиту, і зробили негаразд.

— Монсеньер, я боявся накликати на себе неласку вашої еміненції.

— Чому? За те, що ви виконали наказа вашого начальства з таким розумом і відвагою, з якою ніхто інший не зробив би? Ви боялися накликати мою неласку, коли заслуговували тільки на похвалу! Я караю лише тих, хто не слухається, а не тих, хто, як ви, занадто слухняні. На доказ

цього, пригадайте дату, коли я посилав по вас і пошукайте в пам'яті, що сталося того самого вечору.

Це був той самий вечір, коли викрадено пані Бонасьє. Д'Артаньян здригнувся. Він згадав, як півгодини тому бідна жінка проїхала повз нього, везена тою самою силою, що примусила її щезнути.

— Кінець - кінцем,— вів далі кардинал,— через те, що декілька часу я нічого не чув про вас, мені схотілося знати, що ви робите. До того ж ви повинні бути вдячні мені: ви ж самі бачили, як вас за всіх нагод милували.

Д'Артаньян шанобливо вклонився.

— Так поводитись з вами не тільки з почуття природної справедливості, але й за пляном, що я його накреслив про вас.

Подив Д'Артаньянів дедалі збільшувався.

— Я хотів викласти вам цей плян в той день, коли я вперше запрошував вас. Але ви не з'явилися. На щастя, нічого не пропало від цієї затримки, і сьогодні ви вислухаєте його. Сідайте отут, пане Д'Артаньяне, проти мене. Ви дворянин досить доброго роду і маєте право слухати мене сидячи.

І кардинал пальцем вказав юнакові на стілець.

Д'Артаньян, здивований всім, що тут діялося, послуухався тільки другого знаку свого бесідника.

— Ви відважні, пане Д'Артаньяне,— провадив далі кардинал,— ви розсудливі, це ще краще. Я люблю людей з розумом і серцем. Не лякайтеся,— усміхнувся він,— кажучи: людей з серцем, я розумію людей сміливих. Ви ще молоді й, дарма, що тільки но входите в світ, ви вже маєте потужних ворогів. Якщо ви не вживатимете застережних заходів, ви пропади.

— Леле, монсеньєр, і пропаду безсумнівно, дуже скоро, бо вони сильні й мають підтримку, а я сам один.

— Так, правда, але дарма, що ви самотні, ви багато вже зробили й, я певний, зробите ще більше. Проте, мені здається, на тому авантурному шляху, який ви обрали, вам потрібний керівник. Отже, ви приїхали до Парижу, як я не помиляюся, з честолюбним наміром зробити кар'єру.

— Мої роки— роки безрозумних надій, монсеньєр,— відповів Д'Артаньян.

— Безумні надії тільки для дурнів, а ви розумний. Послухайте, що сказали б ви, коли б я запропонував вам місце хорунжого моєї гвардії й командира роти після війни?

— Ах, монсеньєр!

— Ви згоджуєтеся, чи не так?

— Монсеньер... — пробелькотів страшенно стурбований Д'Артаньян.

— Як, ви відмовляєтеся? — скрикнув здивований кардинал.

— Я служу в гвардії його величності, монсеньер, і не маю підстав бути невдоволеним.

— Але мені здається, що моя власна гвардія вона ж і гвардія його величності, і в якому полку французької армії не служити, це значить служити королю.

— Ваша еміненція не так зрозуміла мої слова.

— Вам потрібний привід. Я розумію. Такий привід у вас є: службове підвищення, кампанія, що розпочинається, нагода, що її я вам пропоную, все це про око людське. Для вас же — потреба певної протекції. Ви повинні знати також, пане Д'Артаньяне, що я одержав серйозні скарги на вас: ви далеко не всі дні і не всі ночі присвячуєте службі в короля.

Д'Артаньян почервонів.

— У мене, — казав далі кардинал, поклавши руку на стос паперів, — у мене тут ціла справа про вас. Але перш, ніж прочитати її, я хотів побалакати з вами. Я знаю вас, як людину рішучу, і ваша служба, якщо вами керуватимуть замість доводити вас до лиха, могла би принести вам багато добра. Ось же обміркуйте й наважтеся.

— Ваша добрість зворушує мене, монсеньер, — відмовив Д'Артаньян. — Я відчуваю таке величчя душі вашої еміненції, що себе вважаю за нікчому, як черв'як землі. А що монсеньер дозволяє мені говорити щиро...

Д'Артаньян спинився.

— Кажіть.

— Я маю сказати вашій еміненції, що всі мої друзі служать у мушкетерах і в гвардії короля, а вороги, якось фатально, — у вашої еміненції. До мене погано поставляться тут і лихим оком подивляться там, коли я прийняв би вашу пропозицію, монсеньер.

— Чи не спала вам у голову така гордовита думка, що я пропоную вам не те, чого ви варті? — спитав кардинал, зневажливо посміхнувшись.

— Ваша еміненція сто разів добра до мене, а я, мені здається, нічого не зробив, щоб бути гідним такої ласки. Незабаром розпочнеться облога Ля-Рошелі, монсеньер. Я служитиму перед очима вашої еміненції: Коли я матиму щастя поводитися при облозі так, що заслужу на вашу увагу, тоді, принаймні, за мною буде якийсь блискучий подвиг. Він виправдав би протекцію, що її ви мені ласкаво пропонуєте. Усе має статися свого часу монсеньер. Мабуть,

пізніше я й матиму право служити вам, тепер же, здавалося б, що я вам продався.

— Тобто ви відмовляєтесь служити мені,— сказав кардинал роздратованим тоном, в якому бренило щось, ніби повага.— Будьте вільні і в своїй ненависті й в своїх симпатіях.

— Монсеньер...

— Добре, добре,— перебив кардинал,— я не гніваюся на вас. Хоч ви й самі розумієте, що досить захищати й винагороджувати друзів, а про ворогів ми не зобов'язані, пеклуватися, все ж таки я раджу вас: будьте обережні, поведіться добре, пане Д'Артаньяне: як тільки я перестану захищати вас, я не дам за ваше життя ні шагу.

— Подбаю, монсеньер,— відповів гасконець з благородною упевненістю.

— Пам'ятайте ж,— сказав, підкреслюючи свої слова, Рішельє,— і згадайте, що я закликав вас до себе і зробив усе, щоб з вами не сталося лиха.

— Що б ні сталося в дальшому,— відповів Д'Артаньян, поклавши руку на серце й вклонившись,— вічна вдячність вашій еміненції за те, що ви робите для мене тепер.

— Отже, ми побачимось як ви казали, пане Д'Артаньяне, після війни Я стежитиму за вами, бо я буду там,— сказав кардинал, вказавши пальцем на чудову, призначену для нього зброю.— Повернувшись, ми з вами порухуємося.

— Ах, монсеньер, не позбавляйте мене вашої милости,— скрикнув Д'Артаньян,— будьте безсторонні, монсеньер, якщо ви вважаєте мої вчинки за вчинки порядної людини.

— Юначе,— відповів Рішельє,— якщо я матиму змогу сказати вам те, що я сказав сьогодні, то я обіцяю вам сказати.

Останні слова виявляли жахливу підозру. Вони кинули Д'Артаньяна більш, ніж у жах, бо це було попередження: кардинал хотів охоронити його від якогось лиха, що йому загрожувало. Він відкрив рота, щоб відповісти, але гордовитим жестом кардинал відпустив його.

Д'Артаньян пішов, але, переступивши поріг, занепав духом і не повернувся тільки тому, що пригадав серйозне й суворе обличчя Атоса. Коли б він погодився на умови, запропоновані кардиналом, Атос не подав би йому руки, Атос зрікся б його.

Острах перед цим розбратом утримав його: настільки сильно впливає дійсно міцна вдача на все, що її оточує. Д'Артаньян спустився тими самими сходами, якими зійшов і коло дверей зустрів Атоса й чотирьох мушкетерів, що чекали на його повернення й почали вже турбуватися. Д'Артаньян заспокоїв їх, і Плянше побіг попередити інші пости.

що більше не треба вартувати, бо його пан вийшов з палацу кардинала цілий та непошкоджений.

Повернувшись до Атоса, Портос і Арамис запитали про причини його дивного побачення, але Д'Артаньян сказав їм тільки, що герцог Рішельє запропонував йому вступити хорунжим до кардинальської гвардії та що він відмовився.

— І ви добре зробили,— скрикнули враз Портос і Арамис.

Атос глибоко замислився й нічого не відповів, але, коли вони залишилися сами, сказав:

— Ви зробили те, що повинні були зробити, Д'Артаньяне, але, може статися, ви помилились.

Д'Артаньян глибоко зідхнув, бо ці слова відповідали таємному голосові його душі, який пророкував, що його чекають великі нещастя.

Увесь наступний день проминув у готуванні до від'їзду.

Вночі всі гвардійці роти Дезесара і мушкетерські роти пана Де-Тревія, що завжди приятелювали одні з одними, зійшлися до купи.

Назавтра з першими звуками сурм приятелі розлучилися: мушкетери побігли до будинку пана Де-Тревія, а гвардійці— до будинку пана Дезесара. Обидва капітани зараз же одвели свої роти до Лювру, де король учинив їм огляд.

По закінченні огляду гвардійці пішли в похід сами, а мушкетери повинні були рушити разом з королем, через що Портос мав змогу проїхати в своєму чудовому умундируванні Ведмежою вулицею.

Щодо Арамиса, то він писав великого листа. До кого? Ніхто не знав. У сусідній кімнаті на нього чекала Кеті, що того ж вечору мала виїхати до Туру.

Атос маленькими ковтками допивав останню пляшку еспанського вина.

Д'Артаньян під той час вирушив уже в похід із своєю ротою.

Прибувши до передмістя Сент-Антуан, він весело оглянувся на Бастилію. Але через те, що він дивився тільки на Бастилію, він зовсім не помітив міледі, що їхала на буланому коні. Вона вказала на нього пальцем двом особам, підозрілим на позір, які зараз же наблизилися до лав, щоб краще розгледіти його. На їхнє запитання поглядом міледі відповіла знаком, що це він і є. Упевнившись, що, виконуючи її наказ, вони не дадуть маху, вона стиснула острогами коня й щезла.

Ті двоє йшли слідом за ротою й коло рогатки Сент-Антуан сіли на коні, яких тримав за гнuzдечку слуга без лібереї.

ОБЛОГА ЛЯ-РОШЕЛІ

Облога Ля-Рошелі була одна з великих політичних подій царювання Людовика XIII та одна з визначних військових справ кардинала. Разом із важливим політичним пляном до облоги спричинилися ще й міркування цілком особистого характеру.

Рішельє кохав королеву. Чи мало це кохання політичні цілі, а може то було одне з тих глибоких почувань, які Ганна Австрійська навіювала усім, що її оточували, ми не знаємо. Але ми бачили, що Б'юкенгем двічі чи тричі узяв гору над кардиналом. У справі ж з навісками, через відданість трьох мушкетерів та відвагу Д'Артаньяна, герцог особливо жорстоко обдурич його.

Отже, Рішельє намагався не лише визволити Францію від ворогів, а ще й помститися супротивникові. Помста та мала бути величезна й блискуча, гідна людини, що має в своїх руках, наче шпади, сили цілого королівства. Рішельє добре розумів, що битись із Англією визначає битися з Б'юкенгемом, що, тріумфуючи над Англією, він тріумфує над Б'юкенгемом; нарешті, принижуючи Англію перед очима Європи, він тим самим принижує Б'юкенгема перед очима королеви.

Із свого боку і Б'юкенгем, мавши за найвищу ціль честь Англії, керувався цілком однаковими з кардиналом мотивами. Він теж шукав особистої помсти. Він ні в якому разі не міг повернутися до Франції, як посол. Він хотів увійти туди, як переможець.

Перший успіх був на боці Б'юкенгема. Несподівано наблизившись до острова Ре з дев'яноста кораблями та майже з двадцятитисячним військом, він зненацька напався на графа Де-Туарака, що в ім'я короля командував на острові, і покривавій битві висів на землю.

Граф Де-Туарак одступив із залогою до фортеці Сен-Мартен і залишив сотню людей у маленькому форті Де-Ля-Пре.

Ця подія примусила кардинала прискорити справу. Чекаючи, коли король і він сам вирядяться взяти на себе командування та особисто керувати облогою Ля-Рошелі, він надіслав брата короля перевести перші операції і наказав стягнути до театру війни все військо, що мав у своєму розпорядженні. Д'Артаньян був у передньому загоні. Король мав зараз же по засіданні парламенту поїхати за військом. Двадцять третього червня він одчув напад пропасниці, але все ж таки поїхав. Дорогою йому погіршало, і він мусів спинитись у Вільруа.

Де спинявся король, там спинялись і мушкетери. Отже, Д'Артаньян, що служив тільки у гвардії, був розлучений, принаймні тимчасово, із своїми приятелями — Атосом Портосом та Арамисом. Розлука ця, буди дуже неприємна для них усіх, турбувала б його ще більше, знав би він, які небезпеки його оточують. Проте, він прибув без жодних пригод до табору, розташованого під Ля-Рошеллю коло десятого вересня 1627 року. Гвардійці розмістились у монастирі.

Д'Артаньян був самотній серед гвардійців, бо приятелював з мушкетерами. Цілими днями він похажав невеличкою мальовничою доріжкою, що вела з лагера до села Ангутен. Одного разу думки завели його далі, ніж він гадав. Уже вечоріло, коли при останньому промені сонця, що саме заходило, йому здалося, ніби з-за тину блескнула руля мушкета.

Д'Артаньян був бачачий та кметливий. Йому спало на думку, що мушкет не міг потрапити туди сам, і що той, хто його тримає, ховається за огорожею, звичайно, не з дружнім наміром. Він вирішив тікати, аж тут несподівано з протилежного боку шляху, за скелею, побачив дуло другого мушкету. Очевидно, він опинився в пастці. Юнак глянув у напрямі першого мушкету і з деяким непокоєм побачив, що зброю націлено просто на нього. Невдовзі він спостеріг, що руля стала нерухома. Він впав ниць. Тої ж секунди розлігся постріл, і Д'Артаньян почув, як куля просвистіла над його головою. Неможна було гаяти часу. Д'Артаньян схопився на ноги, і саме тоді куля, випущена з другого мушкета, порозкидала геть усі камінчики на тому місці, де він лежав.

Д'Артаньян не був з тих безглуздох небоян, що шукають марної смерті, аби про них казали, що вони не подалися ні на крок назад. До того ж тут і неможна було говорити про сміливість, бо Д'Артаньян потрапив у звичайну пастку.

„Якщо буде ще третій постріл,— міркував Д'Артаньян,— я загинув“.

Він миттю кинувся до табору із швидкістю, що визначає беарнців, відомих легкістю своїх ніг. Та хоч як швидко він біг, а перший стрілець встиг знову набити рушницю й пустив йому кулю навздогін, цього разу так влучно, що вона пробила фетровий капелюх і зірвала його з голови. Капелюх одлетів на десять кроків.

Д'Артаньян не мав другого капелюха і, підхопивши цей, прибіг до себе закеханий та страшенно блідий, сів і, нікому нічого не кажучи, замислився.

Цю пригоду можливо було пояснити трьома причинами: перше і найзвичайніше пояснення — то була пастка, влаштована мешканцями Ля-Рошелі, які були дуже не від того,

щоб забити гвардійця його величності, бодай би через те, щоб мати одним ворогом менше. До того ж в його кешені можна було знайти повнісінький гаманець.

Д'Артаньян скинув капелюха, подивився з усіх боків на дірку, пробиту кулею і похитав головою. Куля вилетіла не з мушкета, а з рушниці, і влучність постріла ще й передніш звела йому на думку, що її пущено не з звичайної зброї: очевидно, це не була військова засідка, бо куля була не каліберна.

А може то пам'ятка пана кардинала? Д'Артаньян знову заперечно похитав головою: проти людей, яких можливо було знищити одним махом руки, його еміненція рідко вживав таких заходів.

Мабуть, то помста міледі? Це було ймовірніш. Д'Артаньян недаремно намагався пригадати обличчя та одяг вбивців: він біг так швидко, що не мав змоги нічого помітити.

— О, друзі мої! — пробурмотів він, — де ви тепер? І як мені вас бракує!

Д'Артаньян перебував дуже неспокійну ніч. Три або чотири рази він прокидався і схоплювався на ночі. Йому ввесь час увижалося, що до ліжка наближається, аби вбити його, якась людина. Проте, ніч пройшла без пригод. А все ж Д'Артаньян не мав сумніву, що справу тільки відкладено, а не припинено зовсім.

Д'Артаньян цілий день був удома, виправдуючись негодною. За три дні по цьому, о дев'ятій ранку, вдарили на сполох: герцог Орлеанський об'їжджав пости. Гвардійці кинулися до мушкетів. Д'Артаньян і собі став на своє місце в лавах товаришів.

Брат короля проїхав удовж фронту, потім усі старшини скупчились коло нього. Разом з усіма підійшов Дезесар, начальник гвардійців. За хвилину Д'Артаньянові здалося, що пан Дезесар прикликає його до себе. Боячись помилитися, він чекав нового знаку свого начальника і тільки тоді ступив няперед, щоб вислухати наказу.

— Герцог викликає охочих до небезпечної справи, що дасть нагоду відзначитись тим, хто її виконає. Я кликав вас, щоб ви були напоготові.

— Дякую, капітане, — відповів Д'Артаньян, не бажавши нічого, як визначитись перед заступником головного командира.

Виявилось, що лярошельці зробили вилазку та одбили бастіон, який позавчора ще взяла королівська армія. Треба було перевести дуже небезпечні розвідки, щоб довідатись, скільки війська обороняє цей бастіон.

Дійсно, через декілька хвилин герцог голосно промовив:
— Мені потрібні троє або четверо охочих, з надійною людиною на чолі.

— Надійна людина в мене є, ваша високість,— сказав Дезесар, вказуючи на Д'Артаньяна,— а тому вашій високості залишається тільки наказати, і п'ять-шість волонтьорів завжди знайдуться.

— Запрошуються четверо охочих, ладних іти зі мною на смерть!— згукнув Д'Артаньян, підносячи вгору свою шпаду.

Двоє з його товаришів-гвардійців одразу вийшли наперед. До них приєдналися ще два салдати. Такої кількості людей було досить. Д'Артаньян відмовив усім іншим, щоб не порушати права черги і не обійти тих, що зголосилися перші.

Було невідомо, що робили лярошельці, заволодівши бастіоном: чи вони кинули його, чи залишили там залогу. Щоб довідатись про це, треба було перевести розвідини.

З чотирма товаришами Д'Артаньян ішов траншеєю: два офіцери були обабіч його, а салдати ззаду. Ховаючись за бруствер, вони підійшли до бастіону на сто кроків. Повернувшись, Д'Артаньян побачив, що обидва салдати зникли.

Він гадав, що вони злякались і залишились ззаду, а тому скомандував рушати далі. На розі траншеї вони опинилися на шістдесят кроків від бастіону.

Нікого не було видно, і бастіон здавався безлюдним. Троє надзвичайно відважних юнаків обмірковували, чи йти їм далі, аж тут хмарка диму оперезала велетенські камені бастіону й з дванадцятко куль просвістили коло Д'Артаньяна та його товаришів.

Вони довідалися про те, що їм було потрібно знати: бастіон охороняли. Залишатись далі у цьому небезпечному місці було недоцільно. Д'Артаньян та обидва гвардійці повернулись і почали відступати, але це скидалося більше на втечу. Коли вони наблизились до рогу траншеї, що мала трішки захистити їх, один з гвардійців упав, пробитий кулею в груди. Другий, що залишився цілий та непошкоджений, прямував далі до табору.

Д'Артаньян не хотів кидати так свого товариша. Він нахилився підняти його та допомогти дістатись до своїх. Тої ж хвилини грімнули два постріли: одна куля розтрощила пораненому голову, друга пролетіла в двох дюймах від Д'Артаньяна та вдарилась об камінь.

Юнак живо обернувся, бо ці постріли не могли бути з бастіону, закритого рогом траншеї. Тоді йому спали на думку салдати та вчорашні вбивці. Він поклав довідатись,

з ким має справу, і з цією метою впав на тіло свого товариша, удаючи ніби його вбито.

З-за незакінченого земляного насипу, що був на тридцять кроків завдальшки, з'явилися дві голови: то були салдати, які відстали. Д'Артаньян не помилився: ці два чоловіки пішли за ним, щоб убити його, сподіваючись, що смерть його привинять ворогові. А що він міг бути тільки поранений і згодом виказати на них, то вони підійшли прикінчити його. На щастя, ошукані хитрощами Д'Артаньяна, вони не потурбувалися набити рушниці.

Коли вони наблизились, Д'Артаньян, який, падаючи, не пускав шпади з рук, звівся на рівні ноги і в один скок опинився коло салдатів. Вбивці зрозуміли, що коли вони побіжать до табору, не вбивши Д'Артаньяна, він їх обвинуватить, а тому перша їхня думка була перекинутися до ворога. Один з них схопив рушницю за рулю й, озброївшись нею, як палицею, намагався завдати Д'Артаньянові жахливого вдара, та той уникнув цього, відскочивши на бік. Цим рухом він дав дорогу розбійникові, що прожогом кинувся до бастіону. Лярошельцям не було відомо, з якою метою прямує він до них, і тому вони почали стрілянину; салдат упав, поранений кулею у плече.

Д'Артаньян із шпадою в руці кинувся до другого салдата. Боротьба точилася недовго. Негідник мав для оборони тільки розряджену рушницю. Шпада Д'Артаньяна сковзнула по рулі рушниці, на цей раз зовсім некорисної зброї, і пронизала вбивцеві стегно; той упав. Д'Артаньян наставив йому вістря шпади до горла.

— О, не вбивайте мене! — згукнув поранений, — змилюйтесь, змилюйтесь, пане офіцере, і я вам усе розкажу.

— Та чи варта твоя таємниця, щоб дарувати тобі життя? — спитав юнак, стримавши свою руку.

— Так, якщо на вашу думку життя чогонебудь варте, коли маєш, як ви, двадцять два роки і можеш досягти всього через свою відважність та вроду.

— Негіднику, — відповів Д'Артаньян, — ну, кажи мерщій, хто доручив тебе вбити мене?

— Жінка. Я її не знаю, але звать її міледі.

— Коли ти не знаєш цієї жінки, як може бути тобі відомо її ім'я?

— Мій товариш знав її й називав так. Це з ним вона умовлялась, а не зі мною; в нього в кешені є й лист цієї особи, який, мабуть, має велике значіння для вас, судячи з того, що я від нього чув.

— Як сталося, що ти втрутився в цю справу?

— Він запропонував мені допомогти вбити вас, і я погодився.

— А скільки вона дала вам за цей блискучий подвиг?

— Сто люїдорів.

— Гаразд і те,— всміхнувся Д'Артаньян,— що вона складає мені не абияку ціну. Сто люїдорів — це велика сума для двох таких мерзотників, як ви. Я не дивую, що ти погодився, і дарую тобі життя, але з одною умовою.

— З якою? — схвильовано спитав салдат, побачивши, що не все скінчено.

— Ти мусиш здобути мені листа з кешені твого товариша.

— Але,— вигукнув розбійник,— це тільки інший засіб вбити мене. Якже ви хочете, щоб я дістав вам листа під пострілами з бастіону?

— Неодмінно мусиш так зробити, інакше, присягаюся, я вб'ю тебе.

— Згляньтеся, пане офіцере, змилуйтесь наді мною заради тієї молодой жінки, що ви кохаєте й, мабуть, вважаєте за померлу, але вона жива! — вигукнув розбійник кидаючись навколішки й спираючись на руку, бо від втрати крові сили почали зраджувати його.

— А звідки тобі відомо, що є жінка, яку я кохаю й вважаю за померлу? — спитав Д'Артаньян.

— З листа, що в товариша в кешені.

— Ось ти й сам бачиш, мені конче потрібний той лист. Нема чого чекати та вагатись, бо як не гидко мені вдруге закривавити шпаду кров'ю такого мерзотника, як ти, але, присягаюсь честю дворянина...

З цими словами Д'Артаньян зробив такий виразний загрозовий рух, що поранений підвівся.

— Стійте, заждіть! — благав він, набуваючи з переляку відваги,— я піду... піду...

Д'Артаньян одібрав у салдата рушницю, примусив його пройти наперед.

Жах був так ясно написаний на його обличчі, вкритому холодним потом, що Д'Артаньян змилувався та, з призириством дивлячись на нього, додав:

— Гей, ти, я покажу тобі різницю між хороброю людиною та таким боягузом, як ти. Залишайся, я сам піду.

І хутко озирнувшись та стежачи за всіма рухами ворогів, користуючись з усіх засобів до захисту, даваних місцевістю, Д'Артаньян добувся до другого салдата.

Було два способи досягти мети: обшукати його на місці, або унести, прикриваючись тілом, як щитом, та обшукати його в траншеї. Д'Артаньян визнав за краще останній спосіб і скинув собі розбишаку на плечі. Тої ж хвилини з бастіону почали стріляти.

Легке струсіння, глухий згук трьох куль, що пробили тіло, останній зойк, передсмертні корчі довели Д'Артаньяну, що той, хто мав його вбити, врятував йому тепер життя.

Повернувшись до траншеї, Д'Артаньян скинув з плеч труп коло блідого, як смерть, пораненого. Він одразу заходився оглядати одяг убитого. Шкіряна портфелька, гаманець, де, очевидно, лежала частина суми, одержаної розбійником, рожок і кості склали увесь спадок померлого.

Залишивши рожок і кості на місці, де вони впали, він кинув гаманець пораненому й з жадобою кинувся до портфельки.

Між декількох незначних папірців він знайшов листа — саме того, що за ним ходив, важучи своїм життям.

„Ви загубили слід цієї жінки, й вона перебуває тепер у цілковитій безпеці в монастирі, куди ви не повинні були її ні в якому разі пускати. Дбайте тепер не проминути чоловіка, інакше, як вам добре відомо, рука в мене довга, і я примушу вас дорого заплатити за сто люїдорів, що ви від мене одержали“.

Підпису не було. Однак, було очевидно, що лист був од міледі, а тому Д'Артаньян сховав його, як доказ, і, сівши в безпечному місці за рогом траншеї, почав допитувати пораненого. Той повинився, що з убитим товаришем взявся захопити одну молоду жінку, яка мала виїхати з Парижу через рогатку Ля-Віет. Але, затримавшись на хвилину випити в коршмі, вони спізнались на десять хвилин і прогавили карету.

— А що ж ви мали зробити з жінкою? — схвильовано спитав Д'Артаньян.

— Ми повинні були приставити її до будинку на Королівському майдані, — відповів поранений.

— Так, так, — прошепотів Д'Артаньян, — дійсно так, до самої міледі.

Тоді юнак з жахом зрозумів, яка страшена жадоба помсти спонукала цю жінку занастити його і всіх, кого він любив, і як добре відомі були їй усі двірські інтриги, бо вона знала все. Безсумнівно, відомості ці давав їй кардинал.

Зате із щирою радістю він пригадав, що королева нарешті довідалась, у якій в'язниці нудиться за свою відданість їй пані Бонасьє, та визволила її звідти.

Тепер лист, одержаний від молодої жінки, та її переїзд дорогою Шельо, де вона промайнула, як примара, ставали йому зрозумілі.

Від тої хвилини, як наперед казав Атос, з'явилась можливість одшукати пані Бонасьє, бо монастир не був непідступний.

Ця думка зовсім схилила його до милосердя. Він звернувся до пораненого, що неспокійно стежив за виразом на його обличчі і простяг йому руку.

— Ходім,—сказав він,—я не хочу кидати тебе в такому становищі. Спирайся на мою руку та ходім до табору.

— Так,—відповів поранений, не понявши віри такої великодушності,—чи не на те, щоб наказати повісити мене?

— Я дав тобі слово,—і тепер вдруге дарую тобі життя.

Поранений став навколішки та поцілував ноги свого спасителя. Д'Артаньян, не мавши більше потреби залишатись близько ворогів, припинив вияви його вдячності.

Гвардієць, що повернувся до лагера після перших пострілів з бастіону, ознаймив про смерть своїх чотирьох товаришів, і в полку всі були страшенно здивовані і одночасно дуже раді, побачивши Д'Артаньяна, цілим та непошкодженим.

Д'Артаньян, щоб пояснити рану товариша, нанесену шпадою, вигадав, що на них було зроблено вилазку. Він розказав про смерть другого салдата та про небезпеку, на яку вони наражались. Це оповідання обернулося на справжній тріумф: уся армія цілий день говорила про нього, і герцог звелів переказати йому своє привітання.

Вчинок Д'Артаньянів спричинився до того, що повернув йому спокій, який він був утратив.

Цей спокій доводив про одне: Д'Артаньян не знав ще міледі.

РОЗДІЛ XI

АНЖУЙСЬКЕ ВИНО

Після вістей про майже безнадійний стан здоров'я короля в таборі поширились чутки, що він почав одужувати. А що він дуже поспішав узяти особисту участь в облозі, то казали, ніби він вирушить у путь, скоро зможе сісти на коня.

Д'Артаньян, як ми вже зазначали, трохи заспокоївся і чекав тільки звістки від своїх друзів.

Одного ранку на початку листопада він одержав з Вільруа такого листа:

„Пане Д'Артаньяне!

Пани Атос, Портос та Араміс, перебувши в мене майже цілий вечір, дуже підгуляли й нарobili такого бешкету, що

старшина палацу, людина надто сувора, заарештував їх на декілька день. На виконання їхнього наказу надсилаю до вас дванадцятко пляшок мого анжуйського вина, що їм дуже сподобалось. Вони бажають, щоб ви випили за їхнє здоров'я їхнього улюбленого вина.

Я скоряюсь і залишаюся із щирою пошаною ваш покірний слуга

Годо.

Господар готелю для п. п. мушкетерів^с.

— Нарешті, на добрий час! — вигукнув Д'Артаньян. — Вони згадали про мене, бенкетуючи, як і я думав про них, коли мені було сумно. Хай будуть певні, я вип'ю з великою охотою їхнє здоров'я та тільки не сам.

Д'Артаньян побіг до двох гвардійців, що з ними приятелював, і запросив їх на чарку найкращого анжуйського вина, надісланого з Вільруа.

Одного гвардійця було вже запрошено на вечір, а другого — на другий день; отже, умовились зібратися позавтра.

Повернувшись додому, Д'Артаньян надіслав усі дванадцять пляшок до загально-гвардійського буфету, наказавши подбати, щоб їх якнайкраще охороняли. Умовленого дня, дарма, що обід був призначений тільки о дванадцятій годині, Д'Артаньян уже о дев'ятій загадав Плянше готувати все до бенкету.

Плянше, гордий з свого нового звання метр-д'отелю, намагався виявити себе, як людину здатну та розумну, а тому покликав собі на підмогу слугу одного з гостей Д'Артаньянових, Фуру на ймення, та того удаваного салдата, що хотів убити його пана. Він не залежав до будь-якого полку й нанявся до Д'Артаньяна, чи краще, до Плянше, з того часу, як Д'Артаньян подарував йому життя.

Призначеної години обидва гості з'явилися, посіли свої місця, і на столі вишикувалася ціла низка страв.

Плянше usługовував із серветкою в руках, Фуру відкорковував пляшки, а Бріземон — ім'я удаваного солдата — переливав із пляшок у карафки вино, що, може, через труську дорогу дало якийсь осад. Перша пляшка цього вина була на дні трошки каламутна. Бріземон вилив гущу у склянку, і Д'Артаньян дозволив йому її випити, бо хлопець був дуже слабкий. Покінчивши з супом, гості тільки збирались перехилити по першій склянці, як несподівано залунали гарматні постріли з фортів Людовіка та Нового. Гвардійці, гадаючи, що це який-небудь нелпередбачений напад з боку обложених, або англійців, відразу зірвалися з своїх місць та

вхопились за шпади. Д'Артаньян не менше від них моторний, наслідував їх, і всі троє помчали до своїх частин.

Вибігши з їдальні, вони довідались і про причину цього заворушення: з усіх боків лунали вигуки і скрізь били в барабани:

— Хай живе король! Хай живе кардинал!

І дійсно, цієї хвилини король в'їжджав у табор із своїм почотом та із загоном нового війська з десяти тисяч чоловіка; спереду та ззаду його йшли мушкетери.

Д'Артаньян був у своїй роті, що вишикувалася вдовж шляху, яким проїздив король. Промовистим жестом привітав він своїх друзів і пана Де-Тревія, який одразу впізнав його.

Скоро церемонія в'їзду короля скінчилась, четверо приятелів кинулись в обійми один до одного.

— Чорт побирай!— вигукнув Д'Артаньян;— неможна приїхати вчасніше: жодна страва не встигла, мабуть, ще охолонути, чи не так, панове?— додав юнак, звертаючись до двох гвардійців, що їх він представив своїм приятелям.

— А! Очевидячки, ми бенкетуємо,— сказав Портос.

— Сподіваюсь, що на вашому обіді немає дам,— зауважив Арамис.

— Хіба у вашому містечкові є порядне вино?— спитав Атос.

— Та це ж ваше, мій друже,— відповів Д'Артаньян.

— Наше вино?— здивувався Атос.

— Так; саме те, що ви мені надіслали.

— Ми вам надіслали вина?

— Авжеж, з Анжуйських виноградників.

— Так, мені добре відомо вино, про яке ви кажете.

— Вино, що подобається вам найбільше.

— Безсумнівно, коли в мене немає напхвату шампані чи шамбертена.

— Доведеться вам, за браком шампані та шамбертена, задовольнитись цим.

— Так, виходить, ми виписали анжуйського вина? Ач, які ми ласуни,— сказав Портос.

— Так це ж вино, що надіслали мені у ваше ім'я.

— У наше ім'я?— одним голосом скрикнули три мушкетери.

— Чи це не ви надіслали його, Арамисе?— спитав Атос.

— Ні; мабуть, ви, Портосе?

— Ні, отже виходить це Атос?

— Ні.

— Ну, якщо не ви сами, то хазяїн вашого готелю.

— Хазяїн нашого готелю?

— Звичайно, хазяїн вашого готелю, Годо, господар гостиниці мушкетерів.

— Слово чести, чи не все однаково, звідки то воно? — зауважив Портос. — Спробуймо, і якщо воно добре, вип'ємо.

— Е, ні, — відповів Атос, — навпаки, не будьмо пити вина, одержаного, хтозна звідки.

— Маєте рацію, Атосе, — погодився Д'Артаньян. — Так, значить, ніхто з вас не доручав хазяїну гостиниці Годо надіслати мені вина?

— Ні. А його було надіслано від нашого ймення?

— Ось лист, — сказав Д'Артаньян.

І він показав одержану записку.

— Це не його рукою писано, — зауважив Атос, — я її знаю: перед від'їздом я врегулював з ним рахунки.

— Лист підроблений, — додав Портос, — нас зовсім не заарештовано.

— Д'Артаньяне, — сказав з докором Арамис, — як могли ви повірити, що ми нарobili бешкету?..

Д'Артаньян пополотнів і здригнувся всім тілом.

— Ти мене лякаєш, — сказав Атос, що дуже рідко казав йому ти, — що таке трапилось?

— Поспішаймо, поспішаймо, друзі мої! — вигукнув Д'Артаньян, — у мене жахливе підозріння. Невжеж це нова помста цієї жінки?

Атос пополотнів і собі. Д'Артаньян побіг назад до буфету. Троє мушкетерів та двоє гвардійців йшли за ним слідом.

Перше, що кинулось у вічі Д'Артаньяну, коли він прибіг до їдальні, був Бріземон, що катався по підлозі у страшенних корчах.

Плянше й Фуру, бліді, як смерть, намагались полегшити його страждання, та було очевидно, що допомога буде марна, бо все обличчя нещасного було перекручене агонією.

— А, — вигукнув він, побачивши Д'Артаньяна, — як це жахливо: ви удали, що помилували мене, а потім отруїли.

— Я? — згукнув Д'Артаньян, — я? Ледащо, що ти кажеш?

— Я кажу, що ви мені дали цього вина; я кажу, що ви наказали мені його випити; я кажу, що ви хотіли відімести мені і що це жорстоко...

— Не думайте так, Бріземоне, — відповів Д'Артаньян, — нічого подібного не було, присягаюсь вам, запевняю вас...

— О, бог усе видить; бог вас покарає. Боже ж мій милий, пошли йому страждання такі, як мої!

— Присягаюсь евангелією,— вигукнув Д'Артаньян, кидаючись до нещасного,— я не знав, що вино отруєно, бо збирався й сам його пити.

— Я не маю вам віри,— відповів салдат і в страшенних муках сконав.

— Жахливо, жахливо!— прошепотів Атос, між тим, як Портос бив пляшки, а Арамис давав трішки запізнілого наказу піти за священником.

— О, друзі мої,— сказав Д'Артаньян,— ви ще раз врятували мені життя, та не тільки мені, а й цим панам. Панове,— вів він далі, звертаючись до гвардійців,— я прошу вас не розголошувати цієї пригоди. Тут замішані знатні особи, і все це може мати для нас дуже погані наслідки.

— Ой, пане,— промимрив Плянше, напівмертвий з переляку:— як же я щасливо збувся лиха.

— Як, негіднику,— вигукнув Д'Артаньян,— оце й ти хотів випити вина?

— За здоров'я короля, пане. Я саме лагодився випити маленьку скляночку, коли Фуру сказав, що мене кличуть.

— Овва,— повинився Фуру, що йому з жаху цокотіли зуби:— я хотів його відіслати, щоб випити все самому.

— Панове,— звернувся Д'Артаньян до гвардійців,— ви сами розумієте, що після всього, що трапилось, наш бенкет був би дуже сумний... Отже, прошу вибачити мені й дозволити відкласти його до іншого дня.

Гвардійці погодились і, розуміючи бажання чотирьох друзів залишитись насамоті, пішли до себе. Позбувшись свідків, молодий гвардієць та три мушкетери глянули один на одного поглядом, з якого й без слів було ясно, що кожен здає собі звіт з серйозности становища.

— Ну,— звернувся Д'Артаньян до Атоса,— бачите люб'язний друже,— це війна до загиби.

— Так, так,— похитав головою Атос,— це я бачу. Ви, значить, гадаєте, це вона?

— Я певний цього.

— А я, винюсь, маю ще сумнів.

— А, тавро на плечі?

— Це англійка, що зробила який-небудь злочин у Франції, і її затаврували.

— Кажу ж бо вам, що це ваша жінка, Атосе,— настоював Д'Артаньян,— хіба ви забули, що обидві прикмети точнісінько збігаються з вашим описом?

— А я все ж таки гадаю, що та жінка покійниця: я її добре повісив.

Д'Артаньян похитав головою.

— Ну, а в усякому разі, що ж його робити? — спитав юнак.

— Неможна, щоб Дамоклів меч¹⁾ завжди висів над вашою головою, — зауважив Атос. — Треба якось знайти вихід з цього становища.

— Яким чином?

— Намагайтесь зустрінутись із нею та поговорити; пропонуйте їй мир — чи війну. Дайте слово честі дворянина, що ви нічого ніколи не казатимете про неї, ніколи нічого не робитимете на зло. З свого боку вимагайте від неї присяги залишити вас у спокої; настрахайте, якщо вона не згодиться на це, що підете до канцлера, до короля, звернетесь до ката, піднимете проти неї двір, розголосите, що вона таврована, віддасте до суду, а якщо її виправдають, у такому разі присягніться честю дворянина вбити її з-за рога, як скажену собаку.

— Цей засіб скінчити з нею мені до вподоби, — погодився Д'Артаньян, — але де ж я її зустріну?

— Час, люб'язний друже, час дасть вам таку нагоду. Проте, випадок — це подвійна ставка для чоловіка: що більше поставлено, то більше можна виграти. Слід тільки вміти чекати.

— Так; до того ж ми — мушкетири, ладні на все, — люди, що звикли наражати своє життя на небезпеку. А вона? — півголосом заперечив Д'Артаньян.

— Хто вона? — спитав Атос.

— Констанція.

— Пані Бонасьє? Правильно, — сказав Атос. — Бідний друже, я й забув, що ви закоханий.

— Ми викрадемо її з монастиря, нехай тільки скінчиться облога, — запропонував Портос.

Заспокоївшись на цьому, чотири приятелі, скінчивши свій скромний обід, розійшлися, умовившись побачитися того ж вечора. Д'Артаньян повернув до францисканського монастиря, а три мушкетери попрямували до королівського табору.

¹⁾ Дамоклів меч — меч, що був підчас бенкету навішений на одній кінській волосині над головою Дамокла, з наказу сіракузького тирана Діонісія, щоб показати йому нетривалість усього земного; взагалі грізна небезпека, що ось-ось може спричинити нещастя.

КОРШМА ЧЕРВОНОГО ГОЛУБНИКА

Кампанія закінчилася щасливо, і кардинал набув собі слави. Але перепочинок був тільки тимчасовий. Одного з гонців герцога Б'юкенгемського, Монтегю на ймення, полонили і знайшли в нього писемний доказ союзу між Австрією, Іспанією, Англією та Лотарингією.

Союз цей скеровано проти Франції.

Ще й більше: в помешканні герцога Б'юкенгемського, яке він був примушений залишити раніш, ніж гадав, знайдено папери, що підтверджували існування союзу, і ці документи, як запевняє в своїх мемуарах пан кардинал, дуже скомпрометували мадам Де-Шеврез, а тим самим і королеву.

Уся відповідальність, зрозуміло, лежала на кардиналі, бо неможна бути повновладним міністром і не бути відповідальним. Отже, він день і ніч напружував усі сили свого геніяльного розуму, придивляючись до найдрібнішої зміни, що відбувалась в якій-небудь з великих держав Європи.

Кардиналу було відомо про діяльність, а особливо про ненависть до нього герцога Б'юкенгемського. Коли б спільники, що загрожували Франції, взяли гору, увесь його вплив неминуче зійшов би на нівець. У люврському кабінеті запанували б прибічники еспанської та австрійської політики, що до того часу мали там лише випадкових представників, а він, Рішельє, міністер Франції, міністер найпопулярніший, упав би. Король, що слухався його, як мала дитина, зненавидів би його, як може тільки дитина ненавидити свого вчителя, і віддав би його на поталу своєму братові та королеві. Отже, кардиналу, — а з ним, мабуть, і всій Франції, — загрожувала загибель. Треба було запобігти цьому.

Гонці, кількість яких раз-у-раз збільшувалась, вдень і вночі змінювали один одного в маленькому будинкові біля мосту Де-Ля-П'єр, де оселився кардинал.

То були ченці, які так невміло носили свої ряси, що в них одразу давалось впізнати представників войовничої церкви; жінки, що не звикли носити костюми пажів і не могли приховати свої круглясті форми під широченними штанами; нарешті, були й селяни з брудними руками і з елегантними манірами, од яких за цілу верству дхнуло знатною особою.

Були ще й інші, не такі приємні відвідини, бо двічі чи тричі поширювалися чутки, немов кардинала ледве не вбито.

Правда, вороги його еміненції казали, ніби він сам надсилав невмілих убивців, щоб, у разі невдачі, мати право вжити репресій.

А втім, це зовсім не заважало кардиналові, що його особистої відваги ніколи не заперечували навіть найзліші його наклепники, часто виїздити вночі, щоб передати герцогу Ангулемському якінебудь важливі накази, або умовитись про щось з королем, або, нарешті, порадитись з якимнебудь кур'єром, якого з тої чи іншої причини він не хотів пускати до себе.

Мушкетери підчас облоги мали небагато роботи, почували себе майже нічим не зв'язаними й провадили дуже веселе життя. Для них, а надто для наших трьох приятелів, це було особливо легко зробити, бо, будши в дружніх відносинах з паном Де-Трев'єм, вони завжди діставали спеціального дозволу запізнюватись та залишатися поза табором після встановленої для всіх години.

Одного вечора, коли Д'Артаньян був у траншеї й не міг їх супроводити, Атос, Портос і Арам'єс, верхи на бойових конях, загорнені в похідні плащі та з пістолетами наготові повертали утрюх з коршми Червоного голубника, що її позавчора виявив Атос, їдучи з Ля-Жарі. Вони прямували до табору і, як ми вже зазначили, малися ввесь час на бачності, бо боялись потрапити до якої-небудь пастки. Зненацька, приблизно за чверть милі до села Буанар, почувся топ'їт коней, які скакали їм назустріч.

Усі трое відразу спинилися серед дороги, притискуючись один до одного, і стали чекати. За хвилину, при світлі місяця, що виринув з-за хмар, на закруті шляху вони побачили двох верхівців. Помітивши їх, ті й собі спинилися і нібито радилися, їхати далі, чи повернути назад. Така нерішучість здалась трьом друзям трішки підозрілою, і Атос, виїхавши на декілька кроків наперед, голосно озвав:

— Хто їде?

— А ви самі хто?— своєю чергою спитав один з верхівців.

— Це не відповідь,— відмовив Атос.— Хто їде? Відповідайте, чи ми будемо стріляти.

— Бережіться і не робіть цього, панове,— розлігся тоді вібруючий голос, звиклий, очевидно, наказувати.

— Це, певно, якийсь вищий офіцер, провадить нічний об'їзд,— висловив гадку Атос.— Що нам робити, панове?

— Хто ви такі?— владним тоном спитав той же голос.— Відповідайте, або вам доведеться дорого заплатити за ваше неслухнянство.

— Королівські мушкетери,— сказав Атос, дедалі більше впевнюючись, що особа, яка питала їх, має на це право.

— Якої роти?

— Роти Де-Тревія.

— Наблизьтесь та поясніть, що ви робите тут цієї години?

Три товариші під'їхали, трохи похнюпившись, бо були цілком певні, що мають справу з особою значно вищого стану, ніж вони сами. Право говорити за всіх надали Атосові. Один з двох верхівців, той, що приєднався до розмови пізніше, їхав кроків на десять попереду. Атос жестом наказав Портосу й Арамісу не рухатись і під'їхав до нього сам.

— Перепрошаю, пане офіцере,— сказав Атос,— ми не знали, з ким маємо справу, і ви на власні очі бачили, як добре виконуємо ми обов'язки вартових.

— Ваше ім'я?— спитав офіцер, напівзатуливши плащем обличчя.

— А ви то хто такі?— відповів Атос, обурений таким тоном.— Прошу дати мені доказ, що ви маєте право мене допитувати.

— Ваше ім'я?— удруге спитав їздець, одкидаючи відлогу плаща.

— Пан кардинал!— вигукнув здивовано мушкетер.

— Ваше ім'я?— втретє спитав його еміненція.

— Атос,— відповів мушкетер.

Кардинал жестом прикликав до себе свого супутника.

— Ці три мушкетери поїдуть з нами,— пошепки сказав він,— я не хочу, щоб знали про мою відсутність з табору. А коли вони будуть з нами, то можемо бути певними, що вони про це нікому не розкажуть.

— Ми— дворяни, ваша еміненція,— зауважив Атос,— візьміть з нас слово, і ні про що не турбуйтеся. Дякувати богу, ми вміємо зберігати таємниці.

Кардинал втупив проникливий погляд у свого відважного бесідника.

— Маєте гарний слух, пане Атосе,— сказав кардинал,— а тепер послухайте, що я вам скажу: я запрошую вас слідувати за мною не з недовір'я до вас, а заради моєї небезпеки. З вами, безсумнівно, ваші товариші, пани Портос і Араміс?

— Цілком вірно, ваша еміненціє,— відповів Атос, тоді як мушкетери, що залишались іззаду, наближались до них з капелюхами в руках.

— Я знаю вас, панове,— мовив кардинал.— Мені відомо також, що ви, на жаль, не з числа моїх друзів. Але я знаю, що ви благородні й хоробрі дворяни, і що на вас можна звіритись. Пане Атосе, зробіть мені честь супроводити мене, і тоді в мене буде така варта, якій позаздрить і його величність, якщо ми стрінемо його.

Мушкетери вклонилися, нахилившись аж до кінських трив.

— Присягаюсь честю,— промовив Атос,— ваша еміненція добре робите, що берете нас з собою: ми стрічали дорогою дуже підозрілих осіб і з чотирма з них навіть посварилися в Червоному голубнику.

— Посварилися? З приводу чого, панове? — спитав кардинал.— Я не люблю сварок, вам це відомо.

— Ось власне тому я й маю за честь попередити вашу еміненцію про те, що трапилось. Інакше, ваша еміненція довідалась би про нас від інших і, мавши неправдиві відомості, вважали б нас за винних.

— А які були наслідки цієї сварки? — насупив брови кардинал.

— Мій друг Араміс, що оце стоїть перед вами, здобув легкого вдара шпадою в руку. Проте, це аж ніяк не завадить йому взяти участь у штурмі, якщо ваша еміненція звелите йти на приступ.

— Та ви, здається, не з тих людей, що безкарно дозволяють поранити себе,— зауважив кардинал.— Ну, будьте ж щирі, панове: скажіть, ви, напевно, за один удар одплатили декількома? Повиніться, ви ж розумієте, що я маю право давати розгрішення.

— Я, монсеньєр,— відповів Атос,— навіть не виймав шпади, а просто схопив мого супротивника й вижбурнув його через вікно. Здається, падаючи,—трішки нерішуче вів далі Атос,— він зламав собі ногу.

— А-а! — промовив кардинал.— Ну, а ви, пане Портосе?

— А я, монсеньєр, знаючи, що дуелі заборонено, схопив лаву й завдав одному з розбишак такого вдара, що, здається, перебив йому плече.

— Гаразд,— сказав кардинал,— а ви, пане Арамісе?

— Я, монсеньєр, з природи дуже лагідний. До того ж, як, вашій еміненції може невідомо,— готуюсь у ченці,— я саме хотів розборонити їх, коли зненацька один з тих негідників по-зрадницькому вдарив мене шпадою в ліву руку. Тоді й мені урвався терпець, і я й собі видобув шпаду. Мені здалося, що, кинувшись на мене, він сам наразився на мою шпаду. В усякому разі я добре пам'ятаю, що він впав і його нібито винесли разом з іншими.

— Чорт побирай, панове! — сказав кардинал,— три чоловіки виведено з лав через якусь сварку в коршмі. Тяжка у вас рука. А з-за чого знялась буча?

— Ці негідники були п'яні,— пояснив Атос,— і, довідавшись, що увечорі до коршми приїхала якась пані, намагалися виважити двері до її кімнати.

— Виважити двері? — спитав кардинал, — навіщо?

— Безперечно, щоб вчинити насильство. Я мав за честь доповісти вашій емінінції, що мерзотники були п'яні.

— Хіба ця жінка молода й вродлива? — спитав кардинал, дещо хвилюючись.

— Ми не бачили її, монсеньєр.

— Ви її не бачили? А, то добре, — жваво промовив кардинал, — ви добре зробили, боронивши честь жінки. Отже, я й сам їду до коршми Червоного голубника і довідаюсь, чи правду ви мені кажете.

— Монсеньєр, — згорда промовив Атос, — ми дворяни й не стали б брехати, навіть, щоб врятувати собі життя.

— Я не маю сумніву, що ви розповіли мені правду, пане Атосе, жодної хвилини не маю сумніву. А доречі, — додав він, бажаючи змінити розмову, — хіба ця дама була сама?

— Ні, з дамою був кавалер, що сидів зачинившись із нею. Слід гадати, це страшенний боягуз, бо, не зважаючи на увесь гамір, він все ж не вийшов.

— Не судить занадто покvapливо, каже евангелія, — відмовив кардинал.

Атос вклонився.

— Добре, панове, — зрезюмував його емінінція. — Тепер я знаю, що мені було треба. Їдьте слідом зо мною.

Мушкетери пропустили наперед кардинала і той, закривши знову лице плащем, рушив далі.

Незабаром доїхали до коршми, де все було тихо та порожньо. Хазяїн безперечно знав, який знаменитий гість має його відвідати, і тому випровадив буйне товариство.

За десять кроків од коршми кардинал жестом наказав своєму конюшому та мушкетерам зупинитись. Засідланий кінь стояв прив'язаний до віконниці. Кардинал якось особливо тричі постукав у двері.

На стукіт негайно вийшов чоловік, загорнутий у плащ і, перекинувшись декількома словами з кардиналом, сів на коня та поскакав у напрямку Сюржера. Ця дорога разом із тим вела й до Парижу.

— Наблизьтесь; панове, — звернувся кардинал до трьох мушкетерів. — Ви казали мені правду. І не моя буде провина, якщо наша сьогоднішня зустріч не стане вам в пригоді. А тимчасом ідіть за мною.

Рішельє зліз к коня, мушкетери наслідували його. Кардинал кинув повіддя конюшому, а мушкетери прив'язали свої коні до віконниці.

Коршмар стояв на порозі: для нього кардинал був простий офіцер, що приїхав на побачення з дамою.

— Чи немає у вас кімнати на першому поверсі, де б ці пани мали б змогу почекати на мене та погрітися біля коминку? — спитав кардинал.

Коршмар одчинив двері великої залі, де нещодавно замість дуже поганої грубки влаштували чудовий великий коминок.

— Ось тут,— сказав він.

— Добре,— відповів кардинал,— увійдіть сюди, панове, і, будь ласка, почекати на мене: я уходжу не більше, як на півгодини.

І тоді, як три мушкетери входили до кімнати, Рішельє без дальших запитань, як людина, що не потребує, щоб їй вказували дорогу, побрався по сходах.

РОЗДІЛ XIII

ПРО КОРИСТЬ ДИМАРІВ У КОМИНКАХ

Було очевидно, що троє наших одважних друзів, нічого не підозрюючи, та спонукнені самим лицарським почуттям, зробили послугу якійсь особі, що її кардинал ушанував своєю особливою ласкою.

Залишалось довідатись, хто ж та особа? Три мушкетери намагалися розв'язати це питання. Побачивши, проте, що, попри всієї слухності, жодне припущення не дає задовільного пояснення, Портос гукнув хазяїна й наказав принести кості.

Портос і Араміс сіли до столу грати, а Атос, замислившись, тинявся по кімнаті, раз - по - раз проходячи повз напівзруйнований коминок, димар якого другим кінцем виходив у кімнату верхнього поверху. З отвору долинали звуки розмови, що, нарешті, почало притягати до себе його увагу. Наблизившись до коминку, Атос розпізнав декілька слів, що дуже зацікавили його. Він жестом попросив своїх товаришів замовчати, а сам, зігнувшись, приклав вуха до відтулини в коминку.

— Послухайте, міледі,— казав кардинал,— справа надто серйозна; сідайте й побалакаємо.

— Міледі! — прошепотів Атос.

— Я слухаю ваше еміненцію з великою увагою,— відповів жіночий голос, що примусив мушкетера здригнутися.

— Невелике англійське судно, що його капітан мені цілком відданий, чекає на вас біля форту де Ла-Пуант. Він зніметься з якоря завтра вранці.

— Отже, мені треба їхати туди сьогодні вночі?

— Цієї ж хвилини, тобто скоро ви одержите мої інструкції. Два чоловіки, що їх ви, виходячи, знайдете біля дверей, будуть вам за варту. Ви почекаєте, я вийду перший, а тоді за півгодини вийдете й ви своєю чергою.

— Добре, монсеньєр. Але звернімось до доручення, що визволите мені давати. Я складаю велику ціну довір'ю вашої еміненції і хочу його виправдати. Будь ласка, дайте мені ясного й точного наказу, щоб я не наробила якої помилки.

На хвилину між двома бесідниками запанувала глибока мовчанка. Очевидно, кардинал важив у думках свої вирази, а міледі напружувала всі свої розумові сили, щоб зрозуміти та зберегти в пам'яті всі його слова.

Атос скористався з цього, щоб запросити товаришів зачинити з середини двері та слухати разом із ним.

Обидва мушкетери, що любили комфорт, принесли собі й Атосу по стільцю. Усі троє посідали, нахилили голови і почали прислухатися.

— Ви поїдете до Лондону,— провадив далі кардинал,— а приїхавши підете до Б'юкенгема.

— Мушу зауважити вашій еміненції,— сказала міледі, що після пригоди з діамантовими навісками, в якій герцог завжди підозрював мою участь, його світлість ставить мене з недовірою.

— Цього разу мова мовиться не про його довір'я. Ви підете до нього, щоб одверто й чесно провадити перемовини.

— Чесно й одверто?— повторила міледі з невимовно хитрим виразом.

— Так, чесно й одверто,— підтвердив кардинал,— усі ці перемовини треба буде провадити одверто.

— Я точно виконую інструкції вашої еміненції і нетерпляче чекаю на них.

— Ви з'явитесь до герцога Б'юкенгемського від мого імени й скажете йому, що мені відомі всі його готування та що це мене мало обходить, бо по першому ж його рухові я занাপащу королеву.

— Чи повірить він, що ваша еміненція здатні виконати таку загрозу?

— Так, бо в мене є докази.

— Чи мушу я навести ці докази?

— Безсумнівно. Ви перекажете йому, що я надрукую доповідь Буа-Робера й маркиза Де-Ботрю про побачення герцога з королевою в будинку конетабля¹⁾ того вечора, коли

¹⁾ Конетабль — найвищий військовий чин старої Франції.

вона влаштувала баль у машкарах. Нарешті, ви його запевните,—нехай він не має в цьому жодного сумніву,—що мені відомо все: він був там в убранні Великого Могола¹⁾, що його мав одягти Де-Гіз і яке він купив у нього за три тисячі пістолей.

— Добре, монсеньер.

— Мені відомі усі подробиці: як він входив, а потім уночі пішов з палацу, куди добувся в убранні італійського чаклуна. Щоб він не мав сумніву про достеменність моїх відомостей, ви додасте, що під плащем в нього була біла сукня, усіяна чорними лелітками, мертвими головами та перехресними кістками. В разі його впізнали б, він хотів удати примару Білої дами, що, як всім відомо, з'являється в Люврі кожного разу, як має трапитись яканебудь важлива подія.

— Це й усе, монсеньер?

— Перекажіть йому, що мені відомі також усі подробиці пригоди в Ам'ені, і що я накажу скласти майстерно написаного невеликого романа з пляном саду та з портретами головних дієвих осіб цієї нічної сцени.

— Я перекажу йому це.

— Перекажіть йому також, що Монтегю в моїх руках у Бастилії і, хоч правда, в нього не знайшли жодного листа, а проте, катування зможе присилити його сказати все, що він знає і... навіть те, чого не знає.

— Слухаю.

— Нарешті, додайте, що його світлість, поспішаючи від'їхати з острова Ре, забув у квартирі листа пані Де-Шезрез, який надто компрометує королеву, бо доводить, що її величність не тільки може кохати ворогів короля, ба навіть перебуває в змові з ворогами Франції. Чи пам'ятаєте ви добре, що я казав вам, пані?

— Ваша еміненція можете сами в цьому запевнитись: ніч у Люврі, вечір в Ам'ені, арешт Монтегю, лист пані Де-Шезрез.

— Цілком так, цілком вірно, маєте чудову пам'ять, міледі.

— А що? — запитала жінка, до якої стосувався комплімент кардинала,— а що, як, не зважаючи на всі доводи, герцог не поступиться і буде далі загрожувати Франції?

— Герцог закоханий, як божевільний, чи краще — як дурень, — зауважив Рішельє голосом, повним гіркоти. — Як палadini²⁾ давніх часів, він розпочав цю війну, аби заслужити ласкавого погляду своєї дами. Якщо він довідається,

¹⁾ Великий Могол — прізвище монгольського князя Бабура завойовника Індостану (XVI стол.).

²⁾ Палadini — середньовічні лицарі, що увіходили до почоту королівського.

що ця війна стоїтиме чести, а мабуть, і волі дами його серця, ручусь вам, він двічі поміркує раніш, як наважиться.

— Та всетаки,—настоювала міледі з упертістю, що свідчила про її бажання знати все, що від неї вимагалось,— якщо він спиратиметься?

— Якщо він спиратиметься...—повторив кардинал.— Це неможливо.

— Це можливо.

— Якщо він спиратиметься...— його емініція зробив павзу,— якщо він спиратиметься, ну тоді я покладаюся на одну з тих подій, що змінюють увесь образ держави.

— Коли б ваша емініція ласкаво навели історичні приклади подібних подій,— сказала міледі,— може я й згоди-лась би з вами.

— Коли так, слухайте,— відповів Рішельє.— 1610 року, коли доброї пам'яті король Генріх IV, керований майже такими ж причинами, що примушують діяти й герцога, хотів захопити Фландрію та Італію і з обох боків оточити Австрію, хіба не сталась тоді пригода, яка врятувала Австрію? Чому ж король Франції не може бути такий щасливий, як імператор Австрії?

— Ваша емініція зволите казати про вбивство на вулиці Феронері?

— Так. Завжди в усіх державах, а надто в тих, де існують релігійні суперечки, можна знайти фанатика, що мріє лише про одне—стати мучеником. Чекайте, мені оце спало на думку, що саме тепер пуритани дуже люті на герцога Б'юкенгемського, а їхні проповідники вважають його за антихриста.

— Так що ж?—спитала міледі.

— А то,— якнайбайдужніш відповів кардинал,— а то що досить буде знайти, приміром, жінку вродливу, молоду та вправну, яка хотіла б одімстити за себе герцогу. Знайти таку жінку не важко. Герцог має успіх у жінок, і коли він, присягаючись у вічній вірності, запалив багато сердець коханням, він викликав і багато ненависти через свою зрадливість.

— Безсумнівно,— зимно мовила міледі,— таку жінку можливо стрінати.

— І така жінка, вклавши ніж Жан-Клемана чи Равальяка у руки фанатика¹⁾, мала б врятувати Францію.

— Так, але тоді вона була б спільницею вбивці. Я хотіла б мати наказа, що наперед ухвалював би все, що я вважатиму за потрібне зробити на користь Франції.

¹⁾ Жак Клеман — католицький чернець; з релігійного фанатизму вбив французького короля Генріха III (1589 р.).— Франсуа Равальяк, католицький фанатик, убив франц. короля Генріха IV (1610 р.).

— Але, спершу треба розшукати жінку, яка згодилась би одімстити за себе на герцозі.

— Вона є,— сказала міледі.

— Потім знайти фанатика, що служитиме знаряддям правосуддя божого.

— Одшукаємо.

— Коли він буде знайдений,— додав кардинал,— ви одержите наказу, якого просите.

— А тепер,— вела далі міледі, наче не помічаючи зміни тону кардинала,— а тепер, діставши всі інструкції вашої еміненції щодо ваших ворогів, я дозволю собі, монсеньєр, сказати вам два слова й про моїх.

— Хіба ж і ви маєте ворогів?— спитав Рішельє.

— Так, монсеньєр. Вороги, проти яких ви повинні підтримати мене, бо я їх набула, служачи у вашій еміненції.

— Хто ж це?— звідався кардинал.

— Поперше, одна маленька інтриганка Бонасьє.

— Вона у Мантській в'язниці.

— Вона була там,— відмовила міледі,— але королева випрохала в короля наказу перевести її до монастиря.

— До монастиря?— зацікавився Рішельє.

— Так.

— До якого?

— Не знаю, бо вони додержували глибокої таємниці.

— Я довідаюсь про це.

— І його еміненція повідомить мене, в якому монастирі ця жінка?

— Я не вбачаю жодних перешкод до цього.

— Гарзд... Але в мене є ще й другий ворог, значно небезпечніший, ніж ця маленька пані Бонасьє.

— Хто?

— Її коханець.

— Його ім'я?

— О, його еміненція добре його знає,— в пориві гніву вигукнула молода жінка,— це наш спільний з вами лихий геній. Через його в бійці з гвардійцями вашої еміненції перемогли мушкетери. Він завдав три вдари шпадою Де-Варду, вашому гонцеві, і був головною причиною невдачі в справі з діамантовими навісками. Це, нарешті, той, хто, довідавшись, що я викрала пані Бонасьє, заприсягався вбити мене.

— А-а!— промовив кардинал,— я знаю, про кого ви кажете.

— Я кажу про негідника Д'Артаньяна.

— Це хоробрий юнак,— зауважив кардинал.

— Тим то й треба його боятись, бо він занадто хоробрий.

— Добре, якби у нас були докази про його зносини з герцогом Б'юкенгемським.

— Докази? — вигукнула міледі. — Я їх матиму десяток.

— У такому разі нема нічого легше, як занепасти його. Дайте мені такого доказу, і я кину його у Бастилію.

-- Гаразд, монсен'єр, а далі?

— Хто потрапив до Бастилії, для тих немає „далі“, — приглушеним тоном відповів кардинал. — А, чорт побирай! — закінчив він, — якби мені було так легко здихатись мого ворога, як допомогти вам позбутися ваших; і якби ви просили собі безкарности за деякі вчинки тільки проти таких людей...

— Монсен'єр, — запропонувала міледі, — хочете міняти життя за життя, людина за людину? Віддайте мені цього, а я віддам вам іншого.

— Не розумію, що ви хочете сказати, — одмовив кардинал, — і не хочу навіть цього знати. Проте, бажаючи зробити вам приємність, я не бачу перешкоди, щоб уволити ваше прохання відносно цієї нікчемної істоти. До того ж мій маленький Д'Артан'ян, як ви кажете, розпусник, дуеліст та зрадник.

— Безчесна людина, монсен'єр, безчесна.

— Дайте мені паперу, перо та атрамента, — сказав кардинал.

— Ось вони, монсен'єр.

На хвилину запанувала мовчанка. Це позначало, що кардинал шукає виразів, в яких мав бути написаний лист, або вже пише його. Атос, що не пропустив жодного слова з їхньої розмови, схопив двох своїх товаришів за руку й одвів їх до протилежного кінця кімнати.

— Ну, — сказав Портос, — чого тобі треба і чому ти не даєш нам дослухати цю інтересну розмову?

— Тихо, — пошепки застеріг Атос: — ми довідались про все, що треба, я не заважаю вам слухати далі, а сам мушу піти.

— Мусиш піти? — здивувався Портос, — а що нам відповідати, коли кардинал питає про тебе?

— Вам нема чого чекати його питань. Ви скажете йому перші, що я поїхав на розвідини, бо деякі слова коршмаря примушують мене гадати, що дорога небезпечна. До того ж я й сам скажу дещо конюшому кардинала. Решта стосується тільки мене; не турбуйтеся за це.

— Будьте обережні, Атосе, — порадив Арамис.

— Будьте спокійні, — відповів Атос, — ви ж знаєте, я людина холоднокрівна.

Портос і Арамис зайняли свої місця біля коминку. Атос же, не роблячи ніякої таємниці з свого від'їзду, відв'язав

свого коня, що із кіньми його товаришів стояв прив'язаний до віконниці, чотирма словами довів конюшому про потребу оглянути шлях раніш, ніж повертати додому, пильно роздивився на свій пістолет, узяв шпаду в зуби й сміливо поскакав до табору.

РОЗДІЛ XIV

ПОДРУЖНЯ СЦЕНА

Як і передбачав Атос, кардинал не забарився зійти вниз. Він відчинив двері кімнати, де були мушкетери, і побачив Портоса й Арамиса, що з запалом грали в кості. Кинувши оком по всіх кутках кімнати, він побачив, що бракує одного з його супутників.

— А де ж пан Атос? — спитав він.

— Монсеньєр, — відповів Портос, — він поїхав уперед на розвідини, бо деякі слова коршмаря примусили його гадати, що дорога не зовсім безпечна.

— А ви що робили, пане Портосе?

— Я виграв п'ять пістолей в Арамиса.

— Чи не могли б ви й тепер поїхати разом зі мною?

— Ми до ваших послуг, ваша еміненціє.

• — Ну, тоді на коней, панове, бо вже пізно.

Конюший стояв біля дверей і тримав за гнуздечку кардиналова коня.

Трохи віддалік, у тіні манячила група з двох чоловіків та трьох коней; то були люди, що мусіли провести міледі до форту Де-Ла-Пуант та подбати про її відплиття.

Конюх підтвердив кардиналові слова мушкетерів про Атоса. Кардинал, зробивши похвальний жест, вирушив у путь із оберегою, якої додержував і їдучи до коршми.

Атос же на той час був в іншому місці. Проскакавши з сотню кроків такою же ходою, він хутко погнав коня праворуч, накинув круга і, повернувши до гайка, спинився в двадцяти кроках од шляху, яким мав проїхати невеличкий загін. Побачивши спущені криси капелюхів товаришів та золоті торочки плаща пана кардинала, він дочекався, поки вони зникли за закутом дороги, і вчвал помчав до коршми, куди його пустили без будь-яких заперечень, бо коршмар упізнав його.

— Мій офіцер, — сказав Атос, — забув передати дамі, що на другому поверсі, важливе доручення і доручив мені виправити свою помилку.

— Увійдіть,— сказав коршмар,— вона ще у себе в кімнаті.

Атос скористався з дозволу, легко збіг нагору і, піднявшись до площадки, крізь напіввідчинені двері побачив, як міледі накладала капелюх.

Атос увійшов у кімнату й зачинив двері.

Почувши стукіт засува, міледі обернулася.

Атос стояв біля дверей, загорнувшись у плащ, з капелюхом, насунутим на очі. Побачивши цю німу, нерухому наче статуя, постать, міледі перелякалась.

— Хто ви такий і що вам треба?— вигукнула вона.

— О, це вона,— прошепотів Атос і, скинувши плащ та знявши фетрового капелюха, наблизився до міледі.

— Чи не впізнаєте ви мене, добродійко?— спитав він.

Міледі ступила крок наперед, а тоді подалась назад, ніби вздріла гадюку.

— Гаразд,— сказав Атос,— тепер я бачу, що ви мене впізнали.

— Граф Де - Ля - Фер!— прошепотіла міледі, полотніючи та одсуваючись до стінки, що заважала їй відійти ще далі.

— Так, міледі,— відповів Атос,— граф Де - Ля - Фер, який прийшов з того світу навмисне, щоб мати задоволення побачити вас. Отже, сідаймо і побалакаємо, як каже кардинал.

Міледі, охоплена невимовним жахом, сіла, не вимовивши й слова.

— Ви — гемон, посланий на землю,— сказав Атос.— Влада ваша велика, я це знаю, але й вам відомо, що за допомогою божою люди часто перемагали найстрашніших бісів. Ви вже раз спіткалися мені на моєму шляху. Я гадав, що знищив вас, добродійко, але чи то я помилився, чи може пекло воскресило вас. . .

По цих словах, що відживили в ній жахливі спомини, міледі з глухим стогоном схилила голову.

— Так, пекло воскресило вас,— повторив Атос,— пекло зробило вас багатою, пекло дало вам інше ім'я, пекло дало вам майже інше обличчя. Та воно не змило бруду з вашої душі й тавра з вашого тіла.

Міледі підскочила, ніби на пружині. В очах її блимнула блискавка. Атос залишився сидіти.

— Ви вважали мене за померлого, та й я мав вас за померлу. І ім'я Атоса поховало під собою графа Де - Ля - Фер, як ім'я міледі Клерік сховало Ганну Де - Бейль. Чи не так вас звали, коли ваш шановний брат одружив нас? Наше становище, дійсно, чудне,— усміхнувся Атос:— ми жили досі тому, що вважали один одного за померлих. Згадки бо не

так, заважають, як жива істота. Проте, іноді й спомини бувають болячі.

— Нарешті,— глухо промовила міледі,— що привело вас до мене і чого вам од мене треба?

— Я хочу сказати, що, залишаючись незримим для вас, я все ж не спускав вас з очей.

— Чи знаєте ви, що я робила?

— Я можу день по дню вам розказати все від самого початку вашої служби в кардинала до сьогоднішнього вечора.

Усмішка недовір'я скривила бліді губи міледі.

— Слухайте: ви одрізали два діамантові навіски з плеча герцога Б'юкенгемського; ви викрали пані Бонасьє; ви, закохані в Де-Варда, відчинили двері панові Д'Артаньянові; ви, гадаючи, що Вард ошукав вас, хотіли примусити суперника вбити його; ви, коли цей суперник дізнався про вашу таємницю, хотіли вбити його за допомогою двох наємних душолюбів, посланих вами слідом за ним; це ви, довідавшись, що куля не досягла своєї мети, послали йому отруєне вино з підробленим листом, щоб ваша жертва повірила, ніби вино надіслали йому друзі й, нарешті, ви у цій самій кімнаті, сидячи на тому стільці, де я тепер сиджу, оце тільки но взяли на себе обов'язок вбити герцога Б'юкенгемського замість одержаної обіцянки дозволити вам вбити Д'Артаньяна.

Обличчя міледі спалахнуло.

— Ви сутий диявол! — прошепотіла вона.

— Може статися, але в усякому разі запам'ятайте таке: вбийте, чи доручіть кому вбити герцога Б'юкенгемського,— мені байдуже, я його не знаю й до того ж він англієць. Але не смійте пальцем доторкнутися до жодної волосинки Д'Артаньяна, мого вірного друга, що його я люблю й охороняю. Або, присягаюсь вам пам'яттю мого батька, злочин, що ви маєте зробити, буде ваш останній злочин.

— Пан Д'Артаньян жорстоко образив мене,— глухо зауважила міледі,— і пан Д'Артаньян помре.

— Та хіба ж можна образити вас, добродійко? — спитав Атос, ухмиляючись,— він вас образив і він помре?

— Він помре,— повторила міледі,— спочатку вона, потім він.

Атос не тямився з гніву. Вид цієї істоти, в якій не було нічого жіночого, викликав у нього жахливі спогади. Він пригадав, як одного разу, у менш небезпечному становищі, ніж тепер, він хотів офірувати її своїй честі. Жагуче бажання вбити її з страшенною силою поняло його. Він підвівся, підніс руку до пояса, витяг пістолета й одвів курка.

Міледі, бліда, як смерть, хотіла закричати та з переляку язик ніби прилип їй до горлянки. Вона спромоглася лише видати глухий згук, що не мав нічого спільного з людським голосом і скидався скоріш на хрипіння дикого звіря. Притулившись до темних шпалер, з розпущеним волоссям, вона здавалась живим образом жаху.

Атос повільно підвів пістолета, простяг руку майже до самого лоба міледі й голосом, що лякав самим спокоем та непохитною рішучістю, промовив:

— Добродійко, ви зараз же передасте мені папера, що його підписав кардинал, або, честю присягаюся, я застрелю вас.

Була б то інша людина, міледі, може, мала б ще сумнів, чи буде виконана загроза, але вона знала Атоса і не рухалась з місця.

— Даю вам секунду на міркування,— додав він.

Глянувши в обличчя Атосове, міледі зрозуміла, що зараз гримне постріл. Вона хутко піднесла руку до грудей, витягла папера й передала його Атосові.

— Беріть,— сказала вона,— і будьте прокляті.

Атос узяв папера, сунув пістолета за пояс, наблизився до лямпи, щоб впевнитись, чи це той самий папір, розгорнув його й прочитав:

„Те, що зробив пред'явник цього, зроблено за моїм наказом та на користь держави.

3-го грудня 1627 року.

Рішельє“.

— А тепер,— сказав Атос, надягаючи плаща й капелюха,— тепер, коли тобі видернули зуби, єхидо, кусайся, якщо зумієш,— і він пішов з кімнати, навіть не повернувшись. Біля дверей коршми він побачив двох людей з конем.

— Панове,— сказав Атос,— монсеньєр, як вам відомо, наказав одвезти цю жінку, не гаючи часу, до форту Де-Ля-Пуант і не залишати її, аж доки вона сяде на корабель.

Ці слова відповідали одержаному наказу, і люди поштиво вклонилися.

Атос легко скочив у сідло й погнав коня вчвал. Замість їхати шляхом, він узяв навпростець і скакав через лани, час од часу спиняючись та прислухаючись. Нарешті неподалеку зацокотіли копита. Атос не мав сумніву, що то був кардинал з своєю вартою. Проскакавши ще трохи наперед він вересом та листям витер з коня піт і виїхав на битий шлях кроків на двісті від табору.

— Хто йде? — спитав він, здаля побачивши верхівців.

— Це здається наш хоробрий мушкетер? — спитав кардинал.

— Так, монсеньєр, це він, — відповів Портос.

— Пане Атосе, — сказав Рішельє, — дякую вам за добру охорону. Ось ми й доїхали, панове. Тепер їдьте собі ліворуч. Пароль: король і Ре.

З цими словами кардинал вклонився трьом приятелям і взяв праворуч. Цю ніч він ночував у таборі.

— Ну, — сказали разом Портос і Арамис, скоро спустили кардинала з очей, — він таки підписав папера, якого вона вимагала.

— Знаю, — спокійно відповів Атос, — бо ось він.

Опріч пароля на запити вартових трое друзів не сказали ні слова, аж доки не добулися до своїх квартир. Тоді вони відрядили Мускетона переказати Плянше, щоб його пан прийшов до них зараз же, як одбуде варту в траншеях.

Щодо міледі, то вона, як і передбачав Атос, знайшовши біля коршми людей, що чекали на неї, поїхала з ними. Одну хвилину їй дуже хотілось повернути, з'явитись до кардинала й розповісти йому все, але тоді Атос міг би викрити її таємницю. Якби вона поскаржилася на те, що Атос її повісив, той розказав би, що вона таврована. Отже, міледі покляла краще зберегти мовчанку, потаємки поїхати і з властивою їй вправністю виконати важливе доручення. Тоді вже, коли кардинал буде задоволений, вона з'явиться до нього й зажадає помсти за себе.

Перебувши в дорозі цілу ніч, о сьомій годині ранку вона приїхала до форту Де-Ла-Пуант, о восьмій була на палубі, а о дев'ятій корабель з перепускою кардинала, де зазначалося, що він виражається до Байону, знявся з якоря й поплив до Англії.

РОЗДІЛ XV

БАСТІОН СЕН-ЖЕРВЕ

Прийшовши до своїх приятелів, Д'Артаньян застав їх усіх вкупі, в одній кімнаті: Атос занурився в міркування, Портос покручував вуси, Арамис проказував молитви з чудового маленького молитовника в блакитній оксамитовій оправі.

— Чорт побирай, панове, — сказав Д'Артаньян, — сподіваюся, ви розкажете мені щось важливе. У противному разі

попереджаю, я не подарую, що ви примусили мене прийти сюди, замість того, щоб відпочивати після минулої ночі, за якої ми здобули й зруйнували бастіон. Яка шкода, панове, що вас там не було! Гаряча була бійка.

— Ми були в іншому місці, де теж було не холодно, — відповів Портос, закручуючи вуси в якийсь свій власний спосіб.

— Цить! Тихо! — застеріг Атос.

— Гай, гай! — сказав Д'Артаньян, зрозумівши, чого мушкетер злегка насупив брови. — У вас ніби то цікаві новини.

— Арамісе, — промовив Атос, — ви, здається, позавчора снідали в коршмі Парпайо?

— Так.

— Як воно там?

— Щодо мене, то я поснідав погано. Позавчора був пісний день, а там подавали лише скромне.

— Як так? — не зрозумів Атос. Невжеж в приморському місті немає риби?

— Вони кажуть, — відповів Араміс, знову взявшись до свого побожного заняття, — вони кажуть, що гребля, яку наказав гатити кардинал, жене всю рибу до моря.

— Та я питаю вас не про це, Арамісе, — сказав Атос. — Я хотів знати, чи були ви там самі та чи не заважав вам хто?

— Скільки пригадую, там не було набридливих відвідачів. Так, дійсно; для того, що ви хочете розповісти, Парпайо — місце цілком підходяще.

— Тоді рушаймо до Парпайо, — запропонував Атос, — бо тут стіни немов з паперу.

Д'Артаньян, що добре знав звички свого друга із одного слова та жеста, зрозумів, що тут йдеться про важливу справу, взяв Атоса під руку і мовчки вийшов разом з ним.

Портос з Арамісом, розмовляючи, йшли ззаду.

Стрінувши дорогою Грімо, Атос знаком звелів йому йти за ними. Грімо, своїм звичаєм, мовчки скорився. Бідний льокай майже розучився розмовляти.

Прийшли до коршми Парпайо. Була сьома година ранку. Починало світати.

Приятелі замовили сніданок й увійшли в залю, де, як казав хазяїн, ніхто не міг потурбувати їх.

На жаль, час для таємного зібрання був неслухний. Щойно вибили зорю, кожен струшував з себе ранкову сонливість і, щоб зогрітися, всі заходили до коршми перехилити чарку.

Драгуни, швайцарці, гвардійці, мушкетери, кавалеристи швидко змінювали один одного. Це було дуже корисно для коршмаря, але зовсім не відповідало намірам чотирьох друзів, і через це вони незадоволено відповідали на привітання, тости та жарти своїх товаришів.

— Ну,— сказав Атос,— не знялася б тут яка добра сварка. А тепер це було б зовсім не доречі. Як ви перебули ніч, Д'Артаньяне? Про свою ми розкажемо вам згодом.

— А справді,— вкинув слово один кавалерист, хитаючись й тримаючи в руці склянку горілки.— Ви сьогодні вночі були, здається, в траншеях і здорово посварилися з лярошельцями?

Д'Артаньян кинув оком на Атоса, запитуючи, чи треба йому відповідати бесідникові, що встряв у їхню розмову.

— Хіба ти не чуєш,— сказав Атос,— що пан Де - Бюзіньї робить тобі честь і звертається до тебе? Розкажи, що сталося сьогоднішньої ночі, бо вони бажають про це знати.

— Чи то не фі фсяли пастион?— спитав швайцарець, який пив ром з пивної склянки.

— Так, пане,— вклонившись відповів Д'Артаньян.— Ми мали цю честь. Як ви, мабуть, чули, ми підклали під один з кутів барило пороху, що, вибухнувши, зробило гарненьку дірку в мурі. До того ж бастион був не новий, і решта муру була вже дуже пошкоджена.

— А який саме це бастион?— спитав драгун, що приніс пряжити гуску, проштрикнувши її шпадою.

— Бастион Сен - Жерве,— відказав Д'Артаньян.— Під його захистом лярошельці заважали робити нашим саперам.

— І гаряча була справа?

— Так, ми втратили п'ять чоловіка, а рошельці — вісім чи десять.

— Чорт побирай!— сказав швайцарець, який, дарма, що німецька мова має чудову колекцію лайок, мав звичку лаятися виключно по - французькому.

— Напевно,— і собі вкинув слово кавалерист,— сьогодні рано вони вишлють грабарів, щоб відбудувати пошкоджене.

— Так. Це дуже ймовірно,— відказав Д'Артаньян.

— Панове,— запропонував Атос,— хочете парі?

— О, та, та, парі,— підхопив швайцарець.

— Яке?— спитав кавалерист.

— Стривайте,— попросив драгун, поклавши свою шаблю, як рожен, на два великі залізни тагани, що підтримували вогонь в коминку.— Ось і я. Слухай ти, нещасний коршмарю, тягни мені зараз же бляшанку, щоб не загубити жодної краплі смальцю з цієї чудової дичини.

— О, фін має рацію,— промовив швайцарець,— гусячий смалець туже карош з конфітурами.

— Нехай так — сказав драгун. — А тепер, яке ж ви пропонуєте парі, пане Атосе? Слухаємо вас.

— Так, так, парі, — сказав кавалерист.

— Добре, пане Де-Бюзіньї, я б'юся з вами об заклад, — сказав Атос, — що трое моїх приятелів, пани Портос, Араміс, Д'Артаньян, та я ми поснідаємо в бастіоні Сен-Жерве й перебудемо там цілу годину з годинником у руках, хоч що не робив би ворог, аби прогнати нас звідти.

Портос і Араміс перезирнулися: вони почали догадуватися, у чім справа.

— Чи ти хочеш, щоб нас вбили без усяких жалощів? — спитав Д'Артаньян, нахилившись до вуха Атосова.

— Нас уб'ють ще скоріше, якщо ми не підемо туди, — відмовив Атос.

— Слово чести, панове, — промовив Портос, відхилившись на спинку стільця й підкручуючи вуси, — це гарний заклад, сподіваюся.

— А тому я його приймаю, — згодився Бюзіньї. — Тепер умовмося про виграш.

— Так ось вас четверо, панове, — сказав Атос, — і нас четверо. Обід на вісім осіб. Підходить? Згода? Згоджуєтесь?

— Чудово! — відповів Бюзіньї.

— Пречудесно! — підтвердив драгун.

— Хай так! — приєднався швайцарець.

Четвертий слухач, який в усій цій розмові грав німу ролю, на знак згоди хитнув головою.

— Сніданок, панове, готовий, — доповів хазяїн.

— Добре; принесіть його, — звелів Атос.

Хазяїн послухався. Атос покликав Грімо, показав йому на великий кіш, що лежав у кутку, і жестом загадав загорнути в серветки принесене м'ясо.

Грімо відразу зрозумів, що йдеться про сніданок на вільному повітрі, запакував страву, поклав туди ще кілька пляшок і взяв коша під пахви.

— Де ж це ви снідатиме? — спитав хазяїн.

— Хіба вам не однаково? — відповів Атос. — Аби вам сплатили рахунок.

І він величним жестом кинув на стіл дві пістолі.

— Чи не треба вам решти, пане офіцере? — спитав хазяїн.

— Ні, додайте лише дві пляшки шампані, а решта нехай буде за серветки.

Коршмар не заробив стільки, скільки думав спочатку, але надолужив своє, сунувши своїм одвідачам дві пляшки анжуйського вина замість двох пляшок шампані.

— Пане Бюзіньї, як ви бажаєте: поставити свій годинник по моему, або дозволите поставити мого по вашому? — спитав Атос.

— Гаразд, пане, — відповів кавалерист, — витягши з кешені чудового годинника, оздобленого діамантами. — Пів на восьму.

— Тридцять п'ять хвилин на восьму, — сказав Атос. — Матимемо на увазі, пане, що мій годинник поспішає проти вашого на п'ять хвилин.

І віддавши здивованим офіцерам поклін, четверо юнаків подалися в напрямку до бастіона Сен-Жерве, у супроводі Грімо, що ніс коша, не знаючи, куди він йде. Атос так призвичаїв його до пасивної покори, що тому й на думку не спало запитати про це.

Увесь час, поки вони йшли табором, четверо компаньйонів не перекинулися жодним словом. До того ж за ними йшли цікаві, що знали про заклад і хотіли знати, як вони викрутяться. Та скоро вони перейшли за лінії траншей і опинилися просто на вільному повітрі, Д'Артаньян, що зовсім не знав в чім справа, визнав за можливе зажадати пояснень.

— Тепер, дорогий Атосе, будьте ласкаві, скажіть, куди це ми йдемо?

— Сами бачите, — відказав Атос, — ми йдемо до бастіону.

— А що ми там робитимемо?

— І це вам добре відомо: поснідаємо там.

— А чому ж ми не залишилися поснідати в Парпайо?

— Тому, що нам треба побалакати про найважливіші справи, а в коршмі неможливо поговорити й п'яти хвилин через тих набридливих осіб, що проходять, входять, вітаються та чепляються до вас. А тут, принаймні, нам ніхто не заважатиме.

— Мені здається, — відмовив Д'Артаньян з тою розсудливістю, яка так гарно і природно сполучалася в нього з надзвичайною відвагою, — мені здається, що можна було б знайти віддаленіше місце — в дюнах або на березі моря.

— Усі побачили б, що ми зібрались докупи та розмовляємо, а за чверть години кардиналові шпигуни доповіли б його еміненції, що в нас відбувається якась таємнича нарада.

— Так, — сказав Арамис, — Атос має рацію.

— Але тут ми, безсумнівно, наразимося на кулі, — промовив Д'Артаньян.

— Друже мій, — відказав Атос. — Вам добре відомо, що найнебезпечніші кулі не ті, що їх посилає ворог.

— Але мені здається, що для такої експедиції ми повинні були взяти з собою мушкети, — зауважив Портос.

— Ви верзете дурниці, друже Портосе. Навіщо нам обтяжувати себе зайвим тягаром?

— А все ж таки мати проти ворога мушкет доброго калібру, дванадцятко патронів та порохівницю я не вважаю за зайве.

— Та хіба ви не чули, що сказав Д'Артаньян? — спитав Атос.

— А що він сказав? — звідався Портос.

— Д'Артаньян сказав, що сьогодні вночі, підчас атаки, вбито вісім чи десять французів і стільки ж лярошельців.

— Ну, і далі?

— Їх не встигли ще пограбувати. Чи не так? Були інші, невідкладніші справи.

— Ну і що ж?

— А те, що ми візьмемо їхні мушкети, їхні порохівниці й патрони і, замість чотирьох мушкетів і дванадцяти куль, матимемо п'ятнадцять рушниць й коло сотні патронів.

— О, Атосе, — промовив Арамис, — ти, дійсно, великий чоловік.

Портос схилив голову на ознаку того, що згоджується з цим.

Здавалося, тільки Д'Артаньян був невдоволений.

Його сумнів поділяв і Грімо. Побачивши, що вони йдуть до бастиону, — а в цім він дотепер був непевен, — Грімо смикнув свого пана за полу.

— Куди ми йдемо? — на мигах запитав він.

Атос показав на бастион.

— Аджеж ми залишимо там наші шкури, — провадив далі Грімо тою же мовою.

Атос підвів очі й руки до неба.

Грімо поклав коша на землю й сів, похитуючи головою.

Атос витяг з-за пояса пістолет, подивився, чи є на полиці порох, поклав у нього кулю й притулив дуло до вуха Грімо.

Грімо звівся на ноги, неначе був на пружині.

Тоді Атос знаком звелів йому підняти коша й йти попереду.

Грімо послухався. Усе, що виграв Грімо в наслідок цієї хвилиної пантоміми, було те, що з ар'єргарда він пересунувся до авангарду.

Прибувши на бастион, чотири приятелі обернулися.

Понад триста салдатів різних полків зібралися біля виходу з табору. Окремою групою стояли Де-Бюзіньї, драгун, швайцарець і четвертий офіцер, що брав участь у закладі.

Атос скинув капелюха, підніс його на вістрі шпади вгору й помахав ним у повітрі.

Усі глядачі відсалютували ним, супроводячи своє привітання голосним „ура“, що долетіло й до наших героїв.

Тоді всі четверо зникли в бастіоні, куди перед тим увійшов уже Грімо.

РОЗДІЛ XVI

НАРАДА МУШКЕТЕРІВ

Як і передбачав Атос, на бастіоні, опріч дванадцяти вбитих французів і лярошельців, не було нікого.

— Панове!— сказав Атос, що обійняв команду над цією експедицією,— поки Грімо накриватиме на стіл, ми будемо підбирати рушниці та патрони і тимчасом побалакаємо. Ці пани,— вказав він на вбитих,— нас не почують.

— У крайньому разі, упевнившись, що в кешенях у них нема вже нічого, їх можна скинути в рівчак,— висловив думку Портос.

— Безперечно,— погодився Атос,— але це вже справа Грімо.

— Коли так,— запропонував Д'Артаньян,— нехай Грімо обшукає їх і перекине за мур.

— Будьмо обережні,— сказав Атос,— вони можуть ще стати нам у пригоді.

— Оце падло може стати нам у пригоді? Чи ти збожеволів?— здивувався Портос.

— Не будьте нерозважні, кажуть євангелія та пан кардинал,— порадив Атос.— Скільки рушниць, панове?

— Дванадцять,— відповів Арамис.

— Скільки патронів?

— Коло сотні.

— Якраз скільки нам треба! Наб'ємо рушниці.

Чотири мушкетери стали до роботи. Вони саме кінчали набивати рушниці, коли Грімо дав знак, що сніданок готовий.

Атос і собі жестом відповів „добре“ і показав на щось, ніби кам'яну будку, де Грімо— він зрозумів це,— повинен був вартувати. А щоб зменшити нудоту вартування, Атос дозволив йому взяти з собою хліба, дві котлети та пляшку вина.

— А тепер до столу!— скомандував Атос.

Чотири приятелі сіли на землю, схристивши ноги, як турчини або кравці.

— Ну, тепер,— сказав Д'Артаньян,— коли можна не боятися, що тебе підслухають, сподіваюся, ти поділиш з нами свою таємницю.

— Сподіваюся, що завдам вам разом і втіхи, і слави, панове,— почав Атос.— Я примусив вас зробити чудову прогулянку, далі— маєте смачний сніданок і п'ятсот глядачів там внизу, яких ви бачите крізь бійниці. Вони мають нас хто за божевільних, хто за героїв,— дві кляси дурнів, досить схожі одна на одну.

— Ну, а сама таємниця? — напосідав Д'Артаньян.

— А таємниця в тім, що вчора ввечорі я бачив міледі,— відповів Атос.

Д'Артаньян підніс був склянку до губ, але на ім'я міледі рука йому затремтіла так сильно, що він поставив склянку на землю, щоб не розплескати вина.

— Ти бачив свою ж?..

— Тихо! — застеріг його Атос.— Ви забуваєте, що ці пани не знайомі, як ви, з моїми родинними справами: я бачив міледі.

— Де ж саме?

— Майже в двох льє звідси, у коршмі „Червоний голубник“.

— Тоді я пропав! — промовив Д'Артаньян.

— Ні, ще не зовсім,— відказав Атос,— бо тепер вона мусіла вже покинути береги Франції.

Д'Артаньян зідхнув із полегшенням.

— Кінець - кінцем, хто ж така ця міледі? — спитав Портос.

— Чарівна жінка,— відмовив Атос, ковтнувши з склянки пінявого вина.— Паскуда коршмар! — скрикнув він,— дав нам анжуйського вина замість шампані, і гадає, що обдурих нас. Так ось,— вів він далі,— чарівна жінка, що дуже ласкаво поставилася до нашого друга Д'Артаньяна, а він зробив їй не знаю якусь капость... За це вона місяць назад спробувала помститись на ньому, підмовивши вбити його з мушкета. Вісім день тому вона пробувала отруїти його, а вчора випросила собі в кардинала його голову.

— Як? Випросила мою голову в кардинала? — скрикнув Д'Артаньян, пополотнівши з жаху.

— Так,— відповів Портос,— це така ж правда, як євангелія. Я чув про це своїми власними вухами.

— І я теж,— підтвердив Арамис.

— Коли так,— промовив Д'Артаньян, спустивши в розпачі руки,— всяка боротьба надалі зайва. Краще вже пустити собі кулю в лоба і відразу покласти всьому край.

— Це дурість, яку треба робити в самому кінці,— сказав Атос,— до того ж це єдина непоправна дурість.

— Мені ніколи не уникнути смерти, мавши таких ворогів,— мовив Д'Артаньян.— Спочатку незнайомий з Менгу, потому Де-Вард, якому я завдав три вдари шпадою; далі міледі, що про таємницю її я довідався, і нарешті, кардинал, якому я завадив помститися.

— Ну, і що ж!— відповів Атос,— всього тільки четверо. Отже, й нас четверо: значить один проти одного... Що це? Чорт побирай! Якщо звіритися на знаки, що їх робить Грімо, то нам доведеться мати справу з більшою кількістю людей. Що там, Грімо?— спитав Атос.— З уваги до важливості становища я дозволяю вам говорити. Тільки не розводьтеся занадто. Що ви там бачите?

— Загін.

— З скількох осіб?

— З двадцяти.

— Що то за люди?

— Шістнадцять грабарів і чотири салдати.

— На скільки кроків од нас?

— На п'ятсот.

— Ну, добре, в нас є ще час закінчити цю пулярду й випити склянку вина за твоє здоров'я, Д'Артаньяне.

— За твоє здоров'я!— підхопили Портос і Араміс.

— Нехай так, за моє здоров'я! А втім я не думаю, щоб ваші побажання пішли мені на користь.

— Гай, гай! Алах— великий, як кажуть наслідувачі Магомета,— промовив Атос,— і майбутнє в його руках.

І вихиливши свою склянку, Атос ліниво підвівся, взяв першу, що навернулася йому на очі рушницю, і підійшов до бійниці.

Портос, Араміс і Д'Артаньян зробили те саме, а Грімо дістав наказа стати ззаду чотирьох приятелів і заряджати рушницю. За хвилину показався загін. Він ішов вузьким проходом, що сполучав бастіон із містом.

— Чорт побирай!— сказав Атос.— Варто було клопотатися з-за якихось двадцяти дурнів із заступами, копаницями та лопатами! Нехай би Грімо зробив їм знака забиратися звідси, і, я певний, вони дали б нам спокій.

— А я непевний,— відказав Д'Артаньян,— бо виступають вони дуже рішуче. До того ж з грабарями йдуть чотири салдати й бригадир з мушкетами.

— Це тому, що вони не бачать нас,— сказав Атос.

— Слово честі!— промовив Араміс,— мені якось огидно стріляти по цих бідолашних міщанах.

— Поганий той піп, що жалує еретиків,— мовив Портос.

— Це дійсно так, Араміс має рацію,— сказав Атос.— Я їх попереджу.

— Що в біса ви робите? — скрикнув Д'Артаньян. — Вони застрелять вас, мій друже.

Та Атос не звернув ніякої уваги на попередження й, здершись на пробоїну, з рушницею в одній руці й капелюхом у другій, гукнув на салдат і робітників, що здивовані його появою, спинилися на п'ятдесят кроків од бастіона, і, ввічливо вклонившись, сказав:

— Панове, декільки моїх друзів і я саме снідаємо на цьому бастіоні. Ви сами знаєте, як неприємно буває, коли вас турбують підчас сніданку. Одже ми просимо вас, коли ви маєте тут конче потрібні справи, зачекати, доки ми скінчимо снідати, або прийти пізніше. А то, може, ви отямитесь, кинете бунтарів і вип'єте з нами за здоров'я короля Франції.

— Бережись, начувайся, Атосе, — скрикнув Д'Артаньян. — Хіба ти не бачиш, вони ціляють в тебе.

— Так, так бачу, — відповів Атос, — але ці міщани погано стріляють і не спроможні влучити.

Дійсно тої ж хвилини розляглися чотири постріли. Чотири кули сплющилися круг Атоса, але жодна не влучила в нього.

Майже під той самий час пролунало чотири відвітні постріли з бастіону, але їх зроблено краще: трьох салдатів вбито на місці, а одного робітника поранено.

— Грімо, ще мушкетів! — наказав з пробоїни Атос.

Грімо зараз же виконав розпорядження. Три приятелі й собі набили рушниці. По першому стрілу пролунав другий: бригадир і двоє грабарів пали мертві, а решта втікли.

— Ну, панове, на вилазку! — скомандував Атос.

Четверо друзів кинулися з форту, підбігли до бойовища й підбрали чотири мушкети салдатів і спис бригадира. Певні, що втікачі зупиняться лише в місті, вони повернули до бастіону, взявши трофеї своєї перемоги.

— Набийте знову рушниці, Грімо! — наказав Атос. — А ми, панове, нумо снідати й поведімо далі нашу розмову. На чому ми спинилися?

— Згадую, — сказав Д'Артаньян, дуже схвилований звісткою про подорож міледі, — ви казали, міледі поїхала...

— Вона поїхала до Англії, — мовив Атос.

— З якою метою?

— Вбити чи звеліти вбити Б'юкенгема.

З вуст Д'Артаньяна вихопився вигук подиву і обурення.

— Це підло! — скрикнув він.

— О, щодо цього, — промовив Атос, — то, прошу вірити, це турбує мене дуже мало. Тепер, коли ви, Грімо, вже закінчили, — вів далі Атос, — візьміть спис нашого бригадира,

прив'яжіть до нього серветку і встроміть на вершку нашого бастіона, щоб ці бунтарі-лярошельці бачили, що мають справу з відважними й чесними салдатами короля.

Грімо мовчки скорився, і за хвилину над головами чотирьох приятелів майорив білий прапор. Вибух оплесків привітав його появу. Половина табору була на бар'єрах.

— Як? — не зрозумів Д'Артаньян, — тобі байдуже, чи сама вона вб'є, чи пошле кого вбити Б'юкенгема? Отже, герцог — наш друг.

— Герцог — англієць, герцог б'ється проти нас. Нехай вона що хоче, то й робить з ним. Це турбує мене не більше, як порожня пляшка.

І Атос відкинув пляшку кроків на п'ятнадцять до останньої краплі, виливши з неї вино в свою склянку.

— Ні на одну хвилину не кину я так Б'юкенгема, — заявив Д'Артаньян. — Він подарував нам чудові коні.

— А надто чудові сідла, — додав Портос, який в той час був убраний в плащ, гаптований галуном з сідла.

— До того ж, — і собі вкинув слово Арамис, — богу вгодно каюння, а не смерть грішника.

— Амінь, — підсумував Атос. — Цього ми торкнемося пізніше, коли ви забажаєте. Тоді ж я найбільше дбав про те, — і я певний, ти зрозумієш мене, Д'Артаньяне, — щоб відібрати того листа, якого вона виканючила в кардинала, і за допомогою якого мала безкарно збутися, мабуть, і всіх нас.

— Це створіння — сам диявол! — сказав Портос, простягаючи свою тарілку Арамисові, що нарізав дичину.

— А той лист залишився в її руках?

— Ні, він перейшов до мене, але не скажу, щоб без зусиль; то була б брехня.

— Дорогий мій Атосе! — промовив Д'Артаньян, — я вже й лік загубив, скільки разів завдячую вам своє життя.

— Отже, ти кинув нас, щоб повернутись до неї? — спитав Арамис.

— І лист кардинала з тобою? — спитав Д'Артаньян.

— Ось він, — і Атос витяг з кешені дорогоцінний папір.

Д'Артаньян, не спромігшись навіть приховати тремтіння руки, розгорнув його й прочитав:

„Те, що зробив подавець цього, зроблено з мого наказу й на користь держави“.

3-го грудня 1627 року.

Рішельє“.

— Це, дійсно, розгрішення за всіма правилами, — зауважив Арамис.

— Треба, розірвати цей документ,— сказав Д'Артаньян, який, здавалося, прочитав свій смертний вирок.

— Навпаки,— відказав Атос,— треба зберегти його, як дорогоцінність. Я не віддам цього листа, хоч би його покрили золотом.

— Що ж вона має робити тепер?— спитав юнак.

— Вона,— байдужим тоном відповів Атос,— мабуть, напише кардиналові, що один клятий мушкетер, так званий Атос, силоміць вихопив у неї охоронного листа. В тому ж таки листі вона порадить кардинала позбутися не тільки Атоса, а разом із ним і двох його приятелів— Портоса та Арамиса. Кардинал пригадає, що це саме ті люди, які завжди стають йому на перешкоді. Тоді одного гарного ранку він звелить заарештувати Д'Артаньяна, а щоб той не нудився світом, кардинал задля компанії запровадить у Бастилію й нас.

— Невеселі твої жарти, мій друже,— промовив Портос.

— Та я й не жартую,— відказав Атос.

— На мою думку,— вів далі Портос,— скрутити в'язи цій клятій міледі не більший гріх, ніж убивати чортів гугенотів¹⁾, винних лише в тому, що псалми, які ми співаємо по-латинському, вони співають по-французькому.

— Що скаже про це наш абат?— спокійно спитав Атос.

— Скажу, що згоджуюсь з Портосом,— відповів Арамис.

— І я так само!— приєднався до них Д'Артаньян.

— На щастя, вона тепер далеко,— сказав Портос,— а то, признаюсь, я б дуже турбувався, сидячи тут.

— Перебуваючи в Англії, вона непокоїть мене так само, як і тоді, коли живе у Франції,— промовив Атос.

— Мене вона непокоїть скрізь,— сказав Д'Артаньян.

— Отже, ти мав її в своїх руках,— звернувся до Атоса Портос,— чому ж ти її не втопив, не задушив, не повісив? Померлі не повертаються.

— Ви так думаете, Портосе?— відповів мушкетер із сумною усмішкою, зрозумілою самому Д'Артаньянові.

— У мене промайнула думка,— промовив Д'Артаньян.

— Побачимо!— сказали мушкетери.

— До зброї!— скрикнув Грімо.

Юнаки живо схопилися й узяли рушниці.

На цей раз підходив невеликий загін, чоловіка в двадцять—двадцять п'ять, але то були вже не робітники, а салдати.

¹⁾ Гугеноти — назва французьких протестантів, наслідувачів Кальвіна, церковно-релігійного реформатора XVI ст.

— Чи не повернути нам до табору?— спитав Портос.— Мені здається, сили в нас нерівні.

— Це неможливо з трьох причин,— відказав Атос:— поперше, ми ще не закінчили снідати; подруге, нам треба перебалакати в дуже важливих справах; потретє, залишається ще десять хвилин до закінчення призначеного часу.

— Проте, треба скласти якийсь плян бою,— промовив Арамис.

— Дуже просто,— відповів Атос:— скоро ворог підійде на відстань пострілу, ми стріляємо. Якщо він всетаки наближатиметься, ми знову стріляємо, і так аж доки в нас будуть набої. Коли решта загону схоче йти на приступ, ми дозволимо обложникам спуститися до самого рову й тоді скинемо їм на голови частину муру, що тримається якимось дивом.

— Браво!— згукнув Портос.— Безсумнівно, ти народився бути військовим атаманом, і кардинал, що вважає себе за великого знавця військової справи, ніщо проти тебе.

— Панове,— звернувся до них Атос,— я сказав і більше не буду повторювати. Ціляйте добре кожен в свого супротивника.

— Я вже націлився,— відповів Д'Артаньян.

— І я,— сказав Портос.

— І я теж,— додав Арамис.

— Тоді— паль!— скомандував Атос.

Чотири постріли пролунали, як один, і впали чотири чоловіка.

Зараз же вдарили в барабан, і невеликий загін важким кроком рушив уперед.

Постріли лунали один по одному, без будь-якої регулярності, але з тою ж влучністю. А що лярошельці знали, як мало було наших приятелів, то вони, не спиняючись, ішли далі.

Од трьох пострілів упали ще двоє, а втім решта не затримувала ходи.

У загоні, що дістався до бастіону, було ще чоловіка дванадцять-п'ятнадцять. По них випалили востаннє, та це не спинило їх: салдати скочили в рив і лагодилися були лізти в пробоїну.

— Ну, друзі мої, кінчаймо з ними! До стіни, до стіни!— скомандував Атос.

І наші приятелі, за допомогою Грімо, заходились рулями рушниць штовхати величезний мур. Частина його нахилилася, ніби її штовхав вітер, і, відірвавшись од своєї бази, з жакливим шумом завалилась у рив.

Розлігся страшенний крик, хмара пилу шугнула до неба, і всьому був край.

— Невжеж ми задавили всіх до одного? — спитав Атос.

— Слово чести, здається так, — відповів Д'Артаньян.

— Ні, — промовив Портос, — он дивіться: двоє чи троє тікають, шкутильгаючи.

Дійсно, троє чи четверо цих бідолах, закаляні та скривавлені, бігли шляхом до міста. То було все, що залишилося від невеличкого загону.

Атос подивився на годинника.

— Панове, — сказав він, — вже година, як ми тут. Заклад ми виграли. Але Д'Артаньян не виклав ще нам свого пляну.

І мушкетер, як завжди байдужно, пішов кінчати сніданок.

— Мій плян? — перепитав Д'Артаньян.

— Так, ви казали, що вам спав на думку якийсь плян, — нагадав йому Атос.

— Еге ж, пригадав: я вдруге поїду до Англії і знайду Б'юкенгема.

— Ви не зробите цього, Д'Артаньяне, — зимно відповів йому Атос.

— Чому? Хіба я не був уже там?

— Так, але за тих часів не було війни, герцог був тоді наш спільник, а не ворог. Те, що ви хочете робити, скидається на державну зраду.

Д'Артаньян зрозумів силу цього доказу й промовчав.

— Але, здається, і в мене майнула не погана думка, — сказав Портос.

— Заслухаймо плян Портоса, — запропонував Атос.

— Я прошу відпустки в пана Де-Тревія з причини... та ви самі її знайдете, бо я не здатний на такі штуки. Міледі мене не знає. Я приступлюся до неї, не викликавши з її боку підозри, і коли знайду мою красуню, то задушу її.

— Я не від того, щоб ухвалити цей плян, — сказав Атос.

— Фе! Убити жінку! — відказав Арамис. — Заждіть, в мене є дійсно гарний плян.

— Розгляньмо ваш плян, Арамісе, — відповів Атос, що з пошаною ставився до молодого мушкетера.

— Треба попередити королеву.

— Оце дійсно так, — озвались разом Портос і Д'Артаньян.

— Попередити королеву? — промовив Атос. — Але в який спосіб? Хіба в нас є зносини з двором? Хіба в нас є змога послати когось до Парижу без того, щоб про це дізналися в таборі? Звідси до Парижу сто сорок льє. Наш

лист не встигне надійти до Анжера, як ми опинимося у в'язниці.

— Я беруся приставити листа до її величності,— почервонівши сказав Арамис.— У Турі я знаю одну особу...

Арамис зупинився, побачивши, що Атос усміхнувся.

— Що ж? Вам, Атосе, не до вподоби цей плян? — спитав Д'Артаньян.

— Я не відхиляю його цілком,— відповів Атос.— І хотів лише зауважити Арамисові, що він не може кинути табору, а опріч нас самих, нема на кого звіритися. За дві години по від'їзді гонця всі капуцини ¹⁾, всі альгвазили ²⁾, всі чорні каптури кардинала знатимуть ваш лист на пам'ять і заарештують і вас, і вашу спритну особу.

— До того ж королева спасе Б'юкенгема, але не визволить нас,— сказав Портос.

— Портос має рацію, панове,— зауважив Д'Артаньян.

— Аа! У місті щось діється! — звернувся до всіх Атос.

— Б'ють на сполох!

Чотири приятелі прислухалися. Бій барабанів, дійсно, долетів до них.

— Ось побачите, вони зараз вишлють проти нас цілий полк,— сказав Атос.

— Чи не думаєте ви триматися проти цілого полку? — спитав Портос.

— А чому ні? — відповів мушкетер.— Я зараз в доброму настрої і протримався би проти цілої армії, якби ми здогадалися захопити ще з дванадцятко пляшок вина.

— Слово чести, барабанний бій наближається,— промовив Д'Артаньян.

— Нехай собі наближається,— відказав Атос.— Звідси до міста чверть години ходу, значить, і від міста сюди стільки ж. Цього часу нам досить, щоб ухвалити якусь певну постанову. Ніде інде не знайдемо ми такого зручного місця. Та стривайте, панове, мені спала на думку блискуча ідея!

— Кажіть!

— Дозвольте, я віддам Грімо декілька потрібних розпоряджень.

Атос жестом запропонував своєму льокаєві підійти.

— Грімо,— наказав Атос, вказавши на трупи, що лежали на бастіоні,— візьміть цих добродіїв, притуліть їх до стіни, накладіть їм на голови капелюхи, а в руки дайте рушниці.

1) Капуцини — орден католицьких ченців.

2) Альгвазили — поліцаї в Іспанії.

— О, великий чоловіче! — скрикнув Д'Артаньян. — Я тебе розумію.

— Ви розумієте, — промовив Портос.

— А ти, Грімо, розумієш? — спитав Арамис.

Грімо знаком відповів: так.

— Це все, що треба! — сказав Атос. — Повернімось до ідеї.

— Проте, я хотів би добре зрозуміти її! — вкинув слово Портос.

— Так, так, плян Атоса! — скрикнули одноголосно Д'Артаньян і Арамис.

— В цієї міледі, в цієї жінки, в цього створіння, в цього гемона, ви, Д'Артаньяне, здається, говорили, є дівер.

— Так. Я його добре знаю і думаю, що він не почуває великої приязні до своєї невістки.

— Це непогано! — сказав Атос. — А якби він її ненавидив, було б ще краще.

— Значить, нам ведеться в цьому.

— Мені охота знати, що робить Грімо, — сказав Портос.

— Мовчїть, Портосе! — перебив його Арамис.

— Як звуть її дівера?

— Лорд Вінтер.

— Де він тепер?

— При перших відомостях про війну, він повернувся до Англії.

— Ось така то людина нам і потрібна, — провадив далі Атос, — і ми повинні його попередити. Ми повідомимо, що його невістка має когось вбити й попросимо не спускати її з очей. У Лондоні, сподіваюся, є установи, куди він міг би ув'язнити свою невістку. І тоді ми будемо спокійні.

— Так, доки вона не вийде звідти, — промовив Д'Артаньян.

— Слово честі! Ви забагато вимагаєте, Д'Артаньяне. Я дав вам усе, що в мене було. Попереджаю, більше в мене нічого не лишається.

— А я гадаю, що найкраще було б попередити разом і королеву, і Вінтера, — запропонував Арамис.

— Але через кого передамс ми листа до Туру й до Лондону?

— Я ручуся за Базена, — сказав Арамис.

— А я за свого Плянше, — додав Д'Артаньян.

— І правда, коли ми не можемо кинути табору, то нашим льокаям це не заборонено, — погодився Портос.

— Безсумнівно. І ми сьогодні напишемо листи, дамо їм грошей, і вони поїдуть.

— Ми дамо їм грошей? — перепитав Атос. — А хіба у вас є гроші?

Четверо приятелів презирнулися, і якась хмарка пролинула по їхніх обличчях, хвилину тому таких ясних.

— Мерщій сюди! — скрикнув Д'Артаньян. — Я бачу, як там воруються якісь чорні й червоні крапки. Ви, Атосе, казали, що рушить полк. Але це не полк, а ціла армія.

— Слово честі, ви маєте рацію. Ось вони! — сказав Атос. — Подивіться, які крутії: ідуть без барабанів, без сурм. А в тебе, Грімо, все налагоджено?

Грімо знаком відповів, що все гаразд, і вказав на дванадцятко трупів, яких він розмістив якнаймальовничіш: одні тримали рушниці, інші ніби націлювалися, а інші мали шпади в руках.

— Браво! — скрикнув Атос. — Це робить честь твоїй фантазії!

— А все ж таки, — настоював Портос, — я хотів би зрозуміти, в чім тут справа?

— Перш за все, забираймося геть, — зауважив Д'Артаньян, — а зрозумієш потім.

— Одну хвилину, панове, одну хвилину. Нехай же Грімо прибере стіл.

— Ого - го! — скрикнув Арамис, — чорні й червоні крапки дуже збільшуються, і я разом з Д'Артаньяном думаю, що нам нема чого гаяти час, а треба поспішатись до табору.

— Тепер і я нічого не маю проти відступу, — сказав Атос. — Ми билися в заклад, що перебудемо одну годину, а залишалися тут півтори. Балакати вже нема про що. Ходімо, панове, тікаймо.

Грімо пішов поперед з кошом. Четверо приятелів шли ззаду й зробили вже кроків з дванадцять.

— Гей, гей, — скрикнув Атос, — якого ж біса ми це робимо, панове?

— Хіба ти забув щось? — спитав Арамис.

— Прапор, чорт побирай! Ні в якому разі неможна залишати прапор у руках ворога, навіть тоді, як за прапор править лише серветка.

Атос кинувся до бастіону, здерся на плятформу й зняв прапор. Лярошельці були на відстані пострілу з мушкету й відкрили страшенний вогонь по людині, що, немов для втіхи, підставляла себе під кулі.

Можна було думати, що Атос зачарований. Кулі свистіли довкола, але жодна не зачепила його.

Атос помахав прапором і, повернувшись спиною до Лярошелі, привітав салдат свого табору. Розляглися гучні крики з обох боків — крики гніву з одного, крики захоплення — з другого.

По першому стрілу пролунав другий. Три кулі продірявили серветку й зробили з неї справжній прапор.

З усього табору лунали крики: „тікайте, тікайте!“

Атос спустився. Три приятелі, що, турбуючись, чекали на нього, радісно привітали появу Атосову.

— Ходім бо, Атосе, ходім,— підганяв Д'Артаньян,— піддамо ходу, піддамо. Тепер, коли ми маємо все опріч грошей, було б нерозумно дати вбити себе.

Але Атос ішов далі з урочистим видом, не слухаючи зауважень товаришів, які, побачивши, що всі їхні застереження зайві, пішли з ним у ногу. Грімо з кошом вів перед.

За хвилину почулася жахлива стрілянина.

— Що це таке?— спитав Портос.— У кого вони стріляють? Я не чую свисту куль і нікого не бачу.

— Вони стріляють у трупи,— відказав Атос.

— Та трупи ж їм не відповідатитуть!

— Правда! Тоді вони подумують, що тут залога, міркуватимуть; надішлють парламентаря, і доки втямлять, що це— жарт, ми вже будемо поза межами обстрілу. Ось чому нема ніякої рації поспішатися й набувати собі біль у грудях.

— Тепер я розумію!— із захопленням вигукнув Портос.

— Дякувати богу,— знизав плечима Атос.

Французи, побачивши чотирьох приятелів, що повертались цілі й непошкоджені, стріли їх з ентузіазмом.

— А що це у вас на руці, Д'Артаньяне? Чи не кров?— спитав Атос.

— Дрібниця,— відмовив Д'Артаньян.

— Шалена куля дряпанула?

— Нічого подібного.

— Так що ж воно?

Ми вже казали, що Атос любив Д'Артаньяна, як сина. Сумний й суворий своєю вдачею, він пеклувався юнаком, як батько.

— Так, трохи подряпав,— пояснив Д'Артаньян.— Защепив пальці між камнями стіни та камінцем свого персня і трохи зідрав шкіру.

— Ось що значить носити діаманти, добродію,— призириливо зауважив Атос.

— Так у нього дійсно діамант?— скрикнув Портос.— Тоді якого ж біса ми бідкаємося, що у нас нема грошей?

— Це вірно,— сказав Араміс.

— На добрий час, Портосе! На цей раз ваша ідея дійсно таки ідея.

— Безсумнівно,— відповів Портос, пишаючись, що дістав комплімента.— Коли в нас є діамант, продамо його!

— Але,— відказав Д'Артаньян,— це подарунок королеви.

— То й поготів,— сказав Атос.— Королева, рятуючи Б'юкенгема, свого коханця, робить до кінця правильно. Коро-

лева, рятуючи нас, його друзів, робить цілком морально. Продамо діамант! Як воно на думку пана абата? Я не запитую Портоса, бо він вже висловився.

— Я думаю, — почервонівши сказав Арамис, — що, коли цього персня подаровано не на знак кохання, то Д'Артаньян може його продати.

— Друже мій, ви говорите, як втілене богослів'я. Так ваша думка?

— Продати діаманта, — відповів Арамис.

— Добре, — радісно погодився Д'Артаньян, — продамо діамант і скінчімо цю розмову.

Стрілянина тривала далі, але приятелі були поза обстрілом, і лярошельці стріляли більше для годиться.

— Слово честі! Ця ідея цілком слушно спала на думку Портосові. Ось ми й в таборі. Отже, панове, ні слова про цю всю справу. За нами наглядають, ідуть нам на зустріч, нас понесуть, як тріумфаторів.

І дійсно, в таборі все заворушилося. Понад дві тисячі чоловіка висипали подивитись на щасливу для чотирьох приятелів вихватку, про правдиву причину якої ніхто й не здогадувався. Скрізь тільки й чути було: „Слава гвардійцям! Слава мушкетерам!“

Пан Де-Бюзіньї перший підійшов стиснути Атосові руку й визнати, що заклад програно. Слідом за ним підійшли драгун і швайцарець, а за ними всі їхні товариші. Почалися привітання, потиски рук, обійми без краю, невимовне глузування з лярошельців. Знявся такий крик, що кардинал подумав, чи не починається повстання, і послав Ля-Гудіньєра, капітана своєї гвардії, дізнатися, що там сталося.

Посланцеві розказали про подію з проречистістю захоплення.

— Ну, що там? — спитав кардинал, побачивши Ля-Гудіньєра.

— Три мушкетери, монсеньер, і один гвардієць зайшли в заклад з паном Де-Бюзіньї, що поснідають на бастіоні Сен-Жерве. Снідаючи, вони дві години продержалися проти воюючого й вбили, не знаю вже скільки, лярошельців.

— Відомі вам прізвища цих трьох мушкетерів?

— Так, монсеньер.

— Як їх узивають?

— Пани Атос, Портос і Арамис.

— Завжди ці три вояки! — пробурмотів кардинал.

— А гвардійця?

— Пан Д'Артаньян.

— Знову цей юний штукар. Конче потрібно, щоб усі чотири перейшли на службу до мене.

Того - таки вечора кардинал зняв розмову з паном Де-Трев'єм про ранковий подвиг, що за нього говорив цілий табір. Пан Де-Трев'їй, знаючи про цю авантуру від самих героїв її, розповів його еміненції всі подробиці, не оминувши й епізоду з серветкою.

— Добре,— сказав кардинал,— надішліть мені цю серветку, будь ласка. Я звелю вигаптувати на ній три золоті лілеї й подарую її вашій роті, як прапор.

— Монсен'єр!— відказав пан Де-Трев'їй,— це було б несправедливо щодо гвардійців: пан Д'Артан'ян служить не в моїй роті, а в роті пана Дезесара.

— Тоді візьміть його до себе,— сказав кардинал,— якщо ці чотири небої так люблять один одного, то буде цілком справедливо, щоб вони й служили в одній і тій самій роті.

Пан Де-Трев'їй повідомив про цю добру новину трьох мушкетерів і Д'Артан'яна й запросив усіх чотирьох назавтра на сніданок.

Д'Артан'ян не тямився з радощів. Мрія всього його життя була стати мушкетером. Він з'явився до пана Дезесара попроситися з ним і довести до його відому про одержаний наказ.

Дезесар, що дуже любив Д'Артан'яна, запропонував йому свої послуги: зміна полку спричинялася до великих витрат на умундирування.

Юнак одмовився та, скориставшись з цієї нагоди, просив оцінити діаманта, передавши його Дезесарові, щоб той обернув його на гроші.

Другого дня, о восьмій рано, льокай пана Дезесара прийшов до Д'Артан'яна й передав йому торбинку з золотом. У ній було сім тисяч ліврів— ціна діаманта королеви.

РОЗДІЛ XVII

РОДИННА СПРАВА

Атос прибрав назву: родинна справа. Така справа не підлягала віданню кардинала. Родинна справа ні до кого не стосувалась; про родинну справу можна було розмовляти перед усіма.

Отже, Атос прибрав назву: родинна справа.

Арам'єс подав думку про льокаїв.

Портос знайшов кошти: діамант.

Тільки Д'Артаньян, звичайно найвигадливіший з усіх чотирьох, нічого не вигдав. Треба признатися, саме ім'я міледі спаралізувало його мозок.

Ні, помиляємось, він знайшов покупця на діамант.

Сніданок у пана Де-Тревія був дуже веселий та жвавий.

Д'Артаньянові не лишалось бажати нічого більше, якби ні міледі, що ніби чорна хмара зависла на його обрії. По сніданку вмовлено зібратись увечорі в Атоса й там закінчити обговорення.

Д'Артаньян через увесь день похожав вулицями табору в новій мушкетерській уніформі.

Призначеної години, ввечорі, всі четверо зійшлись, щоб розв'язати три питання:

що написати братові міледі,

що написати спритній особі з Туру,

кому з льокаїв доручити приставити листи.

Кожний пропонував свого: Атос казав про скромність Грімо, що не говорить, доки пан не накаже йому розтулити рота. Портос вихваляв силу та моторність Мускетона, цього велетня, здатного подолати чотирьох звичайних чоловіків. Араміс, підкреслюючи дотепність Базена, висував його кандидатуру. Нарешті, Д'Артаньян, цілком звіряючись на відвагу Плянше, нагадував про його поведінку в дражливій справі в Булоні.

Приятелі довго сперечались, як писати. Нарешті, Атос розміркувавши, ще більше пополотнів: Д'Артаньян зрозумів, що він наважився казати.

— Ось про що треба написати, — запропонував Д'Артаньян: — „Мілорде, ваша невістка — злочинниця: вона хотіла надіслати до вас вбивців, щоб успадкоємити ваші статки. Проте, вона не мала права віддаватись за вашого брата, бо була вже одружена у Франції й була...“

Д'Артаньян спинився, ніби шукаючи слова, і подивився на Атоса.

— „Вигнана своїм чоловіком“, — додав Атос.

— „Через те, що вона таврована...“ — закінчив Д'Артаньян.

— Ова! — вигукнув Портос. — Та це ж неможливо! — Вона намагалася вбити свого дівера?

— Так.

— Вона була вже одружена? — спитав Араміс.

— Так.

— І її чоловік бачив в неї на плечі тавро — лілею? — здивувався Портос.

— Так.

Ці три „так“ промовив Атос, і кожен раз голос його набував більшої суворости.

— А хто бачив це тавро? — слитав Арамис.

— Д'Артаньян і я, чи, додержуючи хронології, я і Д'Артаньян, — відповів Атос.

— А чоловік цього жахливого створіння ще живий? — зацікавився Арамис.

— Живий.

— І ви певні цього?

— Певний.

Сталася недовга, втомна павза, підчас якої кожен з них думав про своє.

— Мені здається, — сказав Атос, перший порушивши мовчанку, — Д'Артаньян нам намалював чудову програму. Саме про це й треба написати.

— Маєте рацію, Атосе, — згодився Арамис. — Тільки редакція цього листа занадто важка. Навіть, самий канцлер отетерів би, складаючи таке послання. А канцлер звик до протоколів і чудово редагує їх. Ну, та однаково, — замовчить, я пишу.

І Арамис узяв перо, замислився на хвилину й написав прегарним дрібним жіночим письмом вісім чи десять рядків, а потім тихо, повільно, ніби зважуючи кожне слово, прочитав таке:

„Мілорде!

Особа, що пише до вас ці рядки, мала честь схристити з вами шпади на невеличкій площі на вулиці Пекла. Відтоді ви не раз називали себе другом цієї особи, і вона має за свій обов'язок довести свою приязнь доброю порадою. Два рази ви за малим не загинули від руки вашої найближчої родички. Ви вважаєте її за свою спадкоємицю, бо не знаєте, що перед тим, як узяти шлюб в Англії, вона була вже одружена у Франції. На третій раз, тобто тепер, ви певно, загинете. Ваша родичка виїхала з Ля-Рошелі до Англії сьогодні вночі. Стежте за нею, коли вона приїде, бо заміри її великі й жахливі. Якщо ви неодмінно бажаєте знати, на що вона здатна, прочитайте її минуле на її лівому плечі“.

— Чудово складено, — зауважив Атос. — Ви пишете, як державний секретар, любий Арамисе. Якщо застереження прийде вчасно, лорд Вінтер запроведе пильний догляд за нею. Навіть якби воно потрапило до рук кардинала, ми не будемо скомпрометовані. А що льокай, який повезе його, зможе спинитись у Шательро й запевняти нас, ніби був у Лондоні, то ми дамо йому з листом тільки половину суми, а

другу половину він одержить, привізши відповідь. Чи з вами ваш діамант Д'Артаньяне? — спитав Атос.

— У мене є щось краще, — відповів Д'Артаньян, — у мене є гроші, — і він кинув на стіл торбинку із золотом.

— Але, панове, — почав знову Д'Артаньян, — ми зовсім не дбаємо про королеву. Потурбуймося хоч трішки про здоров'я любого їй герцога Б'юкенгемського. Це — найменше, що ми маємо для неї зробити.

— Цілком вірно, — згодився Атос, — але то вже справа Арамисова.

— Та що ж я можу зробити? — зашарився Арамис.

— Дуже просту річ, — пояснив свою думку Атос, — скласти другого листа: до спритної особи з Туру.

Арамис узяв перо, знов замислився й написав кілька рядків, що їх зараз же подав на ухвалу своїх приятелів:

„Моя люба кузино...“

— А, — промовив Атос, — ця спритна особа — ваша кузина.

— Моя сестра в перших, — пояснив Арамис.

— Хай буде кузина.

Арамис читав далі:

„Моя люба кузино! Його еміненція, пан кардинал, — нехай боронить його бог на щастя Франції та на острах її ворогів! — майже поклав край заколотові еретиків Ля-Рошелі. Дуже можливо, англійській флоті, що йде на допомогу, не пощастить наблизитись до берегів Франції. Насмілююсь навіть виісловити певність, що яка небудь подія стане на перешкоді від'їздові герцога Б'юкенгемського. Його еміненція — найславетніший з політиків минулого, сучасного і, здається, майбутнього. Він загасив би сонце, якби воно йому заважало. Повідомте про ці щасливі новини вашу сестру, люб'язна кузино. Я бачив уві сні, що цей клятий англієць умер. Не можу пригадати — чи від кинджала, чи від отрути. Пам'ятаю тільки, що вмер, а ви ж добре знаєте, як завжди справдуються мої сні. Будьте певні, ми незабаром побачимось“.

— Чудово, — згукнув Атос, — ви цар поетів, мій любий Арамисе. Ви кажете, як апокаліпсис, і щирі, як евангелія. Тепер лишається тільки написати адресу.

— Це дуже легко, — відповів Арамис.

Він манірно згорнув листа й надписав:

„Пані Мішон, швачці в Турі“.

Приятелі, усміхаючись, презирнулися — їх перехитрували.

— Отже,— заявив Арамис,— ви й сами розумієте, панове, що тільки Базен може приставити цього листа до Туру: моя кузина знає тільки Базена й довіряє лише йому. Кожен інший тільки поспе справу. До того ж Базен учений й самолюбець. Базен розуміється на історії, панове. Йому відомо, що Сікст П'ятий перед тим, як зробився папою, пас свині. А що він гадає висвятитись разом зі мною, то не втрачає надії й собі стати папою, чи, в крайньому разі, кардиналом. Ви ж розумієте, людина з таким сподіванням на майбутнє не дасть схопити себе, а коли таке й трапиться, він радше знесе муки катування, ніж пробалакається.

— Добре, добре,— згодився Д'Артаньян,— від щирого серця уступаю вам вашого Базена, але уступіть мені Плянше. Одного разу міледі вижила його з свого дому. А Плянше має чудову пам'ять, і ручуся вам, мавши змогу помститись, він скорше загине, ніж відмовиться приємності здійснити свою мрію. Коли справа в Турі стосується до вас, справа Лондонська — моя особиста справа. Я прошу обрати Плянше, що до того ж був зо мною в Лондоні й легко знайде дорогу туди й назад.

— Ну, тоді,— вирішив Атос,— дамо Плянше сімсот ліврів перед від'їздом і сімсот по поверненні, а Базенові — триста тепер і триста, як виконає доручення. Це зменшить наші капітали до п'яти тисяч ліврів. Кожен з нас візьме тисячу ліврів і використає, як схоче, а останню тисячу ми залишимо, передавши її панові абату на непередбачені чи спільні витрати.

— Значить, ухвалено,— зрештучував Атос,— їдуть Плянше й Базен. Правду кажучи, я дуже радий, що Грімо буде зі мною. Він вже принатурився до моїх звичаїв, і я шаную його. Вчорашній день мусів відбитися на його нервах, а ця подорож і зовсім доконала б його.

Покликали Плянше і дали йому потрібні інструкції. Д'Артаньян задалегідь попередив свого льокая, пояснивши, що його чекає слава, пообіцяв йому грошей і тоді вже згадав про безпеку.

— Я зашию листа в спідку одягу,— сказав Плянше,— і проковтну його, коли мене схоплять.

— Тоді ти не виконаєш доручення,— зауважив Д'Артаньян.

— Ви дасте мені сьогодні ввечорі копію з нього, а завтра я знатиму її на пам'ять.

Д'Артаньян глянув на своїх друзів, ніби питаючись:

— Ну, що? Чи не правду я вам казав?

— Ми даємо тобі,— додав він, звертаючись до Плянше,— даємо тобі вісім день доїхати до лорда Вінтера і стільки ж

на зворотну путь, разом шістнадцять день. Якщо на шістнадцятий день по твоєму від'їзді, о восьмій годині вечора, ти не прийдеш, то втратиш гроші, хоч би спізнився тільки на п'ять хвилин.

— Тоді, пане,— відповів Плянше,— купіть мені годинника.

— Візьми цей,— передав свого Атос з властивою йому щедрістю,— і будь хоробрий. Май на увазі, якщо проговоришся, пробовкнешся, чи прошалаєшся денебудь, то загубиш свого пана, який цілком звіряється на тебе. Пам'ятай також, що в разі через тебе з Д'Артаньяном скоїться яке лихо, я знайду тебе й розпанахаю тобі живіт.

— О, боже милий!— верескнув Плянше, ображений підозрінням і наляканий байдужним тоном мушкетера.

— А я,— сказав Портос, витріщивши свої великі очі,— живцем оббілюю тебе.

— О, пане!

— А я,— тихим та мелодійним голосом додав Арамис,— спалю, як дикуна, на повільному вогні!

— Ой, пане!

І Плянше заплакав, може з переляку перед цими жахливими загрозами, а може він розчулився, бачивши таку зворушливу приязнь між чотирма мушкетерами.

Д'Артаньян стиснув Плянше руку й поцілував його.

— Бачиш, Плянше,— пояснив він,— ці пани кажуть таке з прихильності до мене, а в дійсності вони тебе люблять.

— О, пане,— вигукнув Плянше,— або я все виконаю, або мене пошматують. Але й тоді, будьте певні, жоден шматок мого тіла не пробовкнеться.

Від'їзд Плянше з його бажання призначено на восьму годину ранку другого дня, щоб дати йому час протягом ночі вичити листа на пам'ять. У такий спосіб він вигравав рівно дванадцять годин, бо мусів був повернутись на шістнадцятий день по від'їзді, о восьмій вечора.

Тої хвилини, як Плянше лагодився вже сісти на коня Д'Артаньян, що на споді душі відчував симпатію до герцога Б'юкенгемського, одвів його в бік.

— Слухай,— мовив він,— коли ти віддаси листа лордові Вінтеру, і той прочитає його, ти скажеш ще: „Бережіть його світлість лорда Б'юкенгемського, бо його мають вбити“. Отже, ти бачиш, Плянше, це вельми важливе та серйозне доручення, і я не хотів навіть казати моїм друзям, що довіряю тобі таку таємницю. У листі я не написав би цього, хоч би мені пропонували за це чин капітана.

— Будьте спокійні, пане,— відповів Плянше,— ви переконаєтесь, що на мене можна покластись.

І, скочивши на чудового коня, якого він мусів залишити через двадцять лье, щоб узяти поштових, Плянше погнав його вчвал. На згадку про загрози трьох мушкетерів серце йому трохи стискалося, а втім він був у найкращому гуморі й повний радісних сподівань.

Базен поїхав на другий день вранці. Йому дано вісім день, щоб виконати покладене на нього доручення.

Увесь час, поки гінці були відсутні, чотири приятелі, зрозуміло, більше ніж завжди, малися на бачності.

Вони проводили цілі дні, прислухаючись, що кажуть навкруги, слідкуючи за діяльністю кардинала та рознюхуючи, чи не прибув який-небудь з гінців. Не раз їх обсіпало морозом, коли когось з чотирьох несподівано викликали в якійсь службовій справі. До того ж вони мусіли уважно стежити й за своїми власними особами. Міледі була, як той привід, що, з'явившись до будь-кого, не дає йому більше спокійно спати.

Вранці восьмого дня, підчас сніданку чотирьох друзів, Базен, як завжди бадьорий, усміхаючись, увійшов до коршми Парпайо і, як умовлялися, сказав:

— Ось відповідь од вашої кухні, пане Арамисе.

Приятелі весело перезирнулися. Половина діла була вже зроблена. Правда, ця половина була легша й вимагала менше часу.

Арамис, несамохіть почервонівши, узяв листа, писаного по-простацькому та з ортографічними помилками.

— Боже милий,— засміявся він,— це призводить мене до розпачу: моя бідолашна Мішон ніколи не навчиться писати, як пан Де-Вуатюр¹⁾.

— Хто ця бідолашна Мішон? — спитав швайцарець, що саме тоді розмовляв з нашими друзями.

— Менш, ніж ніхто,— відповів Арамис,— маленька, чарівна швачка, яку я дуже кохав і просив написати мені на пам'ять кілька рядків.

— Коли вона,— зауважив швайцарець,— така ж велика пані, як й літери її листа, ви мусите бути дуже щасливий, товаришу.

Арамис прочитав листа й передав його Атосові.

— Подивіться, що вона пише, Атосе.

Атос нашвидку перебіг очима послання і, щоб уникнути можливого підозріння, голосно прочитав його:

„Мій кузене! Моя сестра й я вміємо дуже гарно розгадувати сни й страшенно боїмось їх. Про ваш, гадаю, можна

¹⁾ Французький письменник початку XVII століття.

сказати тільки: всякий сон — то брехня. Прощайте, будьте здорові й подеколи повідомляйте про себе.

Аглая Мішон“.

— Про який сон вона пише?— зацікавився драгун, що підійшов підчас читання листа.

— Так, про який сон? — спитав і швайцарець.

— Овва, чорт побирай! — відповів Арамис, — так це ж дуже просто: про сон, що я його бачив і розповів їй.

— О, звичайно, це цілком натурально розповісти про свій сон, але я ніколи не бачу снів.

— Ви дуже щасливий, — зауважив, підводячись, Атос, — і я хотів би мати змогу сказати те, що й ви.

— Ніколи! — повторив швайцарець у захопленні, що така людина, як Атос, хоч у цьому позаздрів йому, — ніколи, ніколи!

Д'Артаньян, побачивши, що Атос підвівся, встав і собі, узяв його під руку й пішов з коршми. Портос і Арамис залишилися відповідати на жарти та пересмішки драгуна й швайцарця.

Базен же приліг на купу соломи і що фантазія його була значно багатша, ніж у швайцарця, йому привидився сон, ніби Арамис, зробившись папою, накладає йому на голову кардинальську тіяру¹⁾.

Проте, як ми вже казали, Базен, щасливо повернувшись, лише частково позбавив друзів їхнього болісного хвилювання.

На шістнадцятий день відзнаки цього хвилювання були надто помітні, бо ні Д'Артаньян, ні його приятелі не могли сидіти на місці і, наче тіні, тинялись по дорозі, що нею мав повертати Плянше.

— Ви не мущини, — казав їм Атос, — ви не мущини, а діти, коли якась жінка може завдати вам такого жаху! І чого ви власно боїтесь? В'язниці? Та нас же визволять звідти, Хіба не визволили мадам Бонасьє? Відітнуть голови? Та в траншеях ми щодня з найвеселішим виглядом наражаємось на більшу небезпеку, бо гарматна куля може розтрити ногу. А я певний, що хірург завдасть вам більших мук, одрізуючи ногу, ніж кат, одрубуючи голову. Чекайте ж спокійно: по двох, чотирьох, шістьох годинах чи пізніш Плянше буде тут. Він обіцяв бути, і я вірю йому, бо він, мені здається, дуже порядний й відважний хлопець.

— А якщо він не приїде? — спитав Д'Артаньян.

¹⁾ Тіяра — головний убір пап.

— Ну, що ж, якщо не приїде, це позначатиме, що він спізнився, ось і все. Він міг упасти з коня, міг звалитися з моста, міг від швидкої їзди схопити запалення легенив. Е, панове треба брати на увагу всілякі випадковості. Життя — це ланцюг дрібних нещасть, що їх філософ зустрічає сміхом. Будьте, як і я, філософи, сідайте до столу і вип'ємо. Ніколи майбутнє не уявляється в такому рожевому світлі, як тоді, коли дивишся на нього крізь келех з шамбереном.

— Цілком вірно, — відповів Д'Артаньян, — тільки мені страшенно набридло, одтикаючи кожную нову пляшку, побоюватись, чи не з льоха вона міледі!

— Ви надто вибагливі, — дорікнув Атос, — вона така вродлива жінка.

— Таврована жінка! — додав Портос, голосно зареготавши.

Атос здригнувся, провів рукою по лобу, ніби втираючи піт, і підвівся нервовим рухом, що його не міг перемогти. Проте, день, хоч і повільніш, ніж звичайно, кінчався. Починало вечоріти. Коршми наповнились відвідувачами. Атос, одержавши свою частку від продажу діаманту, зовсім не виходив з коршми Парпайо. В особі пана Де-Бюзіньї, що до того ж почастивав їх добрим обідом, він знайшов гідного партнера.

Вони грали в кості, як звичайно, вдвох, коли вибило сім годин. Чути було, як пройшов патруль, щоб змінити варту. Пів на восьму пробили зорю.

— Ми пропали, — шепнув Д'Артаньян на вухо Атосові.

— Ви хочете сказати, ми програли, — спокійно відповів Атос, виймаючи з кешені чотири пістолі й кидаючи їх на стіл. — Ходімте, панове, — запропонував він: — б'ють зорю, час спати.

Араміс вийшов з коршми Парпайо разом із Портосом. Араміс буркотів якісь вірші, а Портос від часу до часу розпачливим жестом вискубав волосся з вусів.

Раптом з темряви виринула якась тінь, що її обрис здався Д'Артаньянові дуже знайомим, і добре відомий голос промовив:

— Я приніс вам ваш плащ, пане, бо сьогодні досить холодно.

— Плянше! — вигукнув Д'Артаньян, не тямлячись з радощів.

— Плянше! — повторили Портос і Араміс.

— Ну й що ж! Звичайно, Плянше, — сказав Атос, — що ж тут дивного? Він обіцяв повернутись о восьмій, а зараз б'є восьму. Браво, Плянше, ви вмієте додержувати

слова, і якщо ви колись залишите свого пана, я візьму вас до себе.

— О, ні, ніколи,— відповів Плянше,— я ніколи не залишу пана Д'Артаньяна.

Тієї ж хвилини Д'Артаньян почувив, як Плянше сунув йому в руку листа.

Д'Артаньян, хоч як бажав обійняти Плянше зараз же, не зробив цього, бо боявся, що такий вираз прихильності до льокая може здатися чудним якомунебудь перехожому.

— Лист у мене,— шепнув він своїм приятелям.

— Гарзд,— відповів Атос,— ходім додому й прочитаймо його.

Лист обпікав руку Д'Артаньянові. Він хотів прискорити ходу, але Атос узяв його під руку, і юнак мимоволі мусів йти в ногу з ним.

Нарешті, вони увійшли до намету, запалили лампу, і тоді, як Плянше вартував коло входу, щоб хто не застукав їх розполохом, Д'Артаньян тремтячою рукою зламав печатку і розгорнув листа, якого чекали так нетерпляче.

Він складався з половини рядка, написаного чисто британським письмом і був надто лаконічний.

„Think you, be easy“.

Що значить: — „Дякую вам, будьте спокійні“.

Атос узяв листа з рук Д'Артаньяна, підніс його до лампи, запалив і тримав, доки він не обернувся на попіл.

Потім покликали Плянше.

— Ну, люб'язний, ти маєш право вимагати свої сімсот ліврів, дарма, що небагато чим ризикував з таким листом!

— Це не завадило мені майстерно заховати його,— відповів Плянше.

— Ану, Плянше, розкажи нам про свої пригоди,— попросив Д'Артаньян.

— О, це довга історія, пане!

— Цілком вірно, Плянше,— зауважив Атос,— до того ж вибили зорю, і якщо світло в нас буде горіти довше, ніж в інших, на це звернуть увагу.

— Хай буде так,— згодився Д'Артаньян.— Лягаймо спати. Спи спокійно, Плянше!

— Далєбі, пане, сьогодні я спатиму спокійно вперше за ці шістнадцять день.

— І я теж! — сказав Д'Артаньян.

— І я! — приєднався Портос.

— І я! — додав Арамис.

— Правду кажучи, і я теж! — признався Атос.

ДОЛЯ

Між тим міледі, не тямлячися з пересердя, бігала по палубі, наче розлючена левиця. Вона ладна була кинутись у море, щоб уплинь добутися французького берега, бо не могла погодитись з думкою, що їй доводиться залишати Францію, не помстившись на Д'Артаньяні за вчинену їй образу й не відімстивши Атосові за його загрози. Думка ця набула незабаром такої пекучости, що, не вважаючи на великі неприємності, на які вона наражалася, міледі почала благодати капітана зсадити її на берег. Капітан, що дуже поспішав визволитися з сутужного становища між французькими та англійськими крейсерами, як кажан між пацюками та птахами, прагнув якнайскорше дістатись до Англії і рішуче відмовився коритись тому, що вважав за жіночі витребеньки. Проте, він обіцяв пасажирці, яку кардинал доручив його особливому доглядові, зсадити її в одному з бретонських портів:— Лоріяні чи Бресті, якщо це дозволять море та французи. Та вітер увесь час був противний, і море люто бурхало. Вони сновигали та намагалися триматися далі від берега. На дев'ятий день по відплитті з Шаранти міледі, бліда від образи та гніву, побачила синяві береги Фіністера. Вона не настоювала на своїх передніших вимогах, а капітан, з свого боку, стерігся нагадувати їй за них. Отже, міледі продовжувала свою подорож, і того дня, як Плянше відплив з Портсмуту до Франції, судно посланниці кардиналової врочисто входило до порту.

Місто перебувало в стані надзвичайного збудження— спускали на воду чотири великі, тільки но побудовані кораблі. Ввесь у золоті, ввесь оздоблений діамантами та коштовними самоцвітами, у капелюсі з білим пером, що спадало йому на плече, на дамбі стояв герцог Б'юкенгемський, оточений почотом, майже таким же блискучим, як і він сам.

Це було одного з тих рідких, чудових зимових днів, коли Англія згадує, що на світі є сонце.

Бліде, а втім розкішне світило ховалося під обрій, вкриваючи небо й море вогневими смугами і кидаючи на бані та старі будинки міста останній золотий промінь, що виблискував по вікнах, як відсвіт заграви.

Судно міледі стало на рейді. Капітан саме віддав наказу кинути якоря, коли невеликий, однощогловий військовий корабель наблизився до них і, як то роблять вартові судна, спустив на море човна, що й попрямував до трапу. У човні сиділи офіцер, боцман та вісім веслярів. Офіцер

зійшов на чардак, де його стрінuto пошаною, що вимагала до себе його уніформа. Побалакавши кілька хвилин з капітаном, він дав йому прочитати якісь папери, після чого з наказу капітана, увесь екіпаж судна і всіх подорожніх викликано на чардак. Коли всі зібралися, офіцер голосно спитав, звідки одплив бриг¹⁾, якого напрямку додержував, де причалював, і на всі ці запитання капітан відповів не вагаючись і без найменшої затримки. Тоді офіцер почав оглядати всіх подорожніх, одного по одному, і, наблизившись до міледі, подивився на неї з великою увагою, хоч і не промовив ані слова.

Далі він повернувся до капітана й промовив ще кілька слів. Від тої хвилини він ніби почав керувати судном і віддав наказа про маневр, якого екіпаж негайно виконав. Корабель поплив у супроводі маленького судна, що йшло поруч із ним, загрожуючи горлами своїх шости гармат, між тим, як човен плив ззаду, слідом за кораблем, і проти його здавався ледве помітною крапкою.

Поки офіцер розглядав міледі, жінка, як легко може уявити собі читач, з свого боку, жерла його очима. Та хоч як глибоко прозирали її вогневі очі, звиклі читати в серцях людей потрібні їй таємниці, на цей раз вона стрінула обличчя таке безстрасне, що й її пильний погляд не міг одкрити нічого.

Офіцер, що мовчки спинився біля неї і з такою увагою вивчав її, мав двадцять п'ять — двадцять шість років, був білолиций, з блакитними, трішки запалими очима. Його тонкі та гарно обрисовані губи залишалися нерухомі; випнуте підборіддя свідчило про вперту завзятість; трішки покотисте чоло, як у поетів, ентузіястів та салдатів, було ледве закрите коротким рідким волоссям, що, як і борідка, яка ховала нижню половину вида, були красивого темно-каштанового кольору.

Коли увійшли до гавані, вже споночило. Мряка ще сильніш збільшувала темряву й утворювала біля маяків та берегових ліхтарів кружала, подібні до тих, що оточують місяць перед початком дощової години. Повітря було вогке й холодне. Міледі, цю дужу здорову жінку, мимоволі взяли дрожі.

Офіцер попросив указати йому речі міледі й наказав віднести її багаж до свого човна. Коли й це було виконане, він запросив її сісти у човен і запропонував їй руку.

Міледі подивилась на нього й спинилася, вагаючись.

— Хто ви такий, пане, і чому завдячую я вашу люб'язність?

¹⁾ Бриг — невеличке двохщоглове судно.

— Мусите здогадатись про це, подивившись на мій мундир, мадам. Я офіцер англійської фльоти,— відповів юнак.

— Хіба усі офіцери англійської фльоти такі люб'язні до своїх земляків, коли ті висідають в якомунебудь з портів Великобританії, і простягають свою ласку до того, що виявляють її й на суходолі?

— Так, міледі; це робиться звичайно не з люб'язности, а з обачности; і підчас війни чужоземних подорожніх проводять до призначеного для них готелю, де вони залишаються під доглядом уряду, аж доки про них не зберуть найдокладніших відомостей.

Сказано надзвичайно ввічливо і найспокійнішим тоном. Проте, міледі не заспокоїлась.

— Адже я не чужоземка,— зауважила вона найчистішою англійською мовою, яку будь-коли чули від Портсмута до Манчестера,— моє прізвище леді Клерік, і ці заходи...

— Ці заходи загальні для всіх, міледі, і ви даремно намагатиметесь, щоб для вас зробили виняток.

— У такому разі я йду за вами, пане.

І, спираючись на пропоновану їй руку, вона почала спускатись по сходах униз, де на неї чекав човен. Офіцер сів у човен разом з нею. На кормі лежав розстелений великий плащ. Офіцер усадив на нього міледі й сам сів поруч.

— Гребіть,— наказав він матросам.

Вісім весел ураз опинились у воді, і човен, здавалося, полинув морем. За п'ять хвилин були вже біля берега.

Офіцер скочив на набережну й запропонував міледі руку. На них чекала карета.

— І цю карету приготовано для нас?— спитала міледі.

— Так, мадам,— відповів офіцер.

— Хіба готель дуже далеко?

— У протилежному кінці міста.

— Ідьмо!

І вона, не вагаючись, сіла в карету.

Офіцер подбав про те, щоб усі її речі й пакунки були вправно прив'язані ззаду карети, і коли все було примощоване, сів побік з міледі й зачинив дверцята.

Фурман, не чекаючи дальших наказів і вказівок, куди їхати, погнав коней учвал, і карета швидко покотила вулицями міста.

Такий чудний прийом примусив міледі замислитись. Помітивши, що молодий офіцер, здавалось, зовсім не був охочий до розмови, вона відкинулась на спинку карети й перебирала всі можливі припущення, що спадали їй на думку.

За чверть години, здивована, що вони так довго їдуть, міледі присунулась ближче до вікна. Будинків не було вже

видко. Деревя в темряві скидались на великі чорні привіди, що бігли один за одним.

Міледі здригнулася.

— Та ми вже поза містом,— зауважила вона.

Молодий офіцер мовчав.

— Я не поїду далі, якщо ви не скажете, куди мене везете, попереджаю вас, пане добродію!

Ця загроза теж залишилась без відповіді.

— О, це вже занадто!— вигукнула міледі.— Рятуйте, допоможіть!

Ніхто не обізвався на її крики. Карета мчала далі, а офіцер, здавалось, обернувся в статую.

Міледі подивилась на офіцера страшним поглядом, типовим для її обличчя, що рідко не справляло належного враження. Від люті очі її блищали в мороці. Юнак залишався байдужий.

Міледі спробувала відчинити дверцята й вискочити з карети.

— Бережіться, пані,— холоднокровно зауважив юнак,— ви розіб'єтесь.

Міледі знову сіла, задихаючися з шалености. Офіцер схилився, глянув на неї і, здавалось, здивувався, побачивши обличчя, щойно таке вродливе, а тепер знівечене шаленою люттю, майже гидке. Хитрюща жінка збагнула, що шкодить собі, виявляючи свій настрій. Риси її обличчя розпогодились, і вона жалібно промовила.

— Скажіть мені на бога, кому мушу я приписати це насильство: вам, вашому урядові, чи кому з моїх ворогів?

— Ви не зазнаєте ніякого насильства, мадам. Усе, що трапилось, тільки звичайні запобіжні заходи, що ми їх мусимо вживати для всіх подорожніх, що приїжджають до Англії.

— Так ви мене зовсім не знаєте?

— Уперше маю честь вас бачити.

— І скажіть по щирості, не маєте ніякої особистої причини ненавидити мене?

— Ніякої, присягаюся вам.

У тоні юнака було стільки спокою, байдужости й, навіть, ніжности, що міледі заспокоїлась.

Нарешті, по цілій годині їзди, карета спинилася біля залізних ґрат, за якими накочена дорога вела до великого, самотнього, стародавнього палацу витриманого стилю. Коли колеса покотились по дрібному піску, міледі почула шум, в якому впізнала ревіння хвиль, що вдаряють об стрімкий берег. Проїхавши під двома арками, карета спинилась у темному чотирьохкутному дворі. Дверцята карети негайно відчинилися, юнак легко зскочив на землю й запропонував

руку міледі, що, спершись на неї, зійшла досить спокійно.

— А все ж,— сказала вона, роздивившись навкруги і з найприємнішою усмішкою переводячи свій погляд на молодого офіцера,— я полонянка. Тільки це не надовго, я певна цього,— додала вона,— мое сумління й ваша люб'язність тому заорука.

Хоч який був принадний цей комплімент, офіцер не відповів на нього, а витяг з-за пояса невеликого срібного свистика, подібного до тих, які вживають боцмани на військових кораблях, і тричі свиснув. Зараз же з'явилися люди, випрягли змилених коней й поставили карету під повітку.

Після цього офіцер із своєю звичайною спокійною чемністю запросив полонянку увійти в дім. З тією ж усмішкою міледі взяла його під руку й ступила з ним у низенькі двері. Дужний коридор, освітлений тільки в глибині, вів од них до кам'яних, витких сходів. Вони спинилися біля масивних дверей. Юнак сунув у замок ключа. Двері важко повернулися на завісах. Перед ними була кімната, призначена для міледі.

Полонянка швидким оком перебігла по всій кімнаті. Умебльовано її так, що одночасно вона могла правити й за в'язницю, і за помешкання вільної людини. Тільки залізні ґрати на вікнах та зовнішні замки коло дверей вказували, що то була в'язниця. На одну мить усі сили цього створіння, загартованого найдужчими іспитами, залишили її. Міледі впала в крісло, схрестила руки й схилила голову, думаючи, що зараз сюди ввійде суддя й розпочне допит.

Та ніхто не входив oprіч двох-трьох матросів, що принесли валізки й дорожні скриньки, поклали їх у куток кімнати й пішли геть, не вимовивши й слова.

Офіцер був присутній при цьому, байдужний, як і завжди. Він нічого не казав і всі розпорядження віддавав на мигах або посвистом.

Можна було подумати, що для цієї людини та його підлеглих не існує розмови, чи вона для них зовсім зайва.

Нарешті, міледі не витримала й зламала мовчанку.

— Бога ради, пане добродію, поясніть, що це все означає? — спитала вона.— Розв'яжіть мое вагання. У мене досить сили перенести яку-завгодно небезпеку й нещастя, аби я передбачала й розуміла їх. Де я і хто я тут? Якщо я вільна, навіщо ці залізні ґрати й двері? Коли я невільниця, скажіть, який злочин я вчинила?

— Ви у призначеній для вас кімнаті, мадам. Я одержав наказа взяти вас з корабля й перепровадити до цього палацу. Я виконав, здається, цього наказа з усією точністю

салдата й, разом з тим, з чемністю дворянина. На цьому й закінчується, принаймні в сучасний момент, покладений на мене обов'язок щодо вас. Решта — то справа вже іншої особи.

— А хто ця інша особа? — спитала міледі, — чи не можете ви назвати її?

Тої ж хвилини на сходах розлігся дзвін острог та голоси кількох людей. Потім усе замовкло, і чути було лише кроки чоловіка, що наближався до дверей.

— Ось вам інша особа, міледі, — пояснив офіцер, відступаючи з виглядом покори й пошани.

Двері відчинилися, і на порозі з'явився чоловік.

Він був без капелюха, із шпадою при боці й смикав у руках хусточку.

Міледі, здавалося, не зважаючи на темряву, впізнала цю тінь. Вона сперлася руками на поруччя крісла й витягла голову, бажаючи пересвідчитись у своїй гадці.

Незнайомий повільно підійшов до полонянки; в міру того, як він уступав у смугу світла, що кидала лямпа, міледі мимоволі одсувалась назад.

Коли для сумніву не залишалось місця, вона вигукнула:

— Як, мій брат! Так це ви?!

— Так, моя красуне! — відповів лорд Вінтер, уклоняючись напівлюб'язно, напівглузливо, — я самий.

-- Виходить, цей палац?..

— ...Мій.

— Ця кімната?

— Ваша.

— Так я ваша бранка?

— Майже.

— Це ж мерзенне насильство!

— Без гучних слів! Сядьмо й побалакаймо спокійно, як лічить братові й сестрі.

І, повернувшись до дверей, коло яких стояв юнак, чекаючи його наказу, лорд додав:

— Добре, дякую вам! Тепер, пане Фелтоне, залиште нас самих.

РОЗДІЛ ХІХ

РОЗМОВА БРАТА З СЕСТРОЮ

Поки лорд Вінтер зачиняв двері та віконниці й присував стільця до крісла братової, міледі поринула в міркування. Перебираючи в думках усі можливості, вона нарешті спинилась на одній, що здавалась їй найімовірнішою. Міледі

знала свого дівера, як справжнього дворянина, завзятого мисливця, відважного грача, як людину, ласу до жінок, але майже зовсім нездатну інтригувати. Як міг він довідатися про її приїзд та схопити її? І на що він її затримує?

Правда, кілька слів, кинутих Атосом, доводили, що розмову її з кардиналом підслухали, але міледі не могла припустити, щоб її вороги здатні були так хутко й так сміливо підвести контр-міну.

Вона побоювалася навіть, чи не дізналися про її колишні авантури в Англії. Може, герцог Б'юкенгемський здогадався, що то вона відрізала йому два діамантові навіски й хоче помститись за цей зрадницький вчинок? А втім, герцог не дозволив би собі ні щонайменшого насильства над жінкою і надто над жінкою, що, на його гадку, орудувала з ревнощів.

Останнє припущення здалося їй найправдоподібнішим. Міледі вирішила, що це — помста за минуле, а не запобіжні заходи на майбутнє, і раділа, що потрапила до рук свого дівера, звідки виборсатись їй буде легше, ніж з рук іншого — хитрішого та розумнішого ворога.

— Ну що ж, побалакаймо, братику! — мовила вона досить весело, поклавши, не зважаючи на стриманість лорда Вінтера, випитати в його все потрібне для її дальших акцій.

— Отже, ви повернулись до Англії, — почав Вінтер. — Повернулись усупереч своїм плянам, за які ви так часто говорили мені в Парижі, коли запевняли, ніби нога ваша ніколи не ступить на терен Великобританії?

На це запитання міледі й собі відповіла запитанням.

— Насамперед, — сказала вона, — поясніть мені, яким то побитом довідалися ви про день та годину мого приїзду і навіть про порт, куди я мала висісти?

Лорд Вінтер вжив тієї ж тактики, гадаючи, що вона мусить бути найкраща, коли її додержує його невістка.

— Спершу, скажіть мені, люба сестро, навіщо ви приїхали до Англії? — повторив він своє запитання.

— Я приїхала побачитись із вами, — відповіла міледі, не розуміючи, що своєю відповіддю збільшує підозріння дівера, посіяне листом Д'Артаньяна, і бажаючи цією брехнею запобігти ласки в свого співбесідника.

— А, побачитись зо мною? — похмуро зауважив Вінтер.

— Та звичайно ж, я хотіла бачити вас. Що ж тут дивного?

— І ви не мали іншої мети, як бажання побачитись зо мною?

— Ні.

— Виходить, це тільки для мене ви переїжджали Ляманш?

— Виключно для вас.

— Чорт побирай, що то за ніжність, сестро!

— Хіба я не найближча ваша родичка? — спитала міледі тоном найзворушливішої наївності.

— І моя єдина спадкоємниця, чи не так? — додав лорд Вінтер, дивлячись просто у вічі міледі.

Хоч як добре володила собою міледі, а тут вона мимоволі здригнулася. По останніх словах лорд Вінтер поклав руку на плече невістки, і ці дрожі взяли на себе його увагу. Удар, і справді, був міцний та влучний.

— Мене дивує тільки те, що вас попередили про мое прибуття.

— А це пояснюється дуже просто, люба сестро. Хіба ви не бачили, що капітан вашого маленького корабля раніш, як стати на рейді, відрядив по дозвіл маленького човна з суденним журналом та списком подорожніх? Я — начальник порту; мені принесли той журнал, і я побачив в ньому ваше прізвище. Серце підказало мені те, що підтвердили й ви особисто. Я вгадав мету, з якою ви наражалися на небезпеку морської подорожі, в усякому разі дуже втомної цієї пори року, і вислав вам назустріч свій катер. Решту ви вже знаєте.

Міледі зрозуміла, що лорд Вінтер каже неправду, і це налякало її ще більше.

— Братуку, — спитала вона, — чи не герцога Б'юкенгемського бачила я сьогодні на дамбі, коли ми входили у гавань?

— Так, його. О, я розумію, що зустріч із ним налякала вас. Ви приїхали з країни, де ним, певно, дуже цікавляться, і я знаю, що його озброєння проти Франції дуже турбує вашого друга кардинала.

— Мого друга кардинала?! — вигукнула міледі, помічаючи, що і з цією справою лорд Вінтер уже обізнаний.

— Хіба він не друг вам? — байдужно спитав барон. — Перепрошаю, якщо помилився. Я так гадав. Ну, та ми звернемося до мілорда герцога згодом, а тепер не будьмо кидати зворушливої теми, що її вже почали. Ви, кажете, приїхали, щоб побачити мене?

— Так.

— Чудово! Я влаштував усе згідно з вашим бажанням, і ми будемо бачитись щодня.

— Невжеж я вічно мушу залишатися тут? — спитала міледі з деяким страхом.

— А хіба вам не подобається приміщення, сестро? Скажіть, чого вам бракує, і я похоплюся задовольнити всі ваші бажання.

— У мене нема ані покоївок, ані льокаїв.

— У вас все буде, мадам. Скажіть мені, як велося у вас господарство за першим чоловіком і, хоч я й не чоловік вам, а тільки дівер, але влаштую все точнісінько, як було тоді.

— Мій перший чоловік? — вигукнула міледі, перелякано дивлячись на лорда Вінтера.

— Так, ваш чоловік, француз: я маю на оці не мого брата. Якщо ви забули про це, я можу написати йому. Він же живий, і охоче подасть мені всі відомості із приводу цього.

Міледі пройняв холодний піт.

— Що то за жарти! — приглушеним голосом мовила вона.

— Хіба я маю такий вигляд? — спитав барон, ступивши крок назад.

— Ви ображаєте мене, — додала міледі, конвульсійно стискаючи поручні крісла й зводячись на рівні ноги.

— Я вас ображаю?! — повторив лорд Вінтер із зневагою в тоні. — Та невжеж, добродійко, ви й насправді гадаєте, що вас можна образити?

— Ви, добродію, — сказала міледі, — чи п'яний, чи божевільний... Ідіть собі геть та пришліть мені жінку.

— Жінки дуже нескромні, сестро! Чи не можу я заступити вам покоївку? Тоді всі наші родинні таємниці залишаться між нами.

— Нахаба! — вигукнула міледі і, немов рухома якоюсь пружиною, кинулась до барона, що чекав на це, одною рукою спираючись на держало шпади.

— Еге! — вигукнув лорд. — Ви, я знаю, звикли вбивати людей. Попереджаю, що я буду оборонятись, хоч би й проти вас.

— О, я знаю, — відповіла міледі. — Мені здається, у вас стане низости піднести руку на жінку.

— Мабуть! Але в мене є виправдання: скільки я знаю, моя рука не буде перша чоловікова рука, що підноситься на вас.

І барон повільним, обвинувальним жестом указав на ліве плече міледі, майже доторкнувшись до нього пальцем.

Міледі випустила глухі рики й одскочила в куток кімнати, як пантера, що лагодиться стрибнути.

— Овва, рикайте собі досхочу! — скрикнув лорд Вінтер, — не спитуйтеся тільки кусатися, бо для вас самої то буде гірше. Я розумію, що діставши, спадщину по моєму братові, ви не відмовились би наслідувати й після мене. Але знайте: ви можете вбити мене сами, можете надіслати до мене вбивців, та тільки жодне пені з моїх статків не перейде до ваших рук. Хіба не досить вам вашого мільйона? Чи не час вам спинитися на вашому фатальному шляху, де ви чинили злочини заради самого злочинства?

Міледі слухала з увагою, що від неї ширилися чоловічки її блискучих очей.

— Покищо,— додав лорд Вінтер,— ви житимете в цьому палаці. Мури його грубі, двері — міцні, залізні ґрати — цупкі. До то ж ваше вікно виходить просто на море. Люди мої, ладні наложити за мене головою, вартують біля цієї кімнати й охороняють усі проходи, що ведуть на двір. Та й, прослизнувши туди, ви не спроможетесь пройти крізь трое залізних ґрат. Я віддав найсуворішого наказу: один крок, один рух, одне слово, що визначатимуть спробу втікти, і на вас стрілятимуть. Якщо вас уб'ють, англійське правосуддя, сподіваюся, подякує мені, що я позбавив його зайвого клопоту. А! Ваше обличчя набуває спокійного виразу, на ньому з'явилася колишня самовпевненість! Ви гадаєте: „п'ятнадцять - двадцять день? О, в мене виглядливий розум, я щонебудь виміркую; я збіса хитра і знайду якунебудь жертву! Через п'ятнадцять день, кажете ви собі, мене вже тут не буде“. Ну, що ж, спробуйте!

Міледі, бачивши, що її думки відгадано, вп'яла нігті в свої долоні, щоб стримати мимовільний рух, що міг надати її обличчю якогонебудь іншого виразу, опріч туги та суму. Лорд Вінтер вів далі:

— Ви знаєте вже офіцера, що лишиться тут за начальника підчас моєї відсутности. Він, як ви й сами бачили, вміє виконувати доручення. Ідучи з Портсмуту сюди, ви, напевно, намагались примусити його пробовкнутись. Що ви про це скажете? Хіба мармурова статуя могла б бути мовчазніша та нечуліша від нього? Ви на багатьох уже спробували силу свого чарування і, на жаль, вам завжди щастило. Спробуйте ще раз, і, чорт побирай! — якщо вам поталанить, я скажу, що ви самий диявол.

Лорд Вінтер підійшов до дверей і рвучким рухом відчинив їх.

— Покликати мені пана Фелтона! — наказав він. — Заждіть трішки, і я представлю вас йому.

Впала мовчанка. Чути було тільки шум кроків, що повільно та розмірено наближалися. Незабаром у напівтемному коридорі з'явилася людська постать, і молодий ляйтенант став на порозі кімнати, чекаючи наказів лорда.

— Увійдіть, любий Джоне,— звернувся до нього лорд Вінтер,— увійдіть і зачиніть по собі двері.

Юнак увійшов.

— Тепер,— сказав лорд,— подивіться на цю жінку: вона молода, вродлива усією розкішшю земної приваби — і що ж! Це страховище, що має ледве двадцять п'ять років, накоїло стільки лиха, скільки не нарахувати в архівах наших судів

за цілий рік. Її голос приваблює; її краса надить до себе жертву; тіло, треба визнати за нею справедливість, платить те, що вона обіцяє. Вона намагатиметься спокусити вас, може, навіть, вбити вас. Я вивів вас із злиднів, Фелтоне, зробив вас лейтенантом; я одного разу врятував вас од загибелі — пригадуєте, коли? Я не тільки ваш оборонець, але й друг ваш, не тільки добродій, а й батько! Ця жінка повернулася до Англії, щоб убити мене. Я тримаю цю гадюку в своїх руках. І я покликав вас і прошу вас, друже мій Фелтоне, Джоне, дитино моя: обороняй мене, а надто стережися сам цієї жінки. Присягнись же своєю честю, що збережеш її для кари, на яку вона заслуговує. Джоне Фелтоне, я покладаюсь на твоє слово! Джоне Фелтоне, я звіряюсь на твою чесність!

— Мілорде,— відповів молодий офіцер, дивлячись на міледі з усією ненавистю, яку мав у своєму серці,— мілорде, присягаюся вам, що все буде зроблене так, як ви бажаєте.

Міледі витримала цей погляд з видом офіри, що кориться своїй долі.

Неможна було уявити собі смирнішого та ніжнішого виразу, ніж той, що був написаний на її обличчі. Навряд чи лорд Вінтер впізнав би в ній тигрицю, з якою хвилину тому наважився вступити до боротьби.

— Вона не має права виходити з цієї кімнати, чуєте Джоне? — мовив барон.— Вона не буде ні з ким листуватися. Вона не повинна розмовляти ні з ким, крім вас, якщо на те буде ваша ласка.

— Я присягнувся, мілорде, і цього досить!

Лорд Вінтер пішов. Фелтон пішов слідом за ним і зачинив двері.

Кілька хвилин міледі лишалася нерухома, бо гадала, що за нею стежать крізь замочну шпару. Тоді вона повільно підвела голову. Обличчя її набуло виразу страшенної загрози й виклику. Вона підбігла до дверей послухати, глянула у вікно, вмостила у кріслі й замислилась.

РОЗДІЛ XX

ОФІЦЕР

Тимчасом кардинал чекав відомостей з Англії, та жодних новин, oprіч неприємних і загрозливих, до нього не надходило.

Хоч як щільно була обложена Ля-Рошель і успіх облоги можна було вважати за певний, через вжиті заходи і

особливо гать, що не перепускала жодного човна до обложеного міста, та бльокада могла тривати ще довго. Ця затримка була великою ганьбою для армії короля й дуже дратувала кардинала.

Час від часу обложники переймали гінців, відряджуваних лярошельцями до Б'юкенгема, або шпигунів, яких Б'юкенгем посилав до лярошельців. І в тому й в іншому випадку розправа була коротка: кардинал вимовляв єдине слово „повісити“. Запрошували короля подивитися на страту на горло. Король приходив апатичною ходою, ставав на вигідніше місце, щоб бачити цю операцію в усіх її підобицях: це все ж таки трохи розважало його й допомагало терплячіше зносити тягар облоги. Але й це не позбавляло його суму й не заважало щохвилини говорити про повернення до Парижу. Отже, якби не було тих посланців та шпигунів, його еміненція, не зважаючи на свою вигадливість, опинився би в скрутному становищі.

Проте, час минав, а лярошельці не здавалися. Останній посланець, якого схопили, віз листа. Цей лист повідомляв Б'юкенгема, що мешканці міста дійшли краю. Але, замість додати: „коли ваша допомога не надійде протягом п'ятнадцяти днів, ми здамося“, там було лише сказане: „Якщо ваша допомога не надійде перед п'ятнадцятьма днями, вона застане нас померлих голодом“.

Виходить, лярошельці мали єдину надію на Б'юкенгема. Б'юкенгем був їхній месія. Було очевидно, що коли вони якось дізнаються, що на Б'юкенгема неможна поклатися, то разом з надією в них загине й відвага.

Ось чому король так нетерпляче чекав відомостей з Англії про те, що Б'юкенгем не дасть обложеним порятунку.

Кардинал не міг позбавитися страху перед своєю жахливою посланкою, бо і сам добре знав дивні властивості вдачі цієї жінки, то гадюки, то левиці. Чи не зрадила вона його? Чи не вмерла?

Але, звіряючись на міледі, він терпляче чекав від неї відомостей, і облога Ля-Рошелі тривала далі.

Тимчасом кардинал удався до підкидних листів. У них Рішельє доводив лярошельцям, що тоді, як вони вмирають і родини їх голодують, їхні начальники користуються з усіх благ життя.

Підкидні листи спричинилися до наслідків, на які чекав той, хто писав їх, а саме: багатьох городян вони схилили піти на сепаратні перемовини з королівською армією.

Але під той самий час, як кардинал бачив, що його заходи дають бажані наслідки і радів, що скористався з них, один з жителів Ля-Рошелі, якому пощастило перейти

лінію королівських військ, дістався міста просто з Портсмуту й повідомив, що бачив чудову англійську флоту, готову відплисти не пізніш, як за вісім днів. До того ж Б'юкенгем повідомив мера, що, нарешті, в найскоршому часі буде складений величезний союз проти Франції, і на французький терен вступлять разом англійські, австрійські та еспанські війська.

Цей лист читали скрізь, привселюдно: копії його порозліплювали по всіх рогах вулиць, і навіть ті, що почали перемовини, перервали їх, поклавши чекати так урочисто обіцяної допомоги.

Ця несподіванка викликала в Рішельє попереднє турбування й мимохіть примусила його звернути свої очі на той бік моря.

Об'їжджаючи місця інженерних робіт, він між іншим, пильно вдивлявся у стрічних мушкетерів, немов бажаючи впізнати в них наших чотирьох приятелів.

Якось кардинал поїхав верхи з метою прогулятись, в супроводі лише Каюзака та Ля-Гудіньєра. Знявшись на горбок, він побачив за огорожею чотирьох нерозлучних друзів, що грілися на сонці. Круг них валялися порожні пляшки.

Вони саме налагодились слухати листа, якого один з них тільки но одержав. Цей лист був настільки важливий, що примусив їх кинути на барабані і карти, і кості.

Льокаї заходжувались відкорковувати величезний бутель з каліорським вином. Кардинал був у похмурому гуморі, а коли він бував у такому настрої, ніщо так не дратувало його, як веселощі інших. До того в нього був якийсь чудний передсуд: він гадав, що за причину веселощів інших ставало якраз те, що завдавало суму йому самому.

Жестом запропонувавши Ля-Гудіньєрові спинитися, він зскочив з коня й наблизився до цих підозрілих сміхунів. Кардинал сподівався, що пісок заглушить його кроки, й під захистом огорожі йому пощастить підслухати декілька слів їхньої розмови, здавалось, такої цікавої. За десять кроків од огорожі він почув типову гасконську вимову. То були мушкетери, і тому він не мав сумніву, що решта трое — ті самі, яких він узивав нерозлучними, тобто Атос, Портос і Арамис.

Можна уявити собі, як через це відкриття зросло його бажання підслухати бесідників. Його очі набули якогось дивного виразу, і він тигровою ступою підкрався до огорожі. Не встиг він ухопити жодного слова, опріч непевних, незрозумілих звуків, як цілком несподівано гучний, уривчастий голос примусив його здригнутися й разом з тим звернув на себе увагу мушкетерів.

— Офіцер! — скрикнув Грімо.

— Ти дурний, здається мені, розмовляти, — сказав Атос, підвівшись на лікті й втупивши в Грімо свої блискучі очі.

Грімо не додав ані слова, а тільки простяг вказний палець у напрямку до огорожі, вказуючи цим жестом на кардинала та його конвой. Чотири мушкетери в один скок звелись на рівні ноги і шанобливо вклонилися.

Кардинал немов посатанів з люті.

— Здається, пани мушкетери наказують стерегти себе! — промовив він. — Чи не думають вони, що англійці прийдуть суходолом?

— Монсеньєр, — відповів Атос. Він єдиний серед загального переполоху зберіг спокій й байдужість справжнього вельможі, що ніколи не кидали його. — Монсеньєр! Ви сами бачите, що якби ми не вжили застережних заходів, то упустили б нагоду засвідчити вам нашу пошану й подякувати вам за вашу ласку, бо це вона з'єднала нас. Д'Артаньяне, — вів далі Атос, — ви допіру висловлювали бажання скласти подяку його еміненції. Ця нагода трапилася. Користуйтеся з неї.

Ці слова були вимовлені з непохитною байдужістю, що відзначала його за часів небезпеки, і з надмірною чемністю, що за певних моментів робила його величнішим.

Д'Артаньян наблизився до кардинала й пробурмотів кілька слів подяки, що зараз же завмерли під суворим поглядом Рішельє.

— Ваша еміненція можете бути певні, — додав Д'Артаньян, — ми перестріли б вас, якби могли гадати, що це — сам монсеньєр під'їздить до нас з таким невеликим конвоем.

Кардинал кусав вуси й губи.

— Знаєте, на кого ви скидаєтеся, будши завжди разом, як ось тепер, озброєні й стережені від ваших льокаїв? — спитав кардинал. — Ви скидаєтеся на змовців.

— Та воно й дійсно так, монсеньєр, — відповів Атос. — Ми й справді змовляємось, як ваша еміненція зволили упевнитися іншого ранку, та змовляємось тільки проти лярошельців.

— Ага, панове - політики, — відказав кардинал, насупивши брови. — У ваших мозках знайшли б, мабуть, багато таємниць, якби в них можна було читати так легко, як ви читали листа, що його зараз же сховали, побачивши мене.

Атос почервонів. Він зробив крок до його еміненції.

— Можна подумати, що ви, монсеньєр, дійсно маєте підозру на нас і берете нас на допит. Коли це так, нехай ваша еміненція зволить дати нам пояснення і ми, принаймні, знатимемо, що нам робити.

— А коли б це й дійсно був допит? — промовив кардинал.

— Інших, пане Атосе, брали на допит і вони відповідали.

— Ось чому я й казав вашій емінінції, що коли ваша воля допитувати нас, ми ладні відповідати.

— Що це за лист, пане Арамісе, якого ви налагодилися читати, а потім сховали?

— Лист від жінки, монсеньер.

— О, я розумію, — зауважив Рішельє. — Щодо таких листів, то треба бути скромним. Але їх можна показати сповідачеві, а вам відомо, що я особа духовного сану.

— Монсеньер, — відказав Атос з байдужістю тим жахливою, що він важив своїм життям, відповідаючи так, — цей лист від жінки, але він не підписаний ні Маріон Де-Лорм, ні мадам Д'Егійон ¹⁾.

Кардинал пополотнів, як смерть, і жахлива блискавка пройманула в його очах. Він повернувся, ніби щоб дати розпорядження Каюзакові й Ля-Гудіньерові. Атос помітив цей рух і зробив крок до мушкетів, що на них глянули і трое приятелів, зовсім не охочих дозволити заарештувати себе. На боці кардинала було трое разом з ним, а мушкетерів, разом з їхніми льокаями, — сім. Кардинал зважив, що партія не рівна, тим більше, що Атос й його компаньйони і дійсно були змовці.

Раптом, у властивий йому самому спосіб, він обернув свій гнів на люб'язну усмішку.

— Годі, годі бо вам! — сказав він. — Ви відважні юнаки: горді вдень, віддані вночі. Нема нічого поганого охороняти себе, коли так хороше охороняєш інших. Панове, я зовсім не забув про ту ніч, коли ви супроводили мене до „Червоного голубнику“. Якби була якась небезпека по дорозі, де треба їхати, я просив би вас потоваришувати мені. А що небезпеки зараз немає, то залишайтеся тут, кінчайте ваші пляшки, вашу партію й ваш лист. До побачення, панове.

З цими словами кардинал зліз на коня, якого йому підвів Каюзак, привітав їх рукою й поїхав.

Чотири юнаки остовпіли й нерухомі провели його очима, не вимовивши жодного слова, доки він не щезнув.

Тоді вони перезирнулися.

Вигляд у них був стурбований, дарма що його емінінція приязно простився. Вони знали, що кардинал поїхав розлючений.

Лише Атос всміхнувся владною й зневажливою усмішкою. Коли кардинал, через велику далечінь, не міг ні чути,

¹⁾ Маріон Де-Лорм і мадам Д'Егійон — коханки кардинала Рішельє.

ні бачити, Портос, якому дуже хотілось на когонебудь пере-класти свій гнів, скрикнув :

— Це Грімо запізно подав нам звістку.

Грімо хотів був виправдатись, як Атос підніс пальця, і Грімо змовк.

— Оддали би ви листа, Арамісе? — спитав Д'Артаньян.

— Я? — відповів Араміс своїм найприємнішим, ніжним голосом.

— Я вирішив так : якби він настоював, я одною рукою подав би йому листа, а другою проштрикнув би його шпадою.

— Я так і думав, — сказав Атос. — Ось чому я втрутився у вашу розмову.

— Годі вже про те, що тут зараз сталося, і хай Араміс читає далі листа своєї кузини, з того місця, де перебив його кардинал.

Араміс видобув з кешені листа; трое приятелів наблизилися до нього, а льокаї скупчилися круг бутля.

— Ви прочитали лише один чи два рядки, — нагадав Д'Артаньян, — тому читайте спочатку.

— Охоче, — відказав Араміс.

„Мій любий кузене! Мені здається, я поїду таки до Стеней, де моя сестра примістила нашу маленьку служницю до монастиря кармеліток. Бідолашна дівчина скорилася своїй долі. Вона знає, що в іншому місці спасіння її душі наражалось би на небезпеку. А втім, коли наші родинні справи улаштуються так, як ми того бажаємо, я думаю, вона зважить спасінням своєї душі й повернеться до тих, за ким жалкує, а надто знавши, що й про неї завжди згадують. Дотепер вона не дуже нещаслива. Усе, чого вона бажає, це одержати листа від свого коханого. Я добре знаю, що такій передачі нелегко пройти крізь ґрати монастиря, але я вже довела, дорогий кузене, що я не така недотепа, і візьму на себе доручення. Сестра дякує вам за вашу постійну добру пам'ять про неї. Був момент, коли вона дуже хвилювалася, але тепер трохи заспокоїлася, надіславши туди свого вірника, щоб не скоїлось чого непередбаченого.

На все краще, дорогий кузене, повідомляйте про себе частіш, тобто кожного разу, як матимете певність, що листа приставлять на адресу. Обіймаю вас.

Марія Мішон“.

— О, як я вдячний вам, Арамісе, — скрикнув Д'Артаньян. — Дорога Констанція Нарешті, я маю про неї відомості. Вона жива, вона в монастирі, в небезпеці, в Стеней. Де це той Стеней, Атосе?

— За декілька льє від кордону Ельзаса й Лотарингії. Скоро скінчиться облога, ми поїдемо туди.

А його еміненція, тимчасом, продовжував свою меланхолійну прогулянку, бурмочучи собі у вуси:

— Конче потрібно, щоб ці чотири юнаки стали моїми:

РОЗДІЛ ХХІ

УВ'ЯЗНЕННЯ

Опинившись у в'язниці, міледі вдалась у страшенну тугу. Вона зрозуміла, що причиною її ув'язнення був Д'Артаньян, і присягалася жорстоко помститися. Потроху вона заспокоїлась і, роздивляючись на себе у свічадо, задоволено промовила:

— Ще нічого не втрачено. Я все ж таки вродлива.

Було коло восьмої години вечора. Крізь шпарку під дверима блимнуло світло. То поверталися її тюремники. Міледі, що звелась була на ноги, знову впала в крісло, закинула назад голову, розпустила чудові коси і, піврозхристана під пожмаканим мереживом, притиснула одну руку до серця, а другу спустила долі.

Засуви відчинилися, двері заскриготіли на завісках, в кімнаті залунали кроки.

— Поставте цей стіл сюди,— промовив голос, в якому міледі впізнала Фелтона.

Наказ був виконаний.

— Принесіть свічок та змініть вартового,— додав лейтенант.

Цей подвійний наказ Фелтона, одданий тим самим особам, свідчив про те, що слуги її були одночасно й вартові, тобто — салдати.

Нарешті, Фелтон, що спершу навіть не глянув на міледі, подивився в її бік.

— А, - а! — зауважив він, — вона спить. Добре. Повечере, як прокинеться.

— Ні, пане лейтенанте, — наблизившись до міледі, сказав салдат, не такий нечулий, як старшина, — ця жінка не спить.

— Не спить? — перепитав Фелтон, — так що ж вона робить?

— Вона непритомна. Дивіться, яка вона бліда, і, скільки я не прислухався, не чув дихання.

— Маєте рацію,— відповів Фелтон, глянувши на міледі й не зробивши крока до неї.— Ідьте попередьте лорда Вінтера, що його полонянка знепритомніла. Це непередбачений випадок. Я не знаю, що робити.

І він сів спиною до жінки.

Міледі розплющила очі й тихісінько зідхнула.

Це зідхання примусило Фелтона обернутись до неї.

— А, ви таки прокинулись, мадам? — сказав він.— У такому разі мені нема більш чого тут робити. Коли вам буде потрібно щонебудь, подзвоніть.

Фелтон саме збирався переступити поріг, коли в коридорі з'явився лорд Вінтер у супроводі салдата, що повідомив його про млюсті міледі.

У руках у нього був флякон з нюхальною сіллю.

— Ну, що таке? Що тут трапилось? — глузливо спитав він, вздрівши, що його полонянка вже підвелася, а Фелтон лагодиться залишити кімнату.— Таки небіжка воскресла? Чорт побирай, Фелтоне, дитино моя, хіба ти не зрозумів, що тебе мають за новака і показують тобі першу дію комедії, яку ми, безсумнівно, матимемо приємність побачити всю до кінця?

— Я й сам так гадаю, мілорде,— відповів Фелтон,— але ваша полонянка все ж таки жінка, і я хотів поводитись із нею чемно. Це ж бо обов'язок кожної, добре вихованої людини. Ми ввічливі з жінкою не лише заради неї, а й заради власної самоповаги.

Міледі здригнулась усім тілом. Слова Фелтонові морозом пробігли по її жилах.

— А скажи,— спитав, посміхаючись, Вінтер,— ці майстерно розпущені коси, ця біла шкіра, цей млюсний погляд, чи не спокусили вони тебе, кам'яне твоє серце?

— Ні, мілорде,— відповів безстрашний юнак,— і, повірте, щоб спокусити мене, треба дещо більше, ніж жіночі викрутаси та манірність.

— Ну, тоді, мій хоробрий лейтенанте, нехай міледі шукає іншого засобу, а ми тимчасом повечеряємо... О, будь певний, вона має буйну фантазію, і друга дія комедії відбудеться незабаром по першій.

З цими словами лорд Вінтер узяв Фелтона під руку і, сміючись, повів його за собою.

— Я пропала,— прошептала міледі.— Я потрапила до рук людей, нечулих, як бронзові чи гранітові статуї. Вони чудово знають мене й захищені панцерем проти моєї зброї. Та я не попусти, щоб ця історія скінчилася так, як вони того бажають. Почнімо з Фелтона... Він молодий, і ми ще поберемося.

Другого дня, коли увійшли до її кімнати, вона лежала в ліжку. Фелтон залишився в коридорі. Він привів жінку, що мала служити міледі. Жінка наблизилась до ліжка й запропонувала полонянці свої послуги.

Міледі звичайно була бліда, і цера її могла ввести в оману кожного, хто бачив її вперше.

— Мене трусить пропасниця,— сказала вона,— через цілу довгу ніч я не могла заснути й на хвилинку і страшенно страждаю... Чи поводитиметесь ви зі мною людяніш, як ті особи, що з ними вчора я мала справи? Та я й прошу тільки одного — дозволити мені залишитись у ліжкові.

— Чи не хочете ви покликати лікаря? — спитала жінка.

— Послати по лікаря? — відповіла міледі. — Навіщо? Ці добродії казали вчора, що моя хвороба — комедія. Безперечно, те саме буде й сьогодні, бо з учорашнього вечора вони встигли вже попередити лікаря.

— Ідіть, покличте лорда Вінтера,— порадив Фелтон.

— О, ні, ні,— вигукнула міледі,— ні, не кличте його, благаю вас, я почуваю себе цілком добре; мені нічого не треба. Не кличте тільки його.

— Мадам,— сказав Фелтон,— якщо ви й дійсно хорі, по лікаря пошлють, але якщо ви мене обдурюєте — тим гірше для вас. Нам, принаймні, не доведеться докоряти собі за недбайлість.— І, не звертаючи уваги на її сльози, він пішов.

— А все ж, він розчулився,— сказала вона й вирішила встати та причепуритися.

Міледі не помилялася. Фелтон з'явився знову і, не спитавши навіть, чи поснідала вона, наказав винести з кімнати стіл, який принесли вже накритий.

Фелтон виходив останній. В руках у нього була книга. Міледі приваблива, бліда, покірна, напів лежала в кріслі, що стояло біля коминку, і удавала з себе святу діву, що чекає катування.

Фелтон наблизився до неї.

— Лорд Вінтер — католик, як і ви, мадам,— гадає, що неможливість виконувати церемонії та обряди мусить бути для вас тяжкою втратою, і не заперечує, щоб ви щодня проказували вашу месу. У цій книзі ви знайдете всі молитви.

Помітивши, з яким виразом Фелтон поклав книгу на маленький столик біля міледі, яким тоном вимовив два слова: „ваша меса“, і яка зневажлива посмішка супроводила ці слова, міледі підвела голову й пильніше подивилась на офіцера.

Два слова „ваша меса“ і побіжний погляд, кинутий на Фелтона, довели міледі всю важливість відповіді, яку вона

мала дати, і з властивою їй хуткістю мислення вона прибрала цю відповідь у таку форму:

— Мені?— відповіла вона, з призирством, що бренило їй у голосі офіцера,— мені— мою месо? Лорд Вінтер, запеклий католик, знає, що я не однакової з ним віри і намагається затягти мене в сильце.

— Якої ж ви віри, мадам?— спитав Фелтон із здивуванням, що його не міг приховати, хоч як добре умів володіти собою.

— Я скажу це,— з удаваним піднесенням вигукнула міледі,— тоді, коли досить постраждаю за свою віру.

Погляд Фелтонів відкрив міледі, як багато вона виграла через таку відповідь. Проте, молодий офіцер не промовив ні слова, і лише в очах йому майнув проречистий вогник.

Коло п'ятої вечора прийшов лорд Вінтер. Протягом дня міледі мала досить вільного часу, щоб накреслити собі пляна акцій. Вона прийняла його, як жінка, що цілком опанувала себе.

— Мені здається,— почав лорд, сідаючи в крісло напроти міледі й недбало простягаючи ноги до коминка,— мені здається, ви хочете зріктись своєї віри.

— Що ви бажаєте сказати цим, пане?

— Я бажаю сказати, що, відтоді, як ми з вами бачились востаннє, ви зрадили вашу віру. Чи не віддались ви утретє за протестанта?

— Поясніть, мілорде,— велично відказала полонянка,— бо, запевняю вас, я не розумію ваших слів.

— Виходить, у вас нема жодної релігії. Мені це навіть більше до вподоби,— засміявся лорд Вінтер.

— Звичайно, це більше пасувало б до ваших принципів.— зимно відмовила міледі.

— Признаю свою провину, це мені байдужісінько.

— А якби ви й не винилися, то ваша розпуста та ваші злочини виказали б вас.

— Овва! І це ви говорите про розпусту, мадам Месаліно¹⁾, леді Макбет²⁾? Чи то я погано зрозумів вас, чи ви, чорт побирай, надзвичайно безсоромні.

— Ви кажете так, бо знаєте, що нас чують,— спокійно мовила міледі,— і вам треба настрєнчити проти мене ваших тюремників та катів.

¹⁾ Месаліна — дружина римського імператора Клавдія (1 сторіччя нової ери), що вславилася своїм розпутством.

²⁾ Леді Макбет — героїня трагедії Шекспіра тої ж назви, демонічна жінка.

Лорд Вінтер вийшов, кинувши досить ущипливе слово, що за тих часів вживалося навіть серед людей найвищої кляси.

Фелтон, і дійсно стояв за дверима й не пропустив жодного слова з їхньої розмови.

Міледі вгадала правильно.

— Так, іди, іди,—прошептала вона вслід своєму дівеві,—іди, відплата недалеко. Ти схаменешся, дурню, та тільки тоді, як буде вже пізно.

Міледі знала, що за нею стежать, і почала проказувати молитви.

Коли прийшли збирати з столу, міледі помітила, що Фелтона з салдатами не було. Він, значить, опасувався часто її бачити. Трохи згодом вона голосно заспівала псалма, улюбленого пуританами¹⁾ того часу.

Салдат, що стояв на варті, немов прикипів на місці.

— Та замовчіть же, добродійко! Ваші співи завдають жалю. То вже занадто—мати приємність перебувати у цьому гарнізоні та ще й слухати таке.

— Мовчать,—наказав суворий голос, в якому міледі впізнала Фелтона,—чого ви втручаєтесь не в своє діло, дурню! Хіба вам наказано не дозволяти співати цій жінці? Маєте охороняти її й стріляти, коли вона намагатиметься тікати. Стережіть її, вбийте, якщо їй спаде на думку тікати, та не порушайте наказу.

Міледі заспівала з ще більшим надхненням.

Це зовсім збентежило серце молодого офіцера. Він різким рухом відчинив двері й з'явився перед міледі блідий, як завжди, і з горящими, майже блудними очима.

— Навіщо ви співаєте? — звернувся він до неї,—і таким голосом?

— Вибачте,—смиреним тоном відповіла міледі,—я й забула, що мої співи недоречі в цьому будинкові.

Міледі була така вродлива, — релігійне піднесення, що, здавалося, поняло її, надавало такого виразу її обличчю, що засліплений Фелтон бачив перед собою янгола.

— Ні, ні, мадам,—відповів офіцер,—співайте, прошу, тільки не так голосно, а надто вночі.

По цих словах Фелтон, що не почувався на силу довго зберегти свою суворість, кинувся з кімнати.

— Ви добре зробили, лейтенанте,—зауважив салдат: — вона своїми псалмами перевертає всю душу. А втім, до цього хутко звикнеш, бо в неї чудовий голос.

¹⁾ Пуритани — назва одної з протестанських сект в Англії.

Перша перемога була здобута, але треба було досягти ще більшого, і міледі заходилась обмірковувати дальшого пляна. Вранці, як звичайно, прийшов Фелтон, та поки готували сніданок, міледі не сказала йому жодного слова. Коли він лагодився вже уходити, міледі здалося, що юнак хоче заговорити. Та йому лише тіпалися губи і, не випустивши звука, він вийшов, стримавши готові злетіти з язика слова.

Під полудень до неї прийшов лорд Вінтер.

Був досить гарний зимовий день, і проміння блідого англійського сонця, що світить та не гріє, проходили крізь віконні ґрати в'язниці.

Міледі дивилась у вікно, удаючи, ніби не чує, як відчиняються двері.

— А,— промовив лорд Вінтер,—виставивши комедію, а далі трагедію, ми вкинулись у меланхолію?

Полонянка не відповіла нічого.

— Не сумуйте: по чотирьох днях берег буде вам приступний, море буде вам відкрите більш, ніж ви мабуть того бажаєте, бо по чотирьох днях Англія позбавиться вас.

Міледі стулила руки й, підвівши свої чудові очі до неба, сказала з янгольською м'якістю у голосі та рухах:

— О, боже ж мій, боже ж мій милий, вибач цій людині, як і я їй вибачаю.

— Так, молись, клята відьмо,— вигукнув лорд,— молитва більше потрібна тобі, бо, присягаюся, ти потрапила до рук чоловіка, що ніколи не зглянеться на тебе.

І він пішов з кімнати.

Міледі швидким оком кинула крізь напіввідчинені двері й побачила Фелтона, що зараз же відскочив у бік, щоб його не помітили.

Тоді вона впала навколішки й почала молитися.

— Боже мій любий! — благала вона.— Тобі відомо, в якій святій справі я страждаю, даруй же мені сил перетерпіти ці муки.

Двері нечутно відчинилися. Прекрасна молитвениця, наче не чуючи цього, голосом, повним сліз, провадила далі:

— Боже помстителю, боже милосердний! Невжеж ти дозволиш здійснитись жахливим плянам цієї людини?

І, удаючи, ніби тільки тепер помітила присутність Фелтона, міледі, як блискавка, звелася на ноги й почервоніла, немов засоромилась, що її побачили навколішках підчас молитви.

— Я не люблю перешкоджати тим, хто молиться, мадам,—серйозно зауважив Фелтон,—не турбуйтеся, прошу.

— Чому ви гадаєте, що я молилась? — спитала міледі голо- сом, який перебивали сльози.— Ви помиляєтесь, я не молилась.

— Хіба ви думаєте, мадам,— відповів ще м'якше Фелтон,— що я дозволю собі заважати створінню падати ниць перед творцем? Злочинниця ви, чи мучениця,— провадив далі Фелтон,— і в тому й в іншому разі ви повинні молитись, і я теж молитимусь за вас.

— О, дякую, дякую. Тільки вислухайте мене перед тим, як спричиняйтесь до моєї загибелі та безчестя.

— Якщо ви заслужили цю ганьбу, мадам, якщо ви накликали на себе це безчестя, треба каятись, перетерпіти все заради бога.

— Що ви кажете! О, ви мене не розумієте. Ви гадаєте, що, кажучи про безчестя, я маю на оці якунебудь кару, в'язницю, чи смерть. Хай боронить мене небо. Що мені в'язниця й сама смерть?

— Ну, тоді я зовсім не розумію вас, мадам,— сказав Фелтон.

— Чи удаєте, що не розумієте,— зауважила полонянка, недовірливо посміхаючись.

— Ні, мадам, присягаюся честю салдата, присягаюся вірою християнина.

— Як! Вам невідомі наміри лорда Вінтера, щодо мене?

— Вони мені невідомі.

— Не може цього бути; ви його довірений.

— Я ніколи не брешу, мадам.

— А він так мало ховає їх, що вгадати їх не трудно.

— Та я й не намагаюсь нічого вгадувати, мадам. Я чекаю, щоб мені довірилися, а лорд Вінтер, oprіч того, що сказав про вас, не довірив мені нічого більше.

— Отже,— вигукнула міледі надзвичайно широко,— хіба ви не спільник його і невже вам невідомо, яку ганьбу готує він для мене? Проти неї ніщо всі земні карі.

— Ви помиляєтесь, мадам,— відмовив Фелтон, червоніючи,— лорд Вінтер нездатний на такий злочин.

„Добре,— гадала міледі,— ще не добравши як слід справи, він вже узиває це злочином“.

— Друг низької людини, здатний до всього,— вголос додала вона.

— Кого ви розумієте під низькою людиною? — спитав Фелтон.

— Хіба є в Англії інша людина, яка заслуговує на таку назву? — Лорд Б'юкенгемський. Не думала я, що в Англії знайдеться хтонебудь, кому треба буде пояснювати, кого я маю на оці.

— Рука всевишнього простягнута над ним,— сказав Фелтон,— і він не мине карі по заслuzі.

Фелтон цими словами висловив почуття зненависти та огиди, з яким ставилися до герцога всі англійці. Католики

називали його грабіжником, хабарником і розпусником, а пуритани мали герцога просто за диявола.

— Хіба ви знаєте його? — спитав Фелтон.

Міледі наче в нападі розпуки почала ламати руки.

Фелтон почув, як твердість залишає його, і зробив кілька кроків до дверей. Бранка, що не зводила з юнака очей, кинулася слідом за ним і спинила його.

— Пане, — вигукнула вона, — будьте ласкаві, будьте милосердні, вислухайте моє прохання: дайте мені ніж. О, вислухайте мене до кінця! Цей ніж... дайте мені його тільки на хвилину; зробіть це з милости, з жалю.

— Ви хочете вбити себе? — скрикнув Фелтон з жахом, забувши визволити свої руки з рук полонянки, — вбити себе?

— Я виказала свою таємницю, — прошепотіла вона, стишуючи голос та знесилено падаючи на підлогу, — я виказала мою таємницю. Тепер йому все відомо. Боже мій милий, я загинула!

У коридорі розлігся шум, і міледі впізнала кроки лорда Вінтера.

Фелтон теж упізнав лорда й наблизився до дверей. Міледі кинулась до нього.

— О, не кажіть ні слова, — промовила вона пошепки, — жодного слова цьому чоловікові про те, що я вам казала, бо я пропала, і це ви, ви...

Лорд Вінтер пройшов повз кімнату, не спинившись, і кроки його завмерли віддалік.

Фелтон блідий, як смерть, кілька хвилин прислухався, а коли кроків не було вже чути, зідхнув, як людина, що тільки но прокинулася, і прожогом кинувся з кімнати.

Лорд Вінтер завітав ввечорі.

— Подивіться, — сказав він міледі, — я хочу показати вам дещо, як паспорт, вигаданий мною спеціально для вас. Відтепер він правитиме за черговий номер у вашому житті, що його я ладний подарувати вам.

І переводячи свій погляд з міледі до паперу, він прочитав таке:

„Наказ одвезти до...“ Тут залишено вільне місце, куди саме, — перебив себе лорд Вінтер. — Якщо ви оберете якесь місто — нехай тільки воно буде не ближче, як на тисячу миль від Лондону, — скажіть мені, і ваше прохання буде уволене. Отже, я продовжую: „Наказ одвезти до... зазначену Шарлоту Баксон, тавровану судом французького королівства та звільнену після кари. Вона житиме там, ніколи не віддаляючись більше, як на три милі від нього. Якщо вона спитуватиметься втекти, її скарають на горло. Щодня їй видаватимуть п'ять шілінгів на квартиру та харч“.

— Цей наказ зовсім не стосується до мене, — зимно відповіла міледі, — бо в ньому стоїть не моє ім'я.

— Ім'я? Хіба воно у вас є?

— Я маю прізвище вашого брата.

— Помиляєтесь: мій брат був вам другий чоловік, а перший ваш чоловік ще живий. Назовіть мені його прізвище, і я зазначу його замість Шарлоти Баксон. Ні, ви не хочете цього? Мовчите? Гаразд. Вас кинуть у в'язницю, як Шарлоту Баксон.

Міледі охопив жах, бо їй здалося, що наказ негайно ж буде виконаний. Та потім вона помітила, що наказ був без підпису, і зраділа так, що не могла стримати прояву своїх радощів.

— Так, так, — сказав лорд Вінтер, помітивши зміну в ній, — так, ви шукаєте підпису і гадаєте, що не все ще загинуло, бо його ще нема. Ви думаете, наказа показують вам тільки, щоб настращати вас. Помиляєтесь: завтра наказ буде надісланий до лорда Б'юкенгемського, позавтра він повернеться з підписом та печаткою, і за двадцять чотири години, ручуся вам, його виконають. До побачення, мадам. Це все, що я мав вам сказати.

Міледі не хотіла виявити неспокою, викликаного загрозами лорда Вінтера. Вона сіла до столу й попоїла, а тоді, як і напередодні, стала навколішки й почала молитися. Як і напередодні, салдат перестав ходити, і, спинившись, слухав.

Незабаром вона почула в кінці коридора кроки легші, ніж у вартового, що наближались до її дверей.

„Це він“, — подумала міледі й заспівала того самого релігійного гімна, що вчора так вплинув на Фелтона.

Другого дня, зайшовши до міледі, Фелтон застав її на кріслі. У руках у неї був шнур, сплетений з батистових хусточок, розідраних на довгі стьожки, зв'язані кінцями одна з одною.

Почувши, що Фелтон відчиняє двері, міледі легко зскочила з крісла й намагалась сховати за спину імпровізовану мотузку, що мала в руках. Молодий офіцер був блідіший, ніж звичайно, і його червоні від нічниць очі свідчили, що він погано спав.

А в тім обличчя його виявляло ще більшу суворість, ніж завжди.

Офіцер повільно наблизився до міледі, що сіла в крісло, і, піднявши кінець смертяного мотузка, що вона незнарошне чи навмисно залишила на відноті, зимно спитав:

— Що це таке, мадам?

— Це? Нічого, — відповіла міледі з тим скорботним виразом, якого вона так майстерно вміла надати своїй

усмішці: — нудьга — найстрашніший ворог ув'язнених. Я нудь-
гую й для розваги сплела цього шнура.

— А що ви робили, стоячи на кріслі? — спитав Фелтон,
побачивши визлочений гачок над її головою.

— Що вам до цього?

— А все ж таки, — напосідав Фелтон, — я хочу знати.

— Не питайте мене. Ви ж знаєте, що нам, справжнім
християнам, заборонено брехати.

— Але, коли господь забороняє брехати, тим суворіш
забороняє він самогубство.

— Коли господь бачить, як одне з його створінь не-
справедливо зазнає гоніння, і йому залишається тільки ви-
бір між самогубством чи ганьбою, повірте, господь проба-
чить таке самогубство. У цьому бо разі самогубство — то
мученство.

— Ви або перебільшуєте, або не договориєте... Мадам
бога ради, поясніть.

— Залиште мене, Фелтоне. Дайте мені змогу здійснити
мій намір, — сказала міледі. — Кожен салдат мусить бути че-
столюбець; чи не так? Ви — лейтенант, а за моєю труною
будете йти в чині капітана.

— Що я вам зробив, — спитав Фелтон, зворушений і
вражений її словами, — що ви покладаєте на мене таку від-
повідальність перед богом та людьми? По кількох днях,
мадам, ви залишите цей палац; ваше життя не буде під
моєю охороною, і тоді, — додав він зіздхаючи, — чинить, як
знаєте.

— Може ви гадаєте, що підчас останнього суду го-
сподь відрізнити сліпих катів віднеправедних суддів? Ви не
хочете, щоб я вбила своє тіло й стаєте за спільника людині,
яка має загубити мою душу.

— Кажу ж бо вам, — почав уже вагатися Фелтон, —
вам не загрожує жодна небезпека, і я відповідаю за лорда
Вінтера, як за самого себе.

— Так! — вигукнула міледі, — я буду жити, але я втра-
чаю все, що мені дорожче за життя, Фелтоне. Я втрачу
честь, а вас, саме вас зроблю відповідальним перед богом й
людьми за мою ганьбу, за моє безчестя.

Міледі вибухнула плачем. Сльози справили велике вра-
жіння на молодого фанатика.

— Хто ви? Хто ви? — вигукнув він, стуливши руки: —
посланиця божа, чи служниця пекла? Янгол, чи демон?

— Хіба ти не впізнав мене, Фелтоне? Я не янгол, не
демон: я дитина землі, сестра тобі вірою, ось і все.

— Так, так, я ще вагався, — відповів Фелтон, — але
тепер я вірю.

— Ти віриш і разом із тим оддаєш мене до рук моїх ворогів, ворога Англії, ворога божого. Оддаєш тому, хто вивповнює й поганить світ своєю ерессю, своєю розпустою, тому, кого засліплені зовуть герцогом Б'юкенгемським, а вірні — антихристом.

— Я віддаю вас герцогу Б'юкенгемському, — я? Що ви кажете?

— Мають очі, — вигукнула міледі, — і не бачать, мають вуха і не чують.

— Так, так, — мовив Фелтон, — потираючи рукою лоб, вкритий потом, ніби щоб знищити останній сумнів: — так, я впізнаю голос, що казав мені уві сні. Так, я впізнаю риси янгола, що з'являвся до мене щоночі й казав моїй душі, що не знала сна: „Вражай, рятуй Англію, рятуй самого себе, бо помреш, не виконавши волі господньої“. Кажіть, кажіть, — вигукнув Фелтон, — тепер я вас розумію.

Промінь страшенної радості, як блискавка, промайнув в очах міледі.

Раптом Фелтонові спало на думку застереження лорда Вінтера, його слова про чари міледі та перші її спроби в цьому напрямі. Він ступив назад і похнюпив голову.

Міледі помітила це. Не зважаючи на удаване хвилювання, льодова байдужість не кидала її.

— Я не прошу у вас визволення, як зробила б це людина винна, і не благаю помсти, як поганка. Дайте мені вмерти, ось все. Я благаю вас і навколішках волаю до вас: дайте мені вмерти, і мій останній подих благословлятиме мого визволителя.

Почувши цей ніжний, благущий голос, побачивши цей несміливий, лагідний вираз на обличчі міледі, Фелтон знову наблизився до неї.

— Леле! — зідхнув він, — я не можу зробити нічого більше, як жалкувати вас, коли ви доведете, що ви — жертва. Але лорд Вінтер закидає вам жахливу провину.

— Повідати вам про мою ганьбу? — вигукнула міледі, почервонівши. — Ганьбу! Бо часто злочин одного стає ганьбою для другого... Мені, жінці, довірити мою ганьбу вам, чоловічій! О, — вела вона далі, соромливо затуляючи рукою свої чудові очі. — О! Ніколи, ніколи не спроможуся я зробити це.

— Мені — братові? — благально стулив руки Фелтон.

— Ну, добре, — промовила міледі, — я звіряюся на мого брата. Я наважуся.

У тій хвилині почулися кроки лорда Вінтера. Але на цей раз страшний дивер не задовольнився тим, що пройшов повз двері, як напередодні, а спинився і, перекинувшись

кількома словами з вартовим, відчинив двері й увійшов у кімнату міледі.

Підчас цієї недовгої розмови з вартовим, Фелтон одскочив убік і, коли лорд Вінтер увійшов, він стояв на кілька кроків од полонянки.

Лорд допитливим оком скинув на полонянку й на молодого офіцера.

— Що, ви давно вже тут, Джоне?—спитав він.— Чи не оповідає вам ця жінка про свої злочини? Тоді мені ясно, чому ваша розмова точиться так довго.

Фелтон здригнувся, а міледі зрозуміла, що загине, якщо не встигне стати на допомогу заскоченому розполохом пуританинові.

— А, ви боїтесь, щоб ваша полонянка не втекла!— сказала вона, — спитайте вашого шановного тюремника, про яку ласку я тільки но благала його.

— Ви прохали про ласку?— з підозрою в тоні спитав лорд.

— Так, мілорде, — відповів збентежений юнак.

— Про яку ж таку ласку?— зацікавився лорд Вінтер.

— Вона просила в мене ножа й обіцяла повернути його за хвилину крізь прозурку,— відповів Фелтон.

— Хіба тут сховався хтонебудь, що його ця люба пані хоче зарізати?— глузував лорд Вінтер.

— Тут перебуваю я сама, — відповіла міледі.

— Я дав вам на вибір Америку чи Тібурн,— вів далі лорд Вінтер,— вибирайте Тібурн, міледі: вірте, мотузка певніша за ніж.

Фелтон пополотнів і зробив крока наперед, пригадавши, що саме, коли лорд Вінтер увіходив, міледі мала в руках мотузку.

— Маєте рацію,— відмовила вона,— я вже гадала про це, — а потім додала тихше:— я ще подумаю.

Фелтон почув, як його проймають дріжжі. Цей рух притягнув до себе увагу лорда Вінтера.

— Не йми цьому віри, Джоне,— сказав він.— Джоне, друже мій, я поклався на тебе. Будь обережний, будь спокійний, дитино моя, по трьох днях ми позбудемося цього створіння.

Трохи згодом по списаній сцені міледі почула, що хтось розмовляв біля її дверей; потім двері відчинилися, і вона побачила Фелтона.

Юнак живо ввійшов до кімнати, залишив двері прочиненими й жестом звелів міледі мовчати. Видно було, що він дуже стурбований.

— Чого вам від мене треба?— спитала міледі.

— Слухайте,—пошепки відповів Фельтон,—я одіслав вартового, щоб мати можливість бути з вами насамоті і щоб ніхто не зайшов до вас і не підслухав нашої розмови. Лорд оце тільки но розповів мені жахливу річ.

Міледі всміхнулась з видом офіри й похитала головою.

— Або ви — демон,— сказав Фелтон,— або лорд — мій добродій, мій батько — страховище. Я знаю вас тільки чотири дні, його люблю вже два роки. Не дивно, що я вагаюсь у виборі між вами та їм. Не жахайтесь моїх слів. Мені треба впевнитися в щирості того, що ви кажете. Сьогодні вночі, після дванадцятої, я прийду до вас, і ви маєте переконати мене.

І він вибіг з кімнати.

„Боже мій милий,— подумала міледі,— що то за шалений фанатик! Але він допоможе мені помститись за себе“.

Години чекання тяглися страшенно довго. О дев'ятій рано, як звичайно, прийшов лорд Вінтер, огледів вікно, залізні ґрати, підлогу, стіни, коминок і двері. Підчас цього довгого та пильного огляду ні він, ні міледі не вимовили жодного слова.

Безсумнівно, обидва розуміли, що становище занадто серйозне і що гаяти час на недоцільні слова та безсилий гнів неможна.

— Ні, ні, вам не пощастить утекти й сьогодні,— сказав лорд Вінтер виходячи.

О десятій Фелтон прийшов змінити варту, міледі впізнала його кроки.

Умовлений час ще не настав, і Фелтон не заходив. За дві години вибило дванадцять, і вартовий знову змінився. Міледі перетворилась у нетерпляче чекання.

Новий вартовий почав походити коридором.

За десять хвилин прийшов Фелтон.

Міледі нашорошила вуха.

— Слухай,— звернувся юнак до вартового,—ні в якому разі не відходь від цих дверей. Тобі відомо, як минулої ночі мілорд покарав одного салдата за те, що той на хвилинку залишив варту, дарма що я особисто вартував за нього підчас його недовгої відсутності.

— Так, мені це відомо,— відповів салдат.

— Дивись же, пильнуй якнайуважніш. Я піду ще раз огляну кімнату цієї жінки. Вона, боюсь, має намір укоротити собі віку, а я одержав суворого наказу доглядати за нею.

— Чудово,— прошепотіла міледі,—ось правдивий пуританин починає вже брехати.

Фелтон увійшов до міледі. Міледі підвелася з крісла.

— Це ви? — спитала вона.

— Я обіцяв вам прийти й прийшов.

— Ви мені ще дещо обіцяли.

— Що саме, боже мій милий? — промовив юнак. Не зважаючи на вміння володіти собою, ноги йому тремтіли, і на лобі викрапився піт.

— Ви обіцяли принести ножа й залишити його мені після нашої розмови.

— Не кажіть цього, мадам, — відповів Фелтон. — Нема такого становища, хоч яке б безпорадне воно було, що надавало б права створінню божому позбавити собі життя. Я обміркував і вирішив, що ніколи не візьму такого гріха на свою душу.

— Ах, ви передумали, — зауважила полонянка, із зневажливою усмішкою сідаючи в крісло, — і я теж передумала.

— Що?

— Я не можу нічого казати людині, що не додержує свого слова.

— Праведний боже! — пробурмотів Фелтон.

— Можете йти, я однаково нічого не скажу.

— Ось ніж, — відповів Фелтон, виймаючи з кешені зброю, яку приніс, як і обіцяв, та не наважився одразу передати бранці.

— Дайте мені подивитися.

— Навіщо?

— Присягаюся честю, я зараз же віддам його вам. Ви його покладете на стіл і станете між ним та мною.

Фелтон простяг зброю міледі. Та уважно роздивилась на лезо й спробувала вістря на кінчику пальця.

— Гарзд, — промовила вона, повертаючи ніж молодому офіцерові, — він з чудової загартованої криці... Ви — вірний друг, Фелтоне.

Фелтон узяв ніж та, згідно з умовою, поклав на стіл.

Міледі пасла його очима й удавала цілковите задоволення.

— Слухайте, Фелтоне, — почала міледі з меланхолійною урочистістю. — Якби ваша сестра, Фелтоне, донька вашого батька, сказала вам: коли я була ще молода і, на жаль, надто вродлива, мене заманювали до пастки, але я встояла. Тоді вони почали ще більше підхожуватись та присилувати мене — я встояла; глузували з віри, що її я сповідую, з бога, якому я поклоняюся, — я встояла. Далі стали ображати мене і, не мавши змоги занапастити мою душу, вирішили на завжди збезчестити моє тіло; нарешті...

Міледі спинилася, і гірка усмішка скривила її губи.

— Нарешті, — спитав Фелтон, — що вам заподіяли нарешті?

— Нарешті, одного вечора, вони поклали зламати мою впертість, що їм не пощастило похитнути,— одного вечора, кажу я, у воду мені підмішали сонного зілля. Ледве скінчивши вечеряти, я почувила, що тіло моє поволі дубіє. Дарма, що я нічого не підозрювала, якийсь незрозумілий страх опанував мене, і я намагалась перебороти сон. Я підвелась, хотіла підбігти до вікна, покликати на допомогу, але ноги відмовились коритися. Мені здавалося, що стеля падає на мою голову, тисне мене своєю вагою. Я простягла руку, пробувала кричати, але спромоглася видати тільки нечленоподільні звуки. Непритомність опанувала мене, я вхопилась за крісло, почувуючи, що впаду, та незабаром і ця опора показала замалою для моїх знесилених рук. Я впала на одно коліно, потім на обидва. Хотіла молитись,—язик одубів. Господь, безсумнівно, не бачив і не чув мене, і я впала на підлогу, переможена сном, подібним до смерті.

Про те, що трапилось підчас цього сна, і чи довго він тривав, я не зберігла жодного спомину. Прокинулась я в якійсь округлій кімнаті, чудово оздобленій, до якої світло проходило тільки крізь відтулину в стелі. Зацепініла просиділа я до самого вечора. Несподівано зарипіли двері, примусивши мене здригнутися. Над заскляною відтулиною стелі з'явився вогонь і яскраво освітив кімнату. З жахом я побачила, що на кілька кроків від мене стоїть чоловік.

Немов якимсь чарівництвом на середині кімнати з'явився стіл, накритий на два куверти.

То був той самий чоловік, що переслідував мене через цілий рік і заприсягався позбавити мене чести. З перших же слів його я зрозуміла, що минулої ночі йому пощастило досягти свого.

— Негідник! — прошепотів Фелтон.

— Я схопила ніж, вигукнувши: — Ще один крок. і крім мого безчестя на вас ляже відповідальність за мою смерть.— Мабуть мій погляд, голос та постать дихали невідробленою щирістю, що впливає навіть на найзнівеченіші душі, бо він спинився.

— Вашу смерть! — сказав він мені.— О, ні, ви надто гарна коханка, і я не згоден загубити вас, зазнавши тільки раз щастя володіти вами. Прощайте, моя красуне, я зажду й прийду до вас, коли ви будете в кращому гуморі.

Я перебула ніч, сидячи на стільці, здригаючись при найменшому шересі, бо, приблизно коло півночі, лампу загасили, і я залишилась у темряві. Та ніч промайнула спокійно, без нових замахів з боку мого гнобителя. Розвиднилось. Стіл зник. Тільки схоплений мною ніж залишився у мені в руках.

У ньому були всі мої сподівання.

Я просиділа так сорок вісім годин без харчів, не торкнувшись до накритого столу. Адже мене знову могли всипити.

Мене мучила спрага. Зробивши кілька ковтків, я знову відчула сонливість, але самим інстинктом почула, як хтось наближається до мене. Кажуть, нещасні, що заблукали в степах Америки, відчувають так наближення гадюки.

Я намагалась закричати. Зібравши останні рештки енергії та сили, я навіть підвелась, та тільки на те, щоб знов упасти... упасти в обійми мого гнобителя.

— Кажіть, хто був цей чоловік? — вигукнув офіцер.

Міледі з першого погляду побачила, якого болю завдає Фелтонові, спиняючись на подробицях своєї історії, але не хотіла позбавити його зайвих мук. Що глибше вразить вона його душу, то певнішою може бути, що він помститься за неї. Отже міледі, поклавши, що час відповідати ще не прийшов, ніби не чула його запитання.

— Першим моїм рухом, коли я очуняла, було схопитись за ніж, що його я не могла дістати передніш. Якщо він не був мені обороною, то, принаймні, мав стати моїм визвольником. Та коли я схопила ніж, щось жахливе спало мені на думку. Я присягнулася все вам розповісти й розповім. Я обіцяла викрити вам всю правду й не сховаю нічого, нехай би цим мені довелося занাপастити себе.

— Вам спало на думку помститися на цьому чоловікові, чи не так? — спитав Фелтон.

— Так, — відповіла міледі, — я розумію, це не християнська гадка. Безперечно, її нав'язав мені одвічний ворог душі нашої, той лев, що безупинно рикає біля нас. Отже, чи повинитися вам, Фелтоне? — спитала вона тоном жінки, що обвинувачує себе в злочині, — ця ідея спала мені на думку і не залишала мене. За цю злочинну думку мене тепер і покарано.

Від сніданку я сховала склянку води, бо найбільше знемагала на спрагу. Протягом дня я остаточно наважилась і боялася тільки, що вираз мого обличчя може викрити мої таємні думки. Кілька разів я впіймала усмішку на своєму обличчі. Фелтоне, мені моторошно признаватись вам, на яку думку я усміхалася; ви з жахом одвернулись би від мене...

— Далі, далі, — скорив Фелтон, — бачите, я слухаю і хочу якнайскорше знати кінець.

— Повечоріло. Усе йшло, як звичайно. Надвечір подано вечерю, потім спустилася лямпа, і я сіла до столу.

Я з'їла тільки овочів і удала, що налила собі води з карафки. Насправді ж я випила тільки ту, що сховала

у склянці від сніданку. Маневр цей був виконаний так майстерно, що мої шпигуни, якщо такі були, нічого не помітили. Ніби знесилена втомою, доволіклась я до ліжка, скинула сукню й лягла, стискуючи під подушкою держало ножа.

Дві години промайнули цілком спокійно, і,— чи повірила б я цьому ще вчора?— я майже шкодувала, що його все немає і благала, щоб він прийшов.

Нарешті, розлігся такий знайомий шум дверей, що відчиняються й зачиняються знову, а потім, не зважаючи на грубезний килим, почулось легке скрипіння підлоги. У темряві я побачила якусь тінь, що наближалася до мого ліжка.

— Мерщій, мерщій,— нетерпеливився Фелтон.— Хіба ви не бачите, що кожне ваше слово пече мене, як розтоплене оливо?

— Тоді,— вела далі міледі,— я збрала усі сили. Я знала, що настала година помсти, чи, вірніш, правосуддя. Я набралася духу й чекала на нього з ножем в руці, а коли він наблизився до мене й шукаючи свою жертву, простяг руку, я з вигуком туги та відчаю вдарила його в груди.

Негідник! Він усе передбачив. На грудях у нього був панцер, і ніж тільки сковзнув по криці.

— Ова!— вигукнув він, схопивши мою руку з ножем, що так погано прислужився мені,— ви робите замах на мое життя, чарівна пуританко! Але це вже більш, ніж звичайна ненависть, це — невдячність. Проте, заспокойтеся, люба дитино! Думаю, ви вже пом'якшали. Я не з тих тиранів, що тримають жінку силоміць. Ви не кохаєте мене, на що я за властивою мені самовпевненістю досі сподівався, і завтра я звільню вас.

Я бажала тільки одного, щоб він вбив мене.

— Бережіться,— застерегла я,— я ославлю вас на цілий світ.

— Ну, тоді ви не вийдете звідси,— загрозово сказав він.

День і ніч я молилась, сподіваючись, що господь подарує мені мое самогубство.

Назавтра двері відчинилися. Я лежала на підлозі, бо сили почали вже залишати мене.

На звук його кроків я трохи підвелася й сперлась на руку.

— Ну, то як же?— пролунав голос, надто жахливий, щоб я не впізнала його.— Чи не зм'якшили ви? Чи не згідні придбати волю ціною одної тільки обіцянки мовчати? Послухайте, я добрий принц,— додав він,— і хоч не люблю пуритан, проте визнаю їм справедливість, так саме, як і пуританкам, а надто коли вони гарненькі. Ну, присягніться ж на розп'ятті, більшого я не вимагаю.

— Ніколи, ніколи,— вигукнула я,— краще ганьба.

Фелтон спирався на стіл, і міледі з відемською радістю бачила, що він впаде непритомний раніш, як вона скінчить своє оповідання.

По хвилиній мовчанці, підчас якої міледі уважно стежила за юнаком, вона почала знову:

— Уже майже три дні я не пила й не їла і страшенно страждала. Іноді мені здавалося, що якась хмара стиснула мені лоб та застилає очі. Це було маячіння.

Поночіло. Я була вкрай знесилена й щохвилини падала непритомна, кожен раз дякуючи богові, що він посилає мені смерть.

Нарешті я почула, як відчиняються двері. Жах примусив мене очнутись.

Він увійшов у супроводі замаскованої людини, сам у машкарі. Та я впізнала його кроки, його голос; впізнала величну постать, що її дало йому пекло на загибель людства.

— Ну, чи згодні ви принести присягу, яку я вимагаю од вас?

— Здається, ви сами сказали, що пуритани не зраджують свого слова. Ви чули вже, що я обіцяла позвати вас на землі до суду людського і на небі до суду божого.

— Так ви все ще спираєтесь?

— Присягаюсь богом, що мене чує: я кликатиму весь світ у свідки вашого злочину і не заспокоюся, доки не знайду месника.

— Ви — повія,— голосно проказав він,— і мусите прийняти належну кару. Таврована перед очима всього світа, що ви його кличете на допомогу, спробуйте довести йому, що ви не злочинниця й не божевільна,— і, звертаючись до свого компаньйона, додав: „виконуй свій обов'язок“.

— О, його ім'я, його ім'я!— не тямився Фелтон,— скажіть мені його ім'я!

— Не зважаючи на мої крики, на опір, що я чинила, бо розуміла, що має трапитись щось гірше за смерть, кат схопив мене, кинув на підлогу, стиснув у своїх руках. Обливаючись сльозами, майже непритомна, волаючи до бога, що не чув мене, я раптом зойкнула з болю та з сорому. Паляючий вогонь, червоне залізо, залізо ката, тавро на лівому плечі.

Фелтон випустив приглушене рикання.

— Ось,— мовила міледі, підводячись з величністю королеви,— дивіться, Фелтоне, на новий засіб катувати молоденьку, чисту дівчину, офіру розпусти тирана. Навчайтесь пізнавати серця людські і не будьте так легко за зняряддя їхньої неправдивої помсти.

Швидким рухом міледі розстібнула сукню, розірвала батист, що покривав їй перса і, зашарившись з удаваного гніву та сорому, показала юнакові незмивану печатку, що безчестила це чудове плече.

— Я бачу квітку лілеї!— вигукнув Фелтон.

— Оце ж й є підлота,— відповіла міледі. — Тавро Англії... тоді треба було б довести, який суд наклав його на мене, і я відверто апелювала б до всіх судів королівства. Але тавро Франції... О, ним я дійсно була затаврована.

Для Фелтона цього було вже занадто.

— Вибачте, вибачте мені!— вигукнув він.

Міледі прочитала в його погляді: „Кохаю, кохаю!“

— Вибачити— за що?— спитала вона.

— Вибачте, що я був з числа ваших гнобителів.

Міледі простягла йому руку.

— Така чарівна, така молода!— бормотів Фелтон, обсипаючи поцілунками її руку.

Міледі кинула на нього погляд, що робить кріпаків королям.

Фелтон був пуританин: він залишив руку жінки й заходився цілувати її ноги.

— Тепер, я бажаю тільки одного: знати ім'я вашого справжнього ката, бо кат, на мою думку, був у вас лише один. Другий просто виконував його розпорядження.

— О, брате,— вигукнула міледі,— так тобі треба ще його прізвище, ти ще не здогадався?

— Як!— відказав Фелтон.— Знову він... завжди він! Невжеж справжній винуватець...

— Справжній винуватець,— сказала міледі,— це спустошитель Англії, гнобителі вірних, підлий розтлитель багатьох жінок. Той, що з примхи свого розпусного серця має пролити стільки англійської крові. Той, що сьогодні протегує протестантам, а завтра зраджує їх.

— Герцог Б'юкенгемський, герцог Б'юкенгемський!— крикнув Фелтон.

Міледі закрила обличчя руками, немов не мала сили знести ганьбу, що її вона завдячувала цьому імені.

— Герцог Б'юкенгемський — кат цього янгольського створіння!— дивувався Фелтон.— І ти не вразив його громом, боже справедливий! І ти залишив його вельможею, шановним та могутнім, нам на загибель!

— Бог відступається від того, хто сам себе зрікається,— зауважила міледі.

— Він має натягти на свою голову кару, призначену для клятих,— провадив далі Фелтон у піднесенні,— він хоче, щоб людська помста попередила божий суд.

— Люди його бояться й жалують.

— О, я,—запевнив Фелтон,—не побоюся й не пожалую.

Міледі почула, як душа її сповняється пекельної радості.

— Але яким же чином лорд Вінтер, мій заступник, мій батько, заплутався в цьому?—спитав Фелтон.

— Слухайте, Фелтоне,—одповіла міледі,—разом із людьми підлими й поганими є натури шляхетні та великі. У мене був наречений, людина, що кохала мене і яку я теж кохала. Серце—подібне до вашого, Фелтоне; такий чоловік, як ви. Я пішла до нього і все йому розповіла. Він знав мене і не вагався ані хвилини. Це був великий вельможа, рівний герцогу Б'юкенгемському. Він нічого не сказав, почепив на пояс шпаду, загорнувся в плащ і попрямував до палацу герцога.

— Так, так,—перебив Фелтон,—розумію. Тільки в таких випадках слід вживати не шпаду, а ніж.

— Герцог поїхав напередодні до Еспанії, і мій наречений повернувся ні з чим.

— Слухайте,—сказав він мені,—цей чоловік уїхав, отже, на деякий час він уникнув моєї помсти. Чекаючи на нього, давайте поберімось, як ми гадали. А тоді покладіться на мене,—лорд Вінтер зуміє підтримати свою честь і честь своєї дружини.

— Лорд Вінтер?—згукнув Фелтон.

— Так, лорд Вінтер,—відповіла міледі.—Ну, а тепер ви мусите все зрозуміти. Герцог Б'юкенгемський не повертався щось із рік. За вісім день перед його прибуттям лорд Вінтер нагло вмер, залишивши мене єдиною спадкоємицею. Чому він помер? Одному богові відомо, і я не обвинувачую нікого.

— О, який жах, який безодній жах!—прошепотів Фелтон.

— Лорд Вінтер помер, нічого не сказавши братові. Жахлива таємниця мусіла була лишатись невідомою нікому, аж доки громовиця не впала б на голову винуватця. Ваш заступник з незадоволенням ставився до шлюбу свого старшого брата з дівчиною без статків. Чого могла чекати я від людини, що помилилась у своїх сподіванках на спадщину? Я поїхала до Франції, поклавши перебути там рештку свого життя. Та маєток мій був в Англії. Війна припинила зносини, я почала терпіти злидні. Довелося знову повертати сюди, і шість день тому я прибула до Портсмуту.

— Ну, а далі?—спитав Фелтон.

— Далі? Герцог Б'юкенгемський, звичайно, довідався про моє повернення, перебалакав з лордом Вінтером і довів

йому, що його невістка — повія та ще й таврована. Шляхетний, щирий голос мого чоловіка не міг більше захищати мене. Лорд Вінтер повірив усьому, що йому казали, бо це було в його інтересах. Він заарештував мене, привіз сюди й віддав під вашу охорону. Решту ви знаєте. Позавтра він призначає мене до вигнання, надсилає мене до місця заслання, післязавтра він віддаляє мене, як злочинницю. О, пляна складено майстерно! Усе передбачено, будьте певні, і моя честь загине. Тепер ви й сами бачите, Фелтоне, що я мушу вмерти. Фелтоне, дайте мені ножа.

І вона, знесилена, впала на груди молодого офіцера.

— Ні, ні,—запевняв той,—ти житимеш, чиста та нещасна жінка. Ти житимеш, щоб помститися на своїх ворогах.

Міледі повільним рухом відштовхнула його рукою, приваблюючи поглядом, і Фелтон знову стиснув її в своїх обіймах, дивлячись на неї з благанням, як на боже-ство яке.

— О, смерть, смерть,—ледве чутно сказала вона, заплющуючи очі.—О, краще смерть, ніж ганьба. Фелтоне, друже мій, брате мій, я тебе заклинаю...

— Ні,—вигукнув Фелтон,—ти житимеш, і житимеш відомщена.

— Фелтоне, я завдаю самих страждань усім, хто мене оточує. Фелтоне, залиш мене, дозволь мені вмерти.

— Коли так, ми помremo разом,—скрикнув він, притискуючи свої губи до губ полонянки.

Почулося кілька ударів у двері. На цей раз міледі справді відштовхнула його.

— Слухай,—мовила вона,—нас почули, сюди йдуть... Кінець, ми пропали!

— Ні,—відмовив Фелтон,—це вартовий попереджає мене, що йде патруль.

— Тоді, біжіть до дверей сами й відчиняйте їх.

Фелтон скорився. Ця жінка володіла всіма його думками й душею.

Відчинивши двері, він опинився віч-на-віч з сержантом, що був на чолі патруля.

— Що таке трапилось?—спитав молодий лейтенант.

— Ви звеліли мені відчинити двері, коли я почую заклик до помочі,—пояснив салдат,—але забули залишити мені ключа. Я почув ваш голос, та не зрозумів, що ви кажете, хотів відчинити двері, та вони були зачинені з середини; тоді я покликав сержанта.

— Я до ваших послуг,—заявив сержант.

Фелтон, розгублений, майже божевільний, стояв і не міг вимовити слова.

Міледі зрозуміла, що треба опанувати становище. Вона підбігла до столу і схопила ніж, що його приніс Фелтон.

— Яким правом, заважаєте ви мені вмерти? — спитала вона.

— Боже великий, — вигукнув Фелтон, побачивши ніж, що блиснув в її руці.

Тої ж хвилини в коридорі почувся регіт. Лорд, при-тягнений гомоном, у халаті, із шпадою в руці, стояв на порозі кімнати.

— А - а! — реготав він, — ось вам і остання дія трагедії... Бачите, Фелтоне, драма поступово пройшла через усі фази, як я вам казав наперед. Та будьте спокійні — кров не проллється.

Міледі зрозуміла, що всі її пляни зйдуть на нівець, якщо вона негайно ж не виявить перед Фелтоном своєї мужності.

— Помиляєтесь, мілорде, кров проллється, і нехай вона впаде на голови тих, хто примусив її пролитись.

Фелтон зойкнув і кинувся до неї, та було вже запізно — міледі завдала собі вдара.

Ніж щасливо, чи вірніше сказати, майстерно, вдарився об залізну пляшетку корсета, що під той час, як панцер, захищав груди жінок. Він сковзнув, розідравши сукню, пройшов навскоси між шкірою та ребрами.

Усе таки сукня міледі зараз же закривавилась.

Вона впала навznak і, здавалось, зомліла.

Фелтон вихопив у неї ніж.

— Бачите, мілорде, — сумно промовив він, — жінка, доручена моему доглядові, позбавила собі життя.

— Не хвилюйтеся, Фелтоне, — заспокоїв його лорд Вінтер, — вона не вмерла. Демони так швидко не вмирають, будьте спокійні. Ідіть до мене й почекайте.

— Але, мілорд...

— Ідіть, я вам наказую.

Фелтон послухався наказу свого начальника, але, виходячи з кімнати, сховав ніж у себе на грудях.

Щодо лорда Вінтера, то той обмежився тим, що покликав жінку, приставлену до міледі. Коли вона з'явилася, доручив їй все ще непритомну полонянку й залишив їх удвох.

А що поразка, всупереч його передбачанням, могла бути й небезпечна, він негайно послав по лікаря верхівця.

ВТЕЧА

Як і гадав лорд Вінтер, поразка міледі була не серйозна. Скоро міледі залишилася на самоті з присланою лордом жінкою, і та роздягла її, вона розплющила очі.

Безсумнівно, Фелтон був переможений. Фелтон належав їй. Коли б тепер юнакові з'явився янгол, як обвинник міледі, він в своєму теперішньому настрої напевно взяв би його за посланця пекла.

Міледі всміхалась, згадавши про це, бо Фелтон відтепер був єдина її надія, єдиний її шлях до спасіння.

А втім лорд Вінтер міг взяти на нього підозру, і за ним самим могли тепер стежити.

Коло четвертої рано приїхав лікар. Пораза до того часу вже закрилася, і тому лікар не спромігся визначити ні її напрямку, ні її глибини. З пульсу ж він констатував, що випадок не серйозний.

Вранці міледі пославшись на те, що жінка, яка доглядала її, не спала цілу ніч і має потребу відпочити, одіслала її з кімнати.

Вона сподівалася, що Фелтон прийде до сніданку. Але він не прийшов.

Невжеж її побоювання здійснились? Невжеж Фелтон, підозрений від лорда, буде відсутній такого рішучого моменту? Вона мала в своєму розпорядженні тільки один день: лорд Вінтер призначив її відплиття на 23 серпня, а був вже ранок 22-го.

Проте, міледі досить терпляче чекала до обіду. Дарма, що вона з самого ранку нічого не їла, обід був принесений звичайної години. Тоді ж таки, жахаючись, міледі помітила, що салдати, які стерегли її, були в іншій уніформі.

Вона наважилася запитати їх, де Фелтон?

Їй відповідали, що годину тому Фелтон скочив на коня й поїхав.

Вона спитала, чи в замку зараз лорд? Салдат відповів, що той вдома й дав їм наказа попередити його, якщо заарештована схоче говорити з ним.

Отже, Фелтона відсунули, матросів змінили; значить, Фелтонові більше не вірили.

Це був останній удар, що його дістала міледі.

Залишившись сама, вона підвелася. Постіль, де вона лежала, щоб її вважали за тяжко поранену, пекла її, як горяще вугілля. Вона кинула оком на двері: виявилось, що лорд звелів забити прозурку. Безсумнівно, він опасувався,

щоби крізь цю прозорку їй не пощастило в якийсь диявольський спосіб спокусити своїх вартових.

О шостій увійшов лорд Вінтер. Він був озброєний до зубів. Ця людина, якого міледі вважала за нікчемного пана, обернулася на чудового тюремника.

Здавалося, він усе передбачив, усе наперед угадав, усьому запобіг.

З єдиного погляду на міледі він зрозумів, що діється в її душі.

— В усякому разі,— сказав він,— сьогодні ви ще не вб'єте мене: у вас нема зброї, а дотого ж я вжив запобіжних заходів. Ви почали були розбещувати мого бідного Фелтона. Він відчував уже на собі ваш диявольський вплив, та я хочу врятувати його. Ви більше його не побачите, значить, і тому покладено край. Зберіть ваші речі, завтра ви поїдете. Я призначив ваше відплиття на 24 серпня, але передумав: що скорше воно відбудеться, то краще. Завтра опівдні в мене буде наказ про ваше вислання за підписом Б'юкенгема. Коли ви вимовите хоч єдине слово, перше ніж сісти на корабель, мій сержант розтратить вам кулею голову,— такий він має наказ. Коли ви вимовите хоч єдине слово на кораблі, перше ніж дозволить вам капітан, він звелить кинути вас у море,— така умова. До побачення, бо це все, що сьогодні я мав сказати вам. Завтра я побачу вас, щоб проститися з вами.— І з цими словами лорд пішов.

Міледі вислухала цю загрозову промову з усмішкою призириства на губах та з люттю в серці.

Подали вечеряти. Міледі почувтила потребу підживитися. Вона не знала, що може статися вночі, яка так загрозово наближалася: по небу носилися великі хмари, а далека блискавка віщувала громувицю.

Гроза розгуркоталася близько десятої вечора. Міледі почувала втіху, бачивши, що природа поділяє безладдя її душі. Грім гуркотів у повітрі, як гнів в її серці. Їй ввижалося, що пориви вітру розкуйовджували її волосся, як хилили вони віття дерев і зривали листя. Вона рикала, як ураган, і голос її губився в потужному голосі природи, що, здавалося, зідхала й вкидувалася в розпач разом із нею.

Раптом міледі почувла стукіт у вікно й при світлі блискавки побачила поза ґратами обличчя чоловіка.

Вона підбігла до вікна й відчинила його.

— Це ви, Фелтоне! — згукнула полонянка.— Мене врятовано!

— Так,— відповів Фелтон,— тільки мовчіть, мовчіть! Мені потрібний час, щоб підпиляти ваші ґрати. Будьте обережні, щоб не побачили нас крізь прозорку.

— Сам бог за нас, Фелтоне, — відказала міледі, — і за доказ цьому стає те, що вони сами забили прозурку дошкою.

— Гаразд. Бог позбавив їх розуму.

— Але що ж я робитиму?

— Нічого, нічого! Зачиніть лише вікно! Лягайте на ліжко одягнена. Як тільки я закінчу, я постукаюсь у вікно... А чи спроможні ви йти зо мною?

— О, звичайно!

— А ваша поразка?

— Завдає мені болю, та не заважає ходити.

— Будьте ж наготові з першого мого знаку.

Міледі зачинила вікно, загасила лампу й лягла в ліжко, як порадив їй Фелтон. Серед стогону хвиль вона чула скрегіт терпуга об ґрати, і при кожному сполосі блискавки бачила у вікні обрис Фелтона.

Цілу годину вона пролежала, затримуючи подих. Холодний піт обсипав їй чоло, а серце стискувалось жахливою нудьгою по кожному русі в коридорі.

Бувають години, що тривають довго, як рік.

За годину Фелтон знову постукав.

Міледі схопилася з ліжка й відчинила вікно. Два відпилені бруси зробили відтулину, достатню, щоб можна було протиснутися людині.

— Ви вже готові? — спитав Фелтон.

— Так. Чи не треба захопити чогось з собою?

— Золота, якщо воно у вас є.

— На щастя мені залишили те, що в мене було.

— Тим краще, бо я витратив усі свої гроші, щоб найняти баркаса.

— Візьміть! — сказала міледі, оддаючи Фелтонові торбинку, повну люїдорів.

Фелтон взяв торбинку і кинув на землю.

— Ну, ідете ви?

— Ось я.

Міледі стала на крісло й вся висунулася у вікно. Вона угляділа, що молодий офіцер висить над безоднею на шнуровій драбині. Уперше за життя почуття жаху нагадало їй, що вона жінка. Порожнеча перелякала її.

— Ось чого я страхався, — сказав Фелтон.

— Нічого, нічого, — відказала міледі, — я спущуся сліпма.

— Чи вірите ви мені? — звідався Фелтон.

— І ви ще питаєте про це?

— Простягніть ваші руки! Схрестіть їх! Так!

Фелтон зв'язав їй кисті рук своєю хусткою, а поверх хустки — шворкою.

— Що це ви робите? — спитала здивована міледі.

— Обійміть мене за шию й не бійтеся нічого.

— Але ж тоді я примушу вас втратити рівновагу, і ми розіб'ємося обоє.

— Будьте спокійні — я моряк.

Неможна було гаяти й хвилини. Міледі оповила шию Фелтона, і той витяг її з вікна.

Фелтон почав поволі спускатися з щабля на щабель. Не зважаючи на вагу двох тіл, пориви гурагану розхитували їх у повітрі.

Раптом Фелтон зупинився.

— Що таке? — захвилювалася міледі.

— Мовчіть! Я чую кроки.

— Нас помітили.

На кілька хвилин сталася мовчанка.

— Ні,— відказав Фелтон,— нічого.

— Але, що там за шум?

— Це патруль, що робить обхід.

— Де він має пройти?

— Саме під нами.

— Вони нас побачать.

— Ні, коли не буде блискавки.

— А як вони наткнуться на нашу драбину?

— На щастя вона коротка, не доходить до землі футів на шість.

— Ось і вони.

— Тихо!

Вони висіли нерухомі, не дихаючи, на двадцять п'ять футів од землі, а під той самий час внизу, сміючись і розмовляючи, проходили салдати.

Для тікачів це був жахливий момент.

Патруль пішов далі. Чути було, як затихав шум кроків і гомін голосів.

— Тепер,— сказав Фелтон,— ми врятовані!

Міледі зідхнула і знепритомніла.

Фелтон спускався далі.

Досягши вже кінця драбини й почувши, що нижче для ніг нема підпори, він ухопився за неї руками. Нарешті, ставши на останній щабель, він завис на руках і торкнувся землі. Він нахилився, підняв торбинку із золотом і взяв її в зуби.

Тоді він взяв міледі на руки й швидко пішов у б'к, противний тому, куди подався патруль. Незабаром він збочив з шляху патруля, спустився поміж скель на берег моря й свиснув.

Таким же сигналом дано відповідь, і за п'ять хвилин Фелтон побачив, що під'їздить баркас з чотирма чоловіками. Баркас якомога наблизився до берега, а що тут

було не досить глибоко, то він не міг тісно підійти до нього. Фелтон увійшов у воду до поперека, бо не хотів нікому довірити свою дорогоцінну ношу.

На щастя буря почала вщухати, а втім море ще лютувало. Невеликий баркас кидало по хвилях, як горіхову лушпайку.

— До шхуни! — скомандував Фелтон. — Гребіть, як дужче.

Чотири чоловіка сіли на весла, але море було таке бурхливе, що посуватися наперед було важко.

Проте, вони віддалялися від замку. А це було головне. Ніч стояла непрозоро - темна. З баркасу майже неможливо було вглядіти берег, а баркаса з берегу і погэтів.

На воді гойдалася якась чорна крапка.

То була шхуна.

Поки баркас зусиллями всіх чотирьох веслярів наближався до неї, Фелтон розв'язав шворку, потім хусточку, що ними було зв'язано руки міледі.

Коли руки їй стали вільні, він зачерпнув морської води й побризкав їй обличчя. Міледі зідхнула й розплющила очі.

— Де я? — спитала вона.

— Вас урятовано, — відповів молодий офіцер.

— О, урятована, урятована! — скрикнула вона. — Так, так! Ось і небо, і море, повітря, яке я вдихаю, це повітря волі. О, дякую вам, Фелтоне, дякую!

Юнак пригорнув її до себе.

— Але що сталося з моїми руками? — спитала міледі. — Мені здається, що кисті їх були в лещатах.

І дійсно, коли міледі піднесла свої руки, кисті їх задубіли.

— Ой ой, — сказав Фелтон, глядячи на ці чудові руки й співчутливо хитаючи головою.

— О, це нічого, дрібниця! Я все тепер пригадала.

Міледі очима почала шукати чогось круг себе.

— Вона тут, — сказав Фелтон, ногою підштовхуючи торбинку із золотом.

Підїхали до шхуни. Вахтовий озвав баркас.

З баркасу дали відповідь.

— Що це за судно? — спитала міледі.

— Це шхуна, яку я найняв для вас.

— Куди мене повезуть?

— Куди хочете, аби ви зсадили мене в Портсмуті.

— Що ви робитемете в Портсмуті? — допитувала міледі.

— Виконаю наказ лорда Вінтера, — з сумною усмішкою відмовив Фелтон.

— Який наказ?

— Невжеж ви не розумієте?

— Ні, поясніть, будь ласка.

— Не понявши мені віри, лорд сам хотів стерегти вас, а мене послав замість себе до Б'юкенгема по підпис на наказі про ваше вислання.

— Але коли він не вірив вам, то як же він довірив цей наказ?

— А хіба ж я міг знати, що я везу?

— Правда ваша. І ви їдете до Портсмуту?

— Я не можу гаяти часу. Завтра 23 серпня, і Б'юкенгем завтра ж виходить з фльою в море.

— Завтра? Куди саме?

— До Ля-Рошелі.

— Він не повинен туди їхати! — скрикнула міледі, страивши властиву їй присутність духу.

— Будьте спокійні! Він не поїде.

Міледі здригнулася з радощів. Вона прочитала в глибині серця юнака. Там було написано: смерть Б'юкенгемові!

— Ви просто великі, Фелтоне! Коли ви сконаєте, я сконаю разом із вами. Ось все, що я маю сказати вам.

— Мовчіть! — відповів Фелтон. — Ми вже приїхали.

Дійсно, баркас причалив до шхуни.

Фелтон перший знявся по трапу й подав руку міледі. Матроси підтримували її, бо море ще дуже хвилювалося. За хвилину обоє вони були вже на помості.

— Капітане! — сказав Фелтон. — Ось особа, про яку я вам казав. Її треба довести до Франції цілу та неушкоджену.

— За тисячу пістолей! — відмовив капітан.

— П'ятсот я вже дав вам.

— Правильно.

— Ось другі п'ятьсот, — промовила міледі, взявши торбинку з золотом.

— Ні, я додержую слова, яке я дав цьому юнакові: другі п'ятсот належатимуть мені тільки по прибутті до Булоні.

— А ми доїдемо туди?

— Цілі й неушкоджені. Це так саме вірно, як і те, що мене звать Джек Бутлер.

— Добре, — сказала міледі. — Коли ви додержите слова, я дам вам не п'ятсот, а тисячу пістолей.

— Ура! Чарівна дамо! — згукнув капітан. — Хай бог частіше посилає мені таких пасажирів, як ваша милість.

— А покищо, — сказав Фелтон, — одвезіть нас в маленьку бухту... знаєте, що про неї ми з вами говорили.

Прибувши до призначеного місця, вони умовилися, що міледі чекатиме Фелтона до десятої, і коли о десятій він не повернеться, вона поїде. А тоді, коли вона буде вільна, вони стрінуться в монастирі бетюнських кармеліток.

РОЗДІЛ XXIII

ЩО ВІДБУВАЛОСЯ В ПОРТСМУТІ 23-го СЕРПНЯ 1628 РОКУ

Фелтон попрощався з міледі, як прощаються з сестрою, їдучи на звичайну прогулянку, і поцілував їй руку.

Уся його постать визначала властивий йому спокій. Тільки в очах його палав невластивий їм вогонь, наче ознака пропасниці. Він був блідіший, ніж завжди, з щільно стиснутими губами. Мова йому уривалася. Усе це свідчило, що його турбувала якась сумна думка.

Їхавши на берег на баркасі, Фелтон не спускав з ока міледі, що стояла на помості й провозжала його поглядом. Обое вони не боялись уже гонитви: до кімнати міледі не входили раніш, як о дев'ятій, а щоб доїхати від замку до Лондона, треба було три години.

Фелтон вийшов на берег, знявся на невеликий горбок, кудюю йшла дорога на скелю, востаннє привітав міледі й подався до міста.

Пройшовши кроків зо сто, він не міг уже бачити нічого, окрім щогли шкуни, бо дорога поступово знижувалась.

Він зараз же попрямував до Портсмуту. За півмилі перед собою він бачив, як з ранкового туману прозирало своїми вежами та будинками місто.

Фелтон увійшов у Портсмут коло восьмої рано. Уся людність міста була вже на ногах. На вулицях і в порту били барабани. Десантні війська спускалися до моря.

Фелтон прийшов до адміралтійства, запорошений і облитий потом. Його обличчя, завжди бліде, було багрове від спеки та гніву. Вартовий не хотів пропустити його, але Фелтон покликав начальника поста і, витягши з кешені передані йому папери, сказав:

— Спішне доручення від лорда Вінтера.

Почувши ім'я лорда Вінтера, відомого, як найближча його ясновельможності особа, начальник поста дав розпорядження пропустити Фелтона, який до того ж був у мундирі морського офіцера.

Фелтон кинувся до палацу.

Разом із ним у вестибюль увійшов, захекавшись, якийсь чоловік, весь притрушений порохом. Свого поштового коня він залишив коло воріт. Кінь тут же упав навколішки.

Фелтон і верхівець одночасно звернулись до Патріка, довіреного камердинера герцога. Фелтон назвав лорда Вінтера; незнайомий не хотів назвати нікого й заявив, що тільки

самому герцогові він може сказати, хто він. Кожен намагався дістати авдієнції перший.

Патрік, знаючи, що лорд Вінтер був з герцогом у службових і приятельських стосунках, дав перевагу тому, хто прийшов від лорда. Другий примушений був чекати, і, легко можна було бачити, як він кляне цю затримку.

Камердинер провів Фелтона великою залею, де чекали депутати Ля-Рошелі з принцем Субізом на чолі, і ввів його до кабінету. Б'юкенгем тільки що взяв ванну й закінчував туалет, на що він цього разу, як і завжди, звертав надзвичайну увагу.

— Ляйтенант Фелтон від лорда Вінтера, — доповів Патрік.

— Від лорда Вінтера? — перепитав Б'юкенгем. — Просіть.

Фелтон увійшов. Тої хвилини Б'юкенгем кинув на канапу багатий халат, гаптований золотом, і одяг блакитний оксамитовий камзол, весь вишиваний перлинами.

— Чому лорд Вінтер не приїхав сам? — спитав Б'юкенгем. — Я чекав на нього сьогодні рано.

— Він доручив мені переказати вашій ясновельможності, — відповів Фелтон, — що на превеликий жаль не може мати цієї чести, бо примушений стерегти палац.

— Так, так, — відказав Б'юкенгем. — Я знаю, в нього є полонянка.

— Про цю саму полонянку я й хотів поговорити з вами, ваша ясновельможність.

— Говоріть.

— Того, що я маю сказати, ніхто не мусить знати, окрім вас, мілорде.

— Залиште нас, Патріку, — наказав Б'юкенгем. — Але не заходьте далеко, щоб чути дзвоник. Я покличу вас зараз же.

Патрік подався.

— Ми сами, пане! — сказав Б'юкенгем. — Говоріть.

— Мілорде, лорд Вінтер позавчора писав вам, просячи підписати наказа про висилку одної молоді жінки, Шарлоти Баксон на ймення.

— Так, і я, пане, відповів, щоб він привіз або надіслав цей наказ, і я тоді дам свій підпис.

— Ось він, мілорде.

— Давайте.

І, взявши папір з рук Фелтона, він швидко переглянув його. Упевнившись, що це саме той наказ, про який повідомляв його лорд Вінтер, герцог поклав його на стіл, узяв перо й налагодився підписати його.

— Вибачте, мілорде, — сказав Фелтон, спиняючи герцога. — Чи відомо вашій ясновельможності, що ім'я Шарлоти Баксон не справжнє ім'я цієї молоді жінки?

— Так, я знаю про це,— відповів герцог, умочивши перо в чорнила.

— Коли так, то ваша ясновельможність знає й справжнє її ім'я?— спитав Фелтон уривчастим голосом.

— Так, знаю.

— І знаючи справжнє ім'я, ваша ясновельможність все ж таки підпише наказа?

— Безсумнівно, і тим з більшою охотою.

— Я не можу повірити,— вів далі Фелтон голосом, що тремтів дедалі більше,— що ваша ясновельможність знає, що йдеться про леді Вінтер.

— Я це досконало знаю, а ось мене дуже дивує, як ви можете про це знати!

— І ваша ясновельможність підпишете цього наказу без гризот сумління?

Б'юкенгем згорда скинув оком на юнака.

— Та знаєте ви, пане, що ви ставите мені надзвичайно дивні питання, на які мені не слід було б відповідати вам?

— Відповідайте, ваша ясновельможність, бо становище серйозніше, ніж ви, певно, гадаєте.

Б'юкенгем подумав, що посланець лорда Вінтера говорить так з доручення лорда Вінтера, а тому пом'якшав.

— Без жодної гризоти,— сказав він.— Лордові, як і мені відомо, що міледі Вінтер — велика злочинниця. Обмеживши її кару висилкою, її майже помилувано.

Герцог поклав перо на папір.

— Ви не підпишете цього наказу, мілорде,— промовив Фелтон, наблизившись на крок до герцога.

— Я не підпишу цього наказу? Чому?

— Тому, що як ви заглянете в своє сумління, ви поставитеся до міледі справедливо.

— Справедливість вимагала б заслати її до Тібурну: міледі — знеславлена жінка.

— Ваша ясновельможність! Міледі — янгол, ви знаєте про це добре, і я прошу у вас волі для неї.

— Чи ви збожеволіли, що розмовляєте зі мною так?

— Вибачте, мілорде, я говорю, ще стримуючи себе. Подумайте, що ви збираєтесь зробити, і бійтеся перебрати міри.

— Що це? Господи помилуй!— скрикнув герцог.— Здається, він мені загрожує.

— Ні, мілорде, я ще прошу вас і кажу: одної краплі води досить, щоб переповнити чашу, налиту по вінця. Одна незначна помилка може накликати кару на голову чоловіка, якому подаровано життя, незважаючи на всі його злочини.

— Пане Фелтоне,— промовив герцог Б'юкенгемський,— забирайтеся геть і зараз же ідіть під арешт.

— Звольте вислухати мене до кінця, мілорде. Ви спокусили цю молоду дівчину, ви її дуже жорстоко образили, втоптали в болото. Загладьте свій злочин, дозвольте їй поїхати, і я нічого більш не вимагатиму.

— Ви не вимагатимете?— скрикнув герцог Б'юкенгемський, здивовано глядячи на Фелтона й підкреслюючи наголосом кожне з трьох вимовлених слів.

— Мілорде,— вів далі Фелтон, раз у раз більше розпалюючися,— начувайтесь, мілорде! Уся Англія втомлена від ваших беззаконств. Ви зловживаєте королівською владою, яку ви собі привластили. Ви ненавидні і людям, і богові. Господь покарає вас згодом, а я сьогодні.

— Гей, гей! Це вже занадто,— скрикнув Б'юкенгем, ступивши на крок до дверей.

Фелтон перетяв йому дорогу.

Я вас уклінно прошу,— сказав він,— підпишіть наказа про звільнення леді Вінтер. Згадайте, що це жінка, яку ви збезчестили.

— Геть звідси, а то я покличу людей, і вас закують у кайдани.

— Нікого ви не покличите,— відказав Фелтон, кидаючись між герцогом і дзвоником, що стояв на інкрустованому сріблом столику.— Стережіться, мілорде, ви тепер у руках божих.

— У руках диявола, хочете сказати ви,— підніс голос герцог, аби притягти до себе увагу, та не прикликаючи безпосередньо нікого.

— Підпишіть, мілорде, підпишіть наказа про звільнення леді Вінтер,— настоював Фелтон, простягаючи до герцога папір.

— З примусу? Ви глузуєте з мене. Гей, Патріку!

— Підпишіть, мілорде!

— Ніколи.

— Ніколи?

— Сюди!— згукнув герцог і зараз же схопив шпаду.

Та Фелтон не дав йому часу витягти її з піхов: він мав у себе на грудях ніж, яким поранила себе міледі, і кинувся на герцога.

Тої ж хвилини до кабінету ввійшов Патрік, скрикнувши:

— Мілорде! Лист з Франції!

— З Франції?— промовив герцог і забув усе, згадавши про особу, від якої надійшов цей лист.

Фелтон скористувався цим і встромив ніж у бік герцога.

— А, ти вбив мене, зраднику!

— Убивство!— залементував Патрік.

Фелтон озирнувся, шукаючи змоги втекти. Побачивши відчинені двері, він побіг до сусідньої кімнати, тої самої, де,

як зазначено, чекали лярошельці, бігцем перетяв її і шугнув на сходи, але на першому щаблі здибався з лордом Вінтером. Той, побачивши його з блідим, розгубленим, багровим обличчям, з кров'ю на руках і на виді, схопив його за горло й закричав:

— Я знав про це. Я здогадався, але спізнився на одну хвилину. О, я нещасний, який же я нещасний?

Фелтон не ставив жодного опору. Лорд Вінтер передав Фелтона вартовим, а ті, чекаючи на дальші розпорядження, одвели його на невелику терасу над морем. Сам же лорд кинувся до кабінету герцога Б'юкенгемського.

На крик герцога, на поклик Патріка, чоловік, що його Фелтон стрів у передпокої, побіг до кабінету. Він побачив герцога, що лежав на канапі, конвульсійно притиснувши до рани руку.

— Ля-Порте!— промовив герцог Б'юкенгемський голосом людини, що конає,— Ля-Порте, ти приїхав од неї?

— Так, ваша ясновельможність,— відповів вірний слуга Ганни Австрійської,— але, мабуть, вже запізно.

— Тихо, Ля-Порте, нас можуть почути. Патріку, не пускай нікого. О, я вже не буду знати, що вона переказала мені, боже мій, я помираю.

І герцог зомлів.

А втім, лорд Вінтер, депутати, начальники експедиції, офіцери почоту герцога ввійшли в його кабінет. Скрізь лунали крики розпачу. Новина ця сповнила палац жалями й лементом, вийшла поза межі його й поширилась по всьому місту.

Гарматний постріл сповістив, що сталося щось нове й несподіване.

Лорд Вінтер рвав на собі волосся.

— Спізнився на одну хвилину!— кричав він.— Лише на одну хвилину! Боже мій, боже мій, яке нещастя!

Герцог ще не вмер. Він прийшов до пам'яті й розплющив очі. До всіх повернулась надія.

— Панове,— сказав він,— залиште мене на самоті з Ля-Портом і Патріком. А, це ви, Вінтер! Ви прислали сьогодні до мене якогось божевільного. Подивіться, що він зробив зо мною.

— О, мілорде,— скрикнув Вінтер,— я ніколи не подарую собі...

— І будете неправий, дорогий Вінтер,— відказав герцог, подаючи йому руку.— Я не знаю жодної людини, яка заслуговувала б на те, щоб інша людина жаліла її через ціле життя... Але залиш нас, прошу тебе.

Лорд Вінтер вийшов, ридаючи.

У кабінеті залишилися тільки поранений герцог, Ля-Порт і Патрік.

Шукали лікаря, але не могли знайти.

— Ви житимете, мілорде, ви житимете,— повторював, стоячи навколішках коло канапи герцога, вірний слуга Ганни Австрійської.

— Що вона пише мені? — ледве чуто спитав герцог Б'юкенгемський, сходячи кров'ю й перемагаючи страшний біль, аби поговорити про ту, кого він так кохав.— Що вона пише? Прочитай її листа.

— О, мілорде! — промовив Ля - Порт.

— Слухай, Ля - Порте. Хіпати не бачиш, що мені неможна гаяти часу?

Ля - Порт зламав печатку і підніс пергамент до очей герцога, та Б'юкенгем даремно намагався розібрати написане.

— Читай же,— знову звелів він, — читай: я вже не бачу. Читай, бо скорс, мабуть, я не спроможуся й чути, і сконаю, не знаючи, що вона написала мені.

Ля - Порт не суперечив більше і прочитав:

„Мілорде, заклинаю вас усім, що я перетерпіла з-за вас і заради вас з того часу, як я вас знаю. Якщо для вас вартий чогонебудь мій спокій, припиніть ці величезні озброєння проти Франції й покладіть край війні. Про неї відверто говорять, що релігія — лише вигадана причина, а тишком, що справжня — ваше кохання до мене. Ця війна може спричинитися до великого лиха не тільки до Франції й Англії, а навіть, для вас самого, мілорде,— нещастя, од яких я ніколи не втішуся.

Бережіть своє життя. Йому загрожує небезпека, і воно стане для мене дорогим відтоді, як я не буду примушена вважати вас за ворога.

Прихильна до Вас

Ганна“.

Герцог напружив залишки своїх сил, щоб вислухати цей лист. Коли його було закінчено, він з гіркістю в голосі спитав:

— Невжеж вам, Ля-Порте, не доручили переказати мені нічого?

— Так, ваша ясновельможність, королева доручила мені переказати вам, щоб ви були обережні, бо до неї дійшлося, що вас хочуть убити.

— І це все, це все? — нетерпляче спитав Б'юкенгем.

— Вона доручила мені переказати, що кохала вас завжди.

— Хвалити бога! — згукнув герцог. — Значить, моя смерть не буде для неї смерть сторонньої людини.

Ля-Порт облився сльозми. Герцог хотів усміхнутися востаннє, але смерть спинила його намір, що вирізбився на його чолі, як останній поцілунок кохання.

Тої ж хвилини прибіг переляканий лікар герцога. Він був уже на адміральському кораблі, і довелося посилати туди по нього.

Він підійшов до герцога, взяв його руку, затримав у своїй й пустив.

— Усе надаремне, — сказав він, — герцог помер.

— Помер! Помер! — зойкнув Патрік.

На цей крик натовп вступив до залі. Усі були в розпачі. Побачивши, що герцог помер, лорд Вінтер побіг до Фелтона, якого салдати стерегли ще на терасі палацу.

— Негіднику! — звернувся він до юнака, який з моменту смерти герцога знову набув спокою й байдужности, що більше не кидала його. — Що ти зробив, мерзотнику?

— Я помстився, — промовив він.

— Ти! Скажи краще, що ти був за знаряддя цієї клятої жінки. Але присягаюся тобі, цей злочин — її останній злочин.

— Я не розумію, що ви хочете сказати, — спокійно відмовив Фелтон, — і не знаю, про кого ви говорите: я вбив герцога Б'юкенгемського за те, що він двічі забороняв вам настановити мене на капітана. Я покарав його за цю несправедливість, ось і все.

Вражений Вінтер дивився на людей, що в'язали Фелтона, і не знав, чим пояснити таку нечулість.

Єдина лише хмарка тьмарила спокійне обличчя Фелтонове. Простому пуританинові при кожному шумі здавалося, що він чує кроки й голос міледі, ладної кинутися в його обійми, визнати себе за винну й загинути разом із ним.

Раптом він здригнувся, втупивши очі в чорну крапку на морі, що слалося перед терасою, де він перебував. Орлячим оком моряка в тому, що інший взяв би за чайку, яка гойдається на хвилях, він упізнав вітрило судна, яке прямувало до берегів Франції.

Він пополотнів, притиснув руку до серця, ладного розірватися, і зрозумів, як його зраджено.

— Прошу останньої милости, мілорде, — сказав він Вінтерові.

— Якої?

— Котра тепер година?

Лорд витяг годинника.

— За десять десятиа.

Міледі прискорила свій від'їзд на півтори години. Почувши гарматний постріл, що сповіщав про нещасну подію, вона наказала знятися з якоря.

Лорд Вінтер простежив за його поглядом, відгадав його страждання й збагнув усе.

— Спочатку буде покарано тебе самого, мерзотнику,— сказав він Фелтонові, який не міг відірвати очей од моря,— але присягаюся тобі пам'яттю свого брата, якого я так любив, що й твоя спільниця не спасеться.

РОЗДІЛ XXIV

У ФРАНЦІЇ

Карл I, король Англії, довідавшись про смерть Б'юкенгема, перш за все злякався, думаючи, що ця жахлива новина може позбавити духу лярошельців. А тому він старався, як каже в своїх записках Рішельє, таїти її якомога довше. В цілому королівстві він звелів закрити порти й пильно доглядати, щоб жоден корабель не відплив, доки не вирушить армія, яку опоряджав Б'юкенгем і якою тепер, по смерті герцога, король заповзявся керувати сам.

У своїй суворості він дійшов того, що затримав в Англії данських послів, які вже дістали прощальну авдієнцію, і голяндського посла, який мусів супроводити до Фленсінгена індійські кораблі, що їх Карл I повернув Злученим Провінціям.

А що він надумав дати останнього наказу лише за п'ять годин по тому, як сталася ця нещасна подія, тобто о другій вдень, то два кораблі встигли вийти з порту: один увозив, ми знаємо, міледі, яка здогадалася про те, що скоїлося, і ще більше впевнилася, побачивши чорний прапор, який звився на адміральському кораблі.

Щодо другого судна, то ми скажемо далі, кого воно повезло і як йому пощастило відплисти.

За тих часів у таборі Ля-Рошелі не трапилося нічого нового. Лише король, що завжди нудився світом, а в таборі, мабуть, більше, ніж де інде, поклав приїхати на свято св. Людовіка до Сен-Жермену й просив кардинала відрядити з ним конвой лише з двадцяти мушкетерів. Кардинал, що його, як і короля, іноді обіймала нудота, охоче дав своєму царственному помічникові відпустку. Король обіцяв повернутися до 15-го вересня.

Пан Де - Тревій, повідомлений від його еміненції, лагодився в дорогу. Дарма, що Де - Тревій не знав причини, зате знав жагуче бажання й навіть пильну потребу своїх друзів повернутися до Парижу. Нема чого й казати, він призначив їх до конвою короля.

Четверо юнаків довідалися про цю новину за чверть години після нього, бо були перші, кого він повідомив. Д'Артаньян тепер особливо оцінив ласку кардинала, що дозволив йому нарешті вступити в мушкетери. Якби не це, він був би примушений залишитися в таборі, тоді як його товариші вирушали в дорогу.

Причиною їхнього нетерплячого бажання повернутися до Парижу була небезпека, яка загрожувала пані Бонасьє, що мала зустрітися в Бетюнському монастирі з своїм смертельним ворогом — міледі. Отже, як ми казали, Араміс негайно написав до Марії Мішон, цієї швачки в Турі, яка мала такі гарні знайомості, щоб вона виклопотала для пані Бонасьє дозвола від королеви кинути монастиря й податися до Лотарінгії або Бельгії.

Відповідь не примусила довго чекати на себе, і за десять днів Араміс одержав такого листа :

„Мій дорогий кузене!

Надсилаю дозвіл моєї сестри виїхати нашій бідолашній служниці з Бетюнського монастиря, повітря якого, на вашу думку, шкодить їй. Моя сестра надсилає вам цього дозволу з великою охотою, бо вона дуже любить цю маненьку жінку, якій сподівається бути на користь і надалі.

Обіймаю вас.

Марія Мішон“.

До цього листа додано дозвіл, викладений в таких словах :

„Ігуменя Бетюнського монастиря повинна передати подавцеві цього листа послушницю, що вступила до монастиря за моєю рекомендацією й що перебуває під моєю охороною.

Льовр, 10 серпня 1628 р.

Ганна“.

Легко уявити собі, як ці родинні відносини між Арамісом і швачкою, яка узивала королеву своєю сестрою, звеселили юнаків. Але Араміс, двічі чи тричі почервонівши до білка очей з брутальних жартів Портоса, попросив своїх приятелів не зачипати більше цієї теми й заявив, що в разі хто скаже з цього приводу бодай би слово, він

не звертатиметься до своєї кухні, як посередниці в таких справах.

Отже, між чотирма мушкетерами не було більше балачок про Марію Мішон. Вони мали те, чого бажали, а саме — дозвіл визволити пані Бонасьє з Бетюнського монастиря кармеліток. Правда, цей дозвіл не міг піти їм на велику користь, доки вони були в таборі під Ля-Рошеллю, тобто на іншому краї Франції. Ось через що Д'Артаньян і хотів просити пана Де-Тревія про відпустку, щиро повідомивши його про важливість своєї подорожі. Саме тоді, як він збирався йти до нього, вони дізналися, що король від'їздить до Парижу з конвоєм із двадцяти мушкетерів, і що їх призначено до цього конвою.

Радощі їх були великі. Льокаїв з багажом відрядили наперед, а самі рушили вранці.

Кардинал супроводив його величність від Сюржера до Мозе, і там король і міністр розпрощалися якнайприятніше.

А втім король, шукаючи собі розваги, поспішався якомога, бо хотів прибути до Парижу 23 серпня. Подеколи він спинявся, щоб подивитися на льот сорок. Охоту до такого переведення часу навів йому колись Де-Люїнь, і Людовік назавжди зберіг особливу любов до такого заняття. З двадцяти мушкетерів — шістнадцять кожного разу раділи з такої доброї нагоди, а решта четверо проклинали ці зупинки, надто Д'Артаньян, якому весь час шуміло в ухах.

Нарешті, конвой перетяв Париж уночі проти 23 числа. Король подякував панові Де-Тревію й дозволив йому дати відпустку всьому ескортіві на чотири дні, з тим, щоб жоден мушкетер не показувався в прилюдних місцях під загрозою Бастилії.

Перші чотири відпустки дано нашим чотирьом друзям і навіть більше: Атос виклопотав у пана Де-Тревія замість чотирьох шість днів, і до того додав ще дві ночі, бо вони виїхали 24-го числа, о п'ятій ввечорі, а з ласки пана Де-Тревія відпустку датовано ранком 25-го.

— Гей, гей! — сказав Д'Артаньян, що як відомо, ніколи ні в чім не мав сумніву, — мені здається, ми самі утворюємо собі багато труднощів з-за дурниць у такій простій справі. За два дні загнавши два чи три коні, я буду в Бетюні, подам ігумені листа королеви й увезу свою дорогоцінну кохану, по яку я їду, не до Лотарингії й не до Бельгії, а до самого Парижу. Тут її легше буде сховати, надто за часів перебування кардинала під Ля-Рошеллю. Потім, повернувшись з походу, почасти користуючись протекцією кухні Арамиса, почасти за послуги, особисто зроблені королеві, ми здобудемо від королеви те, чого бажаємо. Залишайтеся

тут, не знеслюйте себе даремно втомую. Щоб виконати таку звичайну експедицію досить мене й Плянше.

На це Атос спокійно відповів:

— Ми теж маємо гроші, бо я ще не пропив решти, уторгованої за діамант. Портос і Араміс теж ще не все проїли. Отже, ми можемо так само легко загнати чотири коні, як і одного. Але візьміть на увагу, Д'Артаньяне,— додав він таким сумним тоном, що примусив юнака здригнути-ся,— подумайте, що Бетюн це як раз те місто, де кардинал призначив побачення жінці, що скрізь, де вона з'являється, спричиняється до нещастя. Якби ви мали справу з чотирма мущинами, Д'Артаньяне, я відпустив би вас самого, та ви маєте діло з жінкою. Тому їдьмо вчотирьох, і дай боже, щоб ми четверо, з чотирма нашими льокаями на додаток, подолали б її.

— Ви лякаєте мене, Атосе,— скрикнув Д'Артаньян.— Чого ж ви боїтеся?

— Усього,— відповів Атос.

Д'Артаньян пильно подивився на своїх товаришів: обличчя їх, як і обличчя Атоса, виявляли глибоку турботу. Вони прискорили ходу, не промовивши більше ні слова.

Увечорі 25-го числа, коли вони вїхали в Арас, і Д'Артаньян скочив з коня біля коршми „Золота борона“, щоб вихилити склянку вина, якийсь верхівець виїхав з поштового двору, де він міняв коня, і на свіжому коні вчвал помчав шляхом до Парижу. Тої хвилини, як він минав ворота, вітер розкрив плащ, в який він був загорнений, дарма що був тільки серпень, і ледве не зірвав з нього капелюха. Верхівець схопив капелюха саме тоді, коли він злітав з голови, і швидко насунув його на очі.

Д'Артаньян, придивившись до цього чоловіка, пополотнів, як смерть, і упустив склянку.

— Що з вами?— спитав Плянше.— Ой, панове, рятуйте, моему панові млосно!

Трое приятелів підбігли й побачили, що Д'Артаньян замість зомліти, біг до свого коня. Вони затримали його вже на порозі.

— Куди в біса ти женеш?— скрикнув Атос.

— Це він!— верескнув Д'Артаньян, блідий й облитий потом.— Це він, дайте мені наздогнати його.

— Та хто саме?— спитав Атос.

— Це — той чоловік.

— Який чоловік?

— Той клятий, мій лихий геній, що його я стрічаю кожного разу, як мені загрожує якесь нещастя. Це той самий, що супроводив жахливу жінку, коли я наразився на неї

вперше; той самий, кого я шукав під той час, коли викликав нашого друга Атоса на дуель; той самий, кого я бачив ранком того дня, коли викрадено пані Бонасьє. Я бачив його. Це він! Я впізнав його, коли вітер розгорнув його плащ.

— Чорт побирай! — замислившись промовив Атос.

— На коні, панове, на коні! Їдьмо за ним і ми наздоженемо його.

— Любий мій, — сказав Араміс, — візьміть на увагу, що він поїхав у противний бік; що в його свіжий кінь, а наші коні притомилися. Ми тільки загубимо свої коні, без ніякої надії наздогнати його. Киньмо чоловіка, Д'Артаньяне, рятуймо жінку.

— Гей, пане, — скрикнув хлопець - стайничий, біжучи за незнайомим. — Гей, пане! Ось папери, що випали з вашого капелюха. Гей, пане, пане!

— Ось тобі півпістолі за ці папери, хочеш? — запропонував Д'Артаньян.

— З великою охотою, пане. Ось вони.

Хлопець, радий, що йому так пощастило, повернувся до двору коршми. Д'Артаньян розгорнув папірець.

— Що там? — спитали приятелі, оточивши його.

— Тільки одне слово, — відповів Д'Артаньян.

— Так, — зауважив Араміс, — але це назва міста або села.

— „Армантьєр“, — прочитав Портос. — Армантьєр — я не знаю такого місця.

— І цю назву міста або села написано рукою міледі, — скрикнув Атос.

— Збережімо цей папірець, — запропонував Д'Артаньян. — Мабуть недурно я витратив останню пістолю. На коні, друзі мої, на коні!

І чотири приятелі вчвал помчали шляхом до Бетюна.

РОЗДІЛ XXV

МАНАСТИР БЕТЮНСЬКИХ КАРМЕЛІТОК

Міледі щасливо проїхала між військових кораблів двох націй і дісталася Булоні без ніяких пригод.

Висівши в Портсмуті, вона удавала з себе англійку, засланицю з Ля-Рошелі, переслідувану французами, а прибувши за два дні до Булоні, обернулася на французку, яку в Портсмуті з ненависти до Франції переслідували англійці.

А втім міледі мала найкращий паспорт: вроду, показність і щедрість, з якою вона розкидувала гроші. Увільнена

од звичайних формальностей, старим начальником порту, що з люб'язною усмішкою й галантними манірами поцілував їй руку, міледі залишилася в Булоні лише на час, потрібний для відсилки поштою листа такого змісту:

„До його еміненції монсеньєра кардинала Де-Рішельє, табор під Ля-Рошеллю.

Ваша еміненція можете бути спокійні. Його ясновельможність герцог Б'юкенгемський не поїде до Франції.

Булонь. 25 серпня, увечорі.

Міледі де...

P. S. Згідно з бажанням вашої еміненції, я їду до бетюньського монастиря кармеліток, де чекатиму ваших розпоряджень“.

Дійсно, того ж таки вечора міледі рушила до Парижу. Її захопила ніч. Довелось переночувати в коршмі, а на-завтра о п'ятій рано вона виїхала й за три години була вже в Бетюні, попросила вказати їй монастир кармеліток і зараз же попрямувала туди.

Її перестріла ігуменя. Міледі показала розпорядження кардинала. Черниця звеліла приділити їй кімнату й подати сніданок.

По сніданкові ігуменя прийшла до неї з визитою. У монастирі мало розваг, і добряча ігуменя поквапилася познайомитися із своєю новою пансіонеркою.

Міледі поклала за всяку ціну подобатися ігумені. І це завдання для такої талановитої жінки було зовсім легке. Вона удавала з себе люб'язну й ввічливу особу.

Але міледі перешкоджали такі труднощі: вона не знала, хто така ігуменя: роялістка чи кардиналістка, а тому трималася середини. А ігуменя з свого боку поводитися ще обережніше, задовольняючись тим, що кожен раз, як мандрівниця вимовляла ім'я його еміненції, низько схиляла голову.

Міледі думала, що в монастирі їй доведеться нудитися світом і поклала піти на щастя, аби з'ясувати собі, як їй поводитися. Бажаючи виявити, до якої міри доходить скромність ігумені, вона почала ганьбити кардинала, спершу манівцями, а потім сміливіш; розказувала про любові міністра з пані Д'Егійон, з Маріон Де-Лорм і іншими галантними дамами.

Ігуменя стала слухати уважніш, трохи пожвавіла й всміхнулася.

— Добре,— подумала міледі,— їй припадає до смаку моє оповідання; якщо вона й кардиналістка, то, принаймні, без фанатизму.

Тоді вона перейшла до переслідувань, які зазнають вороги кардиналові. Ігуменя лише перехристилася, не висловивши ні хвали, ані догани.

Це ствердило думку міледі, що черниця скорше роялістка, ніж кардиналістка, і вона стала говорити ще вільніше.

— Я зовсім не розуміюся на таких справах,— промовила нарешті ігуменя.— Але дарма, що ми живемо на великій відстані від двору, поза світськими інтересами, у нас є дуже сумні приклади того, про що ви розказуєте: одна з наших пожилиць дуже постраждала від помсти й переслідувань пана кардинала.

— Одна з ваших пожилиць пансіонерок? — перепитала міледі.— Боже мій, боже мій! Бідолашна жінка! Як мені жалко її!

— І ви цілком праві, бо вона варта жалощів: тюрма, погроза, жорстоке поводження — всього вона зазнала. А втім,— додала черниця,— поводячись з нею так, кардинал, мабуть, мав рацію. Щоправда, вона вдає з себя янгола, та не завжди можна судити про людей з їхнього вигляду.

— Пан кардинал переслідує не тільки злочини,— відповіла міледі,— але й добродіни, що він карає суворіш, ніж деякі злочини.

— Дозвольте мені, пані, висловити здивування з приводу цього,— сказала ігуменя.

— З чого? — наївно спитала міледі.

— А з того, про що ви кажете.

— А що ж бачите ви дивного в моїх словах? — усміхнувшись, спитала міледі.

— Ви друг кардинала, якщо він прислав вас сюди, а разом із тим...

— А разом із тим говорю про нього зле? — докінчила міледі думку ігумені.

— Принаймні, ви не кажете про нього нічого доброго.

— Це тому,— промовила міледі,— що я — не друг його, а жертва.

— А лист, де він рекомендує мені вас?..

— Це наказ залишатися мені тут немов під арештом, доки не випустить мене звідси хтось з його прибічників.

— А чому ж ви не втекли?

— А куди ж я тікатиму? Невже ви думаете, на землі є такий куток, де б кардинал не міг відшукати, коли схоче завдати собі труднощів простягнути руку? Якби я була мущина, то це, мабуть, до деякої міри можна було б ще припустити. Але жінка... Що, на вашу думку може зробити тут жінка? А ця молода дама, що перебуває у вас, спитувалася втекти?

— Ні, не спитувалась, та її справа окрема. Мені здається, її затримують у Франції якісь любовці.

— Як її прізвище?

— Її, як Кеті, рекомендувала мені одна дуже вельможна дама. Я не пробувала дізнатися про її справжнє ім'я.

— Кеті! — скрикнула міледі. — Ви певні в цім?

— У тім, що вона так узиває себе? Звичайно. А хіба ви її знаєте?

Міледі всміхнулася, подумавши, що ця молода жінка могла бути її колишня камеристка.

— А коли могла б я побачити цю молоду даму, до якої я почуваю чомусь велику симпатію? — спитала міледі.

— Та сьогодні ж увечорі, — відповіла ігуменя, — а то навіть удень. Але ви казали, що чотири дні були в дорозі, прокинулися сьогодні о п'ятій рано і, напевно, маєте потребу відпочити. Лягайте й засніть. Перед обідом ми вас розбудимо.

Міледі попрощалася з ігуменею й лягла, заколисана думкою про помсту, яку природно звело їй на думку ім'я Кеті. Вона пригадала майже необмежену обіцянку кардинала, дану їй на той випадок, коли вона успішно доведе до краю свою справу. Вона здобулася свого, і тепер Д'Артаньян в її руках.

Єдине лякало її: це — гадка про чоловіка. Чоловік той був граф Де-Ля-Фер. Вона вважала його за померлого або, принаймні, була впевнена, що він поза межами Франції, і несподівано стріла його в особі Атоса, найкращого друга Д'Артаньянова.

Її розбудив тихий голос коло ліжка. Міледі розплющила очі й побачила ігуменя в супроводі молодої жінки, з білявим волоссям, з ніжною церою, що з прихильною цікавістю дивилася на неї.

Обличчя цієї молодої жінки було для міледі зовсім незнайоме. Вони дуже уважно подивились одна на одну.

Ігуменя познайомила їх і пішла, залишивши молодих жінок самих.

Жінка, побачивши, що міледі ще лежить, хотіла вийти слідом за ігуменею, та міледі затримала її.

— Як, пані, — сказала вона їй, — я ледве встигла скинути на вас оком, а ви хочете вже кидати мене! А я, признаюсь, трохи сподівалася, що поділятиму мою самотність із вами підчас мого перебування тут.

— Ні, пані, — відповіла жінка, — я тільки боялася, що не в свій час прийшла: ви втомились і спали.

— Що за важниця! Чого можуть бажати люди, що сплять? Хіба що прокиду. Такої втіхи ви завдали мені, і дозвольте мені цілком скористатися нею.

І, взявши за руку, вона посадовила її в крісло, що стояло коло ліжка.

Жінка сіла.

— Боже мій,— сказала вона,— яка я нещасна! Уже шість місяців, як я живу тут, не мавши навіть тіні розваги. Тепер приїхали ви, і ваша особа мала стати мені за найприємніше товариство, а тут щохвилини я, напевно, повинна буду кинути монастир.

— Як! Ви скоро виходите? — спитала міледі.

— Принаймні, сподіваюся,— провадила та далі з радістю, яку їй не намагалась приховати.

— Я чула, що вам довелося багато перетерпіти від кардинала. Це причина для ще міцнішої симпатії між нами.

— Значить, правду казала наша добряча ігуменя, що й ви жертва цього злісного пастиря?

— Тихо,— застерегла її міледі,— навіть тут неможна так говорити про нього. Усі мої нещастя сталися з того, що я сказала одній жінці майже те, що ви мені зараз кажете. Я вважала її за подругу, а вона мене зрадила. А ви теж жертва зради?

— Ні,— відказала жінка,— я жертва відданости, відданости жінці, яку я любила, якій я офірувала все своє життя й тепер ще ладна віддати його.

— І вона вас кинула, чи не так?

— Я була настільки несправедлива, що думала так. Але два чи три дні тому пересвідчилася в противному й дякую за це богові. Мені важко було думати, що вона забула про мене... Але ви, пані, здається, вільні і коли б схотіли втекти, то це цілком залежить од вас.

— Куди ж мені тікати без друзів, без грошей, з тої частини Франції, якої я не знаю, де я ніколи не бувала? Тепер мене переслідують, ніхто не може охоронити мене від гніву кардинала. Навіть королева й та примушена офірувати йому своїх друзів.

— Повірте мені, пані, що королева може вдавати, ніби вона кинула їх, і часто, саме тоді, як вони менш за все на це сподіваються, одержують доказ, що про них пам'ятають.

— Я вірю,— відмовила міледі:— королева дуже лагідна.

— О, значить, ви знаєте нашу прекрасну, благородну королеву, якщо так говорите про неї!— захоплено скрикнула жінка.

— Тобто,— схаменувшись, відповіла міледі,— я не маю чести бути особисто знайома з нею. Але я знаю багатьох її найближчих друзів. Я знайома з паном Де-Пютанжем, в Англії я знала пана Дюжара, знайома з паном Де-Трев'єм.

— З паном Де - Тревієм? — скрикнула жінка. — Ви знаєте пана Де - Тревія?

— Так, навіть добре.

— Капітана королівських мушкетерів?

— Капітана королівських мушкетерів.

— Отже, ви бачите, що ми скоро зблизимось і зробимось навіть подруги. Якщо ви знайомі з паном Де - Тревієм, ви мали відвідувати його?

— І часто! — ствердила міледі, яка, ступивши на цей шлях і помітивши, що брехня її має успіх, поклала довести її до кінця.

— Ви, мабуть, стрічали в нього декого з мушкетерів?

— Усіх, кого він звичайно приймає в себе, — відказала міледі, зацікавившись цією розмовою.

— Назовіть мені кількох осіб, яких ви знаєте, і ви побачите, що це будуть мої друзі.

— Я знаю, — зніяковіла міледі, — пана Де - Сувіньї, пана Де - Куртаврона, пана Де - Ферюсака.

Жінка мовчала, потім, побачивши, що та спинилася, спитала:

— Чи не знаєте ви пана Атоса?

Міледі сплотніла, як те простирадло, де лежала, і хоч як уміла вона володіти собою, не спромоглася утриматись од поклику, схопивши за руку свою бесідницю й поїдаючи її очима.

— Що з вами? — скрикнула бідна жінка. — Невжеж я сказала таке, що викликало у вас біль?

— Ні, але це ім'я вразило мене тому, що я теж знала цього дворянина, і мені здалося дивним стрінуги особу, що, видно, також добре знайома з ним.

— О, добре, добре! І не тільки з ним, але й з його приятелями, панами Портосом і Арамисом.

— Справді? Я теж знаю їх, — скрикнула міледі, почувши, що холод проймає її до самого серця.

— Коли ви їх знаєте, то ви повинні знати, що це добрі й щирі товариші. Чому ви не звернетесь до них, якщо вам потрібна допомога?

— Тобто, — пробурмотіла міледі, — я не зв'язана ні з ким з них справжньою приязню, а знаю тому, що багато чого чула від їхнього приятеля пана Д'Артаньяна.

— Ви знаєте пана Д'Артаньяна? — і собі скрикнула жінка, схопивши за руку міледі й поїдаючи її очима.

Потім, помітивши дивний вираз на обличчі міледі, додала:

— Вибачте, пані, ви як його знаєте?

— Як друга, — зніяковівши, відповіла міледі. — А - а, тепер я впізнала вас — ви пані Бонасьє!

Молода жінка відступила з подивом і жахом.

— Не відмовляйтесь! Признавайтесь! — настоювала міледі.

— Нехай так, пані, — сказала жінка, — значить, ми суперниці.

— О, ні, — згукнула міледі голосом, де бренила справжня щирість. — Ні в якому разі.

— Я вірю вам, але чому ж ви так скрикнули?

— Як! Ви не розумієте цього? — промовила міледі, підбадьорившись і опанувавши себе.

— Як же мені розуміти це? Я нічого не знаю.

— Невжеж ви не розумієте, що пан Д'Артаньян, будши мені друг, звірів мені свої таємниці.

— Справді?

— Ви не розумієте, що мені відомо все: ваше викрадення з маленького будинку в Сен-Клю, розпач його й приятелів, даремне шукання вас з того часу. І як же ви хочете, щоб я не дивувала, коли цілком несподівано зустрілася з вами віч на віч, з вами, про кого ми так часто говорили! З вами, кого він кохає від щирого серця; з вами, кого він примусив мене полюбити раніш, ніж я побачила вас. О, люба Констанціє, нарешті я стріла, нарешті, я бачу вас!

Обидві жінки з хвилину обіймали одна одну. Напевно, якби фізичні сили міледі дорівнювали її ненависті, то пані Бонасьє вийшла б з цих обіймів мертвою. Та не мавши змоги задушити її, міледі всміхнулася.

— Отже, ви знаєте, якого лиха я зазнала, — сказала пані Бонасьє, — коли він сам розказав вам про мої страждання. Але страждати за нього, це — щастя.

— Так, це — щастя, — механічно відказала міледі, думаючи зовсім про інше.

— І до того ж, — вела далі пані Бонасьє, — моїм стражданням скоро буде покладено край. Завтра, а мабуть і сьогодні ввечорі, я знову його побачу, і тоді минулого немов не було.

— Сьогодні ввечорі? Завтра? — здивувалась міледі, прийшовши від цих слів до пам'яті. — Що ви хочете сказати? Хіба ви чекаєте на якусь новину від нього?

— Я чекаю на нього самого.

— На нього самого! Чекаєте на Д'Артаньяна? Тут?

— На нього самого.

— Але цього не може бути: він із кардиналом у таборі під Ля-Рошеллю й повернеться тільки тоді, як здобудуть це місто.

— Ви так думаєте! А хіба є що неможливе для мого Д'Артаньяна, такого благородного й чесного дворянина?!

— Ні, я не можу повірити вам!

— Так ось читайте!— в надпориві гордощів і радощів промовила нещасна молода жінка, подаючи міледі листа.

„Письмо пані Де-Шеврез,— подумала міледі.— Я була певна, що вони саме цим шляхом мали зносити“.

І вона жадібно прочитала такі рядки :

„Моя люба дитинко! Будьте наготові. Наш друг скоро побачить вас тільки для того, щоб визволити вас з тюрми, де ви мали сховатися від небезпеки. Готуйтеся до від'їзду й ніколи не втрачайте надії на нас.“

Наш милий гасконець допіру показав себе відважним і відданим нам, як і завжди. Перекажіть милому гасконцеві, що йому дуже вдячні за його попередження“.

— Так, так,— сказала міледі,— лист цілком ясний. Чи не знаєте ви, про яке попередження тут мовиться мова?

— Ні, я тільки здогадуюся, що він попередив королеву про якісь нові махінації кардинала.

— Безсумнівно це так,— зауважила міледі, повертаючи листа пані Бонасьє й задумливо схиливши голову на груди.

Тої хвилини почулося тупотіння коня.

— Ой,— скрикнула пані Бонасьє, кинувшись до вікна,— невже це вже він? На жаль, ні! Це хтось незнайомий мені; але здається, він їде сюди. Ось він спиняє ходу, спиняється коло брами, дзвонить.

Міледі скочила з ліжка.

— Ви цілком упевнені, що це не він?— спитала вона.

— О, звичайно!

— Може ви не роздивились як слід?

— О, я впізнала б його з одного пера на капелюсі, з кінчика плащу.

Міледі вбиралася.

— Це маловажно! Ви кажете, той чоловік їде сюди?

— Він уже ввійшов.

— До вас чи до мене?

— Боже мій, як ви стурбовані.

— Так, признаюсь, я не така довірлива, як ви. Я чекаю всього від кардинала.

— Тихо,— прошепотіла пані Бонасьє.— Сюди йдуть.

Дійсно двері відчинилися, і ввійшла ігуменя.

— Це ви приїхали з Булоні?— спитала вона в міледі.

— Так, я,— відповіла та, намагаючись зберегти байдужність.— Хто питає про мене?

— Якийсь чоловік, що не хоче назвати свого імени, та й ще приїхав од кардинала.

— Він хоче говорити зо мною?
— Він хоче говорити з дамою, що приїхала з Булоні.
— Тоді, будь ласка, просіть увійти.
— Ой, боже мій, боже мій! — скрикнула пані Бонасьє.—
Мабуть, якісь погані новини.
— І я теж боюся.
— Я залишу вас з цим незнайомим, але скоро він вийде,
я повернуся до вас.

— Звичайно! Будь ласка!
Ігуменя й пані Бонасьє пішли.

Міледі залишилась сама, втупивши очі в двері. За хвилину на сходах почувся брязкіт острог, потім кроки наблизилися, двері відчинились, і ввійшов незнайомий. Міледі скрикнула з радощів: то був граф Рошфор, тинь його еміненції

РОЗДІЛ XXVI

ДВІ ВІДМІНИ ДЕМОНІВ

— Ах! — разом скрикнула міледі й Рошфор. — Це ви?
— Так, я.
— Ви приїхали? — спитала міледі.
— З-під Ля-Рошелі. А ви?
— З Англії.
— Як Б'юкенгем?
— Вбито, або серйозно поранено. Коли я від'їздила, не добувшись нічого, якийсь фанатик убив його.
— А-а, ось щасливий випадок, що цілком задовольнить його еміненцію, — з усмішкою промовив Рошфор. — Чи ви повідомили вже кардинала?
— Я написала йому з Булоні. Але як ви опинилися тут?
— Його еміненція хвилювався й послав мене відшукати вас.
— Я лише вчора приїхала.
— Що ж ви зробили за цей час?
— Я не гаяла даремно часу.
— О, не маю сумніву.
— Знаєте, на кого я натрапила тут?
— Ні.
— Угадайте.
— Як я можу вгадати?
— На молоду жінку, яку королева визволила з тюрми, ту саму пані Бонасьє, місцеперебування якої було невідоме кардиналові.

— Дуже хороше! Це другий випадок, що може дорівнювати до першого. Кардиналові дійсно таки щастить. Вона знає вас?

— Ні.

— Значить, вона вважає, що ви чужа для неї?

Міледі всміхнулася.

— Я найкраща її приятелька.

— Слово честі, тільки ви, графіне, можете робити такі дива.

— І я приїхала, Рошфоре, дуже доречі, бо знаєте, що тут діється?

— Ні.

— Завтра чи позавтра приїдуть по неї з наказом королеви.

— Невже? Хто ж саме?

— Д'Артаньян і його приятелі.

— Справді, вони доведуть до того, що примусять нас запровадити їх до Бастилії.

— Чому ж цього не зроблено досі?

— Що маєш робити! Пан кардинал відчуває до цих мушкетерів якусь незрозумілу для мене приязнь. Чорт побирай! Що ж його робити?

— Що вам переказав кардинал для мене?

— Він звелів одержати від вас письмовні чи словесні повідомлення, повернутися до нього поштарськими кінями, а коли він ознайомиться з тим, що ви зробили, то вирішить, що належить вам робити далі.

— Виходить, я мушу залишатися тут?

— Тут чи поблизу.

— А чи не можете ви взяти мене з собою?

— Ні, я маю певний наказ: коло табору вас можуть упізнати, а ви ж розумієте, що ваша присутність там компрометуватиме його еміненцію.

— Значить, я мушу залишатися тут чи поблизу?

— Так, лише скажіть наперед, де ви будете чекати на розпорядження кардинала, щоб мені знати, де вас шукати?

— Покажіть цей папірець з підписом кардинала й скажіть, що по мене приїдуть сьогодні чи завтра, і що я повинна податися далі з особою, яка з'явиться від вас.

— Дуже хороше.

— Не забудьте, розмовляючи про мене з ігуменею, характеризувати мене якнайгірше.

— Навіщо?

— Я — жертва кардинала. Треба повернути до себе цю маненьку пані Бонасьє.

- Так, так! Тепер скажіть, де мені знайти вас, щоб дурно не бігати?
- Вірно. Почекайте.
- Вам треба мапу?
- О, я добре знаю цю місцевість.
- Ви? А коли ж ви були тут?
- Я тут виховувалася.
- Справді?
- Як бачите, іноді може буди корисним і те, що вас десь виховують.
- Отже, ви чекатимете на мене?
- Дайте поміркувати хвилину. Та ось — в Армантьєрі.
- В Армантьєрі? Що це таке?
- Невеличке місто на річці Ліс. Досить лише переїхати через річку, і я в іншій державі.
- Чудово. Але, ясна річ, ви переїдете через річку лише в разі небезпеки.
- Звичайно.
- У такому разі, як я дізнаюся, де ви?
- Вам непотрібний ваш льокай?
- Ні.
- Це вірна особа?
- Цілком.
- Дайте його мені. Його ніхто не знає. Я залишу його там, звідки подамся, і він проведе вас туди, де я буду.
- Ви кажете, що чекатимете на мене в Армантьєрі?
- Так.
- Напишіть цю назву на клатті паперу, щоб я не забув. Назва міста не може скомпрометувати, чи не так?
- Хто знає? Та дарма! — сказала міледі, написавши назву на клатті паперу. — Нехай! Я однаково компрометую й себе.
- Гаразд, — сказав Рошфор, взявши папір з рук міледі, згорнув і засунув його у підшивку капелюха. — Будьте спокійні. Коли я й загублю цей папір, я зроблю, як роблять діти: повторятиму цю назву протягом усієї дороги.
- Ви вже їдете? Почекайте трошки. Ще кілька слів. Я бачила гарний гай, що межує з садом монастиря. Скажіть, щоб мені дозволили гуляти в цім гаю. Хто знає? Може, мені доведеться втекти через задні ворота.
- Ви все передбачаєте!
- А ви забуваєте про одне...
- Про що?
- Спитати, чи не потрібні мені гроші?
- Правильно. Скільки вам треба?
- Усе золото, що маєте з собою.

- У мене майже п'ятсот пістолей.
 - У мене стільки ж. Мавши тисячу пістолей, можна не боятися нічого. Вивертайте ваші кешені.
 - Ось маєте.
 - Добре! Коли ви від'їздите?
 - За годину. Треба підживитись, а тимчасом пошлю по поштового коня.
 - Чудово! До побачення, пане Рошфоре!
 - До побачення, графіне!
 - Поклопочіться про мене перед кардиналом.
 - А ви згадайте за мене перед сатаною.
- Міледі й Рошфор пересміхнулися й розлучились. За годину Рошфор учвал мчав назад. За п'ять годин він проїхав через Арас.

РОЗДІЛ XXVII

КРАПЛЯ ВОДИ

Скоро Рошфор пішов, до кімнати повернулася пані Бонасьє. Вона застала міледі веселою.

— Отже,— сказала молода жінка,— те, чого ви боялись, сталося: сьогодні ввечорі чи завтра кардинал пришле по вас.

— Хто це вам сказав?— спитала міледі.

— Я почула про це від самого гінця.

— Ідіть, сідайте тут коло мене.

— Я вже сіла.

— Тривайте, треба впевнитися, що нас ніхто не слухає.

— Навіщо такі застережні заходи?

— Зараз дізнаєтесь.

Міледі підвелася, підійшла до дверей, відчинила їх, вирнула в коридор, потім повернулася й сіла коло пані Бонасьє.

— Ну, та й добре ж,— сказала міледі,— виконав він свою роль.

— Хто це?

— А той, хто представився ігумені, як посланець кардинала.

— Невжеж це він грав роль?

— Так, моє діточко.

— Значить, цей чоловік...

— Цей чоловік,— закінчила міледі, притишивши голос,— мій брат.

— Ваш брат?— скрикнула пані Бонасьє.

— Ніхто, окрім вас не повинен знати цієї таємниці. Коли ви звірите її хоч кому на світі, я пропала, а мабуть, і ви разом зо мною.

— Боже мій!

— Слухайте. Ось що сталося: брат мій поспішав мені на допомогу. В разі потреби він мав визволити мене силоміць. Дорогою він перестрів гінця, якого послав по мене кардинал. Він кинувся за гінцем, видобув шпаду й, загрожуючи нею, вимагав, щоб той віддав папери, які були в нього. Гінець хотів захищатися, і брат мій вбив його. Тоді мій брат поклав замість сили вжити хитрощів. Він узяв папери, з'явився сюди, як посланець кардиналів, і за годину чи дві приїде по мене карета його еміненції.

— А-а, розумію, цю карету надішле по вас ваш брат.

— Саме так. Але це не все: лист, що ви одержали, як вам здавалося від пані Де-Шеврез...

— Ну?

— Підроблений.

— Як так?

— Так, підроблений. Це пастка, влаштована для того, щоб ви не суперечили, коли по вас приїдуть.

— Вибачте, дорога пані, — промовила пані Бонасьє. — Я перепиню вас. Але що ви порадите мені робити? Боже мій! Ви досвідченіші за мене; дайте мені пораду, я послухаюсь вас.

— Є єдиний спосіб, дуже простий й дуже природний.

— Який, скажіть?

— Чекати, сховавшись денебудь поблизу і впевнитися, які саме люде приїдуть по вас.

— А де ж чекати?

— Про це не турбуйтеся. Я сама сховаюся в декількох льє звідси, поки не приїде по мене брат. Хочете, я візьму вас з собою? Ми сховаємось і чекатимемо разом.

— Але мене не відпустять. Я тут майже, як полонянка.

— Тут гадають, ніби я уїжджаю з наказу кардинала, а тому нікому й на думку не спаде, що ви ладні їхати зо мною.

— Як же це зробити?

— Ось як: карету вже подано, ви прощаєтеся зо мною, стаєте на підніжок, щоб востаннє обійняти мене. Льокая, що його надішле по мене брат, уже попереджено. Він дає сигнал фурманові, і ми пустимось вчвал.

— А як приїде Д'Артаньян? Як Д'Артаньян над'їде?

— А хіба ми про це не будемо знати?

— Яким робом?

— Нема нічого легше. Ми відрядимо до Бетюну льокая мого брата, на якого, — я вже казала вам, — ми можемо цілком

покластися. Він перебереться й оселиться напроти монастиря. Коли прийдуть посланці кардиналові, він не зрушить з місця. Якщо над'їде Д'Артаньян із своїми приятелями, він проведе їх до нас.

— А хіба він їх знає?

— Безсумнівно, він же бачив пана Д'Артаньяна в мене.

— Так, так. Маєте рацію. Отже, все йдеться добре, все йдеться найкраще. Тільки поїдьмо недалеко звідси.

— Добре, а ви ось що зробіть.

— Що?

— Скажіть вашій добрячій ігумені, що нам з вами дуже важко розлучатися, і попросіть дозволу обідати зо мною.

— Чи дозволить вона?

— А що ж завадить цьому?

— Дуже хороше. У такий спосіб ми не розлучатимемось ні на хвилину.

— Отже, йдіть до неї та попросіть її про це. Мені бо-
лить голова, і я піду прогулятися в садку.

— Ідіть. А де я вас знайду?

— Тут, за годину.

— Тут, за годину. Дякую вам: ви такі лагідні.

Обидві жінки розлучились, ласкаво пересміхнувшись.

Міледі сказала правду: їй дійсно, боліла голова через те, що її пляни були не зовсім ясні; вірніше, в хаотичному ще стані. Вона ознайомила з місцевістю й склала в голові топографічну мапу. Міледі діяла, як освідчений отаман, що все передбачає: як перемогу, так і поразку, що до всього готовий: і йти наперед, і відступати, згідно з шансами бою.

За годину вона почула тихий голос, що звав її. То була пані Бонасьє. Ласкава ігуменя, звичайно, дала дозвіл, і для початку вони мали вечеряти разом.

Дійшовши до двору, жінки зачули стукіт карети, що зупинилася коло воріт.

Міледі прислухалася.

— Ви чуєте? — спитала вона.

— Так, ніби карета котить.

— Це та сама, що її надіслав нам мій брат.

— О, боже мій!

— Будьте відважніші.

Коло брами монастиря подзвонили. Міледі не помилилася.

— Ідіть до своєї кімнати, — сказала вона пані Бонасьє. — Напевно у вас є якісь дрібниці, що їх ви хотіли б узяти з собою.

— У мене є листи Д'Артаньяна.

— Заберіть їх і повертайтеся до мене. Ми нашвидкуруч повечеряємо: можливо, нам доведеться бути в подорожі цілу ніч, а тому треба підживитися.

— Великий боже! — промовила пані Бонасьє, поклавши руку на груди, — я задихаюся, я не можу йти.

— Будьте відважніші. Сміліш! Пригадайте лише, що за чверть години вас врятують. Подумайте: все, що ви маєте зробити, ви робите для нього.

— О, так, так. Усе для нього. Єдиним цим словом ви надали мені духу. Ідіть, я буду у вас.

Міледі жваво побралась до себе вгору. Там вона застала льокаєя Рошфора, якому дала належних інструкцій.

Незабаром прийшла і пані Бонасьє. Щоб усунути всіляку підозру, якщо така закралась би в неї, міледі в присутності пані Бонасьє повторила льокаєві всі свої розпорядження.

— Бачите, — сказала міледі, коли льокаєй вийшов, — усе готове. Ігуменя не здогадується й думає, що це приїхали по мене від кардинала. Цей чоловік дасть остаточні розпорядження, а тимчасом ковтніть вина й їдьмо.

— Так, — механічно повторила пані Бонасьє, — їдьмо.

Міледі жестом запросила її сісти проти себе, налила їй маленьку склянку еспанського вина й запропонувала з'їсти кусок курчати.

— Бачите, — сказала вона, — як нам щастить. Ось вже спадає ніч. Світанком ми дістанемось до нашого притулку, і ніхто не спроможеться дізнатись, де ми. Сміливіш! Поїжте трішки.

Пані Бонасьє цілком механічно з'їла кілька кавалків і вмочила губи у вино.

— Та випийте ж, випийте ж, — настоювала міледі, піднесши свою склянку до губ, — беріть приклад з мене.

Але тої хвилини, як вона підносила склянку до рота, рука її зависла в повітрі: вона почула далеке кінське тупотіння, що раз у раз наближалось. Їй здавалось, ніби вона чує вже іржання коней.

Цей шум прогнав її радість, як шум бурі будить від приємного сну. Вона сплотніла й підбігла до вікна. Пані Бонасьє, тремтячи, підвелась і сперлася на стілець, щоб не впасти.

Нічого не було видно, тільки чути було, як галоп поступово наближався.

— О, боже, — промовила пані Бонасьє, — що це за шум?

— Це або наші друзі, або наші вороги, — відказала міледі з своєю жахливою байдужістю. — Залишайтеся тут. Я зараз скажу вам.

Пані Бонасьє остовпіла, нерухома, німа й бліда, як статуя.

Шум ставав усе чутніший. Коні були вже не далі, як на півтора кроків, і якщо їх не було ще видно, то лише через

те, що дорога робила коліно. В усякому разі тупіт був такий виразний, що з уривчастого стуку підків можна було підрахувати кількість коней.

Міледі з усією увагою вдивлялася в морок. Було ще настільки світло, що можна було розгледіти вершників.

Раптом на закруті дороги вона побачила, як блиснули капелюхи, облямовані галуном, і віяли пера. Спочатку вона нарахувала двох, потім — п'ять, нарешті — вісім. Один з них їхав попереду на відстані двох кінських тулубів.

Міледі глухо зойкнула: у тому, хто вів перед, вона впізнала Д'Артаньяна.

— О, боже мій! — скрикнула пані Бонасьє, — що там таке?

— Мундири гвардійців пана кардинала. Неможна гаяти ні хвилини. Тікаймо, тікаймо!

— Так, так, тікаймо, — повторила пані Бонасьє та не спромоглася зробити ні кроку, з жаху прикипівши на місці.

Чути було, як верхівці проїхали повз вікна.

— Ідїть же, ідїть! — скорила міледі, намагаючися зсунути молоду жінку з місця. — Ми спроможемося ще втекти через сад, у мене ключ. Та поспішаймо ж. За п'ять хвилин буде запізно.

Пані Бонасьє спробувала зрушити, зробила два кроки й впала навколїшки. Міледі хотїла підняти її та не спромоглася.

Тої ж хвилини задеренчали колеса карети. Візник, побачивши мушкетерів, погнав коні вчвал. Розляглися три чи чотири постріли.

— Востанне питаю вас, чи хочете ви тікати?

— О, боже мій, боже! Ви сами бачите, що сили мене покинули, що я не можу йти. Тікайте сами.

— Тікати самій, а вас кинути тут? Ні, ні, ніколи, — скрикнула міледі.

Раптом вона спинилася. Жахлива іскра майнула в її хижих очах. Вона підбігла до столу й всипала в склянку пані Бонасьє містиво гнізда свого персня, який вона розкрила з разючою швидкістю.

То було червонувате зерно, що зараз же розчинилося. Потім, взявши твердою рукою склянку, вона сказала:

— Випийте! Це вино підживить вас, випийте!

Вона піднесла склянку до губ молодої жінки і та механічно випила.

— Ах! Не так хотїла я відітстити за себе, — з пекельною усмішкою промовила міледі, поставивши склянку на стіл — але доводиться робити те, що можна.

І вона кинулася з кімнати.

Пані Бонасьє бачила, що та тікає, але не мала сил бігти за нею. З нею сталося те, що буває з людьми, які уві сні бачать, що за ними женуться, але вони даремно намагаються зрушити з місця.

Минуло кілька хвилин. Коло воріт знявся страшенний шум. Щохвилини пані Бонасьє чекала, що міледі повернеться, а міледі не з'являлася.

Кільки разів, безсумнівно з переляку, холодний піт проступав на її розпаленім чолі.

Нарешті вона почула скрегіт ґратів, а на сходах — стукіт чобіт і брязкіт острог. Гомін голосів щодалі, то все наближався, і їй здавалось, що вимовляють її ім'я.

Зненацька пані Бонасьє голосно скрикнула з радощів і кинулась до дверей: вона впізнала голос Д'Артаньянів.

— Д'Артаньяне! Д'Артаньяне! Це він. Сюди, сюди!

— Констанціє! Моя Констанціє! — відповів юнак. — Де ви? Боже мій!

Тої ж хвилини двері кімнати не відчинились, а піддалися натискові. Кільки чоловіка ринулися до кімнати. Пані Бонасьє впала в крісло, не мавши змоги зробити жодного руху.

Д'Артаньян кинув свій пістолет, який ще димів, і упав навколішки перед своєю коханою. Атос засунув свого за пояс. Портос і Араміс, що держали шпади наголо, вклали їх у пихви.

— О, Д'Артаньяне, мій любий Д'Артаньяне! Нарешті ти приїхав! Ти не обманив мене! Це й справді ти! О, вона могла собі, скільки хотіла, упевнювати мене, що ти не приїдеш, а я якось невиразно надіялася, я не хотіла тікати. О, як я гарно зробила, яка я щаслива.

При слові „вона“ Атос, що сидів спокійно, схопився з свого місця.

— Вона? Хто вона? — спитав Д'Артаньян.

— Моя подруга, та сама, що з приязні до мене хотіла визволити мене від переслідувачів; та сама, що втекла, взявши вас за ґвардійців кардинала.

— Ваша подруга! — скрикнув Д'Артаньян, пополотнівши більше, ніж білий серпанок його коханої. — Про яку подругу ви кажете?

— Про ту, чия карета стояла коло воріт, про жінку, яка узиває вас, Д'Артаньяне, своїм другом й якій ви все розказали про мене.

— Її ім'я? Ім'я її? — допитувався Д'Артаньян. — Невжеж ви не знаєте її ім'я?

— Знаю. При мені його називали... заждіть... але це дивно... боже мій, мені крутиться в голові, я нічого не бачу.

— До мене, друзі мої, до мене! Її руки, як лід, — скрикнув Д'Артаньян. — Їй млосно. Вона зомліває...

А втім, поки Портос на все горло звав на поміч, Арамис підбіг до столу наляти склянку води й зупинився, побачивши, як страшенно змінився на виду Атос. Він був коло столу. Волосся йому стало дїба. Застиглими від жаху очима він дивився на одну з склянок. Здавалось, його опанувала жахлива підозра.

— Ні,— сказав він,— це неможливо. Господь не попустить такого злочину.

— Води, води!— кричав Д'Артаньян,— води!

— О, бідолашна жінка! Нещасна жінка!— схвильовано повторював Атос.

Відживши під поцілунками Д'Артаньяна, пані Бонасьє знову розплющила очі.

— Вона приходить до пам'яті!— скрикнув юнак.— Боже, дякую тобі.

— Пані,— спитав Атос,— ради бога, скажіть, чия ця порожня склянка?

— Моя, пане,— відповіла молода жінка ледве чутно.

— Хто налив вам вина, що там було?

— Вона.

— Хто ж саме?

— Ах, я пригадала: графіня Вінтер.

Усі четверо зойкнули одними устами, але крик Атосів був голосніший від усіх.

Тої ж хвилини обличчя пані Бонасьє посиніло. Тупий біль душив її. Вона впала на руки Портоса і Арамиса.

Д'Артаньян схопив руку Атосову з тугою, що її важко списати.

— Як ти думаєш...— і голос його перервали ридання.

— Даремно,— сказав Атос,— даремно. Проти отрути, яку вона дає, немає ліків.

— Поможіть, допоможіть,— бурмотіла пані Бонасьє,— рятуйте!

Потім, зібравши всі сили, вона взяла голову юнака, хвилину дивилася на нього так, ніби хотіла всю душу вкласти в цей погляд, і, ридуючи, притиснула свої губи до його губ.

— Констанціє, Констанціє,— кричав Д'Артаньян.

В обіймах своїх він стискував труп.

Юнак скрикнув і впав коло коханої, такий же блідий й похололий, як і вона.

Портос плакав, Арамис рукою указував на небо, Атос перехрестився.

Під той час у дверях з'явився чоловік, блідий, як і всі, що були в кімнаті. Озираючися, він побачив померлу пані Бонасьє й Д'Артаньяна, що лежав непритомний.

Він увійшов у той момент заціпнення, що завжди настає слідом за великими катастрофами.

— Я не помилюся,— сказав він,— це пан Д'Артаньян, а ви його друзі— пани Атос, Портос і Арамис.

Ті, кого він назвав, здивовано оглядали незнайомого. Усім троїм здавалося, що десь вони його бачили.

— Панове,— вів далі новоприбулий,— ви, як і я, шукаєте жінку, яка,— додав він з жахливою усмішкою,— напевно, була тут, бо я бачу труп. А що ви мене не впізнали, то я примушений назвати себе:— я лорд Вінтер, дівер тої жінки.

Троє друзів скрикнули з подиву.

Атос підвівся й простяг йому руку.

— Просимо, мілорде, ви — наш,— промовив він.

— Я виїхав за п'ять годин по її від'їзді з Портсмуту,— сказав лорд Вінтер,— за три години пізніше од неї прибув до Булоні, лише на двадцять хвилин запізнився й не застукав її в Сент-Омері, нарешті в Лільєрі загубив її слід. Я поїхав далі навмання, розпитував у всіх, як несподівано побачив вас. Ви мчали вчвал. Я впізнав пана Д'Артаньяна. Я кликав вас, але ви не обзивалися. Я хотів їхати слідом за вами, та мій кінь дуже втомився й не міг збігтись за вашими. І все ж таки, не зважаючи на всі ваші зусилля, ви, очевидно, запізнилися.

— Як бачите,— сказав Атос, показуючи лордові Вінтеру на труп пані Бонасьє й на Д'Артаньяна, коло якого заходжувалися Портос і Арамис, щоб привести його до пам'яті.

— Вони вмерли обое?— спокійно спитав лорд Вінтер.

— На щастя, ні,— відповів Атос.— Пан Д'Артаньян лише зомлів.

— Дякувати богу,— промовив лорд Вінтер.

Під цей час Д'Артаньян розплющив очі. Він вихопився з рук Портоса і Арамиса й, як божевільний, кинувся на труп своєї коханої.

— Друже, будь мужній! Жінки оплакують померлих, муштини мстяться за них,— сказав Атос, обіймаючи юнака.

— Так, так,— відповів Д'Артаньян.— Я ладний йти за тобою скрізь, аби помститися за неї.

Доручивши доглядати трупа переляканій ігумені, всі п'ятеро в супроводі льокаїв, що вели коні за повіддя, рушили до Бетюну, передмістя якого було видко з монастиря.

Перед коршмою на дорозі вони зупинилися.

— Але чому не наздоганяємо ми цієї жінки?— спитав Д'Артаньян.

— Пізніше,— відказав Атос,— мені треба вжити деяких заходів.

— Вона втече від нас,— говорив Д'Артаньян,— і це буде твоя провина, Атосе.

— Я відповідаю за неї.

Д'Артаньян так зв'язався на слова свого друга, що, спустивши голову, увійшов до коршми і не відповів жодного слова.

Портос і Араміс презирнулися, не розуміючи такої впевнености Атоса.

Лорд Вінтер подумав, що він сказав так, аби заспокоїти Д'Артаньяна.

— А тепер, панове,— сказав Атос, довідавшись, що в коршмі є п'ять вільних кімнат,— ходім кожен до себе. Д'Артаньянові треба залишитись на самоті, виплакаться та заснути. Я все беру на себе. Будьте спокійні.

— Проте, мені здається,— заперечив лорд Вінтер,— коли треба вжити деяких заходів щодо графіні... вона моя братова, і це — моя справа.

— І моя,— сказав Атос,— бо вона моя дружина.

Д'Артаньян усміхнувся. Атос— зрозумів він — не мав сумніву, що відомстить міледі, коли виявив свою таємницю. Портос і Араміс зблідли й презирнулися. Лорд Вінтер гадав, що Атос збожеволів.

— Ідіть кожен до себе,— ще раз запропонував Атос,— і дайте мені волю. Ви бачите, що я, як її чоловік, я найбільше зацікавлений в цій справі. Передайте мені, Д'Артаньяне, коли ви не загубили, паперця, що впав з капелюха того чоловіка, і де написано назву села.

— А - а,— сказав Д'Артаньян,— для мене зрозуміло: цю назву написано її рукою.

РОЗДІЛ XXVIII

ЧОЛОВІК У ЧЕРВОНОМУ ПЛАЦІ

Розпач Атосів поступився місцем притаєній скорботі, яка ще яскравіше виявляла блискучі здатності цього чоловіка.

Увесь понятий думкою про дану їм обіцянку й про взяту на себе відповідальність, він останній пішов до своєї кімнати, попросив хазяїна принести для нього мапу провінції, нахилився над нею, роздивився на накреслені на ній лінії, встановив, що від Бетюна до Армантьєра ведуть чотири різні шляхи й звелів покликати до себе льокаїв.

Плянше, Грімо, Мускетон і Базен з'явилися й одержали від Атоса певні, докладні розпорядження. Назавтра, світанком

вони повинні були податись до Армантьєра, кожен своєю дорогою. Плянше, як найспритніший з них, мав вивчити шлях, де зникла карета, ескортована льокаями Рошфора. В неї, мусимо пригадати, стріляли наші приятелі.

Атос скористався перш за все льокаями, бо від того часу, як вони стали до нього та його друзів, він виявив головні здатності кожного зокрема.

Усі четверо мусіли зійтись завтра об одинадцятій. Коли вони викриють притулок міледі, то троє мали залишитися стерегти її, а четвертий — повернутись до Бетюна, щоб попередити Атоса й провести туди чотирьох друзів.

Вислухавши ці розпорядження, льокаї пішли до себе.

Незабаром вийшов Атос. Було вже пізно. Стрінувши якогось перехожого, він наблизився до нього й сказав йому кілька слів. Особа, до якої звернувся Атос, віджахнулася, а проте жестом одповіла на запитання мушкетера. Атос запропонував йому півпістолі, аби той проводив його, та перехожий одмовився.

Атос пішов далі. Дійшовши до перехрестя, він знову спинився, очевидно, вагаючись, бо не знав, куди йти. А що на перехресті, скорше ніж де інде, можна було сподіватися стрінути когонебудь, Атос залишився на місці. І дійсно, за кілька хвилин пройшов нічний сторож. Атос повторив запитання, яке поставив уже першому перехожому. Нічний сторож так само віджахнувся й теж одмовився провести Атоса, показавши рукою дорогу, якої треба було держатись.

Атос пішов у вказаному напрямку й дістався околиці, розташованої на краї міста, противнім тому, через який він із своїми товаришами туди в'їхали. Тут, здавалось, він знову почувив неспокій, завагався й спинився втретє.

На щастя, якийсь жебрак підійшов до нього попросити милостині. Атос запропонував йому еку, щоб той провів його. Жебрак на хвилину замислився, але, побачивши срібну монету, що блискотіла в темряві, наважився й пішов попереду.

Дійшовши до рогу одної вулиці, він вказав на маленький будинок віддалік, ізольований, самотній, похмурий на вигляд.

Атос попрямував до нього, а жебрак, одержавши гроші, прожогом побіг назад.

Атос обійшов круг будинку, перше ніж вгледів двері на тлі червонуватої фарби, якою був помальований той будинок.

Крізь щілини віконниць не було видно ні іскри вогню. Відсутність будь-яких звуків виключала думку, що будинок заселений. Він стояв сумний та німий, як могила.

Атос постукав тричі, але спершу ніхто не відповідав. Тільки по третьому разі почулися кроки. Нарешті двері

трохи прочинилися, і в отворі їх з'явився високий на зріст чоловік, блідий, з чорним волоссям і чорною бородою.

Атос і незнайомий перекинулися кількома словами. Потім високий чоловік жестом запропонував мушкетерові ввійти. Атос поквапився скористатися з цього дозволу.

Двері по нім зараз же зачинилися. Чоловік, що його з такими труднощами розшукав Атос, провів мушкетера до до своєї кімнати.

Обстава приміщення свідчила про його нахил до природничих наук.

У незнайомого не було ні родини, ні слуг. У цьому будинкові він жив сам.

Атос, з'ясувавши йому причину своєї візити й сказав, на яку послугу з боку його сподівається. Довідавшись, чого чекають від нього, незнайомий, що весь час залишався стояти на ногах, жахаючись, ступив крок назад і відмовився пристати на прохання Атосове. Тоді Атос витяг з кешені невеликий клаптик паперу, де було написано два рядки, ствержені підписом та печаткою, і подав людині, що так недвозначно виявила свою огиду. Прочитавши ці два рядки, побачивши підпис і впізнавши печатку, високий чоловік вклонився на ознаку того, що не заперечує і ладний скоритися.

Атос не вимагав більшого. Він підвівся, вклонився, пішов з будинку й попрямував тою ж дорогою, якою прийшов, а повернувшись до готелю, зачинився в своїй кімнаті. На світанні до нього завітав Д'Артаньян і спитав, що робити.

— Чекати,— відповів Атос.

Призначеного для похорону часу лорд Вінтер і чотири приятелі прибули до монастиря. Ударили у великий дзвін. Двері каплиці стояли навсяж, але ґрати на криласі були зачинені. Посеред криласу лежало тіло жертви в убранні послушниці. З обох боків криласа й за ґратами вишикувались усі сестри - кармелітки. Вони слухали жалібну месу й супроводили співами співи священників, не бачивши інших молитвенників і самі незримі для них.

Коло дверей каплиці Д'Артаньян почув, що його знову покидає мужність. Він обернувся, шукаючи очима Атоса, але той щезнув.

Вірний своєму завданню месника, Атос звелів провести себе до саду, де сліди на рині показували шлях, яким втекла отрутиця.

Мушкетер наблизився до фіртки, що виходила в ліс, наказав відчинити її й побрався межі дерев.

Усі його здогадки ствердилися. Дорога, якою проїхала карета, ішла круг лісу. Атос деякий час не збочував з неї й

посувався наперед, втупивши очі в землю. Невеликі криваві плями, — наслідок поранення чоловіка, що супроводив карету, або одного з коней, — визначали путь екіпажа.

Пройшовши три чверті льє, бувши майже в п'ятьдесятьох кроках од Фестюбера, Атос побачив пляму більшого розміру. Земля була потоптана кіньми. Між лісом і цим виявним місцем було видно такі самі сліди маленьких ступнів, як і в саду. Очевидно, карета тут зупинилася.

На цьому місці міледі вийшла з лісу й сіла в карету. Задоволений своїм відкриттям, — що стверджувало всі його згадки, Атос повернувся до готелю, де застав Плянше, що нетерпляче чекав на нього.

Усе відбулося так, як і передбачав Атос. Плянше обслідував дорогу, теж бачив криваві плями й знайшов місце, де зупинили коні. Але він пройшов далі, ніж Атос. Одвідавши в селі Фестюбер коршму, щоб вихилити склянку вина, він, навіть ні в кого не питаючись, дізнався, що напередодні, пів до дев'ятої вечора, один поранений, який разом із дамою їхав у поштової кареті, примушений був спинитися тут, не маючи сил їхати далі.

Плянше кинувся шукати фурмана карети й розшукав його. Виявилось, що фурман довів даму до Фромеля, звідки вона подалася до Армантьєра. Дізнавшись про це, Плянше звернув на польову дорогу і о сьомій рано дістався до Армантьєра.

Там був лише один готель при поштової станції. Плянше удав з себе слугу, що шукає посади. По десятихвилинній розмові зі слугами, він довідався, що вчора, об одинадцятій вечора, в готель приїхала якась жінка, найняла кімнату, покликала хазяїна й сказала йому, що хоче деякий час перебути в цьому краї.

Більшого Плянше й не треба було знати. Він побіг до призначеного місця побачення, знайшов там трьох льокаїв на своїх місцях, поставив їх вартувати коло всіх виходів з готелю, а сам помчав до Атоса. Коли Атос закінчував розпитувати Плянше, увійшли мушкетери.

Обличчя їх були смутні й похмурі, навіть Арамисове.

— Що робити? — спитав Д'Артаньян.

— Чекати, — відповів Атос.

Кожен повернувся до своєї кімнати.

О восьмій вечора Атос наказав сідлати коні й попередив лорда Вінтера та своїх друзів, щоб вони ладналися рушити.

За хвилину всі п'ятеро були готові. Кожен обдивився, чи справна його зброя й направив її. Атос спустився останній. Д'Артаньян був уже на коні й виявляв велику нетерплячку.

— Терпіння,— промовив Атос,— нам бракує ще декого. Усі здивовано озирнулися, бо не зрозуміли про кого говорить Атос.

Тої ж хвилини Плянше підвів Атосові коня. Мушкетер легко скочив у сідло.

— Почекайте на мене,— сказав він,— я зараз повернуся. І він помчав учвал.

За чверть години він і дійсно повернувся в супроводі чоловіка в машкарі, закутаного у великий червоний плащ.

Лорд Вінтер і троє мушкетерів запитливо перезирнулися. Ніхто не міг нічого сказати, бо ніхто не знав цього чоловіка. Та вони вирішили, що інакше й не може бути, раз так робить Атос.

О дев'ятій невеличка кавалькада, з Плянше на чолі вирушила в путь тою дорогою, якою їхала карета.

РОЗДІЛ XXIX

СУД

То була бурхлива, темна ніч. Важкі хмари гасали по небу, затьмарюючи блиск зірок. Місяць мав зійти лише опівночі.

Мовчки проминули село Фестюбер, де залишався поранений льокай, і проїхали попід Рішебурським лісом. Діставшись до Ерль, Плянше, що вів перед, взяв ліворуч.

Кілька разів то лорд Вінтер, то Портос, то Арамис намагалися зняти розмову з чоловіком у червоному плащі, але той на всі запитання лише хитав головою, не відповідаючи жодного слова. Мандрівники зрозуміли, що незнайомий має якусь причину поводитись так, і покинули свої спроби.

Громовиця тимчасом дужчала. Раз - по - раз блискала блискавка. Чути було гримотіння грому, і вітер, провісник бурі, свистів у перах і волоссі верхівців.

Кавалькада помчала вчвал.

Недалеко від Фремеля хмара розгуркоталася. Верхівці загорнулися в плащі. Залишалось ще три льє. Їхати доводилось під ливним дощем.

Д'Артаньян скинув капелюха й розстібнув плащ. Йому було приємно почувати, як вода обмиває його розпалене обличчя і тіло, струшуване нервовими дроями.

У той час, як маненька кавалькада минала Госкаль і наближалася до поштової станції, чоловік, що від негоди ховався під деревом, відділився від стовбура, з яким у тем-

рyвi зливавcя в одне суцiльне цiле, i став посеред дороги притиснувши пальця до губ.

Атос упiзнав у ньому Грiмо.

— Що сталося? — скрикнув Д'Артаньян. — Чи не втекла вона з Армантьєра?

Грiмо рухом голови пiдтвердив цю гадку. Д'Артаньян заскреготiв зубами.

— Тихо, Д'Артаньяне, — застерiг Атос. — Усю цю справу я взяв на себе. Я ж i допитуватиму Грiмо. Де вона? — звернувся вiн до льокая.

Грiмо простяг руку в напрямi до рiчки Лiс.

— Далеко звiдси?

Грiмо зiгнув вказний палець.

— Сама?

Грiмо на мигах вiдповiв, що сама.

— Панове, вона сама, — заявив Атос, — за пiвльє звiдси, у напрямi до рiчки.

— Хороше! — згукнув Д'Артаньян. — Веди нас, Грiмо.

Грiмо повiв кавалькаду полем.

За п'ять хвилин знайшли струмiнь, перебрели його i при свiтлi блискавки побачили село Д'Енґiєм.

— Тут, Грiмо? — спитав Атос.

Грiмо зробив неґативний жест.

— Тихо, — сказав Атос.

Верхiвцi рушили далi.

Блискавка блимнула ще раз. Грiмо простяг руку, i в блакитнявiм сяйвi змiйки-блискавки вони вздрiли маленький самотнiй домок, на березi рiчки, на сто крокiв вiд порону.

Одне вiкно будинку було освiтлене.

— Ось ми й приїхали, — сказав Атос.

Тої ж хвилини якийсь чоловiк, що лежав у рiвчаку, звiвся на рiвнi ноги. То був Мускетон. Вiн пальцем вказав на освiтлене вiкно.

— Вона там, — промовив Мускетон.

— А де Базен? — звiдався Атос.

— Поки я стерiг вiкно, вiн стерiг дверi.

— Добре. Ви всi вiдданi слуги, — похвалив Атос i, зскочивши з коня та кинувши повiд Грiмо, наблизився до вiкна, жестом наказавши рештi пiдїхати до дверей.

Атос перескочив через огорожу в два чи три фути заввишки й пiдiшов до вiкна. Вiконниць не було, але вiкно щiльно закривала завiса.

Мушкетер став на камiнь i поверх завiси зазирнув у кiмнату. При свiтлi лямпи вiн побачив жiнку, закутану в мантильку темного кольору. Жiнка сидiла на дзиґлику перед коминком, що вже згасав. Тої хвилини заржав кiнь. Мiледi

підвела голову, побачила бліде, притиснуте до шибки обиччя Атосове і зойкнула з жаху.

Зрозумівши, що його впізнали, Атос штовхнув вікно коліном та рукою. Ряма піддалася, шибки розбилися. Атос скочив у кімнату, як примара помсти.

Міледі підбігла до дверей і відчинила їх. Ще блідший та загрозовіший, як Атос, на порозі стояв Д'Артаньян.

Міледі скрикнула й подалася назад. Д'Артаньян, опасаючись, щоб вона не втікла в якийсь спосіб і не вислизнула з їхніх рук, видобув з-за пояса пістолета. Атос підніс руку й спинив його.

— Покладіть зброю на місце, Д'Артаньяне, — сказав він.

— Цю жінку треба судити, а не вбивати. Почекай же хвилинку й будеш задоволений. Увійдіть, панове!

Д'Артаньян скорився. В Атоса був урочистий голос і владний жест неблаганого судді. Портос, Арамис, лорд Вінтер і чоловік в червоному плащі увійшли слідом за Д'Артаньяном.

Четверо льокаїв охороняли двері та вікна.

Міледі впала на стілець і простягла руки, немов заклинаючи цю жахливу появу. Побачивши свого дівера, вона випустила розпачливий крик.

— Чого вам треба? — спитала вона.

— Нам треба, — відказав Атос, — Шарлоту Баксон, яка узивалась спершу графіню Де-Ля-Фер, а згодом леді Вінтер, баронеса Шефільд.

— Це я! Це я! — прошепотіла жінка, не тямлячись з жаху. — Чого ви хочете від мене?

— Ми будемо судити вас за ваші злочини, — відповів Атос. — Ви маєте право захищатися. Виправдуйтесь, коли можете. Пане Д'Артаньяне, ви перший.

Д'Артаньян виступив наперед.

— Перед богом і людьми я обвинувачую цю жінку в отруйні Констанції Бонасьє, померлої вчора ввечері. Я обвинувачую цю жінку в замахові на отруєння мене самого вином, яке вона надіслала з Вільруа з підробленим листом нібито від моїх друзів. Бог спас мене. Але замість мене вмер інший. Його прізвище Бріземон.

— Ми стверджуємо це, — одними устами промовили Портос і Арамис.

— Перед богом і людьми я обвинувачую цю жінку в тім, що вона підмовляла мене вбити барона Де-Варда, а що ніхто з присутніх не може підтвердити правдивості цього обвинувачення, я сам засвідчую його. Я скінчив.

Д'Артаньян разом з Портосом і Арамисом відійшли й стали осторонь.

— Ваша черга, мілорде,— промовив Атос.

Виступив лорд Вінтер.

— Перед богом і людьми я обвинувачую цю жінку в убивстві герцога Б'юкенгемського.

— Герцога Б'юкенгемського вбито? — скрикнули всі присутні.

— Так, вбито! — відповів лорд. — Одержавши вашого листа з попередженням, я звелів заарештувати її й доручив доглядати одному вірному чоловікові. Вона оманила його, дала йому ніж і примусила вбити герцога. Цієї хвилини Фелтона, мабуть, страчують за злочини цієї відьми.

Судді не знали ще про ці злочини. Їх обсіпало морозом.

— Це не все,— промовив лорд Вінтер,— мій брат, що зробив її своєю спадкоємицею, помер протягом трьох годин в наслідок якоїсь дивної хвороби, що залишила синюваті плями на всім його тілі. Невістко, з якої причини помер мій брат?

— Який жах! — скрикнули Портос і Арамис.

— Убивця Б'юкенгема, убивця Фелтона, убивця мого брата! Я вимагаю правосуддя й заявляю: якщо не здобуду, я вчиню його сам.

Лорд Вінтер одійшов у бік і став коло Д'Артаньяна.

Міледі спустила голову на руки й намагалася зібрати свої думки.

— Тепер моя черга,— сказав Атос, тремтячи всім тілом, як лев, що побачив гадюку.— Я одружився з цією жінкою, коли вона була зовсім молода дівчина, одружився всупереч бажанню моєї родини. Я дав їй багатство, дав їй ім'я, і одного разу побачив, що вона таврована: на лівому плечі її випалено лілею.

— О,— промовила міледі, підвівшись,— ви не спроможетесь назвати суд, що вирік такий безчесний присуд. Ви не знайдете людини, що його виконала.

— Замовчіть! — мовив чийсь голос.— На це я маю відповіді.

І чоловік у червоному плащі наблизився до міледі.

— Хто це? Хто це? — зойкнула жінка, задихаючись з жаху.

Очі всіх звернулись на цього чоловіка, бо, за винятком Атоса, ніхто не знав його.

Але й сам Атос дивився на нього з таким же подивом, як і інші, бо теж не знав, який стосунок має ця людина до драми, що доходила кінця.

Підійшовши до міледі повільною, урочистою ходою на таку відстань, що лише стіл відділяв їх, незнайомий скинув машкару.

Деякий час міледі з жахом, що поступово зростав, дивилася на бліде, облямоване чорним волоссям і бурцями обличчя. Воно виявляло льодову безстрашність. Далі підвівшись й відхитнувшись до самої стіни, міледі скрикнула:

— О, ні, ні! Це пекельний привід, це не він! Рятуйте, рятуйте,— гукала вона захриплим голосом, обернувшись до стіни, ніби намагалася відчинити потаєні двері.

— Та хто ж ви такий? — скрикнули всі.

— Спитайте в цієї жінки,— відказав чоловік у червоному плащі.— Ви бачите сами, що вона впізнала мене.

— Лільський кат! Лільський кат! — кричала міледі, наче в нестямі, хапаючися за стіну, щоб не впасти — О, помилуйте, помилуйте, простіть мені! — кричала міледі, впавши навколішки. Незнайомий почекав, доки вона трохи втихомирилась.

— Як бачите, вона впізнала мене,— промовів він.— І, дійсно, я — кат міста Ліля, і ось моя історія.

Присутні втупили в нього очі і з болісним хвилюванням чекали, що він скаже.

— Ця молода жінка була колись дівчина, така ж чарівна, як і зараз. Вона була черниця в монастирі тамплемарських бенедиктинок. Молодий священник, з щирим серцем, побожний, правив свою службу в церкві цього монастиря. Черниця поклала спокусити його й допевнилась свого, бо спокусила б і святого. Вона настояла, щоб вони кинули той край. Та щоб втекти й добутись до іншої частини Франції, де вони, незнані не від кого, могли б жити спокійно,— потрібні гроші. А в коханців їх не було. Священник украв святий посуд й продав його. Вони налагодились уже тікати, але тут їх заарештували.

По вісьмох днях жінка спокусила сина тюремника й утекла. Молодого священника присудили на десять років у в'язницю, таврували й забили в кайдани. Я був кат у місті Ліль, як сказала ця жінка, і мусів таврувати засудженого, а засуджений той, панове, був мій брат. Я присягнувся, що жінка, яка згубила його, яка була більше, ніж спільник у його злочині,— бо то ж вона штовхнула його на лиходійство,— мусить, принаймні, поділити з ним кару. Я дізнався, де вона ховається, простежив за нею, відшукав її, зв'язав і поклав таке саме тавро, як і моему братові.

На другий день по моему поверненні до Ліля, братові пощастило втекти з тюрми. Мене обвинуватили в співучасті й завдали до в'язниці замість його на весь час, доки не розшукають його. Мій нещасний брат не знав цього вироку. Він знову зійшовся з цією жінкою, і обоє вони втекли до Бері, де йому пощастило дістати невелику парафію. Жінка вдавала з себе його сестру.

Вельможа, власник землі, на якій була його парафія, побачив цю сестру й закохався в неї. Закохався так, що запропонував їй побратися з ним. Тоді вона кинула того, кого вже занастила. для того, кого мала занастити, і стала графіня Де-Ля-Фер.

Очі всіх звернулися до Атоса, бо це було його справжнє прізвище. Він схилив голову, стверджуючи в такий спосіб, що все сказане катом, правда.

— Тоді,— закінчив кат,— мій бідний брат в нападі розпачу поклав збавити собі життя, понівеченого цією жінкою, що відібрала йому і честь, і щастя. Він повернувся до Ліля і, довідавшись про вирок, що присудив мене до ув'язнення замість нього, виказав на себе і того ж таки вечору зависвся на продушині своєї камери.

Треба визнати справедливість: особи, що засудили мене, додержали свого слова. Скоро особа брата була встановлена, мені зараз же повернули волю

Ось злочини, в яких я обвинувачую її. Ось причина, з якої її тавровано.

— Пане Д'Артаньяне! Якої кари вимагаєте ви для цієї жінки? — спитав Атос.

— Кари на горло!

— Мілорде Вінтер! Якої кари вимагаєте ви для цієї жінки?

— Кари на горло!

— Панове Портосе й Арамисе, ви її судді! Яку кару накладете ви на неї?

— Кару на горло,— приглушеним голосом відповіли обоє.

Міледі випустила жахливе рикання й навколішках зробила кілька кроків до своїх суддів.

Атос простяг до неї руку.

— Шарлото Баксон, графіне Де-Ля-Фер, міледі Вінтер! — промовив він.— Ваші злочини вичерпали терпіння людей. Коли ви знаєте якунебудь молитву, прокажіть її, бо вирок оголошено, і ви повинні вмерти.

РОЗДІЛ ХХХ

СТРАТА

Мовчанка смерти тяжіла над природою. Земля була вогка та слизька від дощу, що тільки но вщух, і відживлена зелень пахтіла запашніше.

Двоє льокаїв вели міледі, тримаючи її за руки. За нею виступав кат. За катом — лорд Вінтер, Д'Артаньян, Атос, Портос і Арамис. Плянше й Базен ішли позаду.

Мускетон і Грімо вели міледі до річки.

Жінка мовчала, але очі її промовляли надзвичайно красномовно, благаючи по черзі кожного, на кого дивилися.

Скориставшись з того, що вони на кілька кроків випередили інших, міледі сказала льокаям:

— Тисяча пістолей кожному, хто допоможе мені втекти. Коли ж видасте мене своїм панам, то в мене поблизу є месники, що примусять вас дорого заплатити за мою смерть.

Грімо вагався. Мускетон тремтів усім тілом.

Атос, почувши голос міледі, поквапився підійти до них. Лорд Вінтер і собі зробив теж.

— Змініть цих льокаїв, — сказав він. — Міледі говорила з ними. Вони непевні.

Покликали Плянше й Базена, і ті заступили Грімо й Мускетона.

Діставшись берега річки, кат наблизився до міледі і зв'язав їй руки та ноги.

Вона тоді зламала мовчанку, скрикнувши:

— О, любі панове! Візьміть на увагу, що той, хто доторкнеться хоч до одної волосинки на моїй голові, і сам буде вбивця.

— Кат може вбивати, а проте, не бути вбивцею, пані, — заперечив чоловік в червоному. — Він останній суддя й тільки, — і з цими словами він зашморгнув шворки на її руках.

Міледі двічі чи тричі несамовито скрикнула, і крик той, пролунавши в нічному мороці й загинувши в глибині лісу, справив на всіх сумне та дивне вражіння.

— Якщо я винна, якщо я чинила злочини, в яких ви мене обвинувачуєте, — рикала міледі, — відведіть мене до суду. Ви не судді, і не маєте права постановляти вирок.

— Я пропонував вам Тібуρν, — сказав лорд Вінтер. — Чому ви не схотіли?

— Бо я не хочу вмирати, бо я ще дуже молода, щоб вмирати, — гукала міледі, намагаючись видобутися з рук льокаїв.

— Жінка, яку ви отруїли в Бетюні, була молодша за вас, проте, вона вмерла, — сказав Д'Артаньян.

— Я піду в монастир. Я стану черниця, — обіцяла міледі.

— Ви були вже в монастирі, — відказав кат, — і кинули його, щоб загубити мого брата.

Міледі випустила жахливий крик і впала навколішки.

Д'Артаньян був молодший за всіх, і серце його не витримало.

— Я не можу бачити цього жахливого видовиська! Я не можу погодитись, щоб вона померла в такий спосіб.

Міледі почула ці слова, і промінь надії промайнув у неї в серці.

— Д'Артаньяне, Д'Артаньяне! Пригадай, як я кохала тебе!—вереснула вона.

Юнак підвівся й зробив крок до неї.

Атос витяг шпаду й заступив йому дорогу.

— Якщо ви зробити хоч один крок, Д'Артаньяне, ми схрестимо з вами шпади.

Д'Артаньян упав навколішки й став молитися.

— Гей, кате!—удався Атос до людини в червоному плащі,—виконуйте ваш обов'язок!

— Охоче, пане,—відмовив кат,—бо я добрий католик і цілком певний, що роблю справедливо, страчуючи цю жінку.

— Гаразд.

Атос наблизився до міледі.

— Я прощаю вам зло, що ви мені його заподіяли. Прощаю вам моє розбите майбутнє. Прощаю мою загублену честь, закаляю любов і моє спасіння, назавжди загублене через розпач, в який ви вкинули мене. Умріть же в мирі.

Підійшов лорд Вінтер.

— Прощаю вам, що ви отруїли мого брата й убили герцога Б'юкенгемського. Прощаю смерть бідного Фелтона, прощаю й замах на моє власне життя.

Жінка без сторонньої допомоги звелася на ноги й глянула одним з тих блискавичних поглядів, що, здавалося, викидали полум'я з її очей.

Вона нічого не побачила. Прислухалась,—і нічого не почула.

Коло неї були лише вороги.

— Де я помру?—спитала вона.

— На тому березі,—відповів кат.

Вони посадовили її в човна, і коли чоловік у червоному плащі й собі ставив туди ногу, Атос передав йому торбинку із золотом.

— Візьміть,—сказав він,—це платня за страту. Хай знають, що ми діємо, як судді.

— Добре,—відповів кат,—а тепер хай і ця жінка знає, що я виконую не службу, а моральний обов'язок.

І по цих словах кинув торбинку із золотом в річку.

Човен одплив до лівого берегу Ліси, везучи злочинницю й виконавця присуду. Решта залишились на правому березі й упали навколішки.

Човен поволі посувався вдовж кодоли порону, осяяний відблиском блідої хмари, що тої хвилини зависала понад водою. Видко було, як вони причалили до берега.

Темні фігури яскраво вирізнялися на червонуватому обрії. З цього берега видко було, як кат підніс обидві руки, як промінь місяця блиснув на лезі його широкого меча, і руки його важко спустилися знову.

Почулось свистіння зброї, зойк жертви, і безголовий труп упав на землю.

За три дні по цьому чотири мушкетери повернулись до Парижу. Вони не запізнилися і своїм звичаєм того ж таки вечору відвідали пана Де - Тревія.

— Ну, як? Чи добре погуляли, панове? — спитав капітан мушкетерів.

— Чудово! — відповів Атос за себе й за своїх товаришів.

РОЗДІЛ XXXI

ОСТАННІЙ

6 - го числа наступного місяця король, виконуючи обіцянку, дану кардиналові, виїхав з столиці до Ля - Рошелі, цілком приголомшений вістю про вбивство герцога Б'юкенгемського.

Королева була попереджена про те, що чоловік, якого вона так кохала, перебуває в небезпеці. Проте, коли її повідомили про його смерть, Ганна Австрійська не хотіла вірити. Вона навіть необережно скрикнула:

— Це неправда! Я тільки но одержала листа від нього!

Але назавтра вона примушена була поняти віри цій нещасній вісті: Ля - Порт, як і інші, затриманий в Англії з наказу короля Карла I, повернувся й переказав королеві останні передсмертні слова герцога.

Король радів безмірно, не старався навіть ховати своєї радості й надто яскраво виявляв її перед королевою.

Людовікові XIII, як усім легкодушним людям, бракувало великодушності.

Але незабаром король знову став сумний й був не в добром гуморі. Він не належав до тих осіб, що настрої їх триває довгий час.

Людовік XIII відчував, що, повернувшись до табору, він опиниться в неволі, а проте повертав туди.

Кардинал був для нього ніби гадюка, що причаровує, а він сам являв собою птаха, який пурхав з гілки на гілку, не мавши сили полетіти від гадюки.

Отже, повернення до Ля - Рошелі було дуже сумне. Особливо дивували своїх товаришів наші чотири приятелі. Вони їхали в один ряд з похмурим видом і похнюпившись.

Тільки Атос од часу до часу підводив голову. Тоді очі йому блищали, гірка усмішка кривила губи, а потім, як і його товариші, він знову поринав у міркування.

Прибувши до якогось міста й проводивши короля до призначеного йому приміщення, наші друзі зараз же йшли до себе, чи до якої-небудь самотньої коршми. Там вони не грали й не пили, а лише тихо розмовляли, боячись, щоб їх не підслухали.

Одного разу, коли король спинився простежити льот сорок, а чотири приятелі своїм звичаєм, замість брати участь у полюванні, пішли до коршми на великому шляху,— якийсь чоловік, примчавши з Ля-Рошелі, під'їхав до воріт, щоб вихилити склянку вина.

Зазираючи в кімнату, де круг столу сиділи чотири мушкетери, він закричав:

— Еге, пане Д'Артаньяне! Здається, це я вас бачу.

Д'Артаньян підвів голову і радісно скрикнув. То була особа, яку він узивав своєю примарою — незнайомий з Менгу, з вулиці Могильників і з Араса. Д'Артаньян видобув шпаду й кинувся до дверей. Незнайомий замість тікати, зскочив з коня й пішов назустріч Д'Артаньянові.

— А-а, пане,— сказав юнак,— нарешті я натрапив таки на вас. Тепер ви не втечете від мене.

— Та в мене й нема такого наміру, бо цього разу я сам вас шукав. Я заарештовую вас в ім'я короля і наказую віддати мені вашу шпаду без ніяких заперечень. Попереджую вас: йдеться про вашу голову.

— А хто ви такий?— спитав Д'Артаньян, спустивши шпаду, але не віддаючи її.

— Я — Де-Рошфор, завідувач стаєнь пана кардинала Де-Рішельє, і маю наказа приставити вас до його еміненції.

— Ми повертаємось до його еміненції,— вкинув слово Атос, наблизившись до них,— і, звичайно, ви повірити слову пана Д'Артаньяна, що він поїде просто до Ля-Рошелі.

— Я мушу передати пана Д'Артаньяна варті, яка приставить його до табору.

— Ми сами будемо йому за варту, пане. Слово чести джентлмена. Але, присягаюся тим же словом,— додав Атос, зсунувши брови,— пан Д'Артаньян не поїде без нас.

Рошфор кинув оком назад, побачив, що Портос і Араміс стояли між ним і дверима і зрозумів, що треба здатися на ласку цих людей.

— Панове,— сказав він,— якщо пан Д'Артаньян віддасть мені шпаду й дасть, як ви, слово чести, я задовольнюся вашою обіцянкою приставити пана Д'Артаньяна до його еміненції.

— Даю вам слово чести, пане, і ось моя шпада.

— Це й краще,— додав Рошфор,— бо мені треба їхати далі.

— Чи не для того, щоб побачитися з міледі? — зимно запитав Атос.— Надаремно, ви її не знайдете.

— Що ж з нею сталося? — жваво запитав Рошфор.

— Повертайтесь до табору й там довідаєтесь.

Рошфор на хвилину замислився. А що до Сюржера, куди назустріч королю мав приїхати кардинал, було не більш одного дня їзди, то він поклав пристати на пропозицію Атоса й повернутися разом із ними. Таке повернення давало йому ту перевагу, що він міг особисто наглядати за своїм полоняником.

Знову рушили в дорогу й на завтра, о третій вдень, приїхали до Сюржеру. Кардинал чекав там на Людовіка XIII. Міністер і король замінялися силою люб'язностей і поздоровили один одного з щасливим випадком, що позбавляв Францію її запеклого ворога, який підбурював проти неї всю Європу. Потім кардинал, попереджений від Рошфора про арешт Д'Артаньяна, поквапився попрощатися з королем і запросив його подивитись завтра на закінчену греблю.

Повернувшись ввечорі до своєї квартири біля мосту Де-Ля-Пьер, він коло дверей будинку побачив Д'Артаньяна без шпади і трьох озброєних мушкетерів.

На цей раз, почуваячись на силі, Рішельє суворо подивився на них і поглядом та жестом запропонував Д'Артаньянові йти за ним.

Д'Артаньян скорився.

— Ми чекаємо на тебе, Д'Артаньяне,— сказав Атос досить голосно, щоб кардинал почув його.

Рішельє насупив брови, на хвилину спинився, а потім пішов далі, не промовивши ні слова.

Д'Артаньян ступив у будинок слідом за кардиналом. Коло дверей стояла варта.

Кардинал пройшов до кімнати, що правила йому за кабінет, і звелів Рошфорові ввести до нього молодого мушкетера.

Виконавши доручення, Рошфор подався з кімнати.

Д'Артаньян залишився віч на віч з кардиналом. То було друге їхнє побачення. Згодом він признавався, що вважав його й за останнє.

Рішельє залишився стояти, спершись на коминок. Між ним і Д'Артаньяном був стіл.

— Пане,— почав кардинал,— вас заарештовано з мого наказу.

— Мені казали про це, монсеньер.

— Відомо вам за що?

— Ні, монсеньер, бо єдина моя провина, за яку мене можна було би заарештувати, вам ще невідома.

Рішелъє пильно подивився на юнака.

— Що це значить?

— Коли монсеньер ласкаво повідомить про злочини, в яких мене обвинувачують, я розкажу про те, що зробив.

— Вас обвинувачують в таких злочинах, за які люди, знатніші від вас, накладали головою.

— В яких же, монсеньер?— спитав Д'Артаньян з байдужістю, що здивувала самого кардинала.

— Вас обвинувачують в тім, що ви листувалися з ворогами держави. Вас обвинувачують в тім, що ви вивідали державні таємниці. Вас обвинувачують в спробі розладити пляни вашого начальника.

— Хто ж обвинувачує мене в цих злочинах, монсеньер?— спитав Д'Артаньян, здогадуючись, що обвинувачення виходять од міледі.— Жінка таврована державним правосуддям? Жінка, що одружилась у Франції, а потім, не розлучившись з першим чоловіком,— в Англії; жінка, що отруїла свого другого чоловіка й намагалася отруїти мене самого?

— Що ви розказуєте?— скрикнув здивований кардинал.— Про яку жінку ви кажете?

— Про леді Вінтер,— відповів Д'Артаньян,— так, про міледі Вінтер. Її злочини, безсумнівно, були невідомі вашій еміненції, коли ви вшановували її своїм довір'ям.

— Якщо леді Вінтер і дійсно вчинила злочини, за які ви розповіли, то вона буде покарана.

— Її вже покарано, монсеньер.

— Хто ж покарав її?

— Ми.

— Вона в тюрмі?

— Вона померла.

— Померла?— повторив кардинал, не понявши віри своїм вухам.— Умерла! Ви кажете— умерла?

— Вона тричі намагалася вбити мене, і я простив її. Але вона отруїла жінку, яку я кохав. Тоді мої друзі та я схопили її, судили й засудили на смертну кару.

Д'Артаньян розказав про отруїння пані Бонасьє в Бетюнській монастирі кармеліток, про суд у самотньому будинку й про страту на березі Ліса.

Кардинал здригнувся всім тілом, дарма що дрожі рідко проймали його.

Раптом, ніби під впливом якоїсь таємної думки, обличчя кардиналове, доти суворе, прояснило і стало зовсім спокійне.

— Отже,— промовив він голосом, що ласкавий тон його контрастував з суворістю слів,— отже, ви взяли на себе обов'язок суддів, забувши, що ті, хто карають, не мавши на це права,— вбивці.

— Присягаюся вам, монсеньєр, я ні на хвилину не мав наміру захищатися перед вами. Я ладний скоритися карі, яку ваша еміненція зволить покласти на мене. Я не дуже ціную своє життя і не боюся смерти.

— Так, я знаю, що ви людина з серцем,— сказав кардинал, майже зворушений.— Ось чому я можу попередити вас, що вас будуть судити й навіть засудять.

— Інший відповів би вашій еміненції, що його помилування у нього в кешені, але я тільки дозволю собі сказати: карайте, сеньйоре, я не заперечуватиму.

— Ваше помилування?— здивувався Рішельє.

— Так, монсеньєр.

— За чим же воно підписом? Короля?

Кардинал вимовив ці слова тоном особливого призи́рства.

— Ні, на ньому підпис вашої еміненції.

— Мій? Чи не збожеволіли ви?

— Монсеньєр безумовно впізнає своє письмо.

І Д'Артаньян подав кардиналові дорогоцінний папір, який Атос одняв у міледі й передав Д'Артаньянові, як охоронний лист.

Його еміненція взяв папірець і поволі прочитав з притиском на кожному слові:

„Усе, що зробить пред'явник цього, зроблено з мого наказу.

Табор під Ля - Рошеллю 5 серпня 1628 р.

Рішельє“.

Кардинал, прочитавши ці два рядки, глибоко замислився, але паперу не повернув.

„Він обмірковує, на яку саме страту віддати мене,— думав Д'Артаньян — і, присягаюсь, він побачить, як умирає дворянин“.

Молодий мушкетер був у настрої, що допоміг би йому героїчно перейти на той світ.

Рішельє метикував, розкручуючи та скручуючи папір.

Нарешті, він підвів голову, вступив свій орлячий погляд у це чесне, відкрите, розумне обличчя, прочитав на цьому покарбованому слізми обличчі всі муки, пережиті протягом останнього місяця. Йому втретє або вчетверте спало на думку блискуче майбутнє, що відкривається перед цим юнаком двадцяти одного року, і користь, яку його енергія, відвага та розум можуть принести тому, хто зуміє взяти його до рук.

З другого боку, злочини, властолюбство і пекельний геній міледі не раз вже лякали кардинала. Він відчув ніби таємну радість, що назавжди спекався цієї непевної спільниці.

Повільним рухом Рішельє розірвав папір, що так довірливо повернув йому Д'Артаньян.

— Я пропав,— подумав юнак.

Кардинал підійшов до столу й, не сідаючи, написав кілька рядків на пергаменті, дві третини якого було вже заповнено і притиснув свою печатку.

„Це мій присуд,— сказав до себе Д'Артаньян.— Він позбавляє мені нудьги в Бастилії й тяганини суду. Це ще дуже люб'язно з його боку“.

— Візьміть, пане,— промовив кардинал.— Я взяв у вас один відвертий лист, а повертаю вам другий. На цій грамоті нема прізвища, ви сами впишіть його.

Д'Артаньян вагаючись, взяв папір і прочитав його. То був наказ про підвищення в чин лейтенанта мушкетерів.

— Монсеньер,— сказав він,— життя моє належить вам, відтепер розпоряджайтесь ним. Але я не вартий милости, що ви мені робите. У мене є три друга, гідніші за мене.

— Ви гарний хлопець, Д'Артаньяне,— перебив його кардинал, фамільярно поплескавши його по плечу, радий, що переміг таки цю бунтівничу натуру.— Робіть з цією грамотою, що хочте. Тільки пам'ятайте, що хоч прізвища в ній не написано, її дано *вам*.

— Я цього ніколи не забуду,— відповів Д'Артаньян.— Ваша еміненція можете бути певні цього.

Кардинал обернувся й голосно покликав:

— Рошфоре!

Рошфор, що був, мабуть, тут же, за дверима, негайно ввійшов у кімнату.

— Рошфоре,— сказав кардинал,— ви бачите пана Д'Артаньяна. Я приймаю його до числа своїх друзів. Прошу поцілуватися й поводитись розсудливо, коли хочете зберегти свої голови.

Рошфор і Д'Артаньян доторкнулися один до одного губами. Але кардинал був присутній при цьому й своїми пильними очима стежив за ними.

Вони одночасно пішли з кімнати.

— Ми ще побачимось, пане, чи не так?

— Коли вам буде завгодно,— відповів Д'Артаньян.

— Нагода трапиться,— відказав Рошфор.

— Що таке?— промовив Рішельє, відчинивши двері.

Вони всміхнулися, стиснули один одному руку й вклонились його еміненції.

— Ми почали вже нетерпеливитись,— сказав Атос.

— Ось і я, друзі мої,— відповів Д'Артаньян,— не тільки вільний, ба навіть обдарований ласкою.

— Ви розкажете нам про це?

— Сьогодні ж увечорі.

Того ж таки вечору Д'Артаньян прийшов до Атоса й застав його за пляшкою еспанського вина,— заняття, яке той справляв щовечора.

Юнак розповів про все, що сталося між ним і кардиналом, і витяг з кешені грамоту.

— Візьміть, любий Атосе,— сказав Д'Артаньян,— вона належить вам з права.

— Друже мій,— з чарівною усмішкою відповів Атос,— це забагато для Атоса й замало для графа Де-Ля-Фер. Залиште собі цю грамоту. Вона належить вам. Леле! Ви купили її дорогою ціною.

Д'Артаньян вийшов з кімнати Атоса й пішов до Портоса. Він застав його перед свічадом, в розкішному вбранні.

— А-а!— привітав його Портос,— це ви, мій друже! Як на вашу думку, пасує мені це вбрання?

— Чудово,— відповів Д'Артаньян,— але я прийшов запропонувати вам ще краще.

— Яке само?— спитав Портос.

— Мундир лейтенанта мушкетерів.

Д'Артаньян розказав Портосові про своє побачення з кардиналом, витяг грамоту й промовив:

— Візьміть, мій дорогий, впишіть своє ім'я й будьте добрий начальник для мене.

Портос кинув оком на грамоту і, на превелике здивування Д'Артаньянове, повернув її йому.

— Справді,— сказав він,— це дуже принадне для мене, та мені недовго пощастило би користуватися такою честю. Підчас нашої поїздки до Бетюна сконав чоловік моєї герцогині. Таким робом, скриня покійного відкриває мені свої обійми,— я беру шлюб з удовою й міряв оце весільне вбрання. Чин лейтенанта збережіть для себе.

І Портос повернув папір Д'Артаньянові. Юнак пішов до Арамиса.

Він застав його навколішках перед поставцем, з головою, схиленою над молитовником.

Д'Артаньян розповів йому про своє побачення з кардиналом і втретє витяг з кешені наказа про підвищення.

— Ви, наш друг, наше світло, наш невидимий заступник,— сказав Д'Артаньян.— Візьміть цю грамоту. Своєю мудрістю, своїми порадами, що завжди доводили нас до таких щасливих наслідків, ви заслужили її більше, ніж хто інший.

— Леле, дорогий мій,— відказав Арамис,— все, що сталося за останніх часів, навіяло мені огиду до шпади й до життя. Цього разу мій рішенець безповоротний. По закінченні облоги я вступаю до монастиря лазаристів. Збережіть цю грамоту для себе, Д'Артаньяне. Військова служба дуже пасує до вас. З вас буде відважний й заповзятливий капітан.

Д'Артаньян із сльозами вдячності, палаючи з радощів, повернувся до Атоса.

Той все ще сидів коло столу й дивився на світло лампи, крізь останню склянку малаги.

— Ну, ось! — сказав Д'Артаньян,— всі мені відмовили.

— Через те, мій дорогий, що ніхто більше за вас не заслуговує на таку честь.

І він взяв перо, вписав у наказ прізвище Д'Артаньяна й повернув йому.

— Отже, в мене не буде більше друзів,— сказав юнак—і ї, на великий жаль, залишаються самі гіркі спогади.

Він спустив голову на руки, і дві великі сльози скотилися по його щоках.

— Ви молоді,— втішав його Атос,— і згодом радісні спогади заступлять вам теперішні гіркі.

Е П І Л О Г

Ля - Рошель, не діставши допомоги від англійської фльоти та десанта, обіцяного від герцога Б'юкенгемського, здалася по облозі, що тривала цілий рік. 28 жовтня 1628 року підписано капітуляцію.

23-го грудня того ж таки року король в'їхав у Париж. Йому влаштували тріумф, так ніби він повертався, перемігши справжнього ворога, а не французів. Він в'їхав у місто через околицю Сен - Жак і проїхав під аркою, вбраною зеленню.

Д'Артаньянові дали чин лейтенанта. Портос кинув службу й наступного року одружився з пані Кокнар. У жаданій скрині було 800.000 ліврів.

Мускетон мав чудову ліберею і радів надзвичайно: стояти ззаду роззолоченої карети—була завждішня мрія всього його життя.

Арамис, відбувши подорож до Лотарінгії, раптом зник і перестав писати друзям. Згодом від пані Де - Шеврез, яка повідомила про це двох чи трьох своїх коханців, дізналися, що він пішов у монастир в Нансі.

Базен став послушником.

Атос служив у мушкетерах під начальством Д'Артаньяна до 1631 року, коли, по одній подорожі до Турені, теж кинув службу, пославшись на те, що дістав невелику спадщину у Русільйоні.

Грімо поїхав за Атосом.

Д'Артаньян тричі бився з Рошфором і тричі поранив його.

— На четвертий раз я напевно уб'ю вас,— сказав він, простягаючи Рошфорові руку й допомагаючи підвестися.

— У такому разі і для вас, і для мене буде краще, коли ми на цьому й скінчемо,— відповів поранений.— Чорт побирай! Я ставлюся до вас прихильніше, ніж ви гадаєте, бо ще по першій нашій зустрічі міг би зігнати вас з світу: треба було сказати кардиналові лише одне слово.

І вони обнялися, на цей раз од щирого серця й без задньої думки.

Плянше одержав через Рошфора чин сержанта гвардії.

Пан Бонасьє жив цілком спокійно, нічого не знаючи про те, що сталося з його дружиною, і зовсім за неї не турбувався. Одного разу він зробив дурницю, необережно нагадавши про себе кардиналові. Його еміненція звелів відповісти йому, що поклопочеться сам, щоб той мав усе потрібне. І дійсно, пан Бонасьє, пішовши другого дня до Лювру, не з'являвся вже більше на вулиці Могильників. На думку тих, хто, здавалося, були в курсі справи, він мав стіл і квартиру в одному з королівських замків, дякуючи щедрості його еміненції.

О Г Л А В

ЧАСТИНА ПЕРША

	Стор.
I. Три подарунки пана Д'Артаньяна - батька	3
II. Передпокій пана Де - Тревія	13
III. Авдієнція	19
IV. Плече Атоса, черезплічник Портоса та хусточка Араміса .	27
V. Мушкетери короля и гвардійці пана кардинала	32
VI. Його величність король Людовик XIII	39
VII. Хатнє життя мушкетерів	48
VIII. Двірська інтрига	52
IX. Д'Артаньян показує себе	58
X. Пастка на миші в сімнадцятому столітті	63
XI. Інтрига зав'язується	69
XII. Жорж Де - Віє, герцог Б'юкенгемський	78
XIII. Пан Бонасьє	83
XIV. Знайомий з Менгу	89
XV. Судові й військові	96
XVI. Про те, як канцлер Сег'є виконав доручення	101
XVII. Подружжя Бонасьє	107
XVIII. Чоловік і коханець	114
XIX. Плян кампанії	117
XX. Подорож	123
XXI. Графіня Де - Вінтер	131
XXII. Мерлезонський балет	138
XXIII. Побачення	143
XXIV. Флігель	149
XXV. Портос	155
XXVI. Дисертація Араміса	162
XXVII. Жінка Атосова	170
XXVIII. Повернення	182
XXIX. Гонитва за екіпіровкою	188
XXX. Міледі	191

ЧАСТИНА ДРУГА

Стор.

I. Англіїці й французи	198
II. Служниця й пані	204
III. Де можа мовиться про екіпірування Араміса й Портоса	211
IV. Уночі всі кішки сірі	216
V. Мрії про помсту	222
VI. Таємниця міледі	226
VII. Яким чином Атосові пощастило екіпіруватися без ніякого клопоту	232
VIII. Видиво	240
IX. Жахливе видиво	245
X. Облога Ля-Рошелі	251
XI. Анжуйське вино	258
XII. Коршма «Червоного Голубника»	264
XIII. Про користь димарів у коминках	269
XIV. Подружня сцена	275
XV. Bastion Сен-Жерве	279
XVI. Нарада мушкетерів	285
XVII. Родинна справа	298
XVIII. Доля	308
XIX. Розмова брата з сестрою	313
XX. Офіцер	318
XXI. Ув'язнення	324
XXII. Втеча	346
XXIII. Що відбувалося в Портсмуті 23-го серпня 1628 р.	352
XXIV. У Франції	359
XXV. Манастир бетюнських кармеліток	363
XXVI. Дві відміни демонів	371
XXVII. Крапля води	374
XXVIII. Чоловік у червоному плащі	382
XXIX. Суд	386
XXX. Страта	391
XXXI. Розділ останній	394
Епілог	401

Д